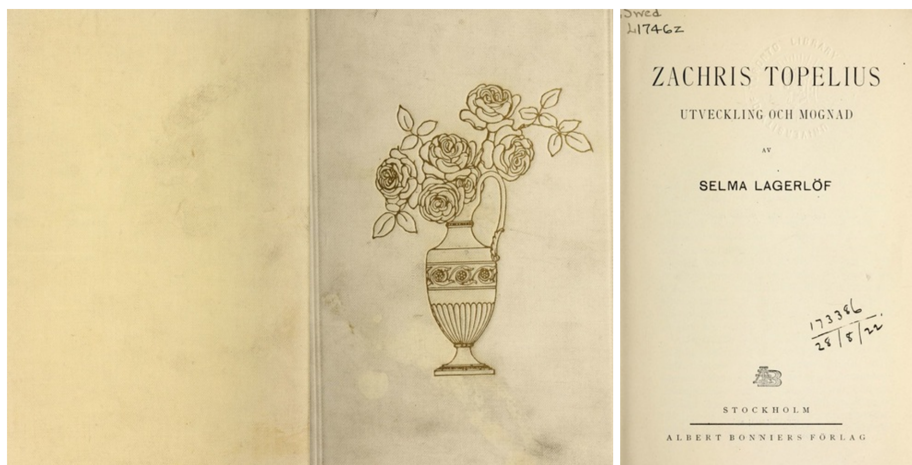

ZACHRIS TOPELIUS

UTVECKLING OCH MOGNAD

AV

SELMA LAGERLÖF

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1920

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna biografi över *Zachris Topelius* av **Selma Lagerlöf** (1858-1940) har digitaliserats i februari 2014 av Internet Archive från University of Toronto och anpassats för Projekt Runeberg i april 2015 av Ralph E.

Jämför den danska översättningen **Et Eventyr**!

 Denna biografi kan läsas såsom en upplsagern bok i färg på Internet Archive.

FÖRETAL.

För två år sedan hedrade mig Svenska Akademien, som ville fira hundraårsminnet av Zachris Topelii födelse, med uppdraget att i en kortare minnesteckning skildra hans liv och verk. Under utförandet härav kom jag emellertid att göra en ingående bekantskap med professor Valfrid Vasenii med utomordentlig omsorg och största kärlek utarbetade Topeliusbiografi och överraskades därvid av den rikedom på målande detaljer, varav den överflödade, av de många inblickar den gav i Finlands historia, för att nu inte tala om vilken tillförlitlig och mångsidig bekantskap man genom den kom att göra med skalden själv.

Det föreföll mig dock nästan omöjligt, att en biografi, som redan nu, innan den har fört sin hjälte fram till hans 38 år, räknar tre tjocka delar, någonsin skulle kunna bli den stora allmänhetens egendom i den grad, som den förtjänade, och helt naturligt uppstod därför hos mig den tanken att av föreliggande material utarbeta en mer kortfattad och mer populärt hållen skildring av ZachrisTopelius, och jag vill omnämna, att denna plan är känd av professor Vasenius och att han med vanlig älskvärdhet har gillat densamma.

Emellertid måste jag varna mina läsare för att i detta mitt arbete se allenast ett sammandrag, en förkortad upplaga av Vasenii biografi. Dels har jag med tacksamhet anlitat ett fåtal andra källor, såsom Eliel Vests levnadsteckning och uppsatser om Topelii författarskap i jubileumspublikationen av 1918 och i Finsk Tidskrift, dels har jag inte alldeles kunnat avhålla mig från att dra egna slutsatser och framställa händelsernas inbördes sammanhang på ett sätt, som min samvetsgranne föregångare troligen inte vill bära skulden för. Särskilt torde jag böra framhålla, att kommande kritiker ha att ställa mig ensam till ansvar för allt, som jag förtäljer om uppkomsten av Fältskärns berättelser.

Ännu en hjälpare har jag anlitat vid författandet av denna bok, nämligen den gamle skalden själv. Att jag har lånat många av hans lyriska småbitar för att ge stöd åt min framställning och belysa skildringen, torde väl inte av någon klandras, men jag har dessutom på ett högst otillåtligt sätt inflätat några av hans bästa prosabitar i min text. Så skall den kunnige läsaren genast finna, att inledningen till bokens första kapitel är lånad ur sagan om Björken och Stjärnan och att den historiska överblick, som pryder kapitlet Zachris Topelius den äldre, nästan ordagrant står att läsa i Ödemarkens vår. Skildringen av den gamla stugan på Alörn tillhör en Topelisk saga, och så gör ävenhistorien om Elias Lönnrots ungdom och mödosamma studieår, varemot de kulturhistoriska upplysningar, som meddelas i kapitlet Lyrik, äro hämtade ur novellen Vincent Vågbrytaren. Att kapitlet Åbo domkyrka är i vissa delar taget direkt ur Fältskärns berättelser, behöver väl knappast påpekas. Och hoppas jag, att var och en, som något prövat hur svårt det vill falla sig att på annat sätt meddela prov på en författares prosastil, må förlåta, att de sålunda insmugglats i boken i stället för att införas fristående.

Mårbacka den 27 oktober 1920.

Selma Lagerlöf.

*

CHRISTOPHER TOPPELIUS.

För omkring två hundra år sedan var i Finland en stor nöd. Kriget härjade vida omkring, städer och byar brunno, skördar trampades ner, och människorna öddes bort till mer än hundratusental genom svärdet, hungern, landsflykten och förfärliga sjukdomar. Då var ej annat att se än suckar och tårar, klagan och sorg, aska och blod, och de, som hoppades längst, visste slutligen inte mer vad de hade att hoppas. Ty Guds gissel gick över landet med stort betryck, och den tidens minnen förgätas aldrig.

Då hände ock under så mycken ofärd, att många familjer spriddes omkring, så att somliga fördes till fiendeland och andra flydde i skogar och ödemarker och fjärran till Sverige, och en hustru visste inte mer av sin man och en broder inte mer av sin syster, och en moder visste inte av sina barn om de voro levande eller döda. Därför, när slutligen freden kom och de, som ännu levde, vände åter till sitt, voro de ganska få, som inte hade några av de sina att sakna och begråta. Liksom vi läsa i sagan om riddar Blåskäggs ungahustru, att hon skickade sin syster i

tornet, där man kunde se långt utåt vägen, och ständigt frågade: »Anna, ser du någon komma?», så frågade mången den andre, när stugan var enslig och de kära inte hördes av: »Ser du ingen komma? Ser du ännu ingen komma?» Och merendels svarades: »Ingen, ingen.» — Men stundom hände liksom i Blåskäggs saga, att långt borta på vägen syntes ett litet moln av damm, molnet kom närmare, och slutligen såg man en skara flyktingar, som sökte de sina. Där sökte faders och moders ögon sina käraste, och funno de dem efter långa år, så var där fröjd, som om sorgen aldrig funnits, och hyddorna reste sig åter med hast, och åkrarna buro åter ny skörd, och en ny tid randades efter de förgångna sorger.

Under det långa kriget hade en fattig gosse från Uleåborg, Christopher Toppelius, måst fly med sin mor och syster till ett avlägset skogstorp i Muhos ödemarker. Här livnärde de sig genom att fiska i en insjö och utsätta snaror i skogen för villebråd. Men till sist hittade fienden även hit. En skara kosacker visade sig på skogsvägen, de grepo gossen och redo bort med honom i moderns åsyn.

Kosackerna förde gossen med sig till Ryssland och sålde honom där till en bojar, som var en gunstling hos tsaren och ägde ett gods i Ingermanland. Här behandlade man honom med godhet, han fick till och med lära sig spela klaver, och en dag, då hans herre gästades av tsar Peter, blev gossen inkallad och fick musicera för härskaren.

Men mitt i överflöd och välgång kunde integossen glömma fader, moder, fädernesland. Det var med honom som med de fångna judar i Babylon, vilka hängde sina harpor i pilträden och inte kunde sjunga, inte spela, inte dansa i det främmande landet.

När han då fick höra ett rykte, att det var fred i Finland och att alla, som kunde och ville, fingo återvända dit, blev honom hans längtan för övermäktig, och en dag, då han skulle gå till skolan med abc-boken under armen, smög han sig i stället in i en stor skog och höll sig där dold ända till aftonen. Då natten kom, började han vandra i den riktning, där han hade sett solen gå ner i augustikvällen. Och på detta sätt, vandrande om natten och döljande sig om dagen, nådde han fram till en köpstad i södra Finland. Här låg en skuta färdig att segla till Stockholm, och skepparen tog flyktingen med ombord.

Men då gossen steg i land vid Skeppsbron i Stockholm, stodo där några kvinnor och sköljde upp tvättkläder. En av dem betraktade noga den nyss anlände och frågade på finska: »Varifrån är du hemma?»

»Från Uleåborg,» svarade gossen.

»Då är du min son Christopher,» sade kvinnan.

Och det var verkligen gossens mor, som i likhet med så många andra hade flytt till huvudstaden och där försörjde sig med att tvätta och skura åt främmande människor.

Men då mor och son på detta sätt hade funnit varandra, vände de åter till Uleåborg i Finland. Där övertog sonen sin fars gård vid Limingogatanoch återförvärvade de åkrar och ängar utanför staden, som förut hade tillhört hans släkt. Han blev skrivare vid tullen, sysslade också något med musik och målning. Under den fredens tid, som nu var kommen, fick han njuta sitt liv i tämligen gott välstånd och efterlämnade vid sin bortgång ett aktat och ärat namn.

Michael Toppelius.

Ungefär hundra år efter den tid, då Christopher Toppelius hade blivit bortförd i rysk fångenskap, uppkom ånyo krig mellan Sverige och Ryssland, och ånyo följde nöd och olyckor, hunger, pest och bråda dödsfall, även bland dem, som inte deltogo i drabbningar.

I Uleåborg, i släktgården vid Limingogatan, bodde då Michael Toppelius, Christophers son, en glad, vänlig, arbetsam och gudfruktig gammal man, som till yrket var kyrkomålare och under sin krafts dagar hade smyckat många av landets kyrkor med fromma och upplyftande bilder. När kriget bröt ut, var han redan så gammal, att han inte orkade försörja sig med sitt arbete, utan hade råkat i svår fattigdom. Ända hittills hade han dock motsett

framtiden utan alltför stor oro, därför att han hade många goda och rikt utrustade barn, som helt säkert inte skulle låta honom förgås i elände, om de blott hunne så långt, att de bleve i stånd att hjälpa honom.

Största förhoppningarna fäste han vid sin äldste son, Johan Gabriel, som redan var kaplan i Ilmola i södra Österbotten. Visserligen var han gift ochhade fyra barn, var dessutom något sjuklig, men fadern hoppades, att han snart skulle sitta välbärgad i en stor prostgård, njutande goda dagar själv och i stånd att räcka en hjälpande hand till far och syskon.

Ännu två söner, Zacharias och Gustaf, hade gått läsvägen. De lågo båda i Sverige för att studera till läkare. Ingen av dem var ännu färdig, men de voro så långt komna, att de kunde sörja för sitt underhåll. På allra sista tiden hade de till och med börjat sända en smula hjälp till sin far.

I hemmet hade Michael Toppeiius kvar en son och fyra döttrar. Sonen var viljesvag och oduglig, men döttrarna voro kloka och företagsamma och hade öppnat en liten kramhandel för att på så sätt avvärja den värsta nöden.

Kriget hade inte varat länge, förrän Michael Toppeiius fick höra dåliga nyheter från sin äldste son. I Kauhajoki socken, som låg helt nära Ilmola, hade en rysk transport blivit plundrad av en skara bondfolk. För att bestraffa detta tilltag skickades en trupp kosacker till Kauhajoki, och de brände och plundrade inte mindre än trettio gårdar. I Knuuttila gård, som ägdes av Johan Gabriels svåger, blev denne mördad mitt om natten med skott och bajonettsting. Hans dräng blev på stället skjuten, hans svärfar slagen med piska och bunden bortförd i fångenskap, hans hustru måste med sina barn fly in i skogarna. Och likadan hade framfarten varit i alla de förstörda gårdarna.

Då dessa nyheter nådde Ilmola, drog JohanGabriel med sina sockenbor till Kauhajoki för att bispringa de rådlösa flyktingarna. Man förde dem till Ilmola och mottog dem i sina hus, var efter sin förmåga. Till Johan Gabriel kommo hans svägerska, hennes barn och föräldrar, och de hade sådana saker att förtälja, att pennan vill neka att dem återge.

Johan Gabriel själv var varken sårad eller slagen, men hans sjukdom, som var ett farligt bröstlidande, förvärrades av den hemska tilldragelsen och av den ständiga ängslan, vari han nu måste leva.

Av fruktan för annalkande fiender tvangs han en tid efter olyckan i Kauhajoki att lämna sin prästgård och fly till ett torp i skogen. Där fick han vara ostörd av ryssen, men i stället letade sig rödsoten, som på den tiden gärna slog sällskap med krigshärarna, fram till hans fristad och berövade honom hans tre små döttrar, lämnande honom kvar endast ett enda barn, en son, som bar namnet Frans Michael.

Efter detta uppgav han att strida mot döden, och i september månad 1808, fjorton dagar efter att hans tre små döttrar hade fallit som blomster för lien, begav han sig bort från denna världens förskräckelse.

Sålunda hade den gamle i Uleåborg genom kriget mistat den, som han hade påräknat som sin ålderdoms bästa stöd.

Ringa hopp hade han också vid denna tid att någonsin få åter de två sönerna, som studerade i Sverige. De voro nu båda med i kriget. Zachrishade blivit läkare vid skärgårdsflottan, som under sommaren och hösten 1809 gjorde flera försök att landsätta trupper i Finland. Gustaf var anställd på korvetten Camilla, som skulle konvojera handelsskepp mellan Stockholm och Göteborg och skydda dem för danska kapare.

Allt mörkare tedde sig också förhållandena i gubbens närmaste omgivning. I Uleåborg hörde man inte talas om annat än inkvarteringar och utskrivningar. Dyrtid infann sig jämte all krigets vanliga nöd. De, som förut ägde något, blevo lätt rika, men den fattige blev mera nödställd än någonsin. Oärligheten tilltog i bredd med nöden. Gärdesgårdar såldes till bränsle, och den, som ägde en häst, måste hålla honom dold för att inte få honom bortstulen.

Sent på hösten 1808 blev skeppet, där Zachris tjänstgjorde, fastsittande i isen i Stockholms skärgård, ombord kunde man inte skydda sig för kölden, och då den unge läkaren äntligen kom i land, var han livsfarligt sjuk. Korvetten Camilla hade också blivit infrusen, men nere i Öresund. Efter många äventyr satte chefen eld på

fartyget, för att det inte skulle falla i fiendens händer, men hela Camillas besättning råkade i dansk fångenskap.

Ungefär samtidigt som dessa olyckor drabbade sönerna, föll hela Finland i ryssarnas våld, och förbindelsen med Sverige avstängdes. Inga nyheter därifrån nådde Uleåborg, och under hela år 1809 sörjdes Zachris och Gustaf av far och syskon som döda. Först i januari 1810 fick MichaelToppelius veta, att de lyckligen hade undsluppit alla faror och befunno sig i Stockholm vid full hälsa. Ett par månader förut hade han fått höra fred förkunnas från predikstolen. Man skulle alltså vänta, att den gamle borde känna en stor glädje och belåtenhet och vara viss om att sorgen och hemsökelsen hade ändat sitt regemente.

Men nu är att märka, att detta var det fredsslut, som gjorde honom och alla finnar till ryska undersåter. Så glad han än blev över att sönerna voro vid liv, måste han dock med ängslan tänka därpå, att dessa två, som vistades i Sverige, de befunno sig nu i ett främmande land. Han kunde ingalunda vara förvissad därom, att de skulle vilja återvända till Finland och ge sig under det ryska herraväldet.

Det gick också månad efter månad, utan att något tecken utvisade, att de ämnade vända tillbaka. De skyllde på att de inte väl kunde komma, förrän de hade blivit färdiga läkare, och härmed måste fadern ge sig till tåls, änskönt han visste, att ju längre de dröjde, ju svårare skulle det bli för dem att lämna Sverige, som hade skänkt dem deras utbildning och där en god framtid väntade dem.

Månaderna blevo till år. Gubbens huvud började luta mot graven, men inga söner hördes av. Nu var det han, som skulle ha velat sända ut spejare och fråga: Ser du ingen komma? Ser du ännu ingen, ingen komma?

Men på hösten 1811 kom verkligen den äldre sonen, Zachris, tillbaka till Finland. Han hade redan gjort sig känd i Stockholm som en skickligoch lycklig läkare. Stor framgång och stor verksamhet väntade honom i Sverige, men fosterjorden drog honom till sig, och då han blev erbjuden tjänst som stadsläkare i Nykarleby, mottog han kallelsen.

Detta var en stor tillfredsställelse för fadern, men törhända var det dock en besvikelse, att Zachris slog sig ner i Nykarleby med trettio mils resa för den, som från Uleåborg ville besöka honom. Gubben skulle nog gärna ha velat se en son råda i den gamla gården vid Limingogatan och upprätta den ur dess förfall.

Men härom fanns alltjämt föga förhoppning, ty att den andre sonen, Gustaf, skulle vända åter, vågade han knappast hoppas. Zachris var en man av en enklare och allvarligare läggning, han kände ingen annan ärelystnad än den att gagna. Han trivdes överallt, där han visste att man behövde honom.

Gustaf var en annan sorts människa. Han också var en skicklig läkare, men han var på samma gång en glad sällskapsbroder, som blev älskad och uppburen, vart han kom. Han var inte tungsint som många finnar, utan fallen för det festliga och lysande.

»Han stannar i Sverige,» sade alla människor till den gamle fadern, »där passar han bäst.»

Men år 1815 blev Gustaf kallad till stadsläkaretjänsten i Uleåborg, och då flyttade även han över till Finland.

Ty det var på samma sätt med dessa två brödersom med deras farfar, Christopher, vilken från sin lyckliga fångenskap i Ryssland hade under stora faror sökt sig åter till sitt ödelagda hem. Inte heller de hade kunnat övervinna längtan till fäderneslandet. Just i armod och olycka lockade det dem mer oemotståndligt än någonsin.

Zachris Topelius d. ä.

Om brända boningar, förhärjade åkerfält, ruinerat välstånd, ihjälslagna, marterade eller i fångenskap och träldom bortförda människor, ja, om själva de politiska olyckorna, såsom förlusten av länder, förstörda provinser och allmän vanmakt, vore de enda följderna av ett långt och förödande krig, vore anblicken ännu inte på långt när den ödsligaste, som möter ett människoöga i denna världens brödrafejder. Dessa boningar kunna återuppbyggas, dessa fält kunna åter besås, dessa invånare kunna återuppväxa genom naturens visa ordning, som efter stora ödeläggelser fördubblar fruktsamheten. Även riken kunna efter hand upplyftas ur sin vanmakt och förlorade

länder återvinnas genom odling inom egna gränser. Men den hårdaste av alla olyckor och den, som uppfyller betraktaren med den djupaste sorg, är anblicken av den stora moraliska förnedring, som vanligen åtföljer krigets härjningar.

Väl är det sant, att den nöd, som rådde i Finland efter fredsslutet 1809, inte var att förlikna med den Stora ofredens elände, som mötte Christopher Toppelius vid hans hemkomst frånRyssland. Nu ägde landet kvar obrända både städer och byar, handelsskeppen voro inte bortstulna av kapare, åkrarna lågo inte obrukade och övervuxna med insmygande skogsträd. Kosackerna hade inte bortfört all boskap, och kyrkklockorna hade inte behövt nedsänkas på sjöbottnen för att undgå att av fienden beslagtagas. Befolkningen var inte nu bortflyttad med sina redbaraste ägodelar, borgerskapet fanns kvar i städerna, bönder och präster bodde ännu på landsbygden. Rövare lurade inte i skogssnåren, och utarmade flyktingar drogo inte omkring på vägarna, sökande sina ödelagda hem. Men ingalunda hade landet undsluppit allt krigets vanliga följe: sedeslösheten, orättrådigheten, njutningslystnaden och det fördärvliga begäret att med ringa arbete skörda lättfången vinst.

Om man därtill betänker den omstörtning i alla förhållanden, som skilsmässan från Sverige måste medföra, så kan man väl säga, att landet aldrig förr hade varit i så stort behov av karaktärsfasta, oegennyttiga och dugande män, som kunde sätta en damm för sedeförvildningen och skänka folket den ledning, som tarvades under omvälvningen. Företagsamma och vidsynta behövde också dessa män vara, ty nu gällde det att inte bara förbli vid det gamla, utan att på alla områden föra landet framåt. Det gällde om Finland skulle sjunka ner till att bli ett guvernement som alla andra i ett stillastående Ryssland eller om finnarna allt fortfarande skulle få räknas med bland det framåtskridande västerlandets fria folk.Och lyckliga må finnarna skatta sig, att under denna tid deras hårt beträngda, åt sig självt överlämnade land aldrig saknade män av framstående egenskaper, som var på sin ort övertogo ledareskapet. Än var det en universitetsprofessor, än en präst, än en läkare, än en vanlig bonde, som ställde sig i spetsen och påskyndade förnyelsen. Det tyckes, som om dessa den nya tidens män skulle ha funnits överallt likasom ett över hela landet utbrett brödraskap.

Med en av deras skara skola vi nu stifta bekantskap.

Helt nära den täcka staden Nykarleby i södra Österbotten låg en liten herrgård, som hette Kuddnäs. Det finns kanske ännu en eller annan, som kommer ihåg den trevliga envåningsbyggnaden, sådan den tedde sig förr i tiden, med sina vita väggar, sitt brutna tak och den lilla egendomliga frontespisen strax ovan takranden. Runtom boningshuset fanns en trädgård med blomrabatter, jordgubbsland, kryddsängar och massor av krusbärsbuskar. Bortom trädgården låg en hage med skyhöga aspar, nedanför gården slingrade sig en blank älv, och fram till Nykarlebyvägen kom man genom en ståtlig allé.

Däremot kan man inte begära, att någon nu levande skall erinra sig det liv och den rörelse, som för hundra år sedan rådde på detta ställe. Det ägdes sedan år 1813 av den från Sverige hemkomne läkaren Zachris Topelius, som på kort tid hadegjort sig ryktbar över hela Finland för sin stora skicklighet och hade förvärvat en betydande praktik. Det ena åkdonet efter det andra körde upp till gården med sjuklingar, ofta från långt avlägsna orter. Folk, som ville hämta doktorn hem till sitt, väntade på gården med sina kärror, patienter, som behövde längre tids vård och fördenskull hade inkvarterat sig i drängkammaren på Kuddnäs eller i kringliggande gårdar, vandrade fram till doktorns bostad för att bli behandlade.

Dock var det inte endast sjuklingar och hjälpsökande, som rörde sig på gården. Den berömde läkaren var tillika en ivrig fosterlandsvän, som ville göra sin egendom till en mönstergård, hela den omgivande trakten till ett hälsosamt föredöme. Hos honom voro anställda arbetare, som sysslade med stora trädgårdsanläggningar, timmermän förbättrade och utvidgade uthusen, utmed en bäck, som under våren och hösten blev strid och stark, an lades smedja och kvarn, ute på åkern prövades nya arbetsmetoder och nya åkerbruksredskap.

Ständigt nya ansikten visade sig på den lilla gården. Än kom en bonde för att titta på någon av doktorns nymodigheter, än en förnäm resande, som hade gästat Nykarleby och inte ville fara vidare, förrän han hade beskådat de märkliga anläggningarna på Kuddnäs och tackat ägaren för hans nit om fosterlandet. Än kom den gamle kyrkomålaren från Uleåborg, som hade fått nytt liv efter sönernas hemvändande, åkande med hela sin

målareattiralj och flyttade in på södra gavelrummet för att stannai månader. Än såg man här den bortgångne Ilmola-kaplanen Johan Gabriels ende son, Frans Michael, som doktorn skänkte en faderlig vård och som han ofta bjöd till sig under ferietiden.

Bland andra, som besökte Kuddnäs, visade sig någon sällsynt gång fattiga, gamla män av ett vilt och besynnerligt utseende, mörkhyade, med hår, som hängde långt ner på axlarna, och fotsida kaftaner. Dessa vandrare voro en skräck för hela nejden, som i dem igenkände farliga häxmästare och trollkarlar långt borta från finnbygden, men på Kuddnäs blevo de alltid varmt välkomnade. Doktorn stängde in sig med dem i sitt arbetsrum och underhöll sig med dem i timtal. Det hade nämligen hänt honom flera gånger under hans läkareverksamhet, att han hade kommit i delo med gamla män och kvinnor, som botade sjukdomar genom uppläsande av ålderdomliga dikter på finska. Till alla andra intressen, som fyllde hans tid, hade då kommit lusten att skaffa sig en samling av dessa hans fattiga medtävlares läkerunor, och med glädje hälsade han envar, som kunde därtill lämna bidrag, liksom anande, att bland dessa besynnerliga diktalster kunde gömma sig något skönt och värderikt, som av andra forskare hittills hade förbisetts.

Kort efter sin hemkomst till Finland hade doktor Topelius gift sig med Sophie Calamnius, som tillhörde den rikaste och förnämsta köpmansfamiljen i Nykarleby, och han och hans hustru bjödo alltemellanåt släkt och vänner från staden ut till Kuddnäs på glada middagar. Vid sådana tillfällen ladeden allvarlige doktorn alla bekymmer åt sidan och blev den angenämaste värd. Han bjöd sina gäster inte bara på riklig förplägnad av mat och vin utan också på lustiga historier från den nyss överståndna krigstiden, omväxlande med redogörelser för fosterlandsälskande mäns åtgöranden för att avhjälpa bristerna i Finlands litteratur och kultur. Många skålar gingo laget runt, och bordvisor föredrogos både av värd och värdinna, medan hela bordsällskapet instämde i det taktfasta omkvädet. När gästerna efter en sådan fest lämnade Kuddnäs, kom man överens, att doktorns hem inte bara var det förnämsta och mest bildade i hela omnejden utan också det ställe, där man bäst och hjärtligast roade sig.

På detta Kuddnäs, där man var så verksam, där man gjorde så mycket gott och där man förstod att skänka glädje åt hela trakten, hade man inte varit utan sorger. Två små söner hade levat endast några månader. Men den 14 januari 1818 föddes en tredje son. Han kom till världen på själva Felix-dagen, och en åttioårig trädgårdsmästare, som var kunnig i astrologi, ställde hans horoskop och fann, att han skulle komma att få ett berömt namn. Vid dylikt fäste dock föräldrarna föga vikt. De begärde blott, att barnet skulle vara friskt och starkt, så att det skulle kunna förbli vid liv och inte bli dem fråntaget såsom de två bröderna.

Två år därefter fingo de också en dotter, och båda barnen levde och frodades. Nu hade lyckan alltså givit dem önskebarn, och man kunde väl undra vad hon mer skulle ha i beredskap åt dem.Allt omkring dem var statt i framåtgående. Den skicklige läkarens ansträngningar kröntes med välsignelse. Hans egendom förkovrades. Han och hans hustru levde i det lyckligaste äktenskap. Av denna världens goda hade de mer än nog. Inte bara sin fars och sina syskons nöd utan också många främmandes näringsbekymmer kunde doktorn avhjälpa.

Men år 1820 hände det olyckligtvis, att isen brast under doktor Topelius, då han under en ämbetsresa körde över en frusen sjö. Han kom ner i vaken, blev räddad, men ådrog sig en svår förkylning. Vid hemkomsten kände han sig så sjuk, att han måste gå till sängs. Han låg sedan i plågor månad efter månad, och både han själv och andra fruktade, att han skulle sätta livet till. Döden undgick han visserligen, men hälsan återvann han aldrig. Benen blevo förlamade, hörseln var försvagad, och han led av plågsamma krampryckningar. Det blev nu han, som måste söka läkare. Hans bror ordinerade för honom, han reste till Köpenhamn och till Åbo för att rådfråga sina berömdaste kolleger, men någon förbättring stod inte att vinna.

Nu avstannade så småningom det brusande livet på Kuddnäs. Patienter upphörde aldrig helt och hållet att söka den berömde läkaren, men de blevo dock nödvändigtvis rätt fåtaliga. Inga nybyggnader förekommo mer, inga inköp av nya hemmansdelar, ingen utvidgning av trädgården. Det, som var gjort, försökte man upprätthålla, men livetsjönk tillbaka i samma lugna takt som på en vanlig gård.

Den sjuke själv tillbringade dagarna sittande i en länstol med ett skrivbräde framför sig. Huvudet var klart,

händerna kunde han röra, men förmågan av energisk verksamhet var borta. Han vårdade de sjuklingar, som uppsökte honom, han läste, han skrev, han skötte sin korrespondens, han samlade på sina finska runor, han intresserade sig för allt, som rörde Finlands uppryckning, han sysslade med sina barns uppfostran, men hur som helst förstodo både han själv och alla andra, att hans roll i livet var utspelad.

Men alltid har man sett, att om en man, som under tunga tider med oegennyttigt nit har ägnat sig åt att tjäna sitt land, blir avstängd från att vidare gagna det, då tyckes därmed själva hans livsnerv förtvina. Ingen annan verksamhet tillfredsställer honom, ingen tröst vill han söka eller mottaga, och ett okuvligt missmod tär på det innersta av hans själ. Han känner sig inte som den stenen, som av byggningsmännerna bortkastades och var vorden en hörnsten, utan såsom en pelare, vilken, ämnad att uppbära byggnaden, har befunnits bristfällig och svag och blivit av den högste byggherren förkastad.

Sådan var helt visst den sinnesstämning, som behärskade den sjuke läkaren, fastän han med oändlig sinnesstyrka sökte undvika, att hans omgivning skulle indragas i hans sorg och att hemmets luft skulle bli tung och tryckande. För hustrun,som tillika var hans sjuksköterska, kunde han väl svårligen undanhålla sin förtvivlan, men hans barn fingo växa upp sorglösa, fria och lyckliga, såsom det deras ålder tillkommer.

Kuddnäs.

Nu har jag att berätta om den lille gossen, som föddes den 14 januari 1818 och som i dopet hade erhållit sin fars namn, så att han nu var en ny Zacharias Topelius.

Det var inte för intet, som han hade kommit till världen på Felixdagen. Han var i själva verket den lyckligaste pojke, som stod att uppleta i hela sju konungariken. Inte den finaste prins kunde ha det bättre ställt för sig.

Allt från början blev han älskad och omhuldad av inte mindre än tre trotjänarinnor, som gjorde allt, vad i deras förmåga stod, för att skämma bort honom. Två av dem voro från Nykarlebytrakten och talade svenska såsom hans föräldrar, men den tredje var från finnbygden uppåt Uleåborg till. Hon hade blivit särskilt efterskickad för att lära gossen att tala finska, vilket fadern ansåg rätt nödvändigt för en invånare i ett land, där största delen av allmogen talade detta språk, men den lille föredrog att lära sin barnjungfru att tala sitt språk, och han fick det, som han ville. Såtillvida misslyckades den finska Britas undervisning, men iså mycket bättre jordmån föll allt det, som hon hade att berätta om häxmästare och trollkarlar, om trollberget Rastekais, om trollrenen med de förgyllda hornen och om Hiisi, den förskräckliga fjällkungen.

När gossen blev så pass vuxen, att han fritt kunde röra sig utomhus, voro drängar och underhavande villiga att låta honom gå med dem under arbetet. Han blev inte skjuten åt sidan som andra småbarn, därför att han gick i vägen och var till hinders, tvärtom. Eftersom hans far nästan aldrig visade sig bland sina arbetare, blev gossen strax från början behandlad av dem som en liten husbonde. Mjölnaren tog väl emot honom i sin kvarn, smeden i sin smedja, drängen i sitt stall, landbonden i sin ria. Han fick rida hästar i vall, åka i hö och försöka sig med att föra slaga och yxa. Allt, som hände på gården, intresserade den lille på det djupaste, och folket, som märkte detta, började att i all godmodighet titulera honom gårdsfogde. Detta höll han gärna till godo med, men ännu mycket stoltare blev han en höstkväll, dä fiskarna, som fångade sik i älven, utnämnde honom till notkung. Ty vida högre än att bärga in hö eller sätta potatis skattade han från tidigaste år allt det, som hörde till det ädla fiskaryrket.

I allt var Kuddnäs herrgård en härlig jordmån för barn att växa i. Där funnos inga statrum, dit barnen inte hade tillträde, utan de fingo röra sig fritt i alla de sex rummen på nedre botten liksom i de två gavelrummen en trappa upp. Bäst hade de det nog på den stora vinden, där de fingo väsnasoch husera, som de ville, leka kurra gömma, ställa till med dockbröllopp och spela teater. Där uppe funnos några mörka spökvrår, som man inte kunde nalkas utan ångest och rysning, men det hade nog sitt behag, det också.

Och heller inte saknades det lekplatser ute i det fria. Där fanns den släta gårdsplanen, där man sprang änkleken och slog lyra om sommaren och om vintern grävde gångar och byggde snöhus. Där fanns trädgården med

jordgubbar och stickelbär. Där fanns den skyhöga Himmelsbacken, där man om vintern åkte kälke med svindlande fart. Där fanns framför allt Lappo älv, och den överträffade nog alla de andra lekplatserna.

Det bästa med älven det var förstås, att den var så växlande och levande. Den var både ond och god. Den bar gossens barkskepp och ärtskidsbåtar om sommaren, om hösten skänkte den en femti, sexti sikar i ett enda notdrag, om vintern lade den sig till ett blankt golv att åka skridsko på, men om våren var det slut med beskedligheten. Det var väl så, att den hade blivit otålig över att ligga för länge bunden under ett istäcke. Den hörde kanske, att det droppade från taken och att stararna sjöngo, och förstod, att våren var kommen, fastän den själv låg bortglömd kvar i vinterns våld. När den äntligen slapp lös, var den inte god att tas med. Den bröt fram skummande och frustande, rev bort broar, tog med sig små hölador och steg hotande över sina bräddar. Och medan den sålunda rasade, var gossen alldeles utom sig av lycka över detstora, som skedde. Inte en minut kunde han lämna strandbrädden, han fick lov att övervaka älven, se vad som skulle komma att hända.

Det hörde med till den lille gossens förmåner, att han inte var hänvisad till att leka och insamla erfarenheter allenast på landsbygden. Hela Nykarleby stad stod till hans förfogande. Där inne bodde ju morfar Turdin, som var hans mammas styvfar, och mormor Turdin, den söta gumman. Där fanns köpman Calamnius, som var hans morbror, och rådman Lithén, som var gift med moster Christina. Där funnos kusinerna Rosalie, Alexander och Mathilda Lithén, som voro hans allra bästa vänner och käraste lekkamrater. Där funnos ännu många andra farbröder och mostrar och tremänningar och fyrmänningar. Det var nog inte så utan, att han räknade litet släkt med hela staden.

Men så stodo också de gamla köpmanshusen öppna för honom, från den lilla kramboden på nedre botten med dess russin lådor och sirapsfat till den stora festvåningen en trappa upp, dit han fick komma på julkalas. Han fick se vad som fanns i bondgubbarnas slädar, då de avlastades på de stora gårdarna, omgivna av stall, lador och magasin. Om vårarna såg han hur skutorna med full last av tjärtunnor, laxfjärdingar och smörbyttor seglade åstad till Sverige; om höstarna, då utlandsfararna vände åter, var han med om att hälsa dem med skott ur nickhakar och höga hurrarop.

Förträffligt hade gossen det också i det avseendet, att hans föräldrar inte voro alltför aktsammaom honom, utan läto honom leka fritt var som helst, vad som helst och med vem som helst, bara han inte företog sig något orätt. Lekkamrater var det inte ont om. Utom kusinerna Lithén funnos apotekar Svahns gossar, klockar Finströms pojkar och smedens Josua. När dessa inte voro att tillgå, så fanns ju alltid syster Sophie. Hon var visserligen två år yngre än Zachris, så att hon i allmänhet ansågs något för liten att leka med, men hon var en utmärkt förtrogen och en obrottsligt tillgiven undersåte.

Man kan bara förundra sig över hur mycket vänligt och gott som omgav den lille gossen, hur märkvärdigt mycket av lycka och friskt, rörligt liv och lärorika erfarenheter. Särskilt hemlivet gav honom endast ädla och goda föredömen. Inte en svordom fick han höra i sitt hem, och mellan far och mor växlades aldrig ett ont ord. Sannerligen, om han hade varit ett sagans kungabarn, som för att undgå att komma i beröring med det onda i världen hade vuxit upp i en muromhägnad lustgård, så kunde han inte ha varit mera och bättre skyddad, än han nu var i den lilla vänliga vrå av Finland, där han växte upp.

Under den första barndomen var det naturligtvis modern, som hade hans högsta kärlek. Det var hon, som hjälpte honom och styrde med honom. För övrigt var hon just sådan, som en mamma skall vara, för att hennes barn skola känna sig lyckliga och älska henne över allting. Hon hade aldrig varit någon skönhet, men såg präktig och trevligut, och varm och klok, redbar och duktig var hon till sin karaktär. Från henne utströmmade den glättighet och trygghet, som fyllde hela huset och gjorde livet så lätt för hennes små barn.

Den unga doktorinnan på Kuddnäs var en duglig husmor, men hon var en av dem, som kunde mer än laga mat och stoppa strumpor. Hon sjöng Franzéns visor för barnen, klippte pappersdockor åt dem och lärde dem koka knäck och klinka gubben Noak. Om vinterkvällarna, då de sutto vid brasan, berättade hon för dem hur hon i sin ungdom hade följt med sin mormor på marknader och stått i stånd, för på den tiden var det brukligt, att köpmansfruarna själva lade hand vid arbetet, även om de voro ganska förmögna. Om Stockholm, den forna

huvudstaden, kunde hon också berätta. Där hade hon varit i pension i två års tid. Och från sista kriget hade hon många minnen. I sin styvfars hus, som då hade varit det största i Nykarleby, hade hon sett både Adlercreutz och von Döbeln, både Kulneff och Demidoff, ja, hon hade mången gång hjälpt till att laga gästabudsmat åt den läckergommen Klingspor.

Det var nog så, att under mannens sjukdom voro barnen den unga kvinnans bästa tröst och tillflykt, likasom hon var deras.

Under allt detta utvecklades naturligtvis den lille gossen i kraft och förmåga. Vid sex års ålder hade han rent förunderliga kunskaper. Ni skall få höra.

Läsa kunde han ju ännu inte, men mycketannat. Han kunde hoppa kråka, stå på huvudet, stupa kullerbytta, draga fingerkrok, taga lyra, hoppa bräde, slå trissa, meta mört, åka kälke, kasta snöboll, härma tuppen, rida trähäst, äta smörgås och dricka kärnmjölk.

Men som det brukar gå med sagoprinsar, som uppfostras i muromhägnade trädgårdar, så hade det också gått med den lille gossen från Kuddnäs. Han började tro, att allt i världen var till för hans skull och att han kunde uppföra sig, precis som han behagade, utan att tänka på andra.

Det var hans mamma mycket emot, att han skulle visa sig som en sådan översittare, och hon tuktade honom, så gott hon kunde, men det var inte så lätt för henne att få honom kuvad och lydig. Man får tänka sig, att hon inte ville oroa sin man med sådana småsaker, som hon tyckte att hon ensam borde rå med. Fadern var visst så intresserad för barnen. Han hade föreskrivit hur de skulle härdas med översköljningar, vänjas vid enkel mat, iakttaga ordning och lydnad och aldrig tillåtas att ljuga, men inte kunde hon vänta, att han skulle orka uppfostra en odygdig pojke, han, som ännu var som förlamad av sin egen olycka.

Hände så en dag, att fadern saknade ett pitschaft, som alltid brukade ha sin bestämda plats på hans skrivbord. Nästan samtidigt märkte modern, att hon hade förlorat en silverfingerborg, och syster Sophie kunde inte återfinna ett bärnstenshjärta. Det blev ett ivrigt och fruktlöst sökande och mycken undran hur en tjuv hade kunnat smyga sig in ihuset. Till slut blev också den lille Zachris tillfrågad, och då kommo sakerna genast till rätta. De grävdes upp ur en snöhög på gården, där gossen hade anordnat en skattegömma.

Inte en tanke hade han på att han hade tagit sig till något otillbörligt. Det var ju bara så, att han den dagen hade lekt rövare, och en rövare måste ju både lägga sig till med andras gods och hålla det undangömt.

Man slapp undan med förmaning att aldrig göra så mer. Men fadern kunde från den stunden inte låta bli att undra över att hans lille gosse hade kunnat så hejdlöst överlämna sig åt sin fantasi.

Det blev snart ny uppståndelse för gossens skull. Han hade varit olydig mot sin mamma, och hon hade satt in honom i mörk arrest i skafferiet. Med den saken var det inte så farligt; värre var det, att medan han satt där i mörkret och syltburkar och småbrödslådor skymtade uppe på hyllorna, förekom det honom helt hastigt, att han var den där Hans, som hade kommit till den fula gumman i pepparkakshuset och som blev bjuden på allt möjligt läckert och gott. Och som en följd av detta visade det sig, då gossen kom ut ur arresten, att han hade tagit ner en syltburk från hyllan och ätit upp allt det, som fanns i den.

Det blev ny arrest på säker plats, och saken ansågs så allvarlig, att fadern blev invigd i sammanhanget. Han återfann i detta samma lust att utan tanke på följderna ge vika för ett infall och börjademed allt spändare intresse söka utreda vad som bodde i det unga sinnet.

En dag under islossningen hade gossen som vanligt stått på stranden för att beundra älven och hade vid middagstiden kommit in dyvåt om fötterna. Han fick torrt på sig, och med många förmaningar att inte gå så långt ut bland strandtuvorna, att han blev våt på nytt, blev han skickad ut igen. Men älven och isflaken hade varit för frestande, och då han kom hem till kvällsmåltiden, voro strumpor och skor ännu våtare än förut på dagen.

Och Zachris mamma blev riktigt ond och smällde honom om öronen med den våta strumpan och sade, att det var bedrövligt, att man aldrig kunde lita på honom.

Fadern hörde spektaklet och kallade in sin gosse och frågade honom varför han hade varit olydig. Jo, han hade ju tyckt, att han var en älv, och då fick han ju lov att gå ända ut i strandkanten och rycka med sig tuvor och halmstrån.

Sjuklingen satt och hörde på honom rätt allvarligt, men hans hustru märkte, att gossens snedsprång egentligen inte alls oroade honom. Snarare ville hon tycka, att han gladde sig åt dem.

Mestadels var det inte. heller vanliga pojkolater, som anfäktade sexåringen, utan han led av ett övermått av fantasi. Men detta var nästan ändå besvärligare för omgivningen. För när han än var en vargjagande lappman, än Liten Karin, som rullades i sin spiketunna, än en upptäcktsresande, som gav sig in i sockerlandets höga drivor, så var mannästan aldrig i säkerhet för vad som kunde inträffa.

Doktorn tillgrep det vanliga botemedlet mot den flödande inbillningskraften. Han satte sin lille gosse i skola hos moster Sahlbom i Nykarleby, ty han visste, att vetenskapen är fantasiens bästa tygel. Men på samma gång fullföljde han en annan metod.

En dag hade doktorinnan varit borta på begravning, och då hon kom hem, hade hon med sig en stor, skön saffranskringla, som barnen skulle få dela. Kringlan var mycket vacker, inbakad med korinter, och så snart som delningen var gjord, tänkte inte barnen på annat än att smaka på läckerheten. Men innan de hade hunnit föra kringlan till munnen, vände sig fadern till dem med en hastig förfrågan om de inte skulle vilja vänta till nästa dag med att äta upp den.

Han såg nog, att frågan kom som en rätt obehaglig överraskning, och han tillade genast, att kringlan var deras och att de fingo göra, alldeles som de ville, men han skulle tycka, att det vore roligt, om de kunde gömma den till nästa dag. Då lade syster Sophie genast kringlan ifrån sig, och Zachris ämnade också göra det, han ville bara först peta fram ett par korinter och smaka på dem. Men då han hade smakat korinterna, lade han inte mer bort kringlan. Han smakade och smakade, och han slutade inte, förrän alltsammans var uppätet.

Fadern satt och såg på och smålog litet sorgset, men sade ingenting.

Det var en tid efteråt en kall vinterdag. Denlille skulle gå ut och sprang omkring i rummen och letade efter kapprock och vantar. »Kan du inte vara utan det där?» sade fadern. »Du vet väl, att av en klemig pojke blir det aldrig en bra karl.»

Och den gången gick det inte som med saffranskringlan. Gossen sprang sin väg utan att vidare leta efter ytterplaggen, och han kom inte in tillbaka för att hämta dem. Han sköt sin kälke och höll sig tappert kvar ute, fastän det måtte ha svidit duktigt i de blåfrusna fingrarna.

Fadern blev kanske inte så litet förvånad. Pojken föreföll egentligen inte stark. Han var rätt lång, men finlemmad och vek. Han måtte vara mera seg och uthållig, än man hade kunnat vänta.

Han satte honom på prov gång på gång. Ibland lyckades det för gossen att avstå från ett nöje eller försaka en läckerbit. Men ibland gick det också jämmerligen illa.

»Vinn på dig själv!» sade fadern till honom. Han hade stor kärlek för sentenser och använde dem både till egen tröst och andras uppmuntran. Den regel, som han fastare än allt annat ville inprägla hos sonen, så att den skulle bli för honom ett andligt testamente och oförytterligt arv, var just denna: »Vinn på dig själv!»

En dag var det tävlan i kälkåkning i Himmelsbacken. Det var smedens Josua på sin kälke Flinken och Zachris på sin utmärkta, högt älskade Moppe, som skulle tävla. Josua for först, men Moppe var snabbare än den andra kälken. Den hann upp Flinken mitt i backen, just där den gjordeen farlig krök utmed en brant klyfta. Moppe for rätt på sin medtävlare, och blinken och Josua tumlade ner i klyftan. Då blevo Flinkens medar avbrutna, Josua själv bröt en arm och vrickade en fot. Men han var en god kamrat, han förebrådde inte Zachris, utan urskuldade honom och berömde kälken Moppe för att den hade kunnat hinna upp Flinken.

Detta var illa nog, men då Zachris berättade händelsen för fadern, blev det än värre.

»Flinken ligger nu med avbrutna medar,» sade fadern. »Var skall Josua få en ny kälke ifrån?»

Det började arbeta i gossen, ty han förstod nog vad fadern menade. Men Moppe var hans stolthet, hans kärlek, hans allt. Moppes förtjänst var det, att han kände sig överlägsen alla andra pojkar. Det uppstod en hård strid, men om tre dagar fick Josua kälken till en tröst, där han låg med sin avbrutna arm.

Men när detta skedde, då blev fadern så glad, att han fick tårar i ögonen. Nu behövde han inte vara orolig för sin sons framtid. Han såg, att hans livliga, fantasirika, högt begåvade barn skulle bli en bra man och komma att bära sitt namn med ära, eftersom han hade förmåga att besegra sig själv.

Allt större intresse började han känna för sitt barn. Man kan ju tänka sig, att en man, vars egen lysande bana plötsligen hade avbrutits, måste betrakta en ung son på ett helt annat sätt än en far, som själv fullföljer en verksamhet, bör den brutne läkaren på Kuddnäs blev utbildandet av den ungasjälen livets huvudintresse. »Du måste bliva vad jag ej blev,» tänkte han helt säkert, då han såg honom. »Du måste hinna vad jag ej hann.»

Det var han, som skaffade utmärkta informatorer till Kuddnäs: först brorsonen Frans Michael och sedan studenten Blank från Vasa. Det var han, som ordnade undervisningen i Porthansk anda, inte efter gammaldags slentrian, utan levande och åskådlig.

Men därjämte lärde han sonen det yppersta av allt: att själv arbeta för sin utbildning. Tidigt kom han att förstå, att inom honom bodde en hungrande ande, som obevekligt fordrade att mättas. Han väckte hans iakttagelseförmåga genom att vänja honom vid att föra dagbok och göra anteckningar. Han gjorde honom därmed till en tillvaratagare och samlare inte bara av insekter och fågelägg, men av erfarenheter, scenerier, småhändelser, infall, av innehållet i böcker, av allt, vad livet gav, med ett ord. Väl voro de första försöken mycket barnsliga och enkla, men början gjordes, utsädet såddes.

Under detta arbete med sonen hade, utan att fadern först tänkte därpå, en stor tröst kommit till honom själv. Hans egen ande hade ryckts upp ur den förlamning, som olyckan hade påtryckt den. Han var inte mer en död och slagen man. Han levde, han hade en son, som skulle upptaga hans mantel, som skulle i hans ställe bli den store läkaren, som gav folket hälsa, den store jordbrukaren, som gav det bröd. Hans verk skulle leva, Finland skulle föras framåt. Om det skedde genom honom eller hans son, det var likgiltigt.

Uleåborg.

I gamla svenska småstäder finns det ännu gårdar, byggda i ett ålderdomligt maner, som dock inte förefaller synnerligen praktiskt eller tilltalande. Omkring en tomt, som mången gång kan vara lika stor som ett salutorg, är uppsatt ett högt brädplank med en bred port åt gatan. På vardera sidan om porten, som gärna är prydligt snidad och järnbeslagen, stå två små stugor, som inte äro mycket högre än planket och ha lågtsittande fönster, ett eller högst två rum, förstuga och förstugubro. I dessa små portstugor bor husfolket, medan hela den stora tomten i övrigt är obebyggd eller också bara upptages av en uthuslänga.

Om detta sätt att bebygga en tomt har varit mycket i bruk fordomdags i norrländska och finska småstäder, det torde inte nu vara gott att avgöra. Det förefaller emellertid, som om Michael Toppelius hem vid Limingogatan i Uleåborg, densamma, som sedan kallades Stora Torggatan, skulle ha varit något i den vägen, ty i bouppteckningen efter hustrun står antecknat, att på gården fanns en stuga med kammare söder om porten och en annan med krambodoch kammare norr om den. Det var en stor tomt, hela 417 famnar i omfång, och på den funnos fähus, stall, lador, badstuga och ett par stolpbodar, men intet boningshus förutom portstugorna.

Det är klart, att döttrarna bodde i huset norr om porten, där de hade kramboden, och gubben Michael höll således till i södra stugan, troligen i kammaren, som hade fönster åt gatan. Man skulle gärna vilja tänka sig, att han hade målat väggarna i sin enkla bostad fulla med änglar, apostlar och sköna paradislandskap, men det är också möjligt, att det aldrig hade fallit honom in att offra färg och arbete för egen förnöjelse. Ett vet man, att ju äldre han blev, ju mer blevo de kära himmelska gestalterna närvarande för hans inre syn, och detta gjorde väl hemmet mera

skönt och strålande, än någon målares pensel hade kunnat åstadkomma.

Ännu sommaren år 1820 arbetade gubben i en av sina Österbottenskyrkor och var så kry, att man kunde vänta, att han skulle bli minst hundraårig. Men en dag i december månad följande år lät han kalla till sig sina söner, Calle och Gustaf, sina döttrar, Brita Cajsa, Greta och Lisette, och dessutom Gustafs hustru, Marie Calamnius, syster till doktorinnan i Nykarleby. Då de alla voro församlade, tillsade han dem sin snart förestående bortgång genom slag. De tillkallade, som sågo honom fullklädd, vid full hälsa och fullt förstånd, kunde väl svårligen härtill sätta någon tro, men knappt hade den gamle till dem alla sagt ett ömt farväl, läst någraböner och börjat sjunga en psalm, förrän han fick slag på målet och lamhet i vänstra sidan.

Han levde ännu i tio dagar, men den tjuguåttonde december på morgonen såg Gustaf Toppelius, som låg i rummet invid faderns, att ljuset sakta slocknade. I detsamma hörde han någon från sjukrummet ropa: »Herre Gud, vad tar det åt ljusen?» Tre ljus hade slocknat på samma gång, och innan de blevo tända på nytt, hade den gamles själ smugit sig bort till den långa vilan.

Vid samma tillfälle, då gubben Michael för söner och döttrar hade förkunnat sin snara hädanfärd, hade han också förmanat dem att med tålamod bära en stor olycka, som snart skulle övergå dem. Och inte heller denna förutsägelse dröjde att gå i uppfyllelse. Fem månader efter dödsfallet, i maj 1822, blev hela Uleåborgs stad, som på den tiden räknade omkring fem tusen invånare och var landets tredje stad, lagd i aska av en förfärlig eldsvåda. Kyrkan och klockstapeln voro nästan det första, som ödelädes, men elden tog också med sig rådhuset, lasarettet, fattighuset, prästgården, skolhuset och rektorsbostället, för att nu inte nämna alla byggnader, som befunno sig i enskild ägo.

Den gamla Toppeliska släktgården blev också i grund nedbränd, men liksom hela staden i övrigt återuppfördes den på förvånande kort tid. Doktor eller, rättare sagt, professor Gustaf Toppelius, ty han hade vid överflyttandet till Finland av Sveriges konung erhållit professorstitel, byggde sig ett vackert boningshus utmed Stora Torggatan i de fornaportstugornas ställe, och åt syskonen anordnades bostad i en gårdsbyggnad. Den gamla kramboden tycktes systrarna ha tröttnat på, i stället hjälpte bröderna dem att sätta upp ett lånebibliotek. Av Michael Toppelius många barn hade emellertid en dotter dött redan före fadern, år 1823 följdes han av Brita Cajsa och år 1827 av Calle. Det var alltså endast Greta och Lisette, som flyttade in i gårdshuset och skötte det nyinrättade lånebiblioteket i Uleåborg.

Och är det nästan omöjligt att utan förvåning tänka på att denna boksamling, som innehöll mer än tusen volymer, bestående av dramer, romaner, poesisamlingar, litterära kalendrar och historiska arbeten, skulle vid denna tid ha upprättats i Toppeliernas gamla gård i Uleåborg. Man skulle häri vilja se ett verk av hädangångna andar, som ännu omsvävade sitt jordiska hemvist och med vakande ömhet överskyggde ett barn, som behövde upplysas om sina gåvor och vägledas till att finna sin rätta kallelse.

Ty så länkade sig händelsekedjan, att den lille gossen från Kuddnäs, som av sin far ansågs kallad till läkare och jordbrukare, kom till Uleåborg endast ett par år efter den dag, då den stora boksamlingen hade fått sin plats på hyllorna i fastrarnas bostad. Han skickades dit år 1829 vid vårterminens början för att genomgå trivialskolan, eftersom ingen sådan läroanstalt fanns i det lilla Nykarleby, och han skulle ha sin bostad hos sin farbror, professor Gustaf Toppelius.Det är verkligen inte utan en känsla av vemod man tänker pä alla dessa små lantpojkar, som ryckas bort från sitt friska och naturliga liv i hemgården för att sändas till städerna till skoltvång och hemlöshet. Man kan nog föreställa sig hur små och hjälplösa de skola känna sig, hur de med ängslan skola betrakta sina kamrater, därför att dessa så väl veta hur de skola skicka sig, medan de själva känna sig ängsliga och bortkomna, eller hur de om kvällarna skola ligga och tänka på hemmet och räkna efter hur många dagar det är kvar till jullovet eller våravslutningen.

Dylikt kan naturligtvis vara nyttigt och härdande, men visst och sant är det, att sådana där små stackare mången gång få gå igenom saker, som stort folk inte skulle stå ut med.

Vad nu den lille Zachris Topelius från Kuddnäs beträffar, så hade han det som vanligt bättre ställt för sig än de

flesta andra. Inte behövde han skiljas från hemmet i den första barndomen, utan ända tills han var elva år fyllda, fick han ha sin skola i södra gavelrummet på Kuddnäs med far själv som skolrektor, den snälle herr Blank som informator och syster Sophie och kusinerna Lithén som skolkamrater. När han gjorde sin första skolresa, satt mor själv med i släden och följde honom ända till Uleåborg, där hon lämnade honom hos släktingarna, som med kärlek välkomnade honom från första stund. Och vad skolan beträffar, så hade han fått en så god underbyggnad där hemma, att han både slapp undan apologistklassen och förstaklass och kom in i den andra. Ja, han blev till och med primus i klassen och bibehöll den ställningen utan svårighet, eftersom det befanns, att han redan hade genomgått hela den bestämda kursen.

Men trots detta är det mycket möjligt, att han hade det svårare än många av sina likar. De andra hade kanske inte alls blivit uppfostrade i någon lustgård, och de hade det inte värre borta än hemma. Den lille sagoprinsen från Kuddnäs däremot fick lov att i flera hänseenden tvinga sin natur eller, om man så vill, plocka fram nya sidor av sin natur för att kunna komma till rätta med livet.

Detta skall för resten inte alls vara sagt som något beklagande, tvärtom. Sådant där är ju oundvikligt, för att det skall bli folk av en.

Hos farbroderns i det nya, fina huset, där det fanns en hel våning av stora, vackra festrum med eleganta möbler, där värdinnan var en firad skönhet och värden var så belevad, så kvick och hade något så förnämt i sitt väsen, att han blev förebilden för en hovman, en kungagunstling, var gång gossen ville föreställa sig en sådan person, där kunde det nog vara mycket bra, men alldeles omöjligt blev det ju att känna sig obesvärad och hemmastadd. Zachris blev blyg och försagd och tänkte på hur han skulle bära sig åt för att göra allt riktigt och synas väluppfostrad och fullkomlig. Farbrodern skulle kanske inte ha haft något emot, om han hade varit litet hurtigare och mer full av upptåg, mostern skulle kanske ha blivit mer intresserad av honom, om han hade varit mer öppen och ömt förtrolig, men någotdylikt kunde ju inte falla honom in. Såsom det nu var, skötte farbror och moster sina arbeten och nöjen utan att mycket sysselsätta sig med den lille inackorderingen, som på det sättet blev rätt ensam och hänvisad till sina egna resurser.

Det hade han ju aldrig förr varit nödd till. Det gick dåligt i början, men sedan allt bättre och bättre. Och att kunna roa sig själv är en nyttig vana, som man inte kan tillägna sig för tidigt.

I skolan kunde han jn ännu mycket mindre tänka på att få vara sig själv. Man måste erkänna, att i en dylik inrättning fanns då för tiden intet annat än tvång och vedermöda. Till på köpet gick det inte an att visa sig naturligt ömskinnad och känslig, utan varje liten pilt måste bjuda till att uppträda oberörd som en spartan. Det var förfärligt att tänka på hur föraktad och utskrattad den pojke skulle ha blivit, som hade jämrat sig över att nödgas gå till skolan i mörka vintermorgnar i fyrtio graders kyla. Nytt skolhus hade ännu inte blivit uppbyggt efter branden, utan man höll till i en dålig, hyrd lokal, men inte hade det gått den väl, som hade klagat över drag eller fukt. Och undervisningen i Uleåborgs skola var inte lagd i någon Porthansk anda, det förekom intet annat än plugg och utan läsning, men man fick hålla till godo med den, sådan den var, och låta bli att tänka på att man hade tråkigt. Om man aldrig en enda timme kunde bli kvitt latinet, utan måste läsa latinsk grammatik på latin och grekisk grammatik på latin och hebreisk grammatik på latin och BenzeliiTheologi på latin, förutom de latinska auktorerna själva, så måste det helt enkelt bäras med mod oeh ståndaktighet.

Och framför allt måste man vara spartan i umgänget med kamraterna. Alla de snöbollar oeh nyp, som bestodos nykomlingen, därför att han misstänktes för att vara en »mammas gosse», var det bäst att ta emot med stolt förakt. Man fick hålla tillbaka tårarna, bita samman tänderna och slå igen, så gott man förmådde. Att bli kallad Tuppen, det fick man hålla till godo med, och man måste vänja sig vid att föra ett käckt och karlaktigt språk och inte sky en och annan svordom.

Likaså måste man avstå från det ljuvliga och styrkande, som ligger i att äga en jämnårig vän och förtrogen. Kamraterna voro starka och muntra och hederliga pojkar, de skötte sig utmärkt i striderna med gatpojkarna och i bollspelet på första maj. De kunde storma och försvara en snöfästning som riktiga hjältar, men ingen av dem var sådan som Alexander Lithén, så att man kunde lägga armen om skuldran på honom och anförtro honom sina

innersta tankar.

På samma sätt som med pojkarna var det med flickorna. Farbror och moster togo honom ibland med sig på baler och tillställningar. Men det var inte sådana flickor här som i Nykarleby, inte så rättframma och trevliga, ingen enda, som ens kunde nämnas på samma dag som Mathilda Lithén.

Nej, han var hänvisad till att sköta sig själv, att gå ensam och visa världen en tapper uppsyn.Fadern hade nog velat lära honom detta, men han hade inte kunnat åstadkomma en sådan härdning, som bestods honom här uppe.

Man kan just undra hur han skulle ha kommit igenom alltsammans, ifall han inte hade haft fastrarna och böckerna.

Om han gick tvärsigenom professorns hus och sedan över en planterad gård, så var han framme hos de två gamla fastrarna. Och de voro enkla och vänliga, och i deras tre små rum var det alltid så förunderligt tryggt och hemlikt, att han alldeles glömde att lägga band på sig och att uppföra sig väl, utan blev barnslig och glad och hjärtevarm och lekfull, såsom det låg i hans natur att vara. Här lagade de goda plättar åt honom, här fick han koka knäck och höra historier. Man förtalde om farfarsfar och farfar och om hans egen pappa, hur han hade varit i sin ungdom. Och faster Greta hade vistats hos släktingar i Sverige det märkvärdiga året 1792 och hade bevistat den ödesdigra operamaskeraden den 16 mars och kunde aldrig upphöra att därom berätta.

Här nere hos fastrarna fanns ju dessutom det bästa och förnämsta i hela Uleåborg, här fanns lånebiblioteket.

Man kan förstå, att han kastade sig över det redan första dagen han kom dit, och sedan läste han bok på bok, så att han fick göra bekantskap med alla de tusen volymerna. Han började med rövarromanerna, men sedan fick allt det andra följa med: poesiböcker, kalendrar, de väldiga Genliskamemoarmassorna, Florians sentimentala romaner, den svenska upplysningstidens lärodikter, alltsammans. Miltons Förlorade paradis vandrade in i samma hjärna, som nyss förut hade slukat Abellino eller Svarte Jonas. Göthes Iphigenia och Homeri Iliad och Odyssé funno nådigt mottagande, sedan han hade slutat Robinson eller Gullivers resor. Inte föll det fastrarna in att neka honom att läsa, då böckerna funnos där och han fann det roligt. Och god tid hade han. I Uleåborgs skola lästes läxorna mestadels på skolrummet under skoltimmarna, så att han hade alla eftermiddagar lediga.

Han läste och läste. Och världen blev stor och strålande av äventyr, människoödena länkade sig till den underligaste kedja, och människokaraktärerna avslöjade sig för honom än hjältelikt höga, än låga och djuriska. Gångna välden, vilkas tillvaro han knappast hade anat, levde upp och förgingos under hans ögon. Skönhet och kärlek uppenbarade för honom sin makt och sin lockelse, ett helt nytt, otroligt liv visade sig för honom, och dikten, vars trollkraft kunde frambesvärja allt detta, blev till det mest underbara av alla de underbara ting, som han hade lärt känna.

Det var bra synd om syster Sophie och Lithénarna, att de inte skulle få läsa om de modiga och ädla hjältarna och om de sköna, älskande kvinnornas äventyr. Kanske att han kunde försöka dela med sig åt dem av sin rikedom på det sättet, att han skickade dem ett litet sammandrag av innehållet i de roligaste böckerna? De skulle ju sålundakunna få en liten boksamling, de också, och det kunde vara passande att kalla denna »Lilla biblioteket». Och vad han själv kunde finna på att sätta samman i de stora mästarnas fotspår, det kunde ju också ingå i samlingen.

Tanken gick i verkställighet. Men som papper var dyrt, så fick man låta böckerna komma ut i mycket litet format och inte många sidor långa, så att innehållet blev en smula hopträngt, och de riktiga författarna skulle kanske ha blivit litet ängsliga, om de hade fått se vad de hade gett upphov till. Men på Kuddnäs blevo böckerna väl mottagna, så mycket han kunde sända hem hade god åtgång, både Canongates krönika av Sir Walter Scott och Den förskräckliga draken av en ännu rätt okänd författare, som tecknade sig Z. T—s.

Men det var inte nog med att han gjorde utdrag ur lånebiblioteksböckerna. Han sökte också föreställa sig hur de uppträdande hjältarna kunde ha sett ut. Han ritade dem, målade dem och klippte ut dem. Han gjorde sig en hel samling pappersdockor, men dessa visade han för ingen enda människa utom för systern, därför att han var rädd för att bli utskrattad, ifall det hade blivit bekant, att han lekte med dockor. Men detta var naturligtvis ingen

vanlig, fånig docklek, utan hans personer, som inte bara voro från romaner utan också från den verkliga världsteatern och från historiens stora fält, ställdes upp i golvspringorna och fördes mot varandra fäktande och domderande, hållande tal och utdelande stötar. Till sist kom en stor sax, liksomförd av en ödesgudinnas hand, och gjorde slut på komedien, som åter upptogs nästa dag och hjälpte den ensamme gossen att fördriva många ledsnadens stunder.

Det där lånebiblioteket medförde verkligen en sådan mängd nöjen, att det kunde ha försonat honom med livet på den ödsligaste fläck av jordklotet, men tyvärr hade föräldrarna i Nykarleby fått veta, att han alldeles gick upp i att läsa romaner, och de blevo i allra högsta grad förskräckta.

Både far och mor skrevo och bådo honom att upphöra. Jo, utmärkta diktverk, såsom Valerii Tålamodet eller Miltons Paradis fick han naturligtvis läsa, men romanslukandet ansågo de skadligt både för kropp och själ. Han måste vinna på sig själv, såsom han ju var van att göra, och avstå från detta, som alldeles kunde förstöra honom.

Och för att hjälpa honom på den goda vägen förordnade de, att han skulle ta pianolektioner och lära sig rita. På så sätt skulle han inte få så mycken tid övrig att öda bort på onyttiga förströelser.

Gossen skrev tillbaka och lovade följa deras förordningar, och det var helt säkert hans mening att hålla ord.

Men nu fick han strida med det, som var starkare än något han hittilldags hade bekämpat. Detta var värre än att ge bort en kälke. Det var att beröva sin själ den näring, som den eftertraktade.

Heta strider utkämpades, det kan man vara viss om, men hela hans håg stod till böckerna,Det fanns törst och hunger inom honom, och då han inte kunde förstå, att han skadade sig själv eller någon annan genom att läsa, så fanns det inte heller någon rätt iver i motståndet.

Vinna på sig själv, det hade han visserligen inte glömt.

Han hade en gång varit ute en marknadsdag och druckit ur två buteljer öl. Om detta blev det sedan ett jämmerligt skrivande hemifrån. Men stor sak i det. Det behövde de inte bråka så mycket om. Nog kunde han låta bli att dricka öl.

Det var tråkigt att läsa ryska i skolan. Det fanns mer än en anledning, varför han inte skulle vara noga med att infinna sig på lektionerna. Men det kunde han ju också stå ut med.

Och att gå i kyrkan varje söndag, då det hettes, att man skulle ha lov hela dagen, det var ganska tungt, men det underkastade han sig ävenledes.

Och att ta pianolektioner var verkligen påkostande, då tiden hade kunnat användas så mycket nöjsammare, men härvidlag kunde han också vinna på sig själv.

Men att avstå från att läsa igenom hela fastrarnas bibliotek, det kunde han inte. Det skulle inte ha varit att övervinna sig själv, det skulle ha varit att ödelägga sig själv, och det var ju ändå inte meningen.

I Uleåborgs skola slet han sig fram i tre och ett halvt år ända till vårterminens slut år 1832.Då hade han gått igenom trivialskolans sista klass, och som något gymnasium inte fanns, hade han ingenting mer att beställa i den staden.

Så småningom hade han hunnit vänja sig vid både skolan och det främmande hemmet. Mycket där uppe utom fastrarnas bostad och deras bibliotek hade blivit honom kärt, men besöken i hemmet hade dock hela tiden varit det förnämsta av alltsammans.

De trettio eller, noga räknat, tjuguåtta milen, som skilja Uleåborg och Nykarleby, hade han nu åkt tolv gånger, så att han hade väl lärt känna det enformiga österbottniska kustlandskapet. Vägen erbjöd just inte mycken omväxling eller förströelse, men vilken glädje var det inte, då han äntligen var så långt kommen, att Kuddnäs syntes från vägen, när han körde uppåt allén, när han fick hoppa ur åkdonet framför förstudörren och hälsa på mamma och syster Sophie och skynda in till far och kyssa honom på hand och sedan ut i köket som en blåsande storm och svänga om med Brita och Stina och Anna Lena, när han fick inspektera lagården och stallet och

hönshuset och fårhuset och svinstian, och när han till sist fick göra en hastig sväng bortåt asphagen för att slå armarna om de kära barndomsvännerna där ute och kyssa deras gråvita, glänsande, släta bark!

Faderns död.

Under de år, då Zachris vistades i Uleåborg, hade en hel del förändringar inträffat hos släktingarna i Nykarleby. Gamla mormor Turdin hade gått hädan, rådman Lithén, som hade blivit änkling redan 1826, gifte om sig 1829 med Charlotte Toppelius från Uleåborg, en syssling till Zachris. På hösten 1831 hade Zachris bäste vän, Alexander Lithén, dött i lungsot.

Men den allvarligaste förändringen hade dock inträffat på Kuddnäs.

Då Zachris kom hem till julen 1830, fick han inte som vanligt storma in till sin far för att hälsa. Doktor Topelius låg sjuk i lunginflammation, och han trodde själv, att han inte längre skulle kunna strida mot döden, som sedan tio år tillbaka ständigt hade hotat honom.

Han hade varit mycket klen hela hösten, men innan sjukdomen alldeles överväldigade honom, hade han beställt om sitt hus och förordnat, att sonen och dottern skulle ärva var sin fjärdedel av förmögenheten, medan hustrun fick hälften. Att sonen, såsom lagen föreskrev, skulle ärva dubbelt mot systern, ansåg han vara en stor orättvisa.Ett brev till sonen hade han efterlämnat, däri han, utan att något orda om sig själv, hade nedskrivit en mängd råd och maximer, som borde hjälpa honom att visligen och varligen genomvandra livet. Och som om han fruktade, att han ännu inte hade gjort till fyllest, hade han också skrivit till brodern för att bedja honom bliva sonens hjälpare och rådgivare.

Undergiven och tålig, som han hade levat, gick han döden till mötes. Han avled den 23 januari 1831 och blev under allmän sorg och stort deltagande begraven. Det visade sig nu vilket djupt intryck många människor hade mottagit av det hårda öde, som hade blivit hans. Samma smärta rådde kring hans bår, som om han hade fått göra människorna alla de tjänster, som det hade varit hans vilja och önskan.

Under tårar läste man den inskrift, som hade anbringats på kistan:

Ehuru dignande under egna plågor, var du dock alltid, ända till ditt yttersta, de uslas ömma vårdare. Hell dig! Frid öfver ditt stoft!

När likprocessionen tågade genom kyrkan, inträffade något, som ansågs för ett järtecken. En av de silverstjärnor, som voro strödda över bårtäcket, lossnade, föll till golvet och upptogs av sonen. Hela menigheten ansåg, att härmed förebådades, att sonen skulle bliva fadern lik ikunskaper och verksamhetslust och att han skulle komma att dö lika älskad och aktad som han.

I sanning skulle man inte vilja tro, att framtidens genius, rörd av människornas tårar och sorg, hade velat uppenbara för dem något av det, som de kommande åren skulle medföra, i det den visade dem, att detta ödelagda liv hade fyllt en stor uppgift. Hade det stått i dess makt, förvisso skulle den på kistans silverplåt ha velat inrista ännu en inskrift:

Hell dig!

Medan du till synes satt maktlös i ditt sjukrum, förbereddes av dig upptäckten av det finska folkets stora forntidsdikt.

Och den pilt, som växte upp vid dina fötter och av dig härdades och utrustades för livets strid, han är utsedd till en ny, stor runomästare, till den nya tidens ljuva sångare.

Men framtidens genius hade ingen griffel att skriva med. Han efterlämnade endast ett svagt och otydligt tecken för människor att tyda eller misstyda, alltsom de bäst kunde.

Hos Runeberg.

Egentligen borde unge Zachris Topelius nu, sedan skolan var genomgången, ha sökt sig in vid Åbo gymnasium och gått igenom tre ringar där för att bli mogen till studentexamen. Men han fruktade, att om han reste till Åbo, skulle han åter bli utsatt för skolplugg och själlös utanläsning, som snarare hindrade än befordrade hans studier. Om han däremot finge läsa privat för en duktig lärare såsom på den tiden, då han fick sin undervisning i södra gavelrummet på Kuddnäs, trodde han, att han skulle kunna ta sin studentexamen på vida kortare tid än tre år. Han lyckades verkligen övertyga sin mor, att detta skulle vara den bästa utvägen, och man började se sig om efter någon lämplig lärare.

Först och främst rådfrågade man kusin Frans Michael, som nu var präst på Orisbergs bruk i södra Österbotten. Han, som ju helt nyligen hade lämnat universitetet, kunde troligen ge anvisning på en passande person. Och se, Frans Michael föreslog genast, att man skulle vända sig till en ung magister Runeberg från Jakobstad, som hadevarit hans kamrat i Vasa skola. Runeberg var nygift, bosatt i Helsingfors och hade en liten befattning som konsistorieamanuens, som han omöjligen kunde dra sig fram på, och kusin Frans Michael hade hört, att han ämnade hjälpa upp affärerna genom att ta emot inackorderingar och ge privatlektioner.

Detta var ju som enkom beställt för Zachris, och efter samråd med mor och farbror blev beslut fattat. Kusinen skötte alla underhandlingar, och det blev överenskommet, att Zachris skulle få bo hos Runebergs, ända tills han hade tagit sin studentexamen, och betala fem hundra riksdaler om året för bostad, mat, ljus, eldning, städning och undervisning. Summan ansågs betydlig, men om allt gick efter beräkning, borde detta utfalla billigare än att ligga tre år i Åbo.

Hösten år 1832, fjorton år gammal, gjorde Zachris sin första resa till Helsingfors. Lång väg hade han haft till Uleåborg, men vad var det att tala om mot den femtimila resan till huvudstaden? Och nu var det inte bara det släta, öppna kustlandet han hade att genomfara, nu måste han fram genom Tavastlands ödsliga skogstrakter, där man påstod att det ännu fanns rövartillhåll i bergsklyftorna. Med den världserfarenhet han i så rikt mått hade inhämtat ur sina kära romaner väpnade han sig med ett par pistoler och satt med hanen spänd, medan färden gick fram genom den mörkaste skogen. På gästgivargårdarna gick han inte till sängs, förrän han hade tittat under sängen ellerbakom ugnen, så att han skulle vara säker om att inte någon finsk Rinaldo Rinaldino befann sig gömd i rummet. Men allt gick väl, och han kom lyckligen fram till Helsingfors.

Magister Runeberg bodde öster ut i staden i ett nybyggt hus i hörnet av Konstantins- och Manégegatorna. Där hade han och hans hustru fått hyra en stor, vacker våning på nio rum för billigt pris, därför att den hade använts som kolerasjukhus, då farsoten sista gången härjade i Helsingfors, och värden alltsedan dess hade haft svårt att få den uthyrd. Tack vare det stora utrymmet kunde nu de unga makarna hyra ut två rum och ta emot sex inackorderingspojkar i tre andra. Det blev ändå fyra rum över för eget bruk.

De voro nätt och jämnt inflyttade, då Zachris kom neråkande från Nykarleby, och första natten var hans rum inte i ordning, utan han fick ligga i matsalen.

Då han hade klätt sig nästa morgon och stod där i det stora rummet utan att riktigt veta var han skulle göra av sig, föllo hans ögon på en hög böcker, helt nya och alldeles lika stora, som lågo i ett hörn.

Han gick fram och tog upp en bok, det var ju omöjligt att låta bli, och såg, att den innehöll en dikt med titeln Elgskyttarna, författad av Johan Ludvig Runeberg.

Zachris visste nog redan genom kusin Frans Michael, att Runeberg skrev vers i tidningar och att han redan hade givit ut, en samling dikter i bokform,men detta var det första av hans verk, som han hade i sin hand. Naturligtvis kunde han inte avhålla sig från att kika in mellan de ouppskurna sidorna och börja läsa. Och medan han stod där med boken så intresserad, att han varken hörde eller såg, kom Runeberg in i rummet och frågade vad det var han läste.

Gossen kände, att han blev röd över hela ansiktet. Han lade hastigt ifrån sig boken och bad om ursäkt, så gott han kunde i sin förvirring.

Runeberg stod och betraktade honom. En spenslig, mager pojke med mörkt hår, framstruket vid öronen, inte alls vacker med sin stora näsa och sina insjunkna kinder, men ändå tilldragande genom de mörka, djupa ögonen och de fina dragen kring munnen. Han tänkte helt säkert, att gossen snarare såg ut som ett förskrämt fattigmansbarn än som den bortskämde sonen till den berömde och förmögne Nykarlebydoktorn.

Zachris stod och skämdes under mönstringen. Plötsligt flög ett gott leende över magisterns skarpskurna ansikte. Han hade väl upptäckt, att han hade framför sig en liten drömmare, vars själ hade lättare att finna sig till rätta i böckernas värld än i verklighetens.

»Behåll boken, om den roar dig!» sade Runeberg.

Och därmed hade magistern naturligtvis vunnit Zachris hjärta. Han kände, att han skulle komma att trivas här. Han å sin sida hade noga skärskådat den länge, magre magistern ochkommit till den slutsatsen, att det var en lycka att få leva under samma tak som en sådan man.

Samma dag hade Zachris ett nytt äventyr. Han hade gått ut för att se på staden, men råkade vilse och kom två timmar för sent till middagen. I stället för att läxa upp honom för hans slarv skrattade emellertid Runeberg endast åt hans otur, och frun lät honom inte vara utan middag. Han var tydligen kommen till ett gott och vänligt hem.

Sedan nu salen hade blivit iordningställd, visade det sig, att den var möblerad med matbord och stolar mitt på golvet, med soffa och divanbord utmed ena väggen och dessutom med ett par enkla bokhyllor. Intet piano hade den, inga tavlor. Det var ett stort rum med fem fönster, men det hade också många uppgifter att fylla. Det tjänstgjorde både som matsal, skolrum och sällskapsrum. På ena sidan om salen lågo sängkammaren, köket och de två uthyrda rummen, på den andra fyra små rum, som innehades: ett av Runeberg själv, ett av Zachris och hans rumskamrat, lyceisten Samuel Barck, ett av två bröder Krabbe, som voro studenter, ett av två småpojkar Örn, som gingo på Lyceum.

Det var fullt i var vrå, och Barcken i synnerhet var en stor bråkmakare, och de små Örnarna voro inte mycket bättre än han. Zachris kunde inte annat än i sitt hjärta ge fru Runeberg rätt, när hon en dag sade vid middagsbordet: »Gud nåde den, som ska ha att göra med en hop pojkar! De är de ostyrigaste själar jag vet.» Man kunde ju bara hoppas, att hon inte räknade den, som inte varlyceist, utan hade lämnat skolan bakom sig och var valedicent, med till pojkflocken.

De allra närmaste dagarna ägnade Zachris mest åt att göra sig bekant med staden. Han fann den vacker och sevärd, mer än han hade kunnat föreställa sig.

Helsingfors, som år 1812 hade utnämnts till Finlands huvudstad och dit universitetet hade förflyttats efter Åbo brand 1827, var ännu på 1830-talet en rätt liten stad, som utbredde sig endast över östra delen av den långa, tämligen breda, i en vass spets slutande halvö, som den hade fått sig anvisad till boplats. Men genom J. A. Ehrenströms och den utmärkte arkitekten Engels försorg hade staden redan erhållit en ganska imponerande prägel. Den norrifrån kommande resanden måste förvånas över den två kilometer långa Unionsgatan, som än genom sprängda berg, än på höga dammar, än på en lång bro förde honom fram först till stadens medelpunkt och hjärta, det vackra Senatstorget, sedan till den breda, ståtliga, trädplanterade Esplanaden med salutorget. Efter mönstret av Gustav Adolfs torg i Stockholm hade Ehrenström på Senatstorget låtit uppföra tvenne monumentala byggnader, Senatshuset och Universitetshuset, mitt emot varandra vid torgets kortsidor. Vid östra långsidan kvarstod ännu det gamla rådhuset från 1770, men bredvid detta hade man börjat uppföra den ståtliga Nikolaikyrkan, luthersk trots sitt ryska namn, och detta tempel lovade att medsina storartade trappanläggningar och sina kupoler på det yppersta sätt bidraga till torgets skönhet.

Kejserliga palatset och den ryska kyrkan å ena sidan, å den andra de låga, skansklädda holmarna rätt i söder, som buro namnet Sveaborg, gåvo åt staden det ofta vemodsfyllda intresse, som åtföljer platser, där nytt och gammalt brytas mot varandra, där forntidsminnen ännu dröja kvar och där framtiden skapas.

Rätt snart kom dock Zachris i gång med arbetet och fick en bestämd levnadsordning.

Han steg upp varje dag klockan sju, och från åtta till tio hade han lektion för Runeberg tillsammans med fem andra studentkandidater. Detta blev den bästa stunden på dagen, därför att magistern var en utmärkt lärare. Han fordrade jämnt så mycken utanläsning, som var nödvändigt, men dessutom nöjde han sig inte med mindre, än att man skulle förstå vad man läste. Hans kraftfulla, snillrika personlighet utövade ett utomordentligt inflytande på eleverna, i synnerhet på Zachris, som hade en rent instinktiv uppfattning av hans storhet. Hur skulle han inte anstränga sig för att göra sitt bästa inför en sådan lärare? Vem skulle vilja visa sig som en stympare inför den, som själv var en sådan karlakarl?

Zachris märkte snart, att Runeberg var intresserad av historia, men detta ämne hade man i Uleåborg studerat efter Regnérs Begrepp, en gammal hederlig lärobok, som var uppställd i numrerade frågor och svar och gjorde studiet avvärldshändelserna likaså torrt som en katekesläxa. Han hade också trott allt hittills, att historien inte var annat än ett uppräknande av namn och årtal, men nu fick han sina ögon öppnade, och för att tillfredsställa den av magistern väckta lusten efter historiskt vetande började han att studera Fryxells svenska historia med sådan flit, att knappast en dag förgick, utan att han däråt ägnade flera timmar.

Efter morgon lektionen brukade Zachris läsa över nästa dags läxor. Den historiska läsningen blev också vanligen överstökad, innan den tidiga middagen kom. Sedan hade han hela sin eftermiddag ledig alldeles som under skoltiden.

Men han var ju från Uleåborg van att sysselsätta sig själv. Här som där hade han att tillgå romanläsning, författarskap för Lilla biblioteket, lek med pappersdockor och trägen brevskrivning till hemmet. Han lade sig nu också till med vanan att röka, som ju förhöjde de ensliga timmarnas behag. Då han tröttnade på att sitta inne, hade han den tillflykten att uppsöka den forne informatorn, herr Blank, som bodde i Finska kasern hos en kapten Thuneberg och läste med hans gossar. Han brukade också dricka te vid torget hos en tejungfru, som var mycket lustig att prata med. Hon talade finsksvenska ungefär som Brita där hemma, man kunde vilja gå till henne och dricka hennes te bara fördenskull. Dessutom kunde han leka och slåss med Barcken och de små Örnarna, och ibland kommo några studiekamrater på besök; då språkade man, spelade Kille och firade brasa.Jo, nog fanns det i denna stad mycket mer att förnöja sig med för en ensam pojke än i Uleåborg. Ett par gånger var det marknad, och då vandrade han ut för att se på torghandeln, dricka öl i något stånd och köpa hem frukt och annat namnam. Om söndagarna kunde han gå och höra den märkvärdiga ryska gudstjänsten, resa staden runt med isvostjik eller bege sig ut till Sveaborg för att bese fästningsverken. Dessutom ägde ju staden inte mindre än fyra konditorier och gästades både ofta och länge av resande teatersällskap.

Varje kväll skrev han ner i sin dagbok vad sig under dagen hade tilldragit. Inte några känslostämningar, utan nätt och jämnt vad som hade hänt honom. Det var för att efterkomma faderns förmaningar, som han företog sig detta, men snart blev det för honom en mycket kär vana. Och liksom för att under skrivningen roa sig själv begagnade han sig inte bara av bokstäver, utan också av figurer. Tejungfrun till exempel betecknades alltid av en liten trippande gumma, ett hus med många fönster föreställde Finska kasern, och hans studiekamrat Elvings namn symboliserades genom en älv och en vinge.

Längre fram på hösten fick han två nya förströelser. Det var modern hemma på Kuddnäs, som hittade på, att han skulle gå i dansskola hos mamsell Arppe, och det gick han gärna in på. Det blev just inte så behagligt i början, därför att mamsellen var otålig och sträng, men alltsom han vann i skicklighet, blev det alltmer roligt. Och efterjul, sedan han hade slutat dansskolan, gick han flera gånger med herr Blank på picknicker och gjorde bekantskap med huvudstadsdamerna. Men hans hjärta förblev troget Mathilda Lithén. Det fanns i hela Helsingfors ingen ung flicka, som kunde förliknas med henne, ja, han skulle nästan vilja säga, att den anspråkslösaste av hans flickbekanta i Nykarleby var förmer än den förnämsta här nere.

Den andra roligheten bestod däri, att han och rumskamraten hyrde ett piano tillsammans. För en sådan »syltfot» och spektakelmakare, som den där Barcken än var, så saknade han ingalunda begåvning. I musiken hade han

aldrig kommit så långt, att han hade orkat lära sig noterna, men allt, vad han hörde, kunde han ta ut och spela efter gehör. Och Zachris å sin sida var inte mera någon fiende till musiken, såsom han hade varit första tiden i Uleåborg, utan det hade nära nog blivit till ett behov för honom att ha ett piano att svärma vid.

Det kan se ut, som om han från första stund skulle ha funnit sig bättre till rätta i Helsingfors än i Uleåborg, men härom är inte så lätt att döma. Drömlivet, som han hade fört i den kalla, vintermörka staden, hade blivit honom mycket kärt. Alla diktverken i fastrarnas bibliotek hade skapat omkring honom en förtrollad värld, en skimrande lustgård med spelande träd och talande fåglar, där hans ande hade känt sig likaså hemmastadd som i barndomsomgivningen kring Kuddnäs.Här i Helsingfors försökte han bibehålla sina litterära vanor, sitt stilla sysslande med penna och bok. Diktens underfulla rosengård hade han ämnat flytta in i inackorderingskasernens stoj och bråk, och på sätt och vis gjorde han det väl också, men den lugna drömstämningen kunde han inte här återfå. Han blev ständigt oroad, den unge enstöringen fick inte vara i fred bakom sina trädgårdshäckar.

Det förhöll sig olyckligtvis så, att Samuel Barck, rumskamraten, var den respektlösaste sälle i hela Helsingfors. Första bekantskapen med honom hade ju inte varit obehaglig. Barcken hade trakterat ymnigt med karameller och knäck, och om eftermiddagarna hade de i sällskap gjort visiter hos tejungfrun, men snart nog hade den gunstig herrn börjat visa vad han gick för.

Barcken lät aldrig Zachris ha sina saker i fred och retade gallfeber på honom med sin oförsynthet och sitt slarv. Så till exempel for Barcken en söndagsmorgon till Sveaborg och tog då med sig Zachris roman Demoniana, som han hade glatt sig åt att få läsa under vilodagen. Örnarna och Zachris hade en gång anordnat ett spökeri för att skrämma jungfrurna, men Barckens mellankomst förstörde alltsammans. Barcken, som bara var lyceist, hade inte tillåtelse att röka, men han lånade ständigt Zachris pipa och rökte olovandes. Rätt som det var, hittade Barcken på att bli skolsjuk, så att han hade honom hemma, just då han hade hoppats att få vara i fred med sina läxor. Barcken ansåg sigha rätt att ligga och dra sig på den enda soffan, och det ville strid till för att få honom därifrån. Barcken skvallrade: en gång hade Zachris sagt något om jungfrurna, och då sprang den syltfoten genast ut i köket och bryggde obehag för kamraten.

En gång, då Zachris skulle gå på en picknick, kunde han inte finna sitt enda par svarta långstrumpor, så att det blev omöjligt för honom att gå på dans. I stället fick han nöja sig med att i Barckens sällskap gå till tejungfrun. Man kan just tänka sig hur rasande han skulle bli, då Barcken vid hemkomsten drog fram de bortkomna strumporna ur sin säng. Han hade funnit det tråkigt att bli lämnad ensam hemma och hade fördenskull gömt undan dem.

Men ingen må tro, att Zachris bar allt detta med tålamod och undergivenhet. Barcken fick stryk om aftonen, då han lade sig, och om morgonen, då han uppstod. Barcken blev många gånger utkastad ur kammaren. Barcken jagades runt kvarteret med snöbollar och tilltygades vådligt. Det gavs ingen pardon. Zachris kände på sig, att han måste visa den andre, att han inte var någon förläst mes, utan kunde stå på sin rätt.

Men det märktes inga tecken till att Barcken förbättrades, han var helt enkelt okuvlig, och det är lätt att förstå hur det skulle gå med de fina, ensliga drömmerierna, då Zachris hade en sådan galgfågel i samma rum.

När det blev jul, skulle Barcken fara till sitthem, och Zachris, som skulle stanna i Helsingfors, hoppades på en lugn och god tid. Men dagen före avresan hade Barcken förälskat sig i en liten fuling till hund och tagit den med sig till Runebergs. Han ämnade roa sig med den där hemma under julen och sökte smussla ner den i släden, inlindad i en kapprock, men planen upptäcktes, och Mirka blev kvarlämnad i Helsingfors. Och naturligtvis måste Zachris ta sig an den stackars hunden, som gnällde och längtade och var lika så störande som Barcken själv. Han knotade i början över att aldrig få någon fred för rumskamraten, inte en gång då han var borta, men snart blev han god vän med hunden, och hade mycken förströelse av honom under sin ensliga julhelg.

Men då Zachris inte som förr kunde uppgå i den värld, som stora andar och visa mästare reste omkring honom, så kände han mången gång, att hans själ hungrade. Han längtade denna vinter mycket efter hemmet, efter Mathilda, han saknade sin döde vän Alexander Lithén, och han kände sig stundom så svårmodig, att han gärna

skulle ha lämnat livet.

Vad som i första rummet erbjöd sig som en ersättning för det störda fantasilivet, var naturligtvis umgänge med kamrater.

Oftast var det dock inte jämnårigas sällskap, som han sökte, utan helst ville han vara tillsammans med äldre, framför allt med redan färdiga studenter, och lyssna till deras samtal. Det var nu första gången, som han fick vara med om de ungas evigadisputerande och diskuterande om alla det kommande livets stora frågor, om kärleken, om levnadskallet, om fosterlandet, för att nu inte tala om alla resonemanger över det, som hörde till dagshändelserna vid universitetet, det senaste gruffet i Österbottniska avdelningen, den eller den professorns egenheter, den eller den studentens utsikter att gå igenom i examen, allt det med ett ord, som hörde till den nya värld, dit han snart hoppades vinna inträde.

Men i dessa kretsar fick han inte endast insamla ett vetande, som rent av var nödvändigt för honom, där fick han också lära sig smak för kortspel. Man spelade i själva verket ännu mer, än man pratade, och det inte endast så oskyldiga saker som »Si opp» eller »Mylli Matti», som brukades hemma på Kuddnäs, utan riktiga hasardspel, såsom »Bonapart», »Halb Zwölf» och Kille, och man spelade om pengar.

Zachris var med. Visst helt försiktigt till en början, men snart med verklig iver och passion. Han spelade både förmiddag och eftermiddag, det blev nästan lika oemotståndligt roligt, som det i Uleåborg hade varit att läsa romaner.

Man höll sig mest i Krabbarnas rum under spelet. Dit samlades främmande studenter, man drack punsch och fortsatte långt in på nätterna med spel och rummel. Oftast roade man sig med att spela Kille, och förlusten eller vinsten kunde mycket väl gå upp till flera riksdaler på en afton.

Zachris fick nog sina varningar. Herr Blankbad honom låta bli att spela om pengar, men som han kort därpå lämnade staden för en tid, så blev nog varningen utan verkan. Från farbrodern i Uleåborg kom en skrivelse, som inte direkt berörde kortspelet, men som uppmanade honom att inte förspilla det goda anseende, som släkten hade förvärvat; likaså anlände ett förmanande brev från kusin Frans Michael.

En gång, då han i brist på bättre hade hållit till godo med att ta sig ett parti Kille i sällskap med Barcken och de små Örnarna, kom Runeberg in i rummet. Det blev i all hast slut med spelet, lyceisterna fingo en uppsträckning, men till Zachris sade magistern ingenting. Han fann det väl rätt ofarligt, att han satt och spelade med de små »paltrockarna». Om han hade vetat av spelet inne i Krabbarnas rum, hur hade det då gått?

Spelandet fortgick emellertid lika vilt, framför allt i början av vårterminen. Och Zachris gick så helt upp i nöjet, att han alls inte märkte, att han var kommen in på en orätt väg.

Men så vände herr Blank äntligen tillbaka från sin resa. Och han hade bland annat varit i Nykarleby och hade talat om för doktorinnan på Kuddnäs hur Zachris levde i Helsingfors. Nu hade han med sig förmanande brev från modern och därjämte det brevet, som fadern hade skrivit till honom på sin dödsbädd.

Och gossens ögon öppnades. Han bävade vid upptäckten av det farliga odjur, som bodde i hans själ, och han föresatte sig, att det skulle genastkuvas och tämjas. Spellustan skulle inte få bli herre över honom. Han brände upp de kort, som han hade i sina lådor, och nästa kväll, då kamraterna spelade, stod han endast och såg på.

För att få användning för sin lediga tid började han följa professor Bonsdorffs föreläsningar i kemi och tog dessutom gymnastiklektioner.

Men utom detta, som hade hållit på att föra honom vilse, bjöds honom i Helsingfors något, som verkligen var rikt och stort och som kunde bli till en ersättning för den lycka han hade erfarit av att stänga sig inne i böckernas paradis.

I början stod inte Zachris Runeberg närmare än någon av de andra inackorderingspojkarna, men snart tog han mod till sig och bad att få låna böcker ur hyllorna ute i matsalen, och det blev ett föreningsband mellan dem, att

gossen hade litterära intressen. Det förefaller nästan, som skulle magistern ha misstänkt, att Zachris inte bara var en bokvurm, utan också själv knåpade med rimsmideri, ty en gång varnade han honom: »Var fri,» sade han, »och dig själv trogen! Giv aldrig bort dig, och läs inte mer av andra, än att du behåller dig själv!»

Runeberg märkte nog, att Zachris gärna ville vara honom till behag, och därför lyckliggjorde han honom alltibland med att be honom om en handräckning, såsom att gå med ett brev på posten eller något i den vägen. Och när det blev sjukt i huset, var det Zachris, som hedrades med förtroendet att vara med om att vaka. Allt detta, somvisade honom, att Runeberg hade fattat förtroende till honom och nästan räknade honom med till familjen, fyllde honom med stolthet och en förunderlig lyckokänsla.

Zachris blev mera förtrogen med Runeberg och hans hustru än de andra inackorderingspojkarna, därför att han stannade kvar i staden över jul och påsk. Han fick vara med om en minnesvärd julafton hos Runebergs, då salen var full av gäster, massor av presenter utdelades, alla försedda med rimmade lustigheter, och de samtal, som fördes, voro så inspirerade, att gossen hörde flera kvickheter sägas här på en enda afton, än han förut hade hört i hela sitt liv.

Under detta år utgav Runeberg den diktsamling, där Graven i Perrho fanns införd. Zachris hade aldrig läst något så hänförande. Han kunde alldeles smälta bort i beundran. En sällspord lycka i sanning för den, som så högt älskade böcker, att finna på sin väg en verklig diktare, att få tillfälle att skänka sin ungdomliga entusiasm till en av de främsta bland de stora andarna.

Och det, som föreföll även den lille Zachris märkvärdigt, det var, att denne store man var en så frisk och sund människa, fri från alla småaktigheter. När Zachris en gång hade varit med på ett studentkalas och fått en mängd nya bröder, så förstod magistern, som visste, att varje brorskål måste drickas i botten, att han inte kunde infinna sig på lektionen nästa dag, och ställde inte till något bråk fördenskull. Och när pojkarna höllo snöbollskrigpå gården och även attackerade förbigående, då stod Runeberg på sin trappa och skrattade åt dem, om han inte rent av gav sig med i leken.

En god människa var han också. Zachris kunde ju inte undgå att märka, att han och hans hustru hade det mycket smått, men han visste, att magistern troget sände penninghjälp till sin mor i Jakobstad, och inkomsten av det sista dikthäftet hade han anslagit till de nödlidande i Österbotten.

Runeberg hade en gammal fiol hängande över sitt skrivbord. Han hade nog spelat på den förr i världen, men numera kom den aldrig i bruk, han var alldeles för jagad av allt sitt arbete. Sedan Barck och Zachris hade skaffat sig ett piano, kom han emellertid stundom, då Barck var utgången, in i rummet och slog sig ner vid pianot. Till Zachris sade han då bara: »Läs på, du!»

Därpå började han spela, långsamt, liksom prövande och sökande. Han lockade fram ur pianot säregna melodier, vilkas make ingen hört och som aldrig ha blivit satta på noter. De voro hans egna, skapade av honom själv. Och gossen, som satt och lyssnade, tordes ingenting säga om hur vackert detta var eller om hur underlig han blev till mods, medan han hörde på musiken.

Medan han satt där, förstod han, att mannen borta vid pianot, han, som var så fattig, att han hela dagen måste undervisa pojkar, rätta skripta, sköta en tidning, ändå hade sin egen värld, vari han levde utan att låta störa sig, en egen, härlig värld, full av ljusa tankar och gestalter, inte någonvärld skapad av andra, utan hans egen andes verk, hans egen tillhörighet.

Han kände, att han och andra drogos mot mannen, just därför att han hade denna rikedom att råda över, och han tänkte på att det var en lycka att vara kommen honom så nära, att han som nu kunde smyga sig in i den ljusa rymd, som omgav honom. Det var inte som att vandra i den yviga lustgård, som romanböckerna hade skapat honom, det var som att gå i en hög allé med strålande valv, och livets blommande träd växte på ena sidan, men på den andra kunskapens månggrenade, grovstammiga jätteträd.

Det var lycka och glädje, det var än mer: det var hälsa och styrka att vara i hans närhet. Detta kände han, så länge musiken varade, och han satt där nästan i tillbedjan, men naturligtvis kunde han inte komma sig för att säga något

av detta till Runeberg.

Han önskade sig väl också, att även kring honom skulle en gång uppstå en värld, som var hans egen, inte lånad av andra, men tills vidare var han nöjd med att gå under skuggan av de där väldiga trädkronorna, som växte i den andres lustgård.

Han förde intet bättre minne med sig från Runebergs än dessa musikstunder.

Mot slutet av vintern, just som det i april månad hade börjat våras, sade magistern några ord om att det kunde vara en möjlighet, att Zachris kunde ta sin examen redan denna vår.

Det var likaså kärt som oförväntat. På mindreän tre terminer hade han inte kunnat tänka sig att han skulle bli färdig. Efter det ordet kände han inte mer någon frestelse att förstöra sin tid med kortspel. I den vackra vårtid, som nu inträdde, lät han endast sällan någon kamrat locka sig med till de enkla förlustelseställen, som funnos utanför staden. När det skedde någon gång, var det nästan mot hans vilja.

Nu repeterades historia, matematik, latin, geografi, logik, tyska, franska, hela kursen, var dag stora massor.

Den tjuguåttonde maj, då alltsammans var genomgånget, lämnade Runeberg honom hans betyg och sade honom också ett par ord om hans plikter såsom akademisk medborgare, såsom en vetenskapens tjänare. Full av glad rörelse och med själen upplyftad av sin store lärares ord, satte han sig, då kvällen kom, till sitt skrivbord och gav sina tankar ett uttryck.

Trång är den värld, vari människan dväljs, dock strävar hon framåt, strävar att hinna ett mål, dit ingen dödelig framträngt: vetandets mål och tankens gräns, så oändlig och evig. Visdomens ande sig fröjdar däråt, den glädes och tänder kunskapsbegäret i människans själ, som sent eller tidigtbryter sig ut, med kraft fortfar och, ledsagat av snillet, banar sig väg och forskande går allt längre och längre, stannar omsider, men vikande blott för allhärjaren döden, viker, men faller dock ej; till sist den odödliga anden, oförgängelig fri, skall evigt följa sin bana. Då kan den nå sitt mål, dit fåfängt den dödlige strävar, då kan snillet, oändeligt självt, det oändliga hinna.

Detta blev liksom ett minnesmärke över den utveckling hans själ hade vunnit under den tid han hade levat under Runebergs ledning.

Med sitt betyg hade han förut på dagen uppvaktat universitetets rektor, professor Melartin, för att anmäla sig till examen. Likaledes hade han varit på uppvaktning hos Österbottniska avdelningens inspektor, professor Hällström, och dess tillförordnade kurator, magister Ståhlberg. Under de närmaste dagarna följde ännu flera uppvaktningar och så den fjärde juni studentexamen, som han med lycka och heder bestod.

Ännu en vecka gick han sedan kvar i Helsingfors. Han fick sitt studentbrev av rektor, blev intagen i. Österbottniska avdelningen och höll sitt studentkalas. Han hade bjudit fyra magistrar, främst bland dem Runeberg, och tolv goda vänner. Välfägnaden utgjordes av två fembankobålar,smörgåsar, öl och supar, pipor och tobak. Runeberg visade den femtonårige novitien den vänskapstjänsten att i god tid fatta honom under armen och gå hem med honom för att rädda honom undan alla farliga brorskålar.

Ett par dagar därefter var han färdig att resa, och klockan tre på eftermiddagen kom skjutsen.

Men magistern var inte hemma, och han ville inte fara utan att ha fått säga honom tack och farväl. Hästen fick vänta, medan han själv och andra sökte efter Runeberg. Men han stod inte att finna, och timme gick efter timme. Då klockan blev halv sex, kunde man inte vänta längre. Han måste resa utan att få tacka sin lärare.

Kanske blev det därför under kommande år alltid hos honom kvarstående liksom en fordran, som Runeberg hade hos honom och som han ville betala. Så ofta en fest skulle hållas för Finlands store skald, då var han med och hyllade sin käre magister, och oftast var det han, som förde ordet. Det var musikstunderna han tackade för, det var för ledningen in på historiens område, det var för uppenbarelsen av den stora andens underbara skönhetsvärld.

Romantik.

I.

På den tiden, då Zachris läste för herr Blank i södra gavelrummet på Kuddnäs, hade han på fullaste allvar förälskat sig i sin jämnåriga kusin och lekkamrat, Mathilda Lithén. Och under alla de år, som han hade tillbringat i Uleåborg, hade han på samma sätt, som hans romanhjältar så ofta gjorde, sänt henne små ömma biljetter, skrivna i chiffer, som genom syster Sophie överlämnades till det älskade föremålet.

Varje gång han kom hemåkande till Kuddnäs, föresvävade honom onda aningar om att Mathilda hade svikit honom och vänt sin håg till någon annan, ty om kvinnors ombytlighet och trolöshet visste många av hans böcker att förtälja, och hans hjärta klappade av oro, ända tills han hade råkat henne, sett in i hennes ögon och funnit, att hon inte hade låtit sig bedåra, varken av någon hemmavarande Nykarlebypojke eller av någon från ett mystiskt främlingsland kommen vandrande riddare.

Sommaren 1832 skulle Mathilda resa till pension i Stockholm, och då fick han av henne ettheligt löfte om att ingen svensk, hur förförisk som helst, skulle få inta hans plats i hennes hjärta, och som en underpant på sin trohet skänkte hon honom en ring. Denna bar han under hela Runebergsvintern i grönt sidenband undangömd under västen, många längtans suckar sände han henne i sin dagbok, och på Mathildadagen klättrade han upp på en enslig bergkulle utanför Helsingfors samt avlossade tre blixtrande pistolskott till hennes ära. Att syster Sophie alltjämt måste ha besvär med att smuggla in små chifferlappar i breven till kusinen, föll ju av sig självt.

Då Zachris hade tagit sin studentexamen, kände han, att livet hade andra fordringar på honom än hittills. Han måste nu lägga å sido sådant, som endast hörde barndomen till, såsom att leka med pappersdockor, att agera spöke för att skrämma husets tjänarinnor, att kasta snöboll på förbigående. Men han bibehöll sin dagbok, han arbetade alltjämt för Lilla biblioteket, han fortsatte att bära det gröna sidenbandet om sin hals och att längta efter sin barndomsflamma.

Något annat skulle rent av ha varit omöjligt. Hur tomt och ödsligt föreföll inte hela Nykarleby sommaren 1833, då hon ännu var kvar i Stockholm! Dagarna ville inte ta ett slut.

Hos morfar Turdin fanns en ung bokhållare vid namn Henrik Backman, vacker pojke, fulländad kavaljer, romanesk, överdådig, intressant med ohjälpligt svårmod på djupet av själen, och hos Lithéns fanns en annan vid namn Albert Dyhr, duglig,samvetsgrann, prosaisk, men utmärkt hygglig kamrat och trogen vän. Båda två räknade släkt med husbondefolket, behandlades som familjemedlemmar och utgjorde Zachris förnämsta umgänge, när helst han vistades hemma. Men förgäves sökte han utfylla tomheten genom fiskefärder med Albert Dyhr eller timslånga samtal med Henrik Backman, som dock nu efter Alexander Lithéns död var hans bäste vän och förtrogne. Ingenting kunde ersätta Mathilda.

Han reste tillbaka till Helsingfors på hösten, alltjämt trogen, alltjämt med ringen vilande på sitt bröst. Detta var hans första termin som student, och naturligtvis mildrades saknaden av studiearbetet, men den gjorde sig dock förnimbar. Han bodde inte längre hos Runeberg, och livet ägde inte mer samma intresse, som då han framlevde det i daglig beröring med en stor man och diktare. Han hyrde nu rum tillsammans med Blank, och de levde på vanligt studentmaner, åto middagar ute och hade hemskaffning morgnar och kvällar. Under dagen arbetade han med filosofie kandidatexamen, som han måste avlägga, innan han fick börja sina medicinska studier, men han kände sig missnöjd med det arbete han presterade, kände dunkelt, att han inte var mogen att studera på egen hand. Om kvällarna hade man ofta besök av kamrater. Det visade sig nu, att Blank, som förra terminen hade tagjt så illa vid sig, därför att Zachris spelade kort, själv hade samma ovana och kundesitta vid spelbordet till långt in på nätterna. Zachris, som inte själv spelade, vämjdes åt detta leverne.

Livet var grått och enformigt. Aldrig, eller nästan aldrig, erbjöd sig något upplyftande. Hur skulle Zachris kunna låta bli att längta?

Men rrtärk väl, att längtan 'efter Mathilda, kändes, inte endast då han pinades av livets enformighet och tråkighet! Aldrig hade man i Nykarleby firat en julfest med så många baler, med så mycken ståt och förströelse som år 1833. Morfar Turdin gjorde då bröllop åt sin vackra dotter Augusta och chefen för finska strömrensningskåren, den ståtlige och förnäme baron Rosenkampff. Maken till bröllop hade aldrig varit sett i Nykarleby, fest på fest hela julen igenom. Den fina släkten i Uleåborg kom neråkande till Kuddnäs för att illustrera högtidligheterna. Men Mathilda saknades, och Zachris kunde inte känna någon verklig glädje. Varför var hon inte hemma? Då skulle allt detta, som nu var tomhet och fåfänglighet, ha blivit fyllt av liv och innehåll.

Sommaren 1834 väntades hon äntligen hem efter att ha varit två år i Stockholm. Men då Zachris kom till Kuddnäs i början av juni, var hon ännu inte anländ. Vilken längtan, vilken oro! Skulle hon komma? Och hurudan skulle hon vara, då hon kom? Hade hon, den enkla finska flickan, kunnat hålla stånd mot alla de frestelser, som alltid ligga på lur för att infånga skönhet och oskuld?

I översvallande glädje över att hon ändå verkligen skulle komma hade han en dag satt sig tillpianot och spelade Franzéns »Må hon, må denna drömda bild», så att huset skakade. Men snart upphörde musiken, fingrarna föllo slappa ner på tangenterna. Oro och tvivel hade gripit honom.

Skulle Mathildas trohet hålla stånd, om hon i Stockholm hade råkat någon riktigt tilldragande man, om hon till exempel hade mött en ung prins?

Onödig oro! Hur skulle lilla Mathilda Lithén från Nykarleby kunna komma i sällskap med en ung, förtjusande prins?

Men var det verkligen så omöjligt? Det kunde väl hända märkvärdigare saker än så.

Det hade varit hans vana under dessa längtans år att dikta små sagor, små romaner, däri Mathilda var hjältinna. En av dem trädde fram för hans minne.

Här i Finland fanns en gång för längesedan en bonde, rikare och mäktigare än bönder i våra dagar, herre över många tusen tunnland jord. På hans tid skulle den svenske kungen göra en resa genom landet, och då gästade han den finske bondekungens hus och blev mottagen och förplägad på ett sätt, som han aldrig hade väntat sig i en finsk bondstuga. Tacksam över välfägnaden, frågade kungen bonden om denne hade någon önskan, som kungen kunde uppfylla, och då bad den gamle, att den vackraste bland hans döttrar skulle få komma till kungens gård och bli uppfostrad bland drottningens tärnor.

Zachris smålog, där han satt vid pianot. Han lyfte händerna än en gång' för att spela »Må hon,

6. — Lagerlöf, Zachris Topelius.må denna drömda bild», men han lät dem snart åter sjunka för att fortsätta med sina fantasier.

Den finska bonddottern växte upp till den skönaste av hovets tärnor, ja, till den vackraste jungfru i hela kungariket, och man började märka, att den unge kungasonen kastade sina ögon på henne. Och kungasonen var den allra härligaste unge prins, skön, svärmisk, ridderlig, ett ämne till en stor konung.

Men om kungasonen begärde den unga flickans hjärta, skulle hon då kunna motstå honom, skulle hon kunna bevara sin trohet till en tölpig finsk bondgosse, som hade fått hennes löfte och gick med hennes ring på sitt bröst?

Zachris suckade och spelade »Må hon, må denna drömda bild» än en gång liksom för att intala sig mod och hopp. Han hade aldrig kunnat finna ett passande slut på detta äventyr.

Det dröjde emellertid endast några ögonblick, innan han hade fått fatt i ett annat uppslag.

Han föreställde sig ett fattigt barn, som under den Stora ofreden hade förlorat far och mor, men hade blivit upptaget i huset av en förnäm finsk dam. Och den förnäma damens man steg i makt och anseende, rikets högsta värdigheter lades på hans axlar, han blev den främste i landet, nästan mäktigare än kungen själv. Han och hans grevinna bodde naturligtvis i Stockholm, och deras skydds-ling, den fattiga finska flickan, som nu hade vuxit upp till en stor skönhet, uppehöll sig alltjämt i deras hem. Men här råkade en av kungens gunstlingaratt lägga märke

till henne, man lagade, att kungen fick se henne, och allt gick efter förväntan. Monarken tjusades av hennes skönhet, och om den finska jungfrun så hade önskat, hade hon kunnat bli en svensk Pompadour. Man lockade henne med makt och rikedom, med sköna palats, härliga dräkter, med ett glänsande liv på samhällets höjder. Skulle hon kunna motstå? Den kunglige älskaren var en munter, intagande, ståtlig herre. Skulle hon kunna motstå?

Zachris spelade sin melodi med en kraft och en kläm, som buro vittne om hans upprörda känslor. Försynen måste sända en räddare, en ärlig finsk man måste visa sig mitt bland de förvekligade hovmännen och rädda henne.

Men då han kommit så långt, hade fantasien alltid tappat tråden. Den kunde inte föra honom längre åt detta håll.

I stället kastade den sig in på en annan av de små romaner, som den brukade dikta om Mathilda.

I en liten finsk sjöstad bodde under kung Adolf Fredriks regering en rik och ansedd handlande. Han var maktlysten och stolt, och han ville, att den yngsta och skönaste av hans döttrar skulle få sin uppfostran i huvudstaden. Han inackorderade henne i en bekant familj, och den unga flickan började evertuera sig genom att ta lektioner i musik, i1 dans och i franska språket. Men under tiden hade hennes skönhet blivit observerad, de unga Stockholmssprättarna började eftersträva henne, och en av dem, en ung greve av ädlaste blod, skön, förfinad, fulländad kavaljer, utgav sig för att vara en harpolekare och lyckades att få ge henne några lektioner.

.Zachris ryckte till. Han hann inte föreställa sig huru dessa farliga och förföriska lektioner skulle avlöpa. Syster Sophie kom i dörren och kallade in honom till kvällsvard. — -------

Den tolfte juli äntligen såg han Mathilda på däcket av en Nykarlebyskuta, som långsamt gled in i hamnen. Hon stod mitt bland salttunnor och vetesäckar, ivrig och lycklig, omskapad från barn till ung jungfru, från småstadstös till huvudstadsfröken, alldeles förbländande, alldeles förtrollande.

Knappast vågade han sig fram för att hälsa på henne, sedan hon väl hade kommit i land. Han höll sig undan, medan hon omringades av sina närmaste.

Misstog han sig, eller var det verkligen så, att hon, medan hon hälsade på far och styvmor och syster, kastade sökande blickar omkring sig, att hon mitt under skratt och glada utrop hade ett uttryck av otillfredsställd längtan?

Misstog han sig, eller var det, först då hennes ögon funno honom, som hon fullt strålade upp?

Han vågade inte tro, att han hade sett rätt, men då hon skyndade emot honom och utan tvekan slog armarna om hans hals och kysste honom, måste ju alla tvivel vika.

Ingen lysande ung prins, ingen galant kung, ingen svärmisk ädling hade vunnit henne. Hon var ännu hans, endast hans.

II.

I skärgården utanför Nykarleby ligger en stor,, vacker holme, som kallas Alörn. Den är rik på buskar och träd, har utmärkta bärmarker, präktiga fiskeställen, småtäcka vikar och vackra utsiktspunkter. Så långt man kan minnas tillbaka, ha Nykarleby-borna begagnat holmen som sitt sommarnöje. Dit ha de flyktat undan hetta och flugor inne i staden,, och där ha de hängivit sig åt vila och oskyldiga nöjen.

På den tiden, då doktorinnan Topelius var ung flicka, reste sig endast en enda stuga ute på holmen. Den var timrad av stadiga stockar, men för övrigt varken brädfodrad eller tapetserad. Där fanns en stor, väggfast säng, som i två avdelningar räckte ända upp till taket, och en spis, sammanfogad av ohuggna gråstenar. Mer inredning ägde den inte, men så stod den också öppen sommaren igenom för fattiga och rika. Den bjöd alla lustfarare ett gästfritt skydd, när det regnade, ett tak, när det stormade. Där kunde man koka den sprattlande abborren och vila på en bädd av allra mjukaste hö, om man ville stanna ute på holmen över natten. Ibland var stugan proppfull av människor, som hade kommit från både land och stad, och de bodde här utan krus och omständigheter. De kokade gemensamt kaffe i stora kopparpannor, de gjorde lekar, de sovo syskonsäng i halmen på golvet, men i

högsängarna bäddades de äldsta på fint hö. Den gamla stuganfyllde sitt värv väl, och säkert är, att om man kände till alla de lustiga upptåg, alla de muntra infall, alla de bryderier och lekfulla tillställningar, som den hade varit vittne till, så skulle man ha roligt i veckotal.

Men under årens lopp hade stugan fått allt färre och färre besökare. Det kom sig därav, att stadsborna hade tagit sig till att bygga små privata sommarstugor på ön. Det blev i längden trevligare, tyckte de, att var och en hade sitt krypin, och det måste man ju ge dem rätt i. Eljest voro också dessa stugor av det allra enklaste slag, och livet på ön .fördes ungefär på samma sätt som i den gamla hyddans tid. Man lekte och plockade bär, man jagade sjöfågel och fiskade, man låg i gröngräset och slog dank, man gjorde månskenspromenader och beundrade den långa silverstrimman i vattnet, man klädde ut sig och sjöng smäktande sånger till gitarr. Ofta kommo främmande från staden, och då bjöd man dem på lantlig kost, lättvindigt tillagad, för här ute var det inte så noga med maten, hit kom man bara för att vila ut och ha trevligt.

Kuddnäsborna hade ingen egen sommarstuga på Alörn, men de hade rätt till slätter där, och hela familjen for ibland dit ut för att övervaka arbetet. Då togo de in hos Lithéns, och på så sätt hade Zachris fått en aning om hur ljuvligt livet kunde levas under de fria, enkla förhållandena på holmen.

Den sommaren, då Mathilda kom hem från Stockholm, föll det emellertid doktorinnan Topeliusin att hyra en sommarbostad på ön och flytta dit ut på någon månad.

Zachris räknade detta som en särskild nåd av försynen. På så sätt fick han råka Mathilda varje dag under flera veckors tid. På Alörn behövde man inte gå på visiter eller göra bjudningar. Där träffades man alltid, man hade skogen, bärmarkerna, fiskeplatserna till sina mottagningssalonger. Där var man som en enda familj.

Alls ingen undrade på att han jämt var tillsammans med sina kusiner Rosalie och Mathilda. Det föll av sig självt, att han skulle vara deras uppvaktande kavaljer. Och han var lycklig att vara, där Mathilda var. Livet förklarades av hennes närvaro. Om de gjorde månskenspromenader eller rensade ärter, om han för henne läste högt ur smäktande skaldestycken eller hjälpte henne att torka tallrikar, det var alltsammans lika himmelskt hänförande.

Inte så, som skulle han vara utan all oro nu heller. Mathilda hade blivit så beundrad efter sin återkomst från Stockholm. Det fina sätt, som hon hade tillägnat sig, klädde hennes skönhet och gjorde henne så förtjusande, att alla stadens ungherrar lågo för hennes fötter. Till och med den oemotståndlige Henrik Backman hade börjat uppvakta henne, och detta såg Zachris med klappande hjärta, ty om Henrik älskade Mathilda, då ville han frivilligt dra sig tillbaka, mellan dem fick inte finnas något rivalskap. Albert Dyhr var också kär i husbondens vackra dotter, men till honom ämnade inte Zachris avstå henne. Dyhr skulle inte kunna göraMathilda lycklig. Han var en präktig, duktig man, men för torr, för mycket sifferkarl. Och dessutom hade han ett tungt humör. Han störde glädjen i Alörnskretsen genom att visa sig svartsjuk och tvär.

Trots all tillfällig oro kunde dock Zachris inte göra sig blind för att det var honom Mathilda tyckte om. Och han för sin del var ljuvligt, lycksaligt förälskad.

Men det var inte bara kärleken till Mathilda, som gjorde livet på holmen förtjusande.

Man förstår nog, att både i den gamla, grovhuggna stugans tid och sedan allt framgent hade alla kärlekshistorier i Nykarleby till sin huvudsakliga del utspelats på Alörn. Där ute hade växlats så många varma ögonkast, där hade talats så många ömma ord, där hade ljudit så många serenader, deklamerats så många kärleksvisor, att en eftersmak, ett genljud av allt detta ständigt bibehöll sig i dungarna och skogssnåren. Varken vinterstormar eller höstregn kunde förskingra den doft av förälskelse, som omsvävade holmen. Under olika tider hade detta särskilda något, som vilade över ön, uppenbarat sig under skilda former. Det hade än visat sig som överdådig levnadslust, än som blyg sjåpig-het, men nu, på adertonhundratrettiotalet, framträdde det som den ljuvligaste sentimentalitet och den allra blåögdaste romantik.

Och nu var kärleken till Mathilda ett trollspö, som hade öppnat Zachris ögon och sinnen. Han kände vad som svävade i luften, han skådade in i romantikens undervärld, han erfor en hänryckningöver den overkliga verkligheten omkring sig, som han aldrig hade kunnat drömma om på den tiden, då han sökte skönhet och

äventyr endast i böcker. Här såg han sommarnatten sitta i skogen »med rosor i hatten och lockar av guld», här hörde han kung Artus guldhorn ljuda i vildrossnåren, här stod Feli-citas, smyckad med en krona av stjärnor, på en av strandens uddar och längtade efter sin sagokung.

O, vilka dagar, vilka stunder! Han omgavs av en skimrande luft, som gjorde tallar till pinier och alar till olivträd. I dess ljus blev änkleken till ett hjältedåd och abborrfångst till en skänk av For-tunas ymnighetshorn. I dess ljus blevo bokhållare och studenter till vandrande riddare, och snälla och hemtrevliga Nykarlebyflickor förvandlades till trolska, nyckfulla, förföriska naturväsenden. I dess ljus äntligen blevo de små Mathildaäventyren, som hade skapats under pojkårens längtan, utsmyckade med drömrosor, omslingrade med fantasirankör, tillökade, utlagda, till oigenkännlighet utpyntade och förskönade.

III.

Zachris satt i universitetshuset i Helsingfors och hörde professor Rein hålla sin första föreläsning i finsk historia.

Hela höstterminen hade han haft en känsla av att inte kunna vakna, inte kunna följa med i det liv, som levdes omkring honom'. Allt här nere i huvudstaden föreföll honom intetsägande och värdelöst.Nu hade han prövat vad livet verkligen kunde bjuda, och han längtade hem till Nykarleby för att åter få uppleva dessa strålande dagar, då själen växte. Han förundrade sig över att andra här kände trevnad och tillfredsställelse. Han längtade från denna stora värld, som för honom var intet, bort till den lilla värld, som för honom var allt.

Han rannsakade sig själv för att finna om allt detta endast var ett misstag av honom, ett misstag, framkallat av kärleken. Men han visste, att han hade rätt. I Nykarleby fanns det, som för honom var det viktiga och nödvändiga.

Vid början av föreläsningen hade han suttit i sin vanliga stämning av likgiltighet, men plötsligen märkte han, att han följde med, att han med brinnande intresse avlyssnade talaren varje hans ord.

Finlands, hans eget lands, öden framställdes för första gången för honom såsom något sammanhängande helt. Förut hade han endast sett dem framskymta här och var, inflätade i Sveriges historia.

Sverige hade hittills stått för hans inre syn som den mäktige, kloke, företagsamme, ridderligt lysande anföraren. Finland hade varit en fattig man i ledet, en, vars bragder inte nämndes eller räknades.

Men under Reins föreläsning blev Finland till den lysande svenske riddarens trogne vapenbroder, lugn och betänksam kämpade finnen i främsta led vid svenskens sida, och med sin tåliga offervillighettog han emot månget hugg, som hade ämnats åt den mer framträdande av de båda kämparna.

Han häpnade först över denna bild, men snart upptog han den med jubel i sin själ. Och då det blev stilla omkring honom på kvällen, rörde sig inte hans fantasi på de vanliga vägarna. Den drog inte över till sina förlovade land i söder och öster. Den sådde råg på Storkyro åker, den vallade boskap på Limingo äng, den seglade på finnskuta med last av tjära och järn över Ålands hav.

Det var i sanning en märklig upptäckt han hade kommit att göra. Även i hans eget lands historia fanns det storhet, även ur den kunde fantasien hämta näring, även den lät sig ses i romantikens blåa sagoljus, omkransad av dess guldskyar.

IV.

Äntligen hade det blivit jul, och Zachris var åter hemma på Kuddnäs.

Det var inte någon midsommarnattsdröm, som mötte honom vid hemkomsten, utan köld och snö, korta dagar, långa nätter, nakna träd, isbelagt hav, sträv och ofruktbar vinter. Han bävade nästan för mötet med Mathilda.

Hurudan skulle han finna drottningen i sommardrömmens värld?

Dagen efter hemkomsten, gick han in till staden för att hälsa på henne. Han fann henne i bagarstugan, mitt uppe i en rikedom av vörtbrödslimpor, julkusar, klenät och smörbakelser.

Litet mjöldamm i håret och på kinderna, defina armarna blottade till armbågen, eldskimmer över det vackra ansiktet, ögonen lysande av stolthet och lycka över jäsande degar och doftande julbullar.

Hela julens glädje slog emot honom, och med ens förstod han, att sommardrömmens drottning inte var försvunnen, utan hade stannat kvar i norden. Hon dröjde ännu trots mörker och köld för att ge människorna kraft att uthärda vintern. Hon stod där densamma som förr, men under ett annat namn. Nu var hon den rika, överflödande, välsignade drottning Jul, som kom körande med ett spann av julbockar, föregången av julbloss och stjärngossar, och öste ut gåvor och vänlighet, ljus och bränsle, glädje och frid.

Då han måste gå hem, slog Mathilda armarna om hans hals, och så, som det skulle vara, märkte hon hans rygg med tio mjöliga fingrar.

Sedan ville flickorna borsta rocken ren, men pass! Det fick inte ske. Hela Nykarleby skulle veta, att en av stadens döttrar hade tagit honom i famn.

Han gick ut i staden med rocken full av mjöl och med själen full av all den långa midvinternattens sedan tidernas barndom hopsamlade romantik.

VERKLIGHET.

I.

Sommaren 1835 reste doktorinnan och syster Sophie till Sonnes, baron Rosenkampffs gods, och under deras bortovaro blev Zachris bjuden ut till Lithéns på Alörn.

Säger man inte, att det är farligt att söka finna lyckan mer än en gång under samma form? Men denna fara tycktes inte finnas, då det gällde Alörn. Den var alltjämt samma lycksalighetens ö, och Ma-thilda var liksom förra året den milda och intagande genius, som vaktade över dess härlighet.

Ja, om möjligt kände sig Zachris lyckligare än då. Han hade ännu starkare en känsla av att vara på sin rätta plats. Han fördrev inte tiden onödigtvis, medan han tog del i de ungas oskyldiga förströelser. För de andra var alltsammans kanske endast en lustig lek, men inte för honom. Här växte fantasiens vingar, här, i denna blåa luft, omgav den honom med en hänförande drömvärld. Så rik och växlande och äventyrlig, som den var, tänkte han alls inte på att skriva nerden eller berätta om den, men den fyllde hans ensamma stunder med hänryckning.

Henrik Backman och andra ungdomar bodde denna sommar ute på ön, och det var ett enda fröjderus från morgon till kväll. Ingen tänkte på annat än att ha så roligt som möjligt, alla ville vara älskvärda, alla befunno sig under makten av den trolldom, som fyllde ön och som smyckade deras tankar och tal med lätta stänk av svärmiskhet och poesi.

Det enda, som stundom hos Zachris väckte en liten känsla av bitterhet, var detta, att flickorna Lithén, så ytterst vänliga och kamratliga, som de voro emot honom, aldrig tycktes komma ihåg, att han nu var sjutton år och student sedan två år tillbaka. De behandlade honom ännu i dag som den lille skolkamraten på Kuddnäs, bestämde över vad han fick göra och inte göra, skrattade åt honom, när han talade om att gå på jakt, och togo alldeles för givet, att han skulle springa alla deras ärenden och vara deras passopp i allting. Nå, vad det sista beträffade, stod han dem ju gärna till tjänst. Det, som harmade honom, var, att de just genom detta visade, att han i deras ögon bara var en pojke.

Han tyckte dock, att åtminstone Mathilda borde ha förstått honom bättre än så. Hon visste iu, att han levde, andades, var till endast för henne. Så ren och oskyldig hon var, nog måste hon ändå ha märkt skillnaden i de

känslor han nu hyste för henne och det barnsliga tycke han hade ägnat henne före hennes Stockholmsresa.Det var en kväll mot slutet av sommaren. Man hade dansat, och efter dansen hade man slagit sig ner på strandbrädden utanför Lithéns stuga för att vila. Månskenet bildade en silvervit, dallrande bro långt utåt vattnet, och en lätt dyning höjde och sänkte de blanka vågorna.

Det var en stund, som ropade och trängtade efter poesi, och man bad Zachris, att han skulle deklamera något stycke, något ur Tegnérs Axel eller Runebergs Dikter.

Zachris betänkte sig ett par ögonblick, därpå började han med litet osäker röst föredraga ett stycke på blandad vers och prosa.

Dikten skildrade ett samtal, som hade försiggått en vacker, stilla natt mellan den på den höga himlen framskridande månen och den oroliga havsvågen, som i ständig, suckande klagan slog mot stranden. Allt annat hade den natten varit försänkt i djupaste tystnad. Ingen luta hade klingat, intet hjärta hade klagat. Vindarna hade vandrat genom skogarna tysta som spöken, alla luftandar hade slumrat i lövens kronor. Världen hade haft frid.

»Varför suckar du, våg, där nere i djupet?» hade då månen frågat. »Varför är du den enda, som rör sig i oro och klagan, då hela naturen har sjunkit till vila och blott mina strålar gå fram och åter i drömlik glans?»

Och vågen hade bett himlens silverdrottning att inte vredgas på henne, därför att hon alltid! klagade, alltid rörde sig i suckande oro. Hon kunde aldrig upphöra att längta mot den strålande höjdeneller att jämra sig över att hon var bunden vid det hårda, klippiga, mörka jordedjupet.

»Sörj icke, du dotter av vinden och djupet!» hade då månen svarat, full av medlidande. »En kort tid är du bunden mellan dina stränder, dock bor i din barm en makt, som löser dig och bryter dina bojor, när stunden är inne.»

Så talade månen, och de ljuva orden göto sötma i vågens längtan. Friare och mera fridfullt slog hon sedan mot stranden. Och se:

Då kom en dag, en afton kom, och åter såg månen ner från höjderna mot djupet, kring hennes vita panna lätt sig lindat det ljusa silvermolnets skira slöja, och ljusa silvermolnets skira slöja hon var den i sin längtan lösta vågen, som fordom ensam uti världen klagat.

Det blev en rätt lång tystnad, sedan Zachris hade slutat.

»Zachris,» sade Rosalie hastigt, »vem har skrivit det där? Är det du själv?»

Han försökte neka, men måste snart erkänna författarskapet. Han hade skrivit ihop stycket nere i Helsingfors i våras och hade tyckt, att det passade att läsa just i kväll.

»Det är det vackraste du har skrivit,» sade Rosalie i bestämd ton.

»Man känner sig så lycklig,» sade en annan av de unga flickorna. »Man känner sig så viss om att egentligen höra till där uppe.»Mathilda sade på länge ingenting, men om en stund gav hon Zachris en lång, prövande blick. »Jag vet inte var du tar dina tankar ifrån,» sade hon.

Hennes röst förrådde ödmjuk beundran, och han undrade om hon nu äntligen skulle märka, att han var något annat och mer än den lille beskedlige lekkamraten.

Han följde uttrycket i hennes ansikte. Hon blev plötsligt mycket allvarsam, och med ens märkte han, att hon grät.

Alla sågo bestörta bort till henne och undrade om hon var sjuk.

»Det vore bäst att få dö, medan allt är så här,» snyftade hon.

»Varför skall du säga så, söta Mathilda?» sade Rosalie.

»Jo, för det vet jag så visst, att jag blir så olycklig ännu.»

Denna eljest så lugna själ hade genomfarits av en aning om att den barnslige pojken bredvid henne förfogade över krafter, som likt vingar skulle bära honom till höjder, dit hon inte kunde följa honom.

Ett par dagar efteråt var Alörnssommaren slut, och man satte sig i båtarna för att ro in till staden. Vid skilsmässan från ön gräto alla de unga. De kunde inte låta bli, de visste, att allt detta, som hade förenat sig för att låta dem njuta romantikens fulla härlighet, kunde aldrig mer komma tillbaka.

Kärlek, frihet, ungdom, naturskönhet, sympati,

7. — Lagerlöf, Zachris Topelius.sorglöshet — hur skulle allt detta åter kunna sammanträffa?

Efter hemkomsten återgingo de övriga Alörns-gästerna till sina vanliga sysselsättningar, men inte Zachris. Han ville söka att studera hemma denna höst. Studierna i sig själva älskade han och ville för ingen del försumma dem, men varför skulle han inte kunna läsa hemma på Kuddnäs likaväl som i Helsingfors?

Om han stannade här, då skulle han mellan lästimmarna få leva detta liv, som han älskade, i en omgivning, som bäst befrämjade hans utveckling.

II.

Det blev således inte förrän i januari 1836, som han återvände till Helsingfors, och då han tänkte tillbaka på sista halvåret, var det inte utan en liten bismak av obehag.

Visserligen hade han alla dagar arbetat sina bestämda timmar, men så snart som måttet var fullt, hade han slängt sina auktorer på hyllan och skyndat in till staden till Lithéns. Ibland hade han känt sig förlägen för att visa sig där kväll efter kväll, och då hade han gått utanför på gatan och stirrat uppåt fönsterna.

Han hade varit så upptagen av Mathilda, att hans mor hade blivit ledsen. Hon hade väl hoppats att få rå om honom riktigt, nu då han var hemma en hel höst. Men han hade inte kunnatstanna hemma hos henne och syster Sophie., 5 Pet var inte angenämt att nu efteråt tänka på: att han hade varit en sådan slav under sin kärlek,,,att,,han inte hade kunnat behärska den. , ,

Det roligaste på hela hösten hade varit de dagar, då Mathilda och Rosalie hade kommit ut till Kuddnäs och legat kvar över natten. Då var det något av barnastämningen från forna tider, som hade kommit tillbaka. Man läste igenom Zachris sikolpojksskrifter, man påminde sig små missöden från skoltiden, man undrade om Zachris ännu var en sådan mästare i att koka knäck, och man lät honom visa, att han inte hade glömt konsten.

Om morgnarna hade Zachris kommit in med en bricka och bjudit flickorna på kaffe. Det väckte ingen anstöt. Man räknade ju inte med honom.

Just detta var litet obehagligt att tänka på. Varför tilläto flickorna honom sådant, som aldrig skulle ha kommit i fråga, om det hade varit Dyhr eller Backman? Kunde han aldrig komma dem att förstå, att han inte mer var liten och ofarlig?

Och var det inte på samma sätt här i Helsingfors? Han behandlades visst också här som en morsgris, som ännu inte hade vuxit ur barnskorna.

Han funderade mycket över vad det var, som i folks ögon gjorde honom så barnslig. Det låg kanske i hans utseende.

Men fastän han inte var stor och grov, så var han lika lång som de flesta av sina jämnåriga och stod inte efter dem i kroppsliga idrotter. Hän tyckte om att rida, fiska, jaga, simma, gå på skrid-skor liksom envar annan. Han fäktade. gymnastiserade, dansade. Det var sant, att han gav sig ogärna in i bråk, drack sig sällan full och levde inte osedligt. Men detta var väl snarare bevis på andlig mognad än på barnslighet.

Han måste dock medge, att det fanns något hos honom, som gjorde honom verklighetsfrämmande, och det var kanhända detta, som man uppfattade som barnslighet. Han drömde sig gärna bort i en annan värld än den, som just omgav honom. Han ville leva omstrålad av romantikens blåa luft och ambradoftande skyar.

Han kände nu. att han hade gått för långt åt detta håll. Han hade haft den ljuvligaste tid, men nu måste den vara slut, nu hungrade själen åter efter verklighet, prosa, arbete, kamratliv. Framför allt begärde den, att han skulle uppträda som en mogen man.

Han brydde sig inte mer om att undvika kortspel, utan tog del däri, då tillfälle erbjöd sig, men han spelade sansat, utan passion. På samma sätt förhöll han sig till kamraternas dryckeslag. Han var med, men iakttog måtta.

När han kom hem på våren, visste han med sig, att han älskade Mathilda lika mycket som förut, men den nya riktningen i hans utveckling gjorde sig dock märkbar. Båda flickorna Lithén funno honom kall och underlig. Han hade verkligen endast haft för avsikt att visa sig litet självständig, men de trodde, att förändringen betydde,att han hade börjat svärma för någon Helsingfors-flicka.

. Han hade inte haft en tanke på någon annan än Mathilda och kände sig ganska förolämpad.

Den sommaren kom han inte ut till Alörn på något längre besök. Rosenkampffs gästade Kudd-näs, och han måste stanna hemma.

En dag rodde han dock ut till holmen och tog som vanligt in hos Lithéns, Där var fullt av ungdom, och på aftonen lekte man änkleken, som

* i

man alltid brukade. Men då såg inte Zachris upp, utan lät Mathilda fångas av en annan. Hon blev förfärligt stött och visade det också.

Nu började Zachris i sin ordning tycka, att Mathilda var underlig. Han försummade denna sommar att tillbörligt uppvakta henne på en namnsdag, och hon var mycket onådig efteråt. De hade en hel scen, innan de blevo vänner igen.

Då han gick hemma på Kuddnäs, längtade han efter Mathilda, men numera var han aldrig riktigt säker på hur det skulle bli, då de råkades.

Det var förfärligt, men han började ana, att Mathilda, sommarnattsdrömmens drottning, mid-vinterns glädjespriderska, inte var alldeles sådan, då hon trädde fram i verklighetens kalla ljus, som då han hade sett henne i drömmarnas underfulla belysning.

III.

Höstterminen 1836 föresatte sig Zachris, att han skulle underkasta sig en mindre examen, sommåste avläggas, för att vederbörande skulle komma i åtnjutande av ett universitetsstipendium. Hans fhor redde sig egentligen bra nog hemma på Kudd-näs, men hade alltid svårt för att skaffa reda pengar och klagade över att Zachris Helsingforsvistelse redan hade slukat hela hennes fädernearv. Det skulle inte skada, om han kunde lätta litet på hennes bekymmer genom att få ett gott stipendium. Den examen, som fordrades, trodde han sig kunna gå igenom utan större svårighet.

Han hade nu legat tre år vid akademien, och på flit och trägna studier hade det sannerligen inte varit brist. Sex, sju eller åtta timmar tillbringades vid boken varje dag, noggrann räkenskap fördes, och om fulla timantalet inte uppnåddes ena dagen, så blev det taget igen den nästa.

Han steg upp klockan sju liksom på den tiden, då han bodde hos Runebergs, åt frukost nio; klockan halv två gick han ut för att äta middag hos baron Rosenkampffs, såsom han hade fått göra, alltsedan baronen hade gift sig med hans moster, stannade en stund efteråt för att språka med mostern och vände åter till arbetet vid fyratiden. På aftonen gjordes en promenad, ifall han inte var bortbjuden, klockan nio var kvällsvardstid, och till sängs gick han klockan halv elva.

Det var en lång arbetsdag, men han behövde mycken tid, då han utom studierna också sysslade med sin dagbok,

med sina karaktärsövningar, sina små dikthäften, sin romanläsning, sitt piano, sin ritning, lärde sig fäkta och gymnastisera, var med-lem i ett par sångföreningar och ofta nog var med om bjudningar hos Rosenkampffs samt gick på teatern eller nationsmöten.

Vad de egentliga studierna beträffar, så hade han på samma sätt som under skoltiden gripit sig an med en hel massa ämnen samtidigt, fastän han naturligtvis nu som då hade ägnat latinet det allt överväldigande intresset.

Han skrev latin för Runeberg, deltog i adjunkten Gyldéns seminarium, åhörde eloquentiæ professor Linsens föreläsningar, både privata och offentliga, och läste dessutom på egen hand Ovidius, Cicero, Seneca, den ene auktorn efter den andre. Vidare uppträdde han som opponent både vid de latinska disputationer, som anordnades i Österbottniska avdelningen, och vid de allmänna på universitetet.

Ganska mycket arbete ägnade han dessutom åt grekiskan. Även i detta ämne åhörde han privata föreläsningar och arbetade sig igenom hela Iliaden. Ja, då han hade genomgått den under professorns ledning, började han läsa den än en gång på egen hand för att rätt kunna tillgodogöra sig det mäktiga diktverket.

Men jämte dessa två huvudämnen hade han såsom blivande läkare med stor iver börjat ägna sig åt laboratoriearbeten under Bonsdorffs ledning och åt botanik och zoologi under professor Sahlberg.

Han hade dessutom funnit tid under dessa år att höra professor Tengström i filosofi, Blomqvist i litteraturhistoria och Hällström i fysik, och heltsäkert försummade han sällan någon föreläsning av den utmärkte historikern professor Rein. Fastän han måste säga sig, att någon större kunskap i historia inte var nödvändig för en blivande läkare, kunde han inte neka, att dessa föreläsningar utövade en starkare dragning på honom än några andra. Han föresatte sig strax från början, att för Rein skulle han ha laudatur.

Men alla dessa ämnen hade han studerat mera för deras egen skull, ville man nästan säga, än med tanke på examen. Grammatica latina kunde nog även vålla honom plåga, men vilken hjälp emottog han inte på samma gång av detta språk vid den självuppfostran, som han alltjämt underkastade sig! Dess stilistiks klara regler tillämpade han på sin svenska, de barska romerska dygderna stadfäste honom i hans strävan att vinna välde över sig själv, disputationerna voro den skola han använde för att förvärva vana och säkerhet vid offentligt uppträdande, den klassiska litteraturen gav honom fullgoda mått att döma efter i estetiskt hänseende.

På samma sätt hade han läst historia och naturkunnighetsämnena för deras egen skull. Den förra gav näring åt hans fantasi, de senare, som han alls inte hade fått göra bekantskap med i skolan, öppnade för honom nya världar. Han kastade sig in i dem med samma vetgirighet, som han visade, då han i Uleåborg genom romanläsningen skaffade sig kunskap om människovärldens företeelser.

Men nu gällde det med ens något annat. Han hade att avlägga examen inte endast i älsklings-ämnena utan också i franska, tyska, geometri, aritmetik och logik, allt discipliner, som han hittills endast helt ofullkomligt hade studerat.

Alltsom tiden för examen nalkades, greps han. av en stor oro. Helt plötsligt hade han förstått, att han hade givit sig in i en vansklig affär. De ämnen, som han behärskade, hade han inte studerat så, att han med dem kunde briljera i en examen, de, som han endast ofullkomligt kände till, voro ingalunda så enkla, att han kunde hinna sätta sig in i dem på ett par veckor.

Han ville dock inte ge tappt, han företog sig att läsa från tre på morgonen ända till midnatt. Men trots detta fortfor examensfebern att härja i hans arma lekamen till den grad, att han mången gång undrade om han verkligen var sjuk.

Dagen före den första tentamen var han naturligtvis ivrig att få använda varje minut till läsning,, men just då hände sig, att Blanks förra herrskap, kapten Thuneberg och hans hustru, bådade sig till besök. Och Zachris, som hos dem stod i förbindelse för många söndagsmiddagar, måste ju hjälpa kamraten att sörja för välplägnad och att underhålla gästerna.

Först sedan de hade gått på kvällen, kunde han börja läsa och satt uppe till halv ett. Därpå kastade han sig

fullklädd på sängen och sov till tre. Så åter upp igen för att läsa Euklides, till dess att tiden var inne att gå till tentamen.

En sådan dag hade han aldrig förr genomgått. Från nio till ett tenterades han i franska för enkrånglig examinator. Han var utvakad, uttröttad, feberaktig, kunde inte komma i humör, utan kände, att han svarade osäkert, och var viss om att allt skulle gå på tok. Under middagsrasten, då han borde ha vilat sig, läste han ett brev, som nyss förut hade kommit från Kuddnäs.

Doktorinnan skrev och var orolig för hans examen. Hon hade drömt, att han, Zachris, hade kommit till henne helt förargad och talat om, att de akademiska herrarna endast hade gett honom en riksdaler i stipendium.

Zachris önskade, att han inte hade gett sig tid att läsa brevet. I den dystra sinnesstämning, som hade fått makt med honom, tog han det som en profetia om att han skulle bli kuggad. När han klockan tre kom åter till tentamen för att stå provet i aritmetik och geometri, kände han sig så illamående, att han begärde att få förhöret uppskjutet till en annan dag. Men professorn nekade, och han fick hålla ut till nio på kvällen.

De övriga dagarna blevo heta nog, men ingen som denna. Tentamen för Rein i historien gick till och med excellent.

Till den offentliga examen hade han hunnit återfå sitt lugn och lät inte examinatorerna bringa sig ur fattningen. Men resultatet blev klent. Han fick ett lågt betyg och det minsta stipendium, som universitetet hade att ge bort. Det belöpte sig till 11 riksdaler 5 skilling och 4 runstycken.

Man kan tänka sig hur illa detta skulle smaka gunstig herrn. I skolan hade han suttit primus,vid femton år hade han tagit en vacker studentexamen och fått goda vitsord av en man sådan som Runeberg. I hembygden uppträdde han som namns-dagspoet och tidningsskrivare och hade anseende för att vara ett gott huvud. Iiär vid universitetet hade han med knapp nöd kunnat avlägga en simpel stipendiatexamen!

Hade han gått tillbaka? Dugde han inte för studiebanan ?

Han försökte säga till sig själv, att det hela var ett lappri. Han hade inte fått repuls. Vad hade han då att sörja över?

Nej, hans examen hade inte fått repuls, men hans självförtroende. Det var den sårade egenkärlekens kalk, som han måste tömma. Den var ny och oprövad och mycket bitter.

Mitt uppe i sin stora misströstan kom han att tänka på att detta kanske ändå kunde vara gott för något. Det kunde kanske rädda honom från att ligga under i den verkliga examen. Om han bara gjorde sig till godo den läxa han hade fått, så kunde den nog bli en hälsosam uppryckning.

Under de sista åren hade han ständigt haft Mathilda i sina tankar. Förra hösten hade han stannat hemma för att få vara i hennes närhet. Det var nog inte på det sättet man skötte sina studier, då man ville vinna framgång. Skulle han hålla på med slika barnsligheter, då kunde han ju nöja sig med att bli ett småstadsgeni.

Älska henne, ja visst, däri var inte något ont,men han ville vara herre över sin kärlek. Den fick inte vara honom till hinder.

Med dessa tankar for han hem, och så begav det sig, att julen inte nu heller blev sådan som förr. Jo, en söndag gick han till Lithéns klockan elva och stannade ända till nio på kvällen. Han trivdes där som alltid. Där fick han vara naturlig, slapp all snusförnuftighet. Han blev alltid bättre, mera nöjd med sig själv hos dessa goda människor.

Men snart började han leva ungkarlsliv också i Nykarleby. Nyårsdagen spelade han Kille hos Dyhr ända till klockan tre på natten. Mathilda tyckte, att detta var förfärligt, och läxade upp honom. Men han bättrade sig inte, utan visade sin självständighet genom att kort därpå vara med om ett ungkarlskalas, som räckte ända till sex. Efter detta dröjde det flera dagar, innan Mathilda kunde blidkas.

När han kom åter efter* 1837 års vårtermin, hade på något besynnerligt sätt ungdomskärleken slocknat ut,

försvunnit, helt enkelt begett sig bort ur hjärtat. Han tyckte ju om Mathilda, men han kunde inte dölja för sig, att hon nu föreföll honom litet underlägsen, hon hade gått tillbaka. Han hade vuxit ifrån henne.

Hela Alörnslustgården var nervissnad. Rosorna voro borta. Det var ödsligt och kalt både inom och utom honom. Sommaren var där, men den kunde inte kalla till liv den minsta lilla knopp. Romantikens lycksalighetsö hade sjunkit i havet.

LYRIK.

I.

Syster Sophie hade en god vän, som hette Emilie Lindqvist. Hon hade en nätt musikalisk begåvning och brukade komma ut till Kuddnäs och spela å quatre mains tillsammans med Sophie, som också var mycket intresserad av sitt piano. Emilie var en söt och snäll liten flicka, men hon var fyra år yngre än Zachris, och han hade hittills helt och hållet förbisett henne. Hennes far, Isak Lindqvist, var handlande i Nykarleby, han ansågs förmögen, och Zachris hade länge misstänkt, att hans mamma inte skulle ha något emot, om han slog sig ut för dottern, men detta var något, som han alls inte hade för avsikt att stå henne till tjänst med.

Sommaren 1836, då misstämningen började mellan honom och Mathilda, hade han råkat lilla Emilie på en bjudning och roade sig efteråt med att göra en gåta om henne.

Fågel sjunger på grönan qvist, på Linde qvist: jag är en liten vacker fågel förvisst, som kan både spela och sjunga.Och än jag vet ej min hjärtans kär, min hjärtans kär, om uti lund eller mark han är och flyger långt uti skogen.

Men den lilla vackra sångfågeln var det ingalunda hans mening att själv infånga, utan han antog, att fågelfängaren skulle bli kadett Emil Lundmark, som då var starkt betagen i f jorton-åringen.

Dessa småflickor i Nykarleby hade emellertid en underbar förmåga att utveckla sig. Man lämnade dem ena året som halvutslagna knoppar, och när nästa sommar kom, trädde de en till mötes som utslagna rosor. Då Zachris kom till Kuddnäs för att fira 1837 års sommarlov, var Emilie femton år och hade blivit så vacker, att han häpnade. Hon hade fått en smärt, hög figur, ledig hållning, den skäraste hy, de finaste drag, de underbaraste ögon. Därjämte hade hennes musikaliska talang också vuxit, nu kunde hon lägga in känsla och uttryck i vad hon spelade, och det var inte den minsta förtjänsten i Zachris ögon.

Minsann, detta var inte längre någon liten flick-snärta, som ingen lade märke till.

Alla ungherrar i Nykarleby med den oemotståndlige Henrik Backman i spetsen hade på en gång blivit förälskade i Emilie Lindqvist, såsom de alla på en gång blivit förälskade i Mathilda Lithén den sommaren, då hon kom hem från Stockholm. Och Zachris, vars hjärta just det året hade förloratsin sol, började undra om inte Emilie åtminstone skulle kunna bli en liten stjärna i hans mörker.

Nu, då kärleken var borta, saknade han den. Det hade varit svallande liv i hans själ, medan han hade älskat Mathilda,*nu fanns där endast tomhet och tystnad.

Den sommaren diktade han en visa, däri han talade om hur stilla det kan vara en sommarnatt i skogen. Trasten sover, ugglan sover, björn, ulv och örn ha också gått till ro, vinden själv är inslumrad. Måne och stjärnor lysa inte nere på skogsbottnen, skogen är övergiven, enslig och skum. Till sist sade han, att på samma sätt var det med honom: vilddjuren i hans sinne, de rytande begären, hade slumrat in, men också tyvärr det bästa, som fanns inom honom: hans tro, hans hopp, hans kärlek.

Och från denna döda frid längtade han tillbaka till storm och rörelse, till oro och tvivel, till allt detta, som väckte själens skapande makter.

Lithéns voro bortresta det året, och deras stuga på Alörn stod tom. Men Lindqvistens hade också en

sommarstuga på ön, och när Zachris en dag rodde ut till holmen med ett par studentkamrater, var det hos dem man tog in.

Nu var det Emilie, som fick blommor av Zachris, åt henne plockade han bär, med henne sprang han änkleken, med henne promenerade han utmed stranden och beundrade månskensglittret på vågkammarna.

Han undrade på att allting kunde upprepa sigpå. detta sätt, vara sig så likt och ändå så olikti Han visste ju inte allsiännu om han verkligen älskade Emilie.

Ett par dagar innan han skulle resa åter till Helsingfors, kommo Lithéns "tillbaka. Och än en gång sade Mathilda till honom, att han var så underlig. Han förstod nu med ens vad hon menade. Hon trodde, att han var kall mot henne, därför att han tyckte om en annan, och denna gången kunde han inte med harm tillbakavisa anklagelsen. Nu förvånade han sig i stället över att hon var så klarsynt. Han hade föreställt sig, att han hade visat sig mot henne alldeles som förr.

Han levde i största ovisshet med avseende på förhållandet till Mathilda. Det hade aldrig varit någon förlovning mellan dem, de hade varken växlat ringar eller löften, det fanns ingenting, som man kunde bryta eller göra slut på. Och ibland visste han inte heller om det alldeles var slut. Ibland trodde han, att han ännu älskade henne. Men vad han visste, det var, att han alldeles hade upphört att dikta om henne.

Däremot hade han gjort ett försök att sätta ihop en visa om Emilie. Det var den lilla gåtan från förra sommaren, som han hade tagit upp och omformat.

Där sjöng en fågel på lindekvist, på lindekVist:

En liten fågel är jag förvisst, som nog kan spela och sjunga.Men borta dröjer mitt hjärtas vän, mitt hjärtas vän;

i lund och mark är han fjärran än och flyger långt uti skogen.

Guds vackra ängel med ögon blå, med ögon blå,

han satt i molnet och hörde på och sjöng så sakta i kvällen:

Du lilla fågel på lindekvist,

, på lindekvist,

Gud giv din älskling åt dig så visst, som du kan spela och sjunga!

Och fågeln sjunger ännu i dag, ännu i dag;

om vännen kommit vet inte jag och inte ängelen heller.

Detta kallade han »Fågelens visa». Det var ju ingenting, bara litet fågelkvitter. Men för honom hade den dikten en egen tjusning. Han tyckte om den, därför att Emilies namn var inlagt i versen på fyra ställen, han tyckte sig höra henne själv spela och sjunga, då han talade om fågelns sång, och dessutom var det något av Emilie Lindqvists intagande väsen, som han hade återgett i den böljande rytmen.

Det var kanske ändå, kärlek, som gjorde, att den sången smakade så sött, då han i ensliga stunder lät den glida över sina läppar.

II.

Den 6 november 1837 voro en massa studenter samlade i Österbottniska avdelningens lokal, en mörk sal och dito kammare, belägna i den del av Helsingfors, som hade vuxit upp ur de steniga ödemarkerna söder om de äldre stadsdelarna och därför kallades Nystaden. Unge Zachris Topelius satt där bland andra och väntade som de på att inspektor skulle infinna sig för att underrätta avdelningen om orsaken varför den var sammankallad.

På alla sidor omgavs han av nackstyva och självständiga unga män, som alla voro övertygade om att det inte fanns något bättre i världen än att vara en finsk student av Österbottniska nationen. Man må nämligen veta, att denna avdelning ansåg sig vara den av universitetets åtta nationer, som hade prerogativ på att tillverka landets stora och berömliga män, vilket ju styrktes därav, att Porthan, Franzén och nu sist Runeberg hade utgått ur dess krets. Denna anstolthet hade av österbott-ningarna gjort en studentaristokrati, som höll styvt på sin heder och nästan ansåg det under sin värdighet att umgås med karelare eller savolaxare.

Dessa unga högdjur, som voro så medvetna om sin överlägsenhet, att de inte ansågo sig behöva krusa för någon myndighet och inte tålde den minsta tillrättavisning, utmärkte sig emellertid ingalunda genom något slags lyx i kläder eller levnadssätt. Något överdåd kunde inte gärna komma ifråga på en tid,,då en lång vårtermin i regel, kostadq hundra riksdaler banko, en summa, som då framkallade bittra klagomål över tidens dyrhet, emedary denna studentgenerations fäder hade levat, sin, teiv min i Åbo för lika många plåtar och nästföregående generation för en tunna bröd,; en bytta smör och några riksdaler. En liten dragning till elegans kunde dock märkas bland de närvarande, i dqt att de hedervärda vadmalsrockarna, konstrikt tillskurna av sockenskräddaren hemma i fädernehuset, som visserligen ännu kunde bäras utan men för: .den akademiska värdigheten, dock mestadels voro utträngda av uniformsrockar och syrtuter, sydda hos skräddarmästar Palmqvist i Helsingfors. Smor-lädersstövlarna hade också på de flesta håll blivit utbytta mot finare varor från skofabrikörerna Nordin - och Hannelius. Handskar voro ännu ansedda som. onödig lyx, medan käppar av elegantare art än den hemgjorda knölpåken väl voro kända, men ådrogo sina bärare spenamnen av bönstänglar och spanska, ryttare.

iZachris hade en besynnerlig förkänsla denna dag av förestående olycka. När han såg sig omkring bland kamraterna, som sutto så självsäkra och trygga här i avdelningslokalen, erfor han något likt medlidande. Han skulle ha velat höja upp sin röst och tillropa dem en varning.

Men för vad? Han visste ju i själva verket ingenting. Han kunde inte förklara varför hans tankar ville taga en vemodig riktning.

Han kom ihåg den första terminsfest han hadebevistat i avdelningen. En novemberkväll hade det varit då som nu, men annars hade allting varit annorlunda. Ingen dov och tryckande stämning, utan glädje, tillförsikt, hänryckning. Rector magnificus Melartin och andra hedersgäster, Runeberg främst att nämna, hade rört sig bland ungdomen. Snellman hade varit festtalare.

Han hade talat om nyttan av nationsindelningen vid universitetet och hade skarpt betonat, att denna inrättning inte hade till ändamål att söndra studentkåren för att lättare kunna styra den, utan meningen var, att studenterna i sina olika avdelningar skulle äga något, som ville vara dem i stället för hem, en institution, som prövande och kärleksfullt kunde övervaka deras vandel, som kunde bistå dem i nöd och hos dessa, som voro från samma landskap, utbilda en känsla av att de tillhörde en stor, gemensam familj.

Alla hade förstått varför Snellman hade valt just det ämnet. Han hade velat säga de närvarande akademiska myndighetspersonerna ett bevekande ord till förmån för avdelningen. Och han hade gjort sin sak så bra, att alla hade beundrat hans klokhet och takt.

Men vad som hade gjort den aftonen oförglömlig, hade varit detta, att Franzéns porträtt hade överlämnats till avdelningen. Lille hade läst upp verser, Franzéns studentvisa hade utdelats, och till sist hade rektor rest sig och sagt några entusiastiska ord om den store skald och ädla människa, som hade varit hans ungdoms lärare. Då hade helaynglingaskaran känt hjärtat svälla av hänförelse. Man hade erfarit en obeskrivlig stolthet och glädje över att denne store man var finne och hade utgått ur just denna krets.

Det var första gången, som Zachris hade känt den lyftning, den frihet och makt, som spänner ut själens vingar i ögonblick av full och hel samklang med en hänförd omgivning.

Zachris småsvor litet grand för sig själv, där han satt med sina tankar. Kunde de då inte förstå, de där, som hade makten, hur väl ungdomen behövde sådana ögonblick?

Han såg sig omkring i kamratkretsen och tänkte på vad livet skulle bli för alla dessa, om de på ett eller annat sätt

förlorade sin avdelning. Vad hade Helsingfors att bjuda dem? Ja, där fanns ju den svenska mamsell Wahllunds värdshus vid Senatstorget och ett par till, som bjödo någon trevnad, men hur skulle fattiga studentpojkar kunna till vardags besöka dessa dyra ställen? Studenterna brukade intaga sina måltider på ärbara spiskvarter, sådana som hos borgar Petrells och fru Christén, där man åt utomordentligt billigt och där biffsteken och mannagrynsgröten serverades i portioner, som hade kunnat tillfredsställa en jättes hunger. Sällan var det annat än middag, som åts utomhus, frukost och kväll lagade man hemma med städerskans h jälp. De fyra schweizerkonditorierna hade man ju också att tillgå, men utom dem endast källare och dåliga ställen.

Studenterna sutto där omkring honom raka ochmofska, ingen av dem kände som han, att luften var fylld av fara oclf osäkerhet. Allihop hade samma fasta trö på att de i sin egenskap av österbottningar kunde tillåta sig vad som helst och att överhet och gendarmer voro till, för att de skulle ha någon att retas med.

Zachris var en rättvis ung man, och han tordes inte neka, att de akademiska myndigheterna kunde ha sina skäl att vara missnöjda med hans landsmän.

Det hade förekommit ett par gånger, att en hop studenter hade druckit punsch och fört oväsen på teaterläktaren. Vem var det, som hade stått i spetsen för ofoget? Det var naturligtvis österbottningar.

När en professor hade gjort sig förtjänt av en kättserenad, vem var det, som i första rummet åtog sig värvet? Onödig fråga, det var alltid österbottningar. Om vicekanslern eller rector magnificus begick något övergrepp, vem var det, som genast var färdig att demonstrera för att hävda studentkårens fri- och rättigheter?

Alltid österbottningarna, därom kunde man vara säker på förhand.

Om en flock studenter, trots strängt förbud, tågade fram sjungande genom Helsingfors gator en vinternatt, om de patrullerande gendarmerna blevo övertalade att låna några nattvandrare sina hästar för att göra en ridtur genom staden, då kunde man gå ed på att det var österbottningar, som voro i farten.

Det var kanske inte heller att undra på attrektor och konsistorium hade i sinnet att göra Österbottniska avdelningen mindre självsäker, mindre ohanterlig. För en sex, sju år sedan hade de fattat beslut om att avdelningen skulle klyvas itu. Beslutet hade dock inte trätt i kraft. Österbottning-arna hade fått löfte om att få förbli odelade, så länge som deras nuvarande inspektor, professor Hällström, satt kvar vid ämbetet.

Att beslutet om klyvningen hade väckt en oerhörd förargelse, var ju lätt att förstå. Hur skulle man godvilligt kunna förlika sig med att från att vara den största universitetsnationen nersjunka till att bilda två medelstora avdelningar, lika van mäktiga som alla de andra? Om ett sådant övervåld skedde, då kunde man vara viss om att ingen österbottnisk student skulle komma på ett avdelningsmöte. Och hur skulle det då gå med dem?

Så enkelt livet levdes, nog fanns det tillräckligt med tillfällen för att råka i fördärvet. Få förstodo att hålla måtta. Den ene studenten satt hela dagen naglad vid boken, levande en torpares liv, en annan måste man dagen igenom söka vid biljardbollarna. Zachris hade hört sägas, att en enda småstad, bland elva därifrån till universitetet avsända lovande ynglingar, räknade åtta, som hade ridit i galopp till total undergång.

Men om inte avdelningen hade funnits, då hade väl alla elva gått samma väg. Herrarna i konsistorium borde allt betänka sig, innan de förstörde den. Det var ändå det enda ställe, där man försöktesig på att sätta liv i plugghästarna och hålla dansmästarna i tygeln.

Ett par gånger hade han varit med om att avskilja de allra svartaste fåren ur avdelningen, för att de inte skulle locka oerfarna nykomlingar i fördärvet.

Under den tid, som Zachris hade tillhört avdelningen, hade Nervänder varit ordinarie kurator, men som han hade befunnit sig utomlands, hade tjänsten skötts av ställföreträdare. Magister Snell-man hade förestått ämbetet några år, och han hade verkligen lagt sig mycket vinn om avdelningen. Han hade infört disputationsövningar både på svenska och latin, satt i gång en sångförening och påbörjat utgivandet av en nationens egen handskrivna tidning. Sammankomsterna, som höllos två gånger i veckan, hade varit talrikt besökta, det hade varit en lysande tid för avdelningen.

Det bästa av allt hade dock varit de stora ter-minsfesterna i november och februari. Från dem hade han många härliga minnen. Då kom alltid Runeberg tillstädes, och alltid blev han under aftonens lopp på något sätt firad och upphurrad. Svanen och Källan, dessa sköna Runebergsdikter, hade Zachris första gången hört sjungas på en dylik terminsfest. Här hade han hört värmande tal hållas över den store Porthan och andra landsmän, som bidragit till landskapets och Finlands ära. Vid en sådan fest hade han hört den sträve Snellman läsa upp verser för hemmet, vid en annan hade Stenbäcks sköna Brödrasång utförts av sångsäll-skåpet. Och vid en dylik tillställning var det, som Runeberg, »Finlands ära, akademiens prydnad och österbottningarnas ljus», lade bort titlarna med sin forne elev.

Men på våren 1836 kom Nervänder hem och återtog sin befattning. Och det kunde märkas från första stund, att han under sin bortovaro hade mist rätta handlaget för att styra sina svårhanterliga, undersåter. Man tyckte sig märka några diktatoriska fasoner hos mannen, och genast försvunno medlemmarna från veckosammankomsterna. Han blev misslynt, klagade över bristande intresse och gjorde det onda på detta sätt än värre. Nu till sist, för en månad sedan, hade han tröttnat på alltsammans och tagit avsked.

Och nu hade inspektor sammankallat öster-bottningarna. Det kunde ju inte gärna vara fråga om annat än val av ny kurator. Och valet skulle naturligtvis falla på Snellman. Därmed skulle avdelningen komma i goda händer, lyckliga tider skulle återvända. Zachris hörde, att alla omkring honom voro av den meningen och att ingen kände minsta oro. Det var bara han, som plågades av dessa besynnerliga olycksaningar.

Äntligen infann sig inspektor, satte sig vid det ena av de runda borden, fattade klubban och bjöd tystnad.

Och med rätt få ord meddelade han österbott-ningarna, att han hade avsagt sig inspektoratet. Rektor och konsistorium hade önskat, att avdelningens klyvning skulle äga rum, och som hanskvarstående var enda hindret, hade han beslutat att visa detta tillmötesgående.

Sedan, utan vidare ordande, började han övergå till namnupprop för att få utrönt till vilkendera av de nya avdelningarna, den nordliga eller den sydliga, de närvarande borde räknas.

Zachris såg sig omkring. Där sutto de nack-styva, hetsiga österbottningarna tagna med överraskning, tysta, utan att i ögonblicket veta hur de borde handla. Ingen reste sig för att protestera. Harmens rodnad hade stigit upp i ansiktena, men det var ingen, som slungade ut en smädelse.

Ingen hade anat något, ingen kunde i hastigheten tänka ut något sätt att hindra det oerhörda. Ingen kastade ordet förrädare rakt i ansiktet på inspektor.

Vilken förnedring att se denne fordom så vördade man nedlåta sig att gå de maktägandes ärenden! Hur djupt plågades man inte av vanmakten, omöjligheten att göra motstånd! Så känns det för en fästningsbesättning, då den till följd av kommendantens förräderi måste överlämna sina vapen åt fienden.

Så var det att leva i ett land, där tyranniet satt vid makten.

Denna avdelning var den enda sammanslutning i ett förslavat land, där man ännu vågade hysa en fri tanke, och därför skulle den krossas. Dessa österbottningar voro ännu mäktiga genom sin styrka, sin samhållighet, något sådant kunde naturligtvis inte tålas.Tankarna trängde sig i. hans hjärna. Han visste vad som skulle ha sagts; nu, som ofta förr, kände han sig klokare än människorna omkring honom. Vrede och frihetsbegär fyllde honom, han tyckte, att han ville resa sig och uttala sig så, att Österbottniska avdelningen åtminstone komme att falla med ära. Men orden ville inte vandra fram på hans läppar. Så brinnande han än var i anden, så kunde han inte utsäga vad han kände och menade.

Han blev sittande stilla, han som de andra.

Under tiden förrättade inspektor framme vid bordet med lugnt sinne namnupprop och inordnade den akademiske medborgaren Zachris Topelius från Nykarleby 'i Sydösterbottniska avdelningen.

Då han på kvällen kom hem på sitt rum, brusade och sjöd det inom honom. Han ville skhiva något, han ville

doppa pennan i eld, han ville finna ord, kraftiga som blixtar, de skulle ljunga fram genom natten, krossa slavens bojor och störta förtryckaren från tronen. Men han förmådde intet. Hans vanmäktiga penna föll honom ur händerna.

III.

År 1838 på våren skrev Zachris två dikter. I den ena, som han kallade Ynglingens val, talade han om hur den ängel, som vaktade livets port, hade gett honom att välja mellan två vägar. Den ena bar uppåt mot branta höjder, där strider och segrar väntade honom, den andra bar nedåt mot endjup dal, där ständiga dimmor rådde och inga bragder fordrades av vandraren. Han tvekade inte i valet.

»Aldrig,» jag sade, »o ängel, av nåd ömkligt jag tänjer min levnadstråd.

Tungt är att vandra i livets dal, höjden jag älskar, för den är mitt val.

Giv mig!, o ängel, giv njutning och strid, skördaren give sin eviga frid!»

I den andra dikten, som fick heta Seglaren på världshavet, berättade han om en yngling, som, full av längtan, inte kunde trivas på den ljuva ön långt borta i oceanen, där han hade sitt hem, utan hissade sitt segel och for ut för att finna ett land, där människan inte slumrade sött i naturens sköte, utan levde sitt högsta, djupa och sanna liv.

Detta var väl åter ett försök att tolka den obändiga kamplust, som hade behärskat honom alltifrån den stunden, då myndigheterna på ett både despotiskt och försåtligt sätt hade verkställt klyvningen av Österbottniska avdelningen. Hela våren hade han känt sig upprorisk, missnöjd, färdig till vilken oförsiktighet som helst. Men de rätta, brinnande orden hade inte infunnit sig, hans förmåga var inte i jämnhöjd med hans vilja, och detta höll honom tillbaka. Inte förrän hans svärd var skarpt och smidigt tillräckligt, ville han draga ut i kamp.

Men då han på sommaren återsåg Emilie, var hon ännu härligare än förra året, och nu kände han med ens, att han älskade henne av hela sin själ.På samma gång veko det vreda trotset och den oroliga bragdlängtan bort ifrån honom. Han hängav sig med alla sina själskrafter åt kärleken. Och de diktförsök, som han nu nerkastade i sina små häften, voro inga stridssånger.

Men han kom sig inte för med att dikta in Emilie i en massa situationer och händelser, såsom han hade gjort med Mathilda.

I Emilies natur måtte ha legat något, som hindrade honom härifrån. Hos henne fanns något av mjuk och öm sångfågel, ja, han ville nästan säga, av ängel. Han kunde inte föra in denna milda själ i sina brokiga drömmar, han höll henne utanför människolivets område. För att kunna tolka de känslor, som hon ingav honom, måste han låna färger och välljud från den oberörda naturen, från fåglars sång och källors brusande, från sommardagars stilla ljuvhet och rosors doft. Alltifrån första stund hade han om henne endast velat dikta små sångbara stycken, och med något annat kunde han inte sedan heller komma sig för.

Men vilka svårigheter även härvidlag! Han erfor detsamma, som då han ville tolka sitt tyrannhat, sin frihetstörst. I hjärtat, i hjärnan fanns något, som glödde, som skälvde; i drömmen kunde han sätta samman sånger så rena och ömma, att den älskade inte skulle ha kunnat undgå att röras, men då han med pennan i hand skulle flytta ner känslorna på papperet, då fann han inte de sanna, de bärande orden. O, hur hade de burit sig åt, de stora, mäktiga skalderna, som han ställde uppför sig som förebilder? Han tänkte på Runeberg, på Tegnér, på Franzén, på Almquist, på Stagnelius. Hur hade de alla varit i stånd att vända sig till föremålet för sin kärlek med eviga ord?

Han var inte heller ännu fullt fri från det tunga och prålande skrivsätt, som han hade tillägnat sig under sina romantiska Alörnssomrar. Det hände en gång denna sommar, att ungdomen på Kuddnäs en kväll satt ute i trädgården och betraktade månskenet, som dallrade över älven. Emilie Lindqvist var också med, hon gjorde Zachris frågor om månen, och plötsligen föll det honom in att hämta sin stora kikare. Han lämnade den till Emilie, och med kikaren stödd mot hans axel betraktade hon månskivan. Medan de så stodo, uppräknade han för

henne namnen på månens slätter: Mare frigoris, Mare nubium, Mare serenitatis, Mare nectaris, så många han kunde påminna sig.

Han gjorde sedan en dikt om detta, som han kallade Månkartan. Han talade däri om hur hans och hennes andar en gång skulle bo på månskivan och tillsammans vandra från Köldens oceaner till Nektarböljornas vågor och Ymnighetens stränder.

Men inte kunde de romantiska vändningarna uttrycka de känslor, som Emilie ingav honom. Denna dikt kunde likasåväl ha varit skriven för tre år sedan.

Men snart skulle den stränga läromästare visa sig, som skulle föra in den unge vitterlekaren i de stora föregångarnas krets.

På Kuddnäs roade man sig denna sommar medatt spela sällskapsspektakel. Både Emilie och Ma-thilda spelade med, men rollerna voro så fördelade,, att Zachris och Emilie spelade älskare och älskarinna, medan Mathilda utförde endast en biroll. Allt gick bra under överspelningarna, men på en före-ställningsafton måtte Zachris ha gått för mycket upp i sin roll och låtit blickar och tonfall förråda vad som bodde inom honom. Efter spektaklets slut, då alla de uppträdande, glada och stolta, blandade sig med åskådarna, var Mathilda tyst och nedstämd och lämnade efter en kort stund sällskapet.

Nästa gång hon träffade Zachris, berättade hon för honom, att hon hade bränt en hop gammalt skräp, som hon hittills hade haft liggande, och han förstod, att skräpet hade varit hans gamla brev och chifferlappar, blommor, som han hade gett henne, kotiljongsdekorationer från deras lyckliga julbaler. Mathilda visste alltså nu, att allt var slut mellan dem, och han kunde inte neka, inte spela oskyldig. Han skulle ha velat be henne om förlåtelse, men det kunde han heller inte.

Men samtidigt for den tanken genom honom, att hans kärlek till Emilie inte kunde bli lycklig, eftersom den vållade lidande åt hans trogna barndomsvän.

Han försökte väl slå bort alla sådana tankar,' men ofta kommo de tillbaka, därför att han intet visste om de känslor, som Emilie hyste för honom. Hon var hans systers bästa vän och kom fördenskull ofta ut till Kuddnäs, så att han råkade hennenästan dagligen. Hon mötte honom alltid med samma lugna vänlighet, men ingenting i hennes sätt antydde, att hon kände någon varmare böjelse för honom.

Men inte heller undvek hon att råka honom, utan de hade tvärtom många nöjsamma stunder tillsammans. Han tyckte om att höra henne spela, den lilla pianisten hade aldrig haft en så tacksam åhörare, och hon tyckte om att höra honom tala. Den tjuguårige studenten var en kunskapsrik ung man, och den sjuttonåriga flickan lyssnade till honom under ändlösa samtal ungefär på samma sätt, som en vetgirig elev lyssnar till en skicklig och intressant lärare.

féachris låg hemma på Kuddnäs och läste den hösten, såsom han hade gjort för tre år sedan. Det tycktes bara vara den skillnaden, att nu var det Emilie, som kom ut till Kuddnäs och stannade över natten, nu var det åt henne han kokade knäck, utanför hennes fönster gjorde han sina promenader, henne var det han längtade att få råka på bjudningar, om henne skrev han svärmiska sidor i sin dagbok.

Men det, som inte var sig likt, det var tryggheten, säkerheten. Han kunde inte återfå den hela, fullständiga lycka, som han hade känt på Mathilda-tiden. Denna nya kärlek var en gungning upp och ner på vreda vågor, hopp och tvivel i ständig växling.

Så länge han intet säkert visste, ville han dock inte hänge sig åt sorgen. Hösten hade skänkthonom mycken lycka, och under julen dansade han med lust och fröjd på alla bjudningar.

Men på julens allra sista bal såg han Emilie dansa en fransäs med Henrik Backman, och då hon figurerade mot sin kavaljer, fick blicken en strålglans, som den aldrig hade ägt, då den hade varit riktad mot honom.

Med ens förstod han, att det var hans bästa vän, som hon älskade, inte honom själv.

Just som om ödet ville driva ett elakt skämt med honom, blev det ungefär samtidigt beslutat, att doktorinnan och Sophie skulle följa med till Helsingfors för att hälsa på Rosenkampffs och att även Emilie skulle resa med. Detta, som ha i några dagar förut skulle ha hälsat som en onämnbar lycka, fyllde honom nu med förfäran och ängslan. Det hade varit bäst för honom att få glömma Emilie under en lång skilsmässa.

Liksom för att han inte mer skulle behöva sväva i ovisshet, var han ett par dagar senare hos Henrik Backman på en speljunta, som varade till ett på natten. Sedan de övriga deltagarna voro gångna, sutto Zachris och värden och drucko champagne till framemot sju på morgonen och utbytte under tiden sina djupaste förtroenden. Henrik bekände för honom, att han älskade Emilie och att han visste, att hans kärlek var besvarad. Emilie hade skrivit det i ett brev till någon, som hade förrått hemligheten. Hon tyckte om att konversera med Zachris, men hon älskade Henrik.

Zachris beslöt genast, att han skulle avstå från

varje försök att vinna Emilie. Ingalunda ville han gå vännen i vägen. Om Henrik och Emilie, de båda, som han höll kärast i världen, kunde bli förenade, då måste han i tyst försakelse dra sig tillbaka.

Men samtidigt kände han ju, att allt det, som förut lyfte och bar, det lade sig nu över honom med dövande tyngd. Bördan av denna kärlek, som skulle dödas, blev så tryckande, att han knappast kände sig i stånd att leva.

Dagen före avresan kommo Rosalie och Ma-thilda ut till Kuddnäs för att säga farväl. Då de foro tillbaka in till staden, ställde sig Zachris på meden och åkte med ett stycke. Nu förstod han vad det ville säga att bära på försmådd kärlek, och han kände åter samma lust att bedja Mathilda om förlåtelse.

»Det är långt, tills vi råkas härnäst,» sade han, »och hurudana, det vet Gud. Lova, att vi inte skiljas ledsna!»

Han kunde inte finna något bättre att säga, men de få orden bidrogo väl i sin mån till att han åter kom i ett gott och vänligt förhållande till kusinerna.

Men trots allt detta hade han den gången en härlig Helsingforsresa. Doktorinnan och Zachris åkte i ena kursläden, flickorna i den andra, men vid alla hästombyten samlades de glada och skrattande omkring matsäcken. Och i Lapp.o gästgivaregård, dit de hunno framemot midnatt, fanns bara ett rum ledigt förutom hållstugan. Då hade inte Zachrismamma hjärta att låta honom ligga i den smutsiga stugan, utan hon bredde ut en slädfäll på golvet i kammaren, och då flickorna hade lagt sig och ljuset var släckt, fick han komma in. Han låg hela natten vaken och hörde på Emilies andedrag. Det var inte möjligt att sova.

Väl framme i Helsingfors, skildes det lilla sällskapet åt. Zachris gick till sitt vanliga kvarter,

doktorinnan och Sophie bodde hos Rosenkampffs, Emilie tog in hos kommerserådet Borgström, vars fru var hennes kusin.

Men de båda unga flickorna råkades varje dag, och av Zachris fordrade de, att han skulle visa dem staden, följa dem på deras promenader och vara deras kavaljer på baler och picknicker. Han råkade alltså Emilie beständigt, och varje gång han såg henne, växte hans kärlek liksom hans förtvivlan.

Syster Sophie reste hem i maj, sedan såg [Zachris Emilie mindre ofta, men han blev ingalunda mera lycklig fördenskull.

Emilie reste till Åbo den 16 juni, och samma dag skrev Zachris en dikt, som han kallade Den flydda.

O du, som med dagen i väster mig flydde, jag såg dig ej åter, när morgonen grydde; när aftonen sjönk över dalarna ner, jag såg dig ej mer.

Du sjönk med de stjärnor, som bleknat om våren; de vårliga vindar med blommor i spåren, de buro dig bort som en stråle i skyn; då skymdes min syn.Du, du hade slocknat. Daggpärlornas droppar begräto din flykt uti rosornas knoppar, och fågeln i lunden med smältande röst sjöng saknad och höst.

Och fågelen finner i kvällen sitt näste, men jag är som molnet på himmelens fäste, jag söker min stjärna. O, älskade vän, när kommer du än?

Då han hade skrivit ner dessa strofer, kände han, att han äntligen, äntligen hade skapat något, som var likt det, som rörde sig i hans inre. Där var hans smärtfyllda ömhet, där voro de skygga smekningar han aldrig fick skänka, där fanns åtminstone någon genklang av de lekande melodier, som hennes väsende väckte i hans själ.

Denna sommar reste inte heller Zachris till Nykarleby. Han och sex kamrater begåvo sig till Löparö i Sibbo skärgård, hyrde in sig hos ett vänligt bondfolk och stannade där ända till hösten. Det var en anordning, som hade vidtagits, för att han skulle få läsa mera ostört, ty det började nu stunda mot examen.

Då han vände tillbaka till Helsingfors, var Emilie återkommen från Åbo, men han fick sällan tillfälle att råka henne. Längtan plågade honom varje dag och stund. Han fick höra, att hon skulle vara tärna på ett bröllop, och på kvällen stod han med i folkhopen i hopp att åtminstone få se en skymt av den älskade.Kort efter detta hände det, att han i orolig längtan en kväll gick fram och åter över sitt kammargolv. Och medan han så vandrade, tycktes det honom, att hans längtan började tala. Han skyndade till sitt skrivbord och kastade ner ett par strofer på papperet med sådan fart, att han knappast kunde följa med vad han skrev. Och hela tiden hade han en känsla av att det inte var han själv, inte hans vanliga jag, det, som annars med möda och omsorg sammanfogade rimmen, som här förde ordet. Det var något främmande, som djärvt och myndigt tillviskade honom de strofer han skrev ner så utan betänkande, så utan tvekan, som hade de för längesedan varit färdiga.

O, vor' jag ett minne — och bands ej av tid

och finge beständigt dig följa

och finge begjuta din levnad med frid,

din grav med välsignelser hölja

och gömma ditt liv i min vårdande famn

och lära en värld att ditt älskade namn

med tårar av kärlek beskölja!

O, vor' jag en tanke — och bands ej av rum

och fing' i ditt hjärta mig dölja

och finge dig leda, där stigen är skum,

och, där hon är slipprig, dig följa

och lysa din väg genom skuggornas land

till sällhetens evigt förklarade strand

över tidernas brusande bölja!Då han efteråt genomläste dessa rader, visste han, att de voro det bästa han hittills hade skrivit. Och han knäppte sina händer till en tacksägelse, ty han förstod, att mitt i hans djupa lidande hade ingivelsen, den stora, äkta skaldegåvan, vaknat till liv. Livslyckan hade sorgen stulit ifrån honom, men skaldegåvan hade dock rövaren som en ersättning lämnat kvar i hans hus.

JUBELFESTEN.

Nu, unga flickor, Mathilda Lithén, Emilie Lindqvist, vad ni än må heta, viken åt sidan! Er tid har varit, men är inte mer. En stor medtävlarinna träder nu in på banan.

Ni ser henne inte, men för den, som en gång har mött henne, är hon allestädes närvarande. Ni hör henne inte, men hennes stämma ropar starkare än åskdundret. Hon är den ofödda, som aldrig dör, hon är den bragdlösa, som

uppammar hjältar, den stumma, som lär sina älskare det skönaste tal, den ljuvaste sång.

Hon är den hungrande, som aldrig blir mätt på uppoffringar, den törstande, som dricker söners och döttrars blod, den grymma, som endast sänder ett leende efter dem, som för hennes skull gå till döden.

Hon är en gudinna, ett töcken, en dimvarelse, tusen gånger går ni förbi henne utan att märka henne. Hon är den, som har vårdat er och fostrat er, som har gett er husrum och mat, ni har henne att tacka för allt, men ni har ännu inte fått syn på henne. Hon är värdinna ,i ett stort hus, där ni är gäst alla dagar, och ni har ännu inte råkat henne.Är det inte självklart, att så snart hon visar sig, allt annat måste vika? Men hur går det då till att få se henne? När nedlät sig hon, som bär det högsta av alla namn, att välja Zachris Topelius till sin tjänare och älskare? När var det, som han första gången kände fosterlandets kyss glöda på sina läppar?

*

Helsingfors på 1830-talet liknade en ung skönhet, som, alltför stolt i medvetandet av sin naturliga fägring, försmådde att höja den genom konsten. På alla håll erbjödo havet, öarna, stränderna, bergen och parkerna tillfällen till anläggningar, som Europas skönaste städer skulle avundas, men ingenstädes hade man gjort ett försök att begagna dem. Från forna, enklare tider hade man kvar några små utvärdshus, sådana som Tölö, Sparbanken och Sörnäs, men utom dessa fanns knappast någon allmännare mötesplats, där man kunde söka skydd mot en regnskur eller begära ett glas friskt vatten.

Framemot trettiotalets slut började dock’ bättring inträda, i det att på kommerserådet Borgströms föranstaltande stadsområdets sydligaste udde genom bortsprängande av många nakna hällar och borträdjande av en myckenhet enbuskar omskapades till den vackra Brunnsparken. Ett brunnshus an-lades därjämte med schweizerilokal och en stor brunnssal, som snart blev mycket använd vid offentliga tillställningar.

Denna anläggning betraktades dock kanskemest som en tillflyktsort för sjuka, eller ock ansågs det, att den låg för långt från stadens huvuddel. Alltnog man grep sig an med att bygga ett utvärds-hus norr om staden i den så kallade Sällskapsträd-gården vid stranden av den vackra Tölöviken, som skär så djupt in i den Helsingforsska halvön, att den nästan skiljer den från fasta landet. Efter den svenska mamsell Kajsa Wahllund, som länge hade förestått stadens förnämsta värdshus, erhöll stället namnet Kajsaniemi.

Men det var inte nog härmed. Den, som

under första hälften av år 1840 besökte huvudstaden, kunde inte undgå att märka hurusom gamla hus överallt ommålades och uppsnyggades och nybyggnader med stor kraft drevos fram mot sin fullbordan. Brister i gatuläggningen efterspanades och lagades, Esplanadens träd befriades från torra grenar, i alla trädgårdar planterades blommor, klipptes häckar och ansades gräsmattor. Gamla plank bortskaffades, och mellan stenarna på torgen bortrensades varje grässtrå. Det var tydligt, att någon storartad händelse tillstundade.

Alla offentliga byggnader, framför allt sådana, som hörde universitetet till, blevo putsade och eftersedda. Med synnerlig glädje märkte man, att arbetet med Nikolaikyrkan, den storartade katedralen, som behärskade Senatstorget och var granne till Universitetshuset, nu med all iver påskyndades. Äntligen revos byggnadsställningarna ner, och det inre av kyrkan gjordes så mycket i ordning, att den kunde tagas i bruk. Detta var också alldeles nöd-vändigt. Finlands universitet beredde sig att fira minnet av dess instiftande genom Per Brahe år 1640 med all den högtidlighet, som kunde åstadkommas, och man behövde kyrkans väldiga utrymme för promotioner och gudstjänster.

Varje finsk man kände och förstod, att universitetet, som satte landet i stånd att självt uppfostra sina präster och ämbetsmän, var den yppersta gåva, som man hade kvar sedan svensktiden. Man behövde bara tänka sig in i hur det skulle ha gått, då landet övergick i rysk besittning, om inte universitetet hade funnits. Finska studenter hade i så fall måst fara till Petersburg för att studera och hade kommit åter förryskade och främmande för det egna landet. Nej, universitetet var finska folkets förnämsta arvelott, och dess tvåhundraåriga tillvaro kunde inte med nog heder firas.

Det var därför inte att undra över att huvudstadsborna inte bara genom nybyggnader och yttre anordningar visade sitt intresse för jubelfesten. Säkert fanns det inte en familj, där man inte beredde sig på att ta emot långväga gäster. Postväskorna voro späckade av alla de bjudningsbrev, som sändes till släktingar och vänner i landsorten. Alla stadens skräddare arbetade på uniformsfrackar, och alla skomakare förfärdigade dansskor. Från landsorten kommo så stora beställningar på tyll och tarlatan, att lagren började uttömmas. Restauratorer och värdshusvärdar måste fara långt uppåt landet för att kunna skaffa sig allt det, som erfordrades, av slaktdjur och fjäderfä.Men allra ivrigast arbetades naturligtvis av Helsingfors akademiska medborgare. Studenter av alla slag, till och med sådana, som redan betraktades som överliggare, började pluggläsa och tentera i det ena ämnet efter det andra för att bli färdiga till de stora promotioner, som skulle äga rum i samband med festen. Professorer och adjunkter sysslade med författandet av högtidstal och festskrift, sångföreningar övade och repeterade, och alla unga poeter skrevo festvers.

Bland de unga, som under våren 1840 avlade sina lärdomsprov, befann sig också Zachris Tope-lius. Rätt väl kom det till pass, att Emilie reste hem i januari, så att han, utan att störas av tanken på att hon vistades i staden, kunde ägna sig åt sina tentamina, som fortgingo från februari till april. Zachris slog sig igenom med heder, men dock inte särskilt lysande, tog laudatur för Rein i historia, såsom han från början hade föresatt sig, och för Sahlberg i naturhistoria, vilket var en överraskning. En tentator — det var den hebreiske — fordrade bättre kunskaper, så att han måste gå om, men detta var rätt förklarligt, eftersom han inte hade läst språkets grammatik, vilket han trodde inte fordrades. En annan tentator, Norstedt, lurade honom på ett laudatur i kemi, som han ansåg sig ha ärligt förtjänat. I latin, som han hade ägnat så många timmar under studieåren, erhöll han cum laude oeh ansåg, att detta var fullt tillräckligt. I grekiskan fick han också ett cum laude, men ångrade, att haninte hade skänkt den ännu några veckors studium för att erhålla ett inom räckhåll liggande laudatur.

Mittunder det att Zachris höll på med dessa tentamina, skrev han en kort dikt, som han kallade »Intet vet jag». Märkvärdigt nog kom han att i denna säga ungefär detsamma, som han hade sagt i den dikt, som han skrev vid sin studentexamen, att all jordisk vishet var ett intet och att den aldrig skulle kunna tillfredsställa den vetandets törst, som bodde inom honom. Just nu, då all den lärdom han hade insamlat under sju års mödor skulle framläggas till granskning, kände han sig mycket ödmjuk. »Vad jag vet, är ett intet,» tillropade han sig själv, »och jag, som har insamlat vetandet, är också ett intet.»

I början av maj avlade han sin examen, och med stor glädje tänkte han på att han nu äntligen var så långt kommen, att han kunde börja de egentliga brödstudierna. Detta var helt enkelt en nödvändig sak1, därför att hans mor med varje år fick alltmer svårt att skaffa pengar. Ja, ibland var doktorinnan så utan kontanter, att hon inte kunde skicka av ett brev med posten. Så snart examen var tagen, skrev hon återigen till sonen och skildrade för honom hur svårt hon hade det samt bad, att han skulle resa hem mellan examen och promotionen; det bleve väl alltid något billigare än att stanna i Helsingfors. Men mitt uppe i klagovisorna påminde hon honom om att han måste skaffa sig en uniformsfrack till promotionsbalen. Kunde han komma över någon gammal, som vore snygg till-räckligt, skulle det nog vara välkommet, men i nödfall finge han beställa sig en ny, för fin ville hon ha honom.

När Zachris alltså i början av maj reste genom landet norröver, så fann han, att man ute i bygderna var nära nog lika intresserad av den till-stundande festen som i själva universitetsstaden.

Han fann, att alla herrkarlar ute i landet, de styrande likaväl som de predikande, de lärande likaväl som de läkande, hade börjat dra sig till minnes de glada dagar, som de hade tillbringat hos lärdomens alma mater, och voro betänkta på att uppliva studenttidens minnen. Och där inte far själv var en studerad karl, funnos söner eller släktingar, som skulle promoveras, eller döttrar, som önskade resa till jubelfesten för att en gång i livet få vara med om en promotionsbal. På många håll hade man kanske endast ett svagt intryck av själva festens anledning och föremål, men överallt visste man, att något storartat skulle äga rum och att man ville vara med.

När Zachris kom till Kuddnäs, förde han denna feststämning med sig dit, och han hade inte många dagar hållit på att berätta om alla tillredelser, om alla de människor, som voro inbjudna, om de sjuttio Uppsalastudenterna, som

hade hyrt en särskild ångbåt för Helsingforsresan, förrän doktorinnan blev lika intresserad som alla andra. Då hon till sist fick höra, att själva biskop Franzén, vars visor hon hade sjungit för sina barn, då de voro så små som så, också väntades komma, kastade hon allapenningebekymmer åt sidan och beslöt sig för att fara ned till Helsingfors och se Zachris, då han lagerkröntes.

Att syster Sophie skulle följa med doktorinnan, var ju naturligt. Märkvärdigare var det, att rådman Lithén också blev smittad av den allmänna hänförelsen och beslöt att med hustru och döttrar resa till jubelfesten. Naturligtvis gjorde de två familjerna sällskap på färden, och en vacker julidag åkte sju glada människor ut genom Nykarleby tull. Doktorinnan och Sophie foro i täten i en kurirkärra, efter dem följde rådmannen och hans hustru i vagn och allra sist Rosalie och Mathilda, likaledes i vagn, med kusin Zache på kuskbocken.

Ingenting i världen hade man att tänka på under den långa färden annat än att ha roligt. Kärlekssorgerna slängde man på hyllan, nöjet av att vara ute på resa skulle intet få förstöra. Flickorna gladde sig åt en täck blomma vid vägkanten, åt en lysmask, åt en rödkindad pojke vid en grind, åt en vacker flicka på en gästgivaregård. Man tog vägen genom Ilmola, Johan Gabriel Toppe-lius forna församling, och hälsade på hans änka; likaså sökte man upp kantor Finström i Tavastehus och upplivade minnen från Nykarlebytiden. Dessutom hade man den goda turen att komma mitt upp i två stora bondbröllop och fick både se på ståten och smaka på välfägnaden. Man roade sig på det hjärtligaste och umgicks på det förtroligaste. Zachris nästan undrade över att under allt dettaingenting av den gamla kärleken vaknade upp inom honom. Men något sådant förmärktes inte. Den var för alltid död och försvunnen.

På samma sätt som Nykarlebyborna voro nu hundratals herrskapsfamiljer på väg till Helsingfors. De skakade fram i höghjulade vagnar, där vagnslådorna voro fullpackade med balklänningar, vagns-fickorna fyllda med reseffekter, där matsäcksskrinet stod på vagnsbottnen under de resandes fötter och ett torn av hattaskar var upprest på vagnstaket. Ägaren av en sådan vagn åkte kanske till huvudstaden för att bli jubeldoktor, den unga flickan på baksätet skulle måhända dansa på sin fästmans promotionsbal, gossen på kuskbocken for för att promoveras, modern på framsätet följde med för att vara ett vittne till de andras glädje.

På gästgivargårdarna träffade man på forna vänner, som voro ute i samma ärende. Det blev samspråk med upplivande av gammal vänskap och med små matsäckskalas. Man berättade hur man hade det var på sin ort, jämförde sina svårigheter, skröt med hästar, boskap och barn och kände sig besynnerligt ung och uppkryad. Om morgnarna var man tidigt uppe för att hinna före de andra till skjutshållen och få utvilade hästar. Men hur man än skyndade sig, voro alla rummen upptagna, då man om kvällen nådde till den gästgivaregård, där man ämnade övernatta. Det blev att sitta kvar och sova i resvagnen, eller också fick man hålla till godo med en halmbädd på ett loggolv. I de flesta fall avlöpte allt med yppersta sämja. Ogenhet oehhett humör hade man lämnat hemma; nu ville man ta dagen, som den kom, och möta besvärligheterna med skratt hellre än med gråt.

Det var upplivande att tänka på att alla Finlands landsvägar på samma sätt myllrade av människor. På vägarna från Viborg, från Kuopio, från Uleåborg, från Åbo, överallt rådde samma rörelse. Man kunde knappast förstå, att detta var möjligt. Fanns det då verkligen i Finland så mycket människor, som intresserade sig för universitetet? Fanns det så mycket studerat folk, så mycken bildning?

Ju närmare man kom till huvudstaden, ju mer förvånad blev man. Där hade man gått var och en i sin ensliga bygd och haft en känsla av att fosterlandet låg i dvala. I Finland rörde sig sedan trettio år tillbaka ingenting mer. Landet var döds-trött efter det förra århundradets härjningar och olyckor, och den ryska styrelsen lämnade det i ro. Ingenting gjordes för att väcka det ur sömnen. Men sannerligen fick man inte redan nu på landsvägen en förnimmelse av att fosterlandet var levande eller att det åtminstone höll på att vakna.

Och vem vet? Det var kanske allt detta vagns-rassel på vägarna, allt detta glada glam på gästgivargårdarna, som hade väckt den sovande ur sin trettioåriga slummer. Hon kom fram ur skogsdjupet, omorgnad, med mossa i håret, ögonen ännu ovana vid solljuset. De sköna lemmarna voro åter kraftiga och starka, ansiktet log av levnadslust, men lättjan satt kvar i lederna. Hon skulle ha sjunkit ner på lövbädden till ny vila, om inte alla dessa

\åkdon, som rullade söder ut, hade väckt hennes nyfikenhet. »Här försiggår något, som det tillkommer mig att ta del i,» sade hon. Med all hast förfärdigade hon sig en blom virkad mantel, fäste på huvudet en krona av grankottar och skyndade till huvudstaden, hon som de andra.

Och då nu landsbygd och huvudstad möttes i Helsingfors, märktes det tydligt, att gudinnan var närvarande. Ingen visste hur hon hade kommit tillstädes, om hon hade smugit sig in i något lands-hövdingeekipage eller hängt sig bakpå en simpel skjutskärra, men med all tydlighet förnam man, att man hade henne ibland sig.

Det märktes genast på den glädje och det förtroende, varmed landsbygd och huvudstad um-gingos med varandra. Då bygdemänniskorna nådde huvudstaden, förvånades de över att se, att den var så ståtlig och stor, att här var framsteg och tillväxt överallt. »Vi finnar äro ju dock inte något borttappat och förlorat folk,» sade man. »Se, vi ha ju skalder, vetenskapsmän, forskare, vi ha män, som kunna sätta i gång stora företag, vi följa med vår tid.» Och huvudstadsborna prisade de ledande männen långt borta i bygderna, som under den gångna tiden hade upprätthållit lagstadgad ordning, läkt såren efter den myckna ofreden och berett marken för nya skördar.

Men på dessa tankar kom man, därför att man hade fosterlandet ibland sig närvarande. I sitt gröna, blomsirade släp, med grankronan på huvudet syntes hon åter för sitt folk i ung, stark skönhet,

10. — Lagerlöf, Zacliris Topelius.obruten av år, färdig till ny bragd, värd att leva och dö för.

Festernas rad började onsdagen den 15 juli, men redan dagen förut hade Zachris Topelius för sin del fått en tydlig förnimmelse av fosterlandets närvaro.

Franzén väntades komma landvägen från Åbo-hållet på tisdagskvällen, och vid pass hundra studenter hade samlats ett stycke utanför staden vid Tölö värdshus för att möta honom. Och då den gamle biskopen mycket riktigt kom åkande i sin vagn, hejdades denna av den unga skaran. Först avsjöngos verser, författade till hans ära, sedan trädde Fredrik Cygnæus, studentkårens bäste talare, fram till skalden och sade honom, att han och hans jämnåriga redan vid sin vagga hade hört sånger av underbar ljuvhet, som i barndomsminnena växte samman med deras moders böner och deras faders välsignelser. Nu hälsade han dessa sångers diktare välkommen till sitt fosterland.

Medan han så talade, överströmmades de närvarande av en stämning, som framkallades kanske mera av stundens betydelse än av själva de uttalade orden. Man påminde sig huru Franzén för femtioett år sedan, under själva det blodiga revolutionsåret 1789, hade fått mottaga magisterkransen i Åbo, man påminde sig allt, som låg mellan den dagen och den nuvarande: hans lyckliga, oförglömliga verksamhet vid akademien, landets erövring av ryssarna, hans egen överflyttning till Sverige, de kvarvarandes sega kamp för att hålla landet uppebland bildade samhällen. Man tänkte på den trogna genklang hans sång ännu fann i detta land, och till råga på allt kom glädjen över att nu äga den älskvärde mannen mitt ibland sig och få visa honom, att Finland hade väl bestått sin prövning. Allt detta samverkade till att göra stunden så ljuv och rörande skön, att den sedan aldrig kunde glömmas. Då Franzén svarade med att tala om sin oföränderliga kärlek för det gamla fosterlandet, tycktes han på samma gång ha frambesvurit det för allas ögon. Man såg det framför sig, såsom hade man med ens lyftats upp på en ofantlig höjd och sett landet ligga där, fattigt och kargt, men underbart skönt med sina sjöar och åsar, sina älvar och skogar. Och denna syn framkallade så starka känslor av glädje, vemod och innerlig kärlek, att tårar bröto fram ur allas ögon.

Länge efter att den gamle biskopens vagn, åtföljd av ett långt hurra, hade rullat ner mot staden, stodo studenterna kvar på samma plats. De voro inte ensamma. Fosterlandet befann sig mitt ibland dem.

Ingen hade i den vördade åldringens närvaro gjort någon hänsyftning på att han hade övergivit Finland i en stund, då det väl hade behövt honom, men alla hade undrat i sitt hjärta: »Du, som lämnade Finland för att flytta till ett land, som du betraktade som ditt andliga fädernesland, gjorde du ett rätt val? Har du aldrig ångrat dig, aldrig längtat tillbaka? Har du i ditt nya hemland mött sammakärlek, som vi skulle ha skänkt dig? Har inte din lyra saknat suset av foster jordens granar?»

Medan de unga studenterna stodo kvar, upptagna av dessa frågor, trädde fäderneslandet allt tydligare fram för

deras ögon. De tyckte, att de sågo det som ett levande, älskande väsende, som sträckte sina armar efter honom, som nyss hade farit förbi, och frågade: »Hur kunde du överge mig?»

Alla betogos av en smärtsam ömhetskänsla för denna jord, som ännu sörjde över förlusten av en stor son. De skulle aldrig svika det.

Lyckliga och stolta kände sig de, vilkas fäder hade genomgått samma prövning utan att svikta. En Zachris Topelius, som kunde uppvisa två förfäder, som från ett lyckligt liv i främmande land hade sökt sig hem till fäderneslandet, kände sig stoltare, än om han hade ägt kungablod i sina ådror.

Förenade i kärlek till ett väsende, som älskade dem alla med samma kärlek, vände de hundra studenterna sakta tillbaka till staden. Alla ville ge Finland ersättning, när deras tid kom. Dess ära skulle bli stor, utan gräns.

Nästa dag började högtidligheternas långa rad med universitetets fest. Detta var det stora minnets dag, då de två hundra årens historia genomgicks och beprisades. På torsdagen ägde teologie doktorspromotionen rum, på fredagen promoverades juris doktorerna, på lördagen medicinarna, på söndagen var vilodag, men på måndagen blev detfilosofie magistrars och doktorers tur att få mottaga sin värdighets tecken.

Efter att dessa högtidliga uppträden hade ägt rum på förmiddagarna, ägnades eftermiddagarna åt festmåltider och baler. På onsdagen hade universitetet middag för 350 personer, på torsdagen bjöd handelssocieteten på bal i Brunnshuset, lördagen hade läkarna middag på Kajsaniemi, på söndagen var det åter stor bal i Brunnshuset, och på måndagen firade filosoferna sin stora dag med både middag och bal därsammastädes.

Men under hela raden av festliga dagar, under både promotioner och baler, under högtidliga latinska orationer och ystra tillfällighetsvers, var det en och samma ton, som slog igenom. Det kom sig därav, att man hade den främmande vandrerskan från skogssnåren, den nyvaknade slumrerskan mitt ibland sig. Sedan hon hade kommit, hade allt annat blivit ställt i skuggan. Man glömde, att man hade samlats för att fira ett universitets, ett lärt samfunds jubileum. Man firade i själva verket dessa dagar fosterlandets uppståndelsefest, det glada hoppets återvändande, Finlandia rediviva.

Mångfaldiga gånger under dessa festdagar uttalades sorg över att de sjuttio svenska studenterna inte hade fått komma. Den ryske ministern hade i sista stund vägrat dem pass. Men de borde ha varit med. De borde som det gamla landets representanter ha varit där och sett Finland vakna upp till nytt liv. De skulle ha förstått vad detta betydde, de skulle ha glatt sig framför alla andra.På måndagen, då Zachris skulle promoveras, gick man först i procession från Universitetshuset till Nikolaikyrkan. Sedan vidtog promotion, då franzén var den förste, som mottog magisterkransen.

Från predikstolen talades den dagen över texten »Låter edert ljus lysa för människorna». Men återigen märktes samma sak: Fosterlandet var närvarande i allas tankar. De unga magistrarna invigdes till dess tjänst, inte till egen ära och vinning. En anda av hänförelse gick genom templet. De, som voro med om den stundens väckelse, buro med sig märken därav under ett helt liv. Löften och föresatser gjordes inom den unga skaran. Och bland de unga, som gjorde fosterlandet högtidliga utfästelser, var också Zachris Topelius. »Här äro många unga tillstädes, som älska Finland,» sade han till sig själv. »Här finnas de, som vilja arbeta för att göra det rikt, andra vilja göra det berömt, andra åter vilja göra det till ett fromt och Gudi behagligt land. Men jag för min del, jag vill göra det till ett land, där det är gott att leva, jag ville ge det glada och vänliga, vakna och intresserade innevånare, jag ville fylla det med hem, som stråla av förnöjsamhet och lycka, jag ville framkalla konstnärer, som försköna livet, jag ville sätta en rosenbuske utanför varje stuga, jag ville göra hela landet till en rosengård.»

Han smålog först åt tanken, men strax därpå förekom det honom, att i dessa ord hade han träffat just vad han helst ville verka för. Hans liv hade

ju varit lyckligt som ingen annans, men ändå hade han alltid måst skapa sig en drömmens lustgård för att kunna uthärda. Varför skulle det behöva så vara? Varför skulle man nödgas skapa sig en värld vid sidan av den verkliga? Livet borde ju kunna ordnas så, att det bleve vänligt och uthärdligt. Varje människa, som uppehöll sig i Finland, borde känna med sig, att hon levde i ett paradis.

»Jag vill verka för detta,» sade han med lyftad panna. »Det skall bli min gärd till mitt fosterland.»

Promotionen hade emellertid dragit långt ut, och inte förrän halv sex kunde filosoferna infinna sig till middagen i Brunnshuset. Man föll som korpar över de första rätterna, och litet senare vidtog drickandet i än större skala. Hela dagen hade man i styv uniform varit inskruvad i etikettens järnok. Nu skulle man njuta sin akademiska frihet, nu skulle man slå sig lös. Men inte heller nu kunde man skaka av sig känslan, att fosterlandets ögon följde en. Ingen blev rå, ingen förgick sig, ingen störde festglädjen.

Och vilken bal var det inte, som sedan dansade fram genorn natten ända till klockan fem på morgonen ! Vilken vacker tavla erbjöd inte själva balsalen ! Detta var ingen vanlig Helsingforsbal, alla landsortens skönheter voro ju närvarande. Man kunde säga, att det var en nationalbal. Dessa systrar och kusiner och fästmör från landet voro underbart fria, friska och livliga. De hade levnadsglada ansikten, spelande blickar, ledig umgängeston. Deras toaletter voro ingalunda lantliga, likalitet som deras sätt, men deras glädje var naturlig, deras närvaro upplivade, dansen blev till ett sådant berusande nöje, som den alltid borde vara. Här fann Zachris, vad han aldrig förr hade mött, det storartade i en huvudstads anordningar, utfyllda av det hjärtliga och trevliga, som utmärkte en Nykarlebytillställning.

Men också här i balsalen anade han gudinnans närvaro. Och med ens blev allt underbart och betydelsefullt. De unga, sköna flickorna voro fosterlandets utvalda sändebud. Deras dans hade en mening, de voro nymfer, utsända från ängar och lundar, och de svingade runt i sirliga rörelser för att fira fosterlandets uppståndelse.

Då han kom hem långt fram på morgonen och utröttad kastade sig på sin säng, kunde han inte på länge somna. Och medan han låg och kallade på sömnen, såg han dörren till sin kammare upplåtas, och in trädde en hög gestalt, klädd i släpande, blom-stickad mantel och med en krona av grankottar på huvudet.

Han förstod genast vem hon var, men häpen över den högas närvaro i hans enkla rum, visste han inte vad han skulle säga eller göra, utan blev liggande stilla, orörlig.

Men gudinnan trädde fram till hans säng. »Jag har mottagit ditt löfte,» sade hon. »Från denna stund är du min.»

I detsamma böjde hon sig ner och tryckte en kyss på hans läppar.

MYSTIK.

I.

Sammatti heter en trakt i norra Nyland. Det är en vacker nejd, men fattig, ty marken där består av en hård sandmo, som blott ger magra skördar.

Där finns ett torp, benämnt Paikkari, på stranden av Valkjärvi sjö. I torpet bodde i början av adertonhundratalet en fattig man med sin hustru och sju barn, fem gossar och två flickor.

Torpet var litet, men torparen och hans hustru voro ett duktigt och arbetsamt folk, de tyckte det vara onödigt att svälta, när de kunde arbeta. Torparen förstod sig något på skrädderi, och när sönerna växte upp, så att de kunde hjälpa till med sysslorna, tog han sig till att om vintern gå i gårdarna och sy kläder.

Vid torpet, ett stycke från trappan, växte en stor tall, som kallades Iso Mänty. Där hade pojkarna sin lust i att klättra, och karl var den, som klättrade högst. En dag kom skräddaren ut från stugan och fann fyra pojkar i tallen. De tre äldsta knuffade varandra under lek och ras i tallens högsta grenar, men den fjärde sonen, Elias, satt lägre vid stammen på en gren och läste.»Nå, Elias,» sade fadern, »vill inte du också försöka kliva högt här i världen? Vad är det du gör ?»

»Jag läser katekesen,» svarade gossen.

»Allt skall man höra,» skämtade fadern. »Du är ju inte mer än på sjätte året. Kom ner, så skall jag lära dig att trockla en tröja.»

Elias steg ner och lärde sig att trockla tröjan, men när detta var gjort, steg han åter med boken upp i tallen. När han var sex år gammal, kunde han hela katekesen utantill. Prästen och alla grannar förundrade sig vid läsförhöret. »Fader torpare,» sade prästen, »den där pojken borde ni skicka i skola.»

»Har inte råd,» sade fadern.

Hur det nu var, när grannarna inte upphörde att förundra sig över gossens stora lärdom, samlade föräldrarna ihop en säck bröd, en bytta smör och en bytta salta mujkor och skickade gossen till skolan i Ekenäs. Men nu talades intet annat än finska i Sammatti, och i Ekenäs skola lärdes allt på svenska. Det satt hårt åt, men det måste gå, och det gick. Det dröjde inte länge, innan gossen kunde katekesen utantill också på svenska. Men efter" ett par år fanns varken bröd, smör eller mujkor mer att skicka honom från hemmet, och han måste sluta sin skolgång.

»Bli skräddare du, min kära gosse, och följ med mig!» sade fadern. Den lille Elias suckade, ty han tyckte likväl mest om sin bok, men han var ödmjuk, lydig och läraktig, han följde fadern i

bondgårdarna, satt på bordet, som skräddare bruka, sydde och trocklade, så att det värkte i fingrarna. Stundom hände väl ock, att han hade en bok i fickan och smög sig undan för att läsa, tidigt om morgnarna, sent om kvällarna. Ljus hade han inte under den mörka årstiden, men man kan också läsa vid pärtbloss.

»Elias blir en bra skräddare,» sade fadern förnöjd. »Det är inte den minsta konsten här i världen att sy ordentliga knapphål och få knapparna att hålla, så att de inte flyger ur jackan, var gång man har ätit sig mätt.»

Men en gång, då skräddaren åter höll ett sådant där litet tal, började gossen gråta. »Varför gråter du?» sade fadern, och gossen bekände, att han hellre ville läsa än trockla. »Jag skall tala med prästen,» tröstade fadern.

Prästen sade: »Skicka honom till Åbo skola! Där får han lära sig mer än i Ekenäs.» Fadern betänkte saken, ty vad prästen säger, det tål att tänka på, och hur han nu rådgjorde med grannarna och fick litet hjälp, blev gossen skickad till Åbo skola.

»Nå, vad har du läst?» frågade rektorn. »Det och det,» svarade gossen på finska; han hade redan glömt den lilla svenska, som han hade lärt sig i Ekenäs. Och när rektorn förhörde honom, svarade han åter på finska. »Nej,» sade rektorn, »det går visst aldrig an. Hur vill du gå i skolan, som inte kan annat än finska? Gå hem igen! Jag kan inte ta emot dig i skolan.»

Det var så den tiden, att i alla landets skolor lästes latin och svenska, men på finska kunde man lära sig endast abc-boken och katekesen. Gossen från Sammatti skulle ha varit tvungen att åter gå hem och bli skräddare, om inte skolans övriga lärare hade förbarmat sig över honom och lagt ett gott ord för honom hos skolans rektor. Han tilläts då att få börja i lägsta klassen och läsa latin och svenska med sina kamrater. Det kostade flit och tålamod, men det lyckades småningom, och så läste sig gossen genom tre klasser i skolan. Men nu var det åter slut med alla tillgångar i det fattiga torpet, och åter måste Elias vandra hem med ränsel på ryggen för att inte mer vända tillbaka till skolan. Och åter blev han skräddare och följde sin far i bondgårdarna, men han började nu bli långa gossen och kunnig i hantverket, så att han kunde sy tröjor och jackor på egen hand som en ordentlig gesäll.

En söndag mötte han prästen, som kom från kyrkan, och prästen frågade honom hur det gick med hans studier. Gossen måste erkänna, att han nu studerade sax, synål och prässjärn. »Vad vill det säga?» utropade prästen. »Bed far, att du får komma till mig var söndagseftermiddag, så skall jag läsa latin med dig.»

Fadern samtyckte, gossen gick till prästen var söndagseftermiddag, då han var ledig från skräddaryrket, och läste latin. Under veckan stod han en timme tidigare upp och gick en timme senare till sängs: de timmarna använde han till att läsa läxor.

Och om två år sade prästen till honom: »Nu kan du gå till Borgå och bli gymnasist.»

Ja, gossen gick till Borgå, blev gymnasist, läste och svalt. Far och mor kunde inte skicka honom annat än hemvävt vadmal, som han själv fick sy till kläder åt sig, men något måste han ju äta och dricka. Då företog han sig att under lovtiderna gå omkring i byarna och sjunga för en kaka bröd och en halv kappe råg. På det sättet fick

han verkligen ett inte så litet tillskott till matsäcken. När han räknade ihop sin inkomst, så fann han till sin överraskning, att han hade sjungit ihop trettio tunnor råg.

Vackert så. Det fanns till och med tider, då han inte behövde svälta. Men man kan inte i alla sina dagar vara gymnasist, man måste också bli student. Men var skulle han finna pengar för att resa till akademien i Åbo och ta sin studentexamen?

Elias fick höra, att i Tavastehus behövdes ett biträde vid apoteket, varpå han vandrade dit och förklarade, att han nog skulle reda sig med latinska recepter. Det lyckades. Han fick anställning vid apoteket, lärde sig göra piller och droppar och blev snart en så duglig provisor som någon annan.

När han då hade sparat en liten summa, reste han till akademien och blev student. Samtidigt med honom blevo Johan Ludvig Runeberg och Johan Vilhelm Snellman också studenter, så att det var ingen dålig årgång, som den gången trädde in på studiebanan.

Elias hade som vanligt, ingenting att leva av,men han var tjugu år gammal och hade lärt att försörja sig själv. Varför skulle han svälta? Knappt var han student, förrän han började läsa med yngre gossar och på detta sätt förtjäna sitt dagliga bröd. Det var åter ett hårt stycke arbete, men gå skulle det, och det gick. Det varade fem hela år, innan den unge studenten hade inhämtat allt, vad han behövde för att år 1827 ta sin första lärda grad, filosofie kandidatexamen. Men redan 1830 blev han medicine kandidat och 1832 licentiat. Kort därefter blev han provinsialläkare i Kajana. Nu hade han alltså sin bärgning och borde ha kunnat slå sig till ro med utövandet av sitt yrke.

Men doktor Elias Lönnrot var liksom doktor Zachris Topelius i Nykarleby starkt intresserad av finska språket och den gamla finska folkpoesien. År 1822 hade han varit informator hos en professorsfamilj, som om sommaren bodde på landet, och i trakten omkring deras landställe hörde han finska sägner berättas och finska runor sjungas. Här gjorde han sina första försök som runosamlare. Samtidigt stiftade han bekantskap med Reinhold von Becker, en ung språkforskare, som hade rest omkring mångenstädes i landet och funnit en del runor, som handlade om Väinämöinen, en gammal sagohjälte, som tycktes spela en stor roll i den uråldriga runodikten. Becker påstod, att om man bara kunde finna alla de sånger, som levde bland folket, om denne Väinämöinen, så skulle det visa sig, att det fanns ett sammanhang mellan de olika dikterna, och möjligen skulle man

återupptäcka ett helt finskt forntidsepos. Elias Lönnrot blev ofantligt intresserad för von Beckers idé och började att med särskild iver söka efter runor om Väinämöinen. Han fann också den ena efter den andra, och redan 1827 var han så långt kommen, att han kunde ge en framställning på prosa av Väinämöinens liv och dater.

Men just under dessa samma år var det, som doktor Topelius på Kuddnäs från sitt sjukläger utsände sina samlingar av »Finska folkets gamla runor». I företalet omnämnde han, att han hade fått sina bästa runor från karelare, och uppmanade kommande runoforskare att bege sig till deras land och själva göra efterforskningar därstädes. Den uppmaningen gick inte förlorad för Elias Lönnrot. År 1828 begav han sig åstad till det runorika Karelen, genomströvade landet till fots, gjorde sig bekant med befolkningen och fick veta var deras bästa runomästare voro till finnandes. När han kom hem, hade han med sig en god skörd, men var inte på långt när tillfredsställd. Nästan varje sommar företog han en ny vandring, och ju längre han kom inåt landet, desto flera runor hade man att lära honom. Här fann han inte bara sånger om den gamle, vise Väinämöinen, han upptäckte runor, som handlade om den unge, tappre Lämminkäinen, om den sköna Aino, om den konstfärdige smeden Ilmarinen och den onda, trollkunniga Pohjolavärdinnan.

Han fann en sång här och en annan där, och då han efter hemkomsten noga granskade dem, blev han helt övertygad, att von Becker hade haft

rätt och att alla dessa lösa stycken ursprungligen hade varit sammanfogade och hade utgjort ett enda epos. Så gott han nu förstod, sökte han återställa detta. Att det fullkomligt skulle likna det gamla, sönderfallna diktverket, vågade han ju inte påstå, men med oändligt tålamod lyckades han dock sammansmälta det hela till ett väldigt skaldestycke, som väl kunde göra andra folks stora urtidsdikter rangen stridig. Redan år 1835 hade han funnit alla

behövliga länkar och kunde sålunda skänka sitt folk den stora Kalevala, forntidseposet. Därmed hade den fattige skräddarsonen från Sammatti, han, som hade varit så arm, att han hade måst sjunga för bröd, han, som gång på gång hade tvungits att avbryta studierna för att gå omkring som skräddare, han hade lyckats ge sitt land en gåva, som var högre att skatta, än om han hade fört hem ett skepp, lastat med guldsand.

Elias Lönnrot betraktade alltid doktorn i Ny-karleby som sin föregångare och tillskrev hans exempel och hans råd att söka runor i det östliga Karelen stor del i sin framgång. Redan fördenskull kan man tänka sig, att unge Zachris Topelius skulle bli mycket intresserad av nyheten om Kalevalas upptäckande. Om dess poetiska värde kunde han dock inte genast själv döma, därför att han var ur stånd att läsa finska. Så småningom utkom dock den ena sången efter den andra i svensk översättning, och nu greps han av den största beundran inte bara för själva dikten utan också för det folk,som hade kunnat skapa en så rik och egendomlig poesi.

Det dröjde inte länge, innan han själv försökte skriva på runometer med korta, fyrfotade versrader och allitteration. Han fann, att detta versmått låg så väl till för honom, som om han skulle ha varit född till att utöva runomästarekallet borta vid stränderna av de stora inlandshaven Saima och Ladoga.

Men att hans diktning tog intryck av Kalevala, det var det minsta. Den fick också stort inflytande på hans val av levnadskall.

Ju mera han gjorde sig bekant med det underbara diktverket, desto mer förvånade det honom, att det finska folket en gång hade ägt sångare, som kunde jämföras med Homeros och Ossian, finska folket, som han var van att betrakta som en rå, nästan obildbar massa och som numera förvisso inte frambragte några dylika skapelser. Men kanske att den finsktalande befolkningens låga ståndpunkt endast var skenbar? Om sångens gåva en gång hade blivit given till ett folk, så kunde den väl aldrig gå helt förlorad. Om finnarna bleve uppryckta ur okunnighet och dådlöshet, skulle den kanske åter visa sig.

Det började på att växa upp inom honom en önskan att göra sig till den finska rasens upp-väckare. Han funderade på att slå läkarbanan ur hågen och i stället ta prästexamen, söka plats i en fijinsocken och där verka för befolkningens höjande. På det sättet skulle han kunna intränga i det finska väsendet; ingen kommer ju folk så nära som prästen.

11. — Lagerlöf, Zacliris Topelius.Var det inte en härlig tanke av Sveriges störste skald, den oförliknelige Almquist, att söka sig ut till sitt svenska folk, lämna det civiliserade livets behag för att föra en Värmlandsbondes bistra och karga liv? Fanns det en ädlare levnadsväg än den att bland bönderna föra ut bildningens skatter, på samma gång som man själv av dem lärde sig enkelhet, tålamod, styrka och förståelse av den arma vildmarkens starka poesi?

Bonde ville Topelius dock inte bli, men väl präst. Det gick en stark religiös väckelse genom landet just under de sista åren av trettiotalet, den ene efter den andre bland hans kamrater rycktes med av den och gingo ut i församlingarna för att verka för den rena from heten, för den genom pietismen pånyttfödda religionen. Zachris kunde inte neka dessa allvarliga svärmare sin stora aktning och beundran, flera av dem voro hans nära vänner, de sökte vinna honom över till sina åsikter och uppmuntrade honom att använda sina gåvor i Guds rikes tjänst.

Zachris uppsköt dock allt avgörande, tills han skulle bli färdig med sin kandidatexamen; förr behövde han ingenting bestämma. Det fanns nog ännu en bana, som lockade honom. Intet ämne hade så intresserat honom under studieåren som historien. Där fann han näring för sin fantasi; en föreläsning av den älskade professor Rein fyllde honom med drömmar. Han satt inte bara och lyssnade, han levde med. Han kämpade som finsk ryttare i slaget vid Leipzig, han drog över Bält på dengungande isen, han utförde på egen hand bragder, om vilka ännu ingen historieprofessor hade en aning.

Det kunde väl inte tänkas en härligare lott än att så som Rein stå i en kateder och utlägga Finlands historia.

Men fastän han sålunda lockades åt flera håll, föll det sig svårt för honom att bryta mot faderns bestämmelser, och ännu under jubelfesten var hans beslut vacklande. De historiska intressena hade förstärkts under denna minnets högtid. Det löfte, som han i ett upprört ögonblick hade avlagt och som han knappt vågade tänka på, då,

han hade kommit till lugn besinning, tycktes bäst befordras, om han finge en lärarplats vid universitetet, där han kunde verka bland den ungdom, som skulle gå ut och skapa Finlands framtid. Men detta löfte var för övrigt av den art, att han kunde arbeta för detsamma inte bara som professor utan också som präst eller som läkare.

II.

När Zachris Topelius i augusti for åter till Kuddnäs, befann han sig ännu i ovisshet med anseende till valet av yrke. Men då han väl hade kommit ut på landsbygden, hade han en förnimmelse av att varje skogsbacke, varje ljungtuva kallade och lockade. Det tycktes honom, att valet var mycket lätt. Han kunde inte ägna sig åt något annat levnadskall än det, som skulle tillåta honom attständigt få vistas i denna härliga finska landsbygd, bland dessa sjöar och björklundar.

Han hade aldrig förnummit en sådan sugande längtan efter fri natur, aldrig förr anat, att detta var vad han varmast eftersträvade, men nu visste han det. Och på samma gång försvunno tvekan och tvivel. Livet var på en gång tillrättalagt. Han erfor en angenäm känsla av att inte mer behöva söka efter vad som bäst passade honom.

Då denna stora klarhet och visshet uppstodo inom honom, befann han sig i närheten av Kahra gästgivaregård i Kuortane, och man skulle ha kunnat säga, att de röster inom honom, som talade för att han skulle slå sig ner på landsbygden, tilltogo i styrka, ju närmare han kom gästgivaregården.

»Minns du den vackra flickan, som du brukar råka här på Kahra?» sade rösterna till honom. »Du, som längtar efter skönhet och poesi, var tror du att du skall kunna finna dem i rikare mått än hos denna blyga, blåögda vildblomma?

»Om du undantar Emilie, henne, som du inte kan nå, äro inte alla de unga flickor, som du känner, fördärvade av en ytlig och skev uppfostran? Äro de inte alla tillgjorda, fadda, förbildade? Var finner du i våra dagar ofördärvad, frisk mänsklighet utom hos den finska allmogen? Och denna Kahra-flicka, är inte hon symbolen av allt det rena, sunda och poetiska, som lever hos folket?

»Föreställ dig, att du sökte väcka kärlek hos denna vildmarkens dotter, att du sedan för ett par år satte henne under ett bildat fruntimmers ledning[1], att du också själv med varsamhet följde hennes framsteg, skulle du då inte med tiden i henne finna en maka, som bättre än någon annan motsvarade dina fordringar? Skulle du inte på detta sätt vinna en brud, som vore enkel och god och inte tvekade att dela en lantprästs ringa lott? Hon skulle trivas i ensligheten, och på samma gång skulle hennes skönhet och älskvärdhet förvandla ditt hem i ödemarken till en verklig lustgård.»

Vilket behagligt lugn kom inte över Zachris, medan dessa röster talade! Han insåg klart, att detta för honom var det rätta. Livets stormiga lust ville han förakta och försaka. Under susande björkars ljuvliga skugga, vid stranden av någon stilla flod, vid sidan av en älskad vän ville han bygga sin lugna boning, slå sin lyra, vårda sin hjord, verka för människors väl, så långt han förmådde, och le åt dem, som förundrade sig över att han på detta sätt hade beslutat över sitt liv.

Alltsom han nalkades gästgivaregården, drömde han allt livligare om denna Greta från Kahra, som han egentligen knappast kände och vars skönhet han hittills endast hade lagt märke till på samma sätt, som han beundrade blommor, stjärnor, allt vackert, som mötte honom.

Han hade endast ytterst få gånger råkat henne. Hon var ju så vacker, att ingen man kunde gå förbi henne utan att säga henne ett smickrande ord, men aldrig förr hade han drömt om henne på detta sätt.

Han fann dock nu ingenting onaturligt häri.Det enda oförklarliga var väl, att han inte förr hade kommit på dessa tankar. Nu var han alldeles besluten att göra ett första försök att närma sig henne. Något bättre sätt att lösa livets gåta kunde inte finnas. Hans mor skulle kanske till en början bli litet förvånad, men säkert skulle hon gilla hans plan, hon, som själv tyckte så mycket om enkelhet och duglighet.

Men då han efter framkomsten till Kahra frågade efter Greta, fick han till sin stora förvåning höra, att hon denna sommar hade blivit förlovad och skulle gifta sig med en bonde vid namn Hangola.

Han, som då redan i tankarna hade tagit sin prästexamen, fått Greta uppfostrad hemma på Kuddnäs och flyttat in med henne på ett litet älskligt kaplansboställe, blev ytterst förvånad. Han hade aldrig drömt en dröm, som han så säkert hade väntat att få se förverkligad. Nu kände han sig så snopen, att han rent av måste skratta åt sig själv.

Någon verklig sorg eller ens en allvarlig missräkning kunde det ju inte vara. Då han lämnade Kahra, sade han till sig själv, att det egentligen var bäst, att det hela hade fått förbli en dröm. Fästmannens namn tilltalade honom i högsta grad. Så vackert det var! Det skulle ta sig utmärkt ut i en dikt.

Efter hemkomsten sökte han verkligen skapa en dikt av denna landsvägsdröm. Tankarna lekte med detta, som ingenting var, men ändå fanns till,detta, som ingen visste om, men som ändå för honom var full verklighet.

»Där borta,» skrev han, »så långt fågeln flyger och solen ser och tanken hinner på ett ögonblick eller två, där borta i en gård, som du inte känner, bor en, som du inte vet.

»Där är en sjö, en lund, en slätt, en skog, en kyrka, en by, kanske också en stad. Vid den sjön, i den lunden, på den slätten, utanför den skogen, invid den kyrkan, i den byn eller staden, där bo många vackra flickor, som du aldrig sett, och bland dem en, som du aldrig anat.

»Nu gissar du redan. Hon är en morgon i maj. Du känner henne, hon är en konvalje, som doftar, en skön ton, som svävar bort över en stilla sjö. Vet du inte ren vem jag menar?»

Så fortsatte han ett par sidor. Han talade om hur han hade mött henne i en lund utan namn, bland blommor utan tal. När en skalk en gång ville utfinna hans väg till den älskade, lade han ut snaror för vindfläktarna, men när han hade fångat tusende fläktar och tio tusende månstrålar, så hade han ändå inte sett ett enda grässtrå böjt av hennes fot, när hon flydde honom.

Vidare skrev han, att hans brud hette den namnlösa, den formlösa, den ljudlösa, den outsägliga och att han älskade henne i slöjan av en hemlighets tätaste, rosendoftande natt. Om någon såge honom, när han kysste hennes läppar, skulle han dö av sorg över att det onämnbara hade tagit gestalt.Alltsom han fortsatte denna lek med ord, tjusades han av skönheten i de mjukt formade satserna och i de suckande tonfallen, som han lyckades fånga för att skildra denna drömbrud, som aldrig hade funnits till. Så fin och skär bodde drömmen inom honom, att han inte en gång ville förråda, att det endast var en dröm.

»En morgon tidigt,» skrev han, »andades jag narcissernas ånga, den vemodigt ljuva, och jag sade till mig själv: det är hon! Då hörde jag omkring mig ett löje bland liljor och löv, mig tycktes de sade till varandra: nu veta vi vem hon är, det är hon! Jag förskräcktes för dessa susande ord och för mig själv, att jag yppat vad de väsenlösa, evigt tigande drömmar förgäves sökt utforska. Jag flydde långt bort, och jag lovade mig det att aldrig grumla min anings skimmer med ord, som röja det outsägliga.»

Till sist höjde han sig i denna kärleksdikt om en dröm till en hyllning åt anden i hans egen själ, åt den makt i själens djup, som skapar alla drömmar.

»Du, som jag älskar utan namn, utan form och utan ljud, o, jag vet dock så visst, att du inte är den döda tomheten, den blotta förnekelsen av det, som de brännande hjärtan gärna trycka fast till sig, omklädda med fager hy och varmaste blod. Jag vet, att du är livet, skönheten, kärleken, och likväl kan ditt väsen icke fångas inom dessa ord och inom några ord. Du flyr mina läppars uttryck, såsom det högsta och skönaste ständigt flyr undan enjordisk famn, och hade jag fångat dig, skulle du

förgås.--------Och likväl står du mig ständigt nära:

natt och dag ser jag ditt strålande anlete tätt vid mig, och framför mig svävar din bild, varhelst jag går, som ett fladdrande sken. Känner jag dig? Ack ja, min själs visshet det är du. Ditt väsen låter inte binda sig av doft, färg, ton, men det genomskimrar dem alla, deras skönhet är ingenting annat än du.-----------»

Visste han månne själv, då han skrev så, att han uttryckte sig som en mystiker, som en av dessa det inre livets mästare, som fördjupa sig i studiet av själens hemligheter och med bävande ord försöka att skildra sin förbindelse med den allt genomträngande världsanden?

Än en dikt skrev han under denna höst, som förrådde hur starkt han nu drogs bort mot det mystiskas område. Han kallade den Dikt och verklighet, och det heter där i den sista versen:

Ty livets dröm och vaka, vem kan dem följa?

En fin, omärklig linie är mellan båda: svårt är att skilja himmel från fjärran bölja, och verklighetens gränser kan ingen skåda.

Av detta och mycket annat dessutom ämnade han skapa Hangolas dikt. Den skulle bestå av små poem, lätta som vindfläktar. Ur dem skulle strömma häggens vildmarksdoft, den blåögda från Kahra skulle le fram ur dem, och det onämnbara, detmystiska, som framkväller ur själens doldaste djup, skulle omsvepa dem med sin eviga tjuskraft.

*

I slutet av oktober kom Zachris resande fram mot Kahra gästgivaregård på väg till Helsingfors.

Ännu hade han inte mäktat avgöra det svåra valet av levnadsbana, säkert därför, att intet av de tre kall, som han tyckte sig ha att välja på, var det, som innerst tilltalade honom. Men att leva som Skriftställare var väl en tanke så djärv, att han knappt vågade uttala den ens för sig själv.

Då han nu åter närmade sig Kahra, togo alldeles samma tankar hans hjärna i besittning, som då han förra gången nalkades gården.

Längtan till landsbygden, till det enkla livet i naturen, till det ofördärvade finska folket!

Han tänkte på bönder och skjutspojkar, som han hade råkat under sina ständiga resor från och till huvudstaden och som han hade språkat med så mycket, som det med hans klena finska hade varit möjligt. Hos alla dessa obildade hade han tyckt sig finna en förunderlig blandning av djupsinne och barnslighet; därjämte hade han hos dem alla märkt en förtrolighet med naturen, som satte dem i stånd att åt sitt språk förläna en outtömlig rikedom på bilder.

Detta ursprungliga och djupsinniga, detta, som på en gång var vekt och vilt, detta poetiska drag, med ett ord, hade han aldrig råkat så utpräglatsom hos finnbefolkningen. Han längtade att bli ett med den, att hos den lära känna det finska folkets . gamla vishet.

Han tänkte på att han själv hade finskt blod i ådrorna, svenskt ävenså naturligtvis, och därtill både judiskt och slaviskt, om man ville räkna noga. Men hans ätts stamfader var en finne från Toppila gård uppe vid Uleåborg. I detta ögonblick kände han sig som en landsflyktig man, som vill återfinna sitt rätta fädernesland. Det var blodets röst, som talade: han skulle återbördas till sitt finska folk.

Ju närmare han kom till Kahra, desto fastare form tog hans längtan. Han hörde åter röster viska ur ljung och torra löv, ur porlande bäckar och rasslande gräs.

»Kom ut till oss i vildmarken! Här skola vi lära dig att sjunga så, som ingen före dig har sjungit. Om du ägnar dig åt att upplysa och förädla ditt finska folk, så skall du inte bli obelönad.

»Varför vek du förra gången tillbaka så hastigt och obetänkt? Varför gjorde du inte åtminstone ett försök att vinna den sköna, blåögda Kahra-flickan? Har du inte kunnat tyda hennes blickar? Tro inte, att hon älskar - bonden, som har förlovat sig med henne! Tala med henne! Det är dig hon älskar. Skogen är full av hennes längtan. Ljungen är våt av hennes tårar.

»Förstår du inte, att hon är den finska sångmön, som ännu en gång har fått lov att vandra på jordens stigar? Det är hon, som har diktat omAino och Väinämöinen. Du måste försöka att vinna henne, som kan framtrolla skönhet ur

ödemarkens ljungmo.»

Medan rösterna på detta sätt ljödo i hans öron, uppfylldes han alldeles som förra gången av den största visshet och trygghet. Nu var han fullt inne i samma tankegång. Han ville tävla med den där bonden och slå honom ur brädet. Ljungblomman från Kahra måste tillhöra honom, som hade förmåga att uppskatta hennes skönhet och blyga älskvärdhet. Ingen annan förstod, att hon var sångmön. Ingen annan behövde henne till maka så, som han behövde henne. Hon var ingivelsen, det ovanifrån komna, det mystiska i sången. Aldrig skulle han avstå henne till en annan.

Det hade varit en regnig dag, men då han kom i sikte av bondgården, sken solen fram genom molnen, och han tog detta som ett gott tecken.

På Kahra gård hade man redan varsnat den resande. Man såg den gyllne lyran blänka i mössan, och någon ropade ut över gården, att det var en student, som kom.

Han smällde med piskan och körde med god fart in på gårdsplanen. I fönstret stodo tjänarin-norna och värdinnan själv och blickade ut.

»Det är den där studenten, som har hållit på att resa här i så många Herrans år,» sade de, »ända sedan han var liten pojke. Se, han har än i dag kvar sin gamla masurpipa, sin sälskinnskappsäck och sina pistoler.»

Zachris kunde märka, att han var välkommen.Barn och unga flickor samlade sig omkring åkdonet. De väntade, att han skulle dela ut godsaker ibland dem, som hans vana var, och de skrattade på förhand åt de lustiga saker, som han skulle komma att säga.

Han hoppade ur och tog fram matsäckspåsen. I allra bästa humör trängde han sig fram genom skaran och passade därvid på att granska varje ansikte. Nej, den vackra Greta var inte med i flocken.

Inne i hållstugan kom värden emot honom. Gubben sken upp vid hans ankomst, han som de andra. De voro vänner sedan lång tid tillbaka och växlade ett kraftigt handslag. Snart kom brännvinspluntan fram ur matsäcken, värden fick sin del, och så började han språka.

»Jaså, herrn reser dit ner till Helsingfors nu igen,» sade han. »Blir han aldrig fullärd? Vill han lära sig att tyda ut fåglasång?»

Den visan hade den unge magistern hört många gånger förut. Han svarade, som han brukade. »Vore det inte fråga om värre saker, så skulle jag väl redan vara färdig. Men se, jag håller på att lära mig konsten att leva.»

De språkade en stund om löst och fast. Till sist sade bonden med en menande blinkning:

»Ja, Greta, henne får ni inte se här denna gången Hon är gift nu med Hangola. Men Gud vet om det inte var er, som hon tyckte om.»

Handen darrade till på den unge magistern, där han satt och skar på sin matsäckslimpa. Hankunde inte komma sig för att svara. Han upphörde att äta, plockade tyst tillsammans sina tillhörigheter och for sin väg.

När han hade åkt ett gott stycke framåt vägen, förekom det honom, att han vaknade ur en lång vanmakt. Han hade visst fått ett häftigt slag över hjässan och varit bedövad en lång stund. Nu, då han kom till sig själv igen, genomträngdes han av en häftig smärta. Kropp och själ skälvde av plågor.

Han hade inte väntat sig detta. Vad var det för ett vansinne, som hade gripit honom? Han längtade, han brann. Han ville vända tillbaka för att få se Greta, om också bara för ett ögonblick.

Sådan lidelse hade aldrig förr glött i hans varelse. Sådan längtan hade varken Emilie eller Mathilda väckt inom honom. Detta var en sådan känslornas virvelstorm, som kastar människor ur deras bana och vräker dem bort till last och undergång.

III.

Det var den andra november 1840 sent på natten. Zachris gick fram och tillbaka i sitt rum i Helsingfors. Han var upprörd och förtvivlad, han vred händerna och stötte fram korta utrop av smärta. Rätt som det var, kastade han sig ner på knä framför en stol och bad till Gud.

Medan han så stred och led, kom en tanke ner-blixtrande i hjärnan alldeles så, som skulle denvara utifrån kommen och han själv inte ha någon del i den.

»Å nej, det är omöjligt,» sade han helt högt och stannade mitt på golvet. »Inte kan sådant ske.»

Men i samma ögonblick påminde han sig gamla Brita Kiviranta hemma på Kuddnäs och alla hennes berättelser om kvinnor, som kunde trolla kärlek på män, som inte hade besvarat deras ömhet. De kunde sätta in i deras hjärtan en sådan längtan, att den medförde döden, om den inte hörsammades.

Han skäkade på huvudet, han drev tanken ifrån sig. Detta ville han inte tro. Allt mystiskt hade alltid haft stark dragningskraft för honom. Han hade aldrig fått nog av spådomar, järtecken, spökhistorier, men det var därför, att han upptog sådana saker i sin fantasi och gjorde poesi av dem. Inte hade han den minsta tro varken på näck eller tomte, varken på kärleksrunor eller på annan gammal finsk trolldom.

Han gick fram till skrivbordet. Han fattade pennan för att kunna hålla de onda tankarna borta. Vad han skrev, blev en bön:

O Gud, min Gud, förbarma dig i natten!

Min själ har natt, fast livets morgon randas, min ande törstar, räck mig livets vatten, ty jordens dryck med dödens floder blandas! Fast livet ler och skön är ungdomsskatten, till jorden trycker mig den luft jag andas, och himlens stjärnor slockna bort i natten.Till Gud vände han sig för att få hjälp, hans längtan efter det eviga hade aldrig varit starkare än nu, då mörkrets makter anfäktade honom. Men präst kände han att han inte kunde bli efter detta, som nu hade hänt honom.

Inte heller ville han bli läkare. Han behövde ägna sig åt ett studium, som han verkligen kunde älska.

Ett par dagar efteråt gick han alltså till professor Rein och anmälde, att han ämnade ta filosofie licentiatexamen med historia som huvudämne.

Arbetet skulle bli hans räddning och upprättelse. Han skulle inte vidare eftersträva egen lycka. Han ville döva sin passion genom att arbeta för fosterlandet. Till dess tjänst var han redan invigd. På någon annan väg fanns inte lyckan för honom.

När julferierna kommo, reste han åter hem över Kahra, och denna gång tog han tid på sig, så att han fick råka Greta. Han gick till mötet med mycken oro, men han kände, att han måste. Han var insnärjd i ett nät av drömmar och förstod sig inte själv. Han tänkte sig, att om han åter finge se den enkla kvinnan, som han älskade, så skulle hans uppjagade känslor lägga sig till ro. Han trodde nästan, att denna besynnerliga kärlek skulle lämna honom lika hastigt, som den hade kommit, om han bara en gång finge vara i Gretas närhet. Åtminstone skulle väl då det demoniska, som nu hade insmugit sig i tanken på henne, försvinna,och hon skulle åter bli hans milda ljungblomma, hans oskyldiga finska flicka.

Men mötet avlopp inte så, som han hade hoppats. Efteråt trodde han ännu mer än förut, att det fanns något av finsk trolldomsmakt hos denna Greta från Kahra. Hon bringade honom så vitt, att han »sträckte ut sin hand efter brottets rosor». En tillfällighet eller, som han hellre trodde, den Allsmäktiges hand räddade honom. Sedan den dagen for han inte gärna förbi Kahra gästgivaregård, utan valde andra vägar.

Längtan kunde han dock inte fly undan, den följde honom under flera år. Än tänkte han på Greta, sådan han först hade råkat henne, då hon hade varit symbolen för allt gott och rent, och då fick sången om henne en mild och varm ton. Så sjöng han på våren 1841:

Du min vackra, väna, varma, du min fjärran flydda flicka, o, att här inunder lönnens lugna skymning skön du sutte!

O, att här vid havets höga, vågomvälvda vik du vore och att här i milda månens skimmersköna sken jag finge vänligt vid ditt hjärta vila!

Men du dröjer långt där borta, vilar långt i ödemarken.

Stjärnan, som i skyar skimrar, frågande uppå mig skådar,

12. • — Lagerlöf, Zachris Topelius.vikens vågor viska vänligt, vinden spörjer vad jag sörjer, varför jag så ensam vilar.

Och jag lägger handen på min längtansfulla barm och beder: giv igen min flydda flicka, giv min blyga blomma åter!

Låt mig här i hennes ögas glans mitt ögas ömhet spegla, här vid hennes hjärta gärna all mitt hjärtas suck försaka!

Då vill jag ej mera sörja, aldrig mer allena klaga.

Men i andra stunder såg han i Greta från Kahra den onda fresterskan, ett väsende, som förföljde och oroade honom. Då trodde han sig hos henne spåra något mörkt och demoniskt. Han kämpade med henne, såsom kristna helgon en gång i tiden kämpade med visioner från syndens och lustans värld. I sådana ögonblick växlade han heta ord med den förföljande:

»Ha, står du åter invid min sida, du mörka flicka, min demon du'! I dystra natten av kvalen jagad, förblödd, förlorad och söndersliten, jag flydde dig, som man flyr för döden, jag flydde dig, som man flyr ett samvet, jag velat fly ifrån själva livet, och dock du står vid min sida än.»

»Förskjut mig icke, du vilda gosse, o, minns vår kärleks mörksköna dröm! O, minns de glödande ljuva rosor i nattens dofter och stilla tyst-nad, o, minns de heta, de sälla tårar, och minns den brännande längtans suckar i ödemarkernas aftonstorm!»

»Hör upp att mana ur det förgångna den mörka synd, som min frid förödde! De rosor alla och alla tårar och all min rysande längtans suckar, jag dem begravit i Lethes böljor, jag plånat dem ur min levnad ut.»

»Det är förgäves, du fåfängt strider, den forna kärleks eldröda minnen, de sköna spöken du ej utrotar, de följa dig genom livets stigar, i själva graven med dig de sjunka, och bort i rymden av evigheter de klänga sig vid din ande fast.»

»O, om du älskat, om, som du säger, du mig allena ditt hjärta givit, jag dig anropar: vik bort ifrån mig, ej mana mera den eld, som bränner till aska hela min levnads frid!»

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Det var, som om detta minne inte kunde överge honom, förrän han hade lyckats att därav skapa ett poem av stor, oförgänglig skönhet. Han försökte gång på gång att nå fram till detta. Det lyckades honom först på hösten år 1845. Då framstod »Den resande studenten» i sin färdiga, fulländade form. Då var all mystik övervunnen, dikten var frisk, levande, munter verklighet, och med det tragiska slut, som han hade indiktat, höjde den sig till stor, ädel konst.

HELSINGFORS TIDNINGAR.

Sent på hösten år 1841 låg i Helsingfors en gammal skvallersyster på dödsbädden. Det stod så illa till med henne, att ingen mer väntade, att hon än en gång skulle visa sig i Wasenii boklåda, såsom hon hittills hade brukat göra varje onsdag och lördag för att vandra kring staden med sitt nyhetskram. För att vara fullt uppriktig måste man erkänna, att det inte rådde vidare sorg över det väntade dödsfallet. Man medgav visserligen, att under sina unga dagar hade den sjuka kunnat komma med rätt angenäma överraskningar, en statsrådstitel här, en Vladimirorden där, men detta hörde till det längesedan förgångna. Nu i ålderdomens skröplighet brukade hon mest springa omkring och berätta skabrösa historier, som hon hade insamlat ur gamla franska journaler. Om någon ville

protestera mot hennes framfärd, blev hon till på köpet ovettig. Så gammal hon var, eller kanske just därför, kunde hon aldrig erkänna ett misstag. Sista ordet måste hon ha, om hon än skulle hålla på att kälta i åratal om samma sak.

Ingen är så övergiven, att han inte har någon vän, och den stackars sjuka ägde verkligen i universitetsbokhandlaren och boktryckaren konsul Wa-senius en beskyddare, som inte hade glömt hennes forna förtjänster, utan på allt sätt sökte behålla henne kvar i livet. »Min vän,» sade han till henne, »jag försäkrar dig, att du är varken utlevad eller utgammal, men du har dåligt kosthåll. Du måste höra dig om efter en ny kock. Det är allt, som behövs.»

Och utan att vidare spörja eller fråga satte han sig verkligen i rörelse för att finna en person, som kunde sköta om den gamla damens hushåll och förhjälpa henne till hälsa och nytt liv.

Han hade väntat sig, att han skulle få söka ganska länge, innan han kunde finna någon, som hade den minsta lust att ta vård om en person, vars krafter voro så nedsatta och vars rykte var så dåligt. Men i början av december månad hände det sig, att han fick besök på sitt kontor av en mörklagd, mycket prydlig ung herre med en manuskript-rulle under armen. Han nämnde namn och levnadsställning, sade, att han önskade själv förtjäna sitt uppehälle under den tid, som åtgick1, innan han blev färdig med sin licentiatexamen, och hemställde i all ödmjukhet om inte konsuln skulle vilja anförtro honom den lediga platsen.

Konsul Wasenius, som hade haft att göra med massor av människor och dessutom var en ganska klok och snabbtänkt man, spände ögonen i den besökande för att se vad han gick för. Ögonen voro djupa som sjöar, men det låg ett rätt så farligt glitter och lekte på ytan. Kring munnen svävadeett skälmskt leende, ansiktsdragen i övrigt voro fina och väl utmejslade, hela utseendet var av det slaget, som är vackert ena ögonblicket och fult det nästa. Gestalten var av medelhöjd, men tunn och smal, så att den unge mannen gjorde intryck av något okroppsligt, nästan av en skugga.

Genom konsulns huvud for en förflugen tanke, att han inte hade en vanlig människa framför sig, utan något slags väsende — han kunde inte i hastigheten säga av vilket slag. Det var inte tomte, inte näck, inte troll, det var snarare något, som hörde luften till. Ett ögonblick undrade han om inte några slags vingar voro instoppade under rocken, men strax därpå log han åt sitt infall. Han tog genast sitt förnuft till fånga och började resonera med den platssökande.

»Magistern vet, att det är fråga om att sätta liv i Helsingfors Tidningar,» sade han. »Den är rent på fallrepet. Vi ha inte mer än fem hundra prenumeranter kvar nu, skulle jag tro, och för några år sedan voro vi uppe i elva hundra.»

Den främmande försäkfade, att han var alldeles inne i situationen, men konsuln fortsatte i alla fall att lägga ut saken. Han hade skapat tidningen, för att den skulle vara ett nyhets- och annonsblad, ty ett sådant behövdes absolut i Finland, och allmänheten hade ställt sig välvillig, i synnerhet så länge som tidningen hade kunnat meddela nyheter om utnämningar och befordringar. Visserligen hade man kallat den för skvallerbladet, men vad hade det att betyda? Emellertid hade rege-ringen förbjudit att meddela officiella nyheter, innan de kommo i dess egen tidning, och därmed hade prenumeranterna försvunnit. Och den nuvarande redaktören hade inte kunnat finna något lockande att bjuda publiken, han hade i stället jagat bort många av tidningens läsare med sina oanständiga franska noveller och med sin ledsamma polemik.

Den mörke unge mannen förklarade, att han sedan många år hade följt med tidningens verksamhet. Också han ogillade de franska översättningarna, och han hade tänkt sig, att om tidningen ville avstå från onyttigt gräl och i stället ägna sig åt arbetet för de fosterländska idéerna, sprida bildning, förbättra sederna----------

Wasenius avbröt honom med en liten otålig höjning på axlarna.

»Herrn vill visst göra en skolmoster av min gamla skvallerbytta.»

»Visst inte, herr konsul, jag ville snarare göra henne till trädgårdsmästare för att lära finnarna att skapa om sitt

land till en rosengård.»

Konsuln svarade ingenting på detta. Han satt tyst och granskade den talandes ansikte. Det var både gammalt och ungt, både moget och barnsligt Än en gång gled den tanken genom hjärnan, att han inte hade en verklig människa framför sig.

»Det är naturligtvis en sådan där svärmare,» tänkte han och var nästan besluten att visa bort honom. Men å andra sidan var nöden stor, skrivande folk var sällsynt i Finland, och hans tidningkunde knappast vänta, att någon erkänd förmåga skulle vilja ägna sig åt den.

»Har herrn skrivit något?» frågade han för att på ett enkelt sätt komma till ett avgörande.

Pappersrullen överlämnades med en bugning i konsulns händer, och den sökande avlägsnade sig. Då manuskriptet rullades upp, befanns det innehålla en skildring av landskapet Österbotten, uppläst vid sista terminsfesten i Österbottniska avdelningen.

Konsuln fördjupade sig i läsningen. Allvar, reda, goda kunskaper, lättflytande stil. Allt, vad han kunde önska sig. Han kände sig dock ännu tveksam. Han förstod sig inte riktigt på det där utseendet.

Nästa natt hade konsul Wasenius en alltför vacker dröm. Han tyckte sig stå i björkparken utanför Kajsaniemis värdshus, men hur underbart var den inte förändrad och förskönad! De höga, vita björkstammarna stodo där, såsom han alltid hade sett dem, men uppåt stammen och utåt grenarna voro de omslingrade med blommande rosor. .Utmed gångarna bildade små rosenträd bågigavalv, alla buskager voro förbytta i väldiga rosensnår, ur gräsmattorna myllrade fram rosenbuskar med gula, vita, skära och mörkröda blommor, små och stora om varandra.

Konsuln stod alldeles häpen över all denna blomsterprakt, då han med ens fick se något ännu mer förtjusande. I en stor rosenbuske foro grenar och blad rasslande åt sidan, och ur en dunkel portöppning, som sålunda bildades, framtågade en radav små älvor. Kung och drottning gingo i spetsen med dansande steg, och en lång rad av rikt utstyrda herrar och damer följde dem. Intet tvivel var möjligt. Det var Oberon och Titania, som med sin hovstat tågade in i Kajsaniemi park för att tråda en midsommarsdans.

Den drömmande lyckönskade sig just till den underbara tur, som hade fört honom till Kajsaniemi denna natt, då han märkte en viss oro bland de framtågande. Man såg sig om, man viskade, man undrade. Det var tydligt, att man saknade någon. Och konsuln förstod genast vem det var, som efterfrågades. Det var naturligtvis Puck, musikanten och upptågsmakaren, alla älvors vän, alla rosors skyddsherre. Han måste vara med i sällskapet. Vad skulle man ta sig till vid Oberons hov utan Puck ?

Plötsligen utstötte Titania ett rop och pekade uppåt en av Kajsaniemis vita björkar. Genast vände alla älvorna, och konsul Wasenius med, blickarna åt samma håll. Och där satt verkligen Puck ytterst på en sviktande gren. Den skälmen hade klätt ut sig. Han hade studentmössa på huvudet, byxor och väst, krås och manschetter, allt av en obeskrivlig prydlighet. Rocken hade han kastat av sig, som studenter bruka göra, då de arbeta, och från skuldrorna sköto små brokiga fjärilsvingar fram genom den vita skjortan.

Det var en helt putslustig syn att se den lille mannen sitta där med korsade ben, allvarligt inbegripen i att med en stor gåspenna klottra ner bok-stäver på ett pappersblad, som han höll över knäet. Han fortsatte sitt arbete, till synes alldeles omedveten om att hela Oberons hov stod nedanför på marken och betraktade honom.

»Vad har han för sig? Vad har han nu hittat på för ett spratt?» undrade man bland älvorna.

»Ack,» utropade någon, »jag vet, jag vet! Han skriver en tidning. Puck har blivit tidningsredaktör. Nu få.vi en tidning vid Oberons hov!»

Varpå hela sällskapet började klättra uppför björkstammen med obeskrivlig lätthet och behändighet. Snart stod man framme hos Puck, man läste

I I : • ‘

över hans axel.

Då lyfte den skrivande upp huvudet för att visa bort de mest närgångna, och konsul Wasenius kände genast igen det mörklagda, smala ansiktet med de djupa ögonen och det växlande minspelet. Han hade för resten nästan väntat sig det. Puck var ingen annan än den unge magistern, som hade anmält sig hos honom som platssökande.

I sin förvåning skyndade han nu också närmare för att se på pappersbladet, som den lille pysslingen höll i sitt knä. Och sannerligen stod det inte

överst på sidan med stora, utsirade bokstäver: Helsingfors Tidningar.

I varje nummer av den verkliga tidningen lästes under titeln en latinsk sentens av värdigt och vackert innehåll. Quid verum atque decens curo et rogo. Jag vårdar och beflitar mig om det, som är sant och anständigt. Konsulnhade själv sökt ut valspråket och ville inte ha något annat för sitt företag.

Men här hade den lille med gåsfjädern skrivit något helt nytt: »Jag lovar och svär att förvandla hela detta land till en rosengård.»

Och knappast hade konsuln läst det skrivna, förrän Puck vände sig rätt emot honom och räckte honom lång näsa.

Då brusto alla älvor ut i ett oemotståndligt skratt. Konsuln hade velat säga dem, att de inte borde skratta, för han var ingen förstenad gammal man, han fann allt detta likaså lustigt som de själva. Men det envisa skrattet ville inte tystna, och till sist blev konsuln så generad och förargad, att han vaknade.

Men i detsamma kände han, att all tvekan var onödig. Om han verkligen kunde få älvornas Puck anställd vid sin tidning, måste den naturligtvis vakna till nytt liv. <>•••

Nästa dag lät han magister Zachris Topelius veta, att han på nyåret kunde tillträda platsen som redaktör vid Helsingfors Tidningar.

FÖRLOVNING.

Det var år 1842, några dagar efter midsommar. Zachris Topelius satt på en skjutskärra och rullade på dammiga vägar fram mot Kuddnäs. Han hade företagit sin hemresa senare än vanligt denna sommar, oaktat han visste, att han var mycket efterlängtad hemma, först och främst av Henrik Backman, men kanske också av ännu en.

Henrik hade för avsikt att lämna Nykarleby och flytta till Hamburg, där han hoppades vinna bättre utkomst, än som var möjligt i Finland. Han hade på det enträgnaste skrivit och bett Zachris påskynda sin hemresa, så att han skulle få säga farväl till honom, innan han lämnade landet kanske för alltid.

Men Zachris hade inte kommit sig för med att resa. Han hade skjutit upp vecka efter vecka. Midsommarhelgen hade fått gå förbi, man var redan ett par dagar inne i juli, innan han hade givit sig i väg.

Nu satt han och tänkte på Henrik Backman med en viss bitterhet. Denne vän sedan tio år tillbaka, denne vackre, förtjusande yngling, som han älskade, som hade hela hans förtroende, denenda människa, som han kunde skriva och tala till med full uppriktighet, han skulle alltså nu lämna honom. Men vad tjänade det då till, att deras hjärtan hade blivit så nära förenade? Om Henrik flyttade till Tyskland och de aldrig mera råkades, skulle naturligtvis vänskapen förblekna. Allt detta, som hade grundlagts under barndom och ungdom och som borde ha utvecklat sig till ett livslångt, broderligt stödjande och hjälpande förhållande, det blev nu avbrutet. Och då så var, kunde han inte låta bli att undra över varför Henrik hade kommit in i hans liv.

Hade det endast varit för att skilja honom och Emilie? Han kom ihåg den där champagnenatten, då Henrik hade anförtrott honom, att han älskade Emilie, och då han själv i ridderlig försakelse hade lovat att inte gå honom i vägen, att inte söka vinna henne för egen räkning. Tre och ett halvt år hade gått sedan dess, tre år, under vilka hans hjärta hade lidit outsägligt, lidit både av sin trohet och av sin otrohet.

Den smärtfulla, mörka Kahraepisoden skulle alls inte ha förekommit, om inte Henrik hade skilt honom från

Emilie Lindqvist.

Om nu Henrik verkligen hade hållit fast vid henne, om han hade gift sig med henne och gjort henne lycklig, då skulle Zachris ha kunnat tänka på denna historia med lugn undergivenhet, men på senare tiden hade Henrik alldeles slagit Emilie ur hågen. Nu var han förälskad i Mia Hammarin, en Nykarlebyflicka, som hade större arv att väntaän Emilie. Henne ämnade han nu gifta sig med. Detta var det, som gjorde alltsammans så bittert och meningslöst.

Zachris förde handen till västfickan. Där hade han en ring, som han på Henriks begäran hade beställt i Helsingfors åt Mia Hammarin. Den skulle tjänstgöra som smygare, som tecken till deras hemliga förlovning. Denna gång var det alltså fullt allvar. Det var inte lek, såsom' då det hade gällt Emilie.

Nej, han ville inte fördöma vännen. Fjäril, som han var till sin natur, kunde han väl inte rå för, att han än svärmade för den ena, än för den andra. Men varför, varför skulle han just komma i vägen för Zachris och hans kärlek?

Och nu ville Henrik gottgöra. Han skrev ju inte detta direkt, men Zachris förstod mycket väl, att han ansåg sig av sin heder förpliktad att ställa allt till rätta mellan honom och Emilie. Han ville tydligen se dem båda lyckligen förenade, innan han for. »Kom!» skrev han i varje brev. »Jag försäkrar dig, att Emilie älskar dig. Jag talade vid henne på sista balen. Hela tiden om dig! Hon står på väg att vända sitt hjärta till dig. Kom bara! Passa på! Försitt inte din rätt! Kom hem och tag henne!»

Hur kunde Henrik vara så säker på att Zachris stod beredd att ta vid, där han slutade?

...... b « ‘ "• ••• ;*;i

Han för sin del var inte alls säker. Han visste inte en gång om han ännu älskade Emilie. Närhan frågade sitt hjärta, var det stumt. Det gav inte mermågot svar.

Zachris hade som. vanligt gjort en dikt över sitt sinnestillstånd, och han kallade den Styrmannen vid rodret.

Där hette det ganska spotskt och utan något av den forna översvinneliga tillbedjan:

Och jag svor väl tusen gånger att ge Lotta Löf på båten; strax därefter jag med ånger girade den gamlä stråten.

Han talade helt respektlöst om, att Lotta hade varit kall som Nordsjöns bölja, och än mer respektlöst hänsyftade han på att det var, först sedan han hade bemannat sig, dragit till sjöss och gett fan åt resten, som hon hade blivit spakare och visat sig1 mera tillmötesgående. Men hur det vidare skulle gå, det visste han inte. Han stod ännu alltjämt ensam vid rodret, och Gud allena visste vart skeppet nu kryssade.

Han medgav för sig själv, att alltsammans hängde därpå, att han inte kunde tåla, att Emilie skulle gifta sig med honom, därför att hon inte kunde få hans vän. Han visste, att hon en gång förut i smärtan över Henriks obeständighet hade gått och förlovat sig med en man, som hon hade lärt känna i Helsingfors. Men den förlovningen hade blivit uppslagen, och då han hade råkat henne förra hösten, hade han inte annat kunnat förstå,

t

än att Henrik ännu ägde hennes kärlek.Sedan dess hade han inte sett henne. Han hade inte kunnat lämna Helsingfors under jullovet.

Ovillkorligen for ett leende över den resandes ansikte. Att han inte hade farit hem till julen, kom sig därav, att han hade inlåtit sig på det lilla äventyret att bli tidningsredaktör. Det var ett mycket anspråkslöst äventyr i världens ögon, men själv fann han det ganska underbart och förtjusande.

Han rätade ryggen. Kände han sig inte som en annan människa nu, än förra gången han for här? Syntes det inte på honom, att han var en fri och oberoende ung man, som försörjde sig själv och inte behövde pina sin fattiga mamma med att bedja henne om pengar? Ingenting sätter väl så lätt sin prägel på en människa som oberoendet.

Det var dock inte uteslutande för pengarnas skull, som han var så glad åt redaktörskapet. Han hade en gång under

ett hänförelsens ögonblick givit ett löfte till fosterlandet. Knappast vågade han tro det, men det var dock möjligt, att han hade funnit en utväg att i någon mån infria löftet.

Med ens påminde han sig en terminsfest;i Österbottniska avdelningen för en hel massa år sedan. Österbottningarna hade som vanligt haft en liten konflikt med myndigheterna, och sex av landsmännen hade av den obetydligaste anledning på det mest orättvisa sätt blivit dömda till ett halvt års relegering från akademien. På terminsfesten skulle de sex martyrerna hyllas på både vers och prosa, och det var han, som på anmodan av Snell-man hade författat festdikten.De tre små verserna hade gjort lycka. Med klappande hjärta hade han sett papperslappen, där de voro upptecknade, gå från hand till hand bland närvarande honoratiores, och slutligen hade den hamnat hos Runeberg. Han hade läst och sedan småleende nickat åt Zachris. Sedan hade han sagt till honom, att sista versen hade varit väl funnen och att han skulle se igenom hans diktförsök, om han ville visa dem för honom.

Denna framgång hade haft till följd, att Zachris hade fått i uppdrag att redigera den- handskrivna nationstidningen. Han hade inlåtit sig på företaget i förlitande på att han, som redan förut hade utgivit en liknande tidning hemma i Nykarleby, skulle vara sysslan fullt vuxen. Men resultatet hade inte blivit vad han hade väntat. Kamraterna hade funnit innehållet i det nummer, som han hade skrivit, alltför barnsligt. Han hade märkt, att man i all stillhet gjorde sig lustig på hans bekostnad.

Efter den försmädelsen hade han frångått redaktörskapet över tidningen och inte heller uppträtt vidare som nationsskald. Hemma i Nykarleby fortsatte han ju både som tidningsutgivare och som festpoet, men i Helsingfors hade han ingenting offentliggjort, inte en gång vid jubelfesten.

Förra hösten hade han dock åtagit sig att hålla det sedvanliga föredraget vid terminsfesten, och denna gång hade han lyckats.

Han hade till ämne valt hemlandskapet Österbotten och hade gjort ganska omfattande studier för att komma med heder ifrån saken. Föredraget

13. — Lagerlöf, Zachris Topelius.hade fått beröm såsom sakrikt och intressant. Sedermera hade det ytterligare gagnat honom. Det var detta manuskript, som han hade lämnat konsul Wasenius och som hade gjort honom till tidningsredaktör.

År 1841 hade för övrigt varit ett tråkigt, intresselöst år. Den dagliga enformigheten hade endast avbrutits då och då av ett jämmerligt brev från modern, som inte visste hur hon skulle skaffa pengar till hans underhåll.

Det var innerligt synd om doktorinnan, men så hade hon också lagt bördor på sig. Kusin Frans Michael Toppelius, som hade varit Zachris förste informator, hade dött, och doktorinnan hade tagit till sig hans lilla dotter, Fanny. Gustaf Turdin, doktorinnans halvbror, som för några år sedan hade gjort cession, och hans hustru hade hon också gett en bostad på Kuddnäs.

När Zachris hade fått ett av hennes brev, verkade det på honom som ett piskrapp. Han hade försökt läsa flitigare, än han redan gjorde. Han hade tänkt på att ta akademisk kondition, han hade ämnat-----------

Zachris for upp ur sina funderingar. Han var framme. Kärran svängde in i Kuddnäsallén.

Med detsamma kom en stark ängslan över honom. Han kände sig nu viss om att han hade dröjt för länge med att komma och att Henrik redan hade rest. Vilken skada, att han inte hade kommit förr! Varför hade han låtit sig hindras av tanken på Emilie? Det hade ju varit galenskapatt inte skynda hem så fort som möjligt, när det gällde att få träffa Henrik, barndomsvännen, innan han lämnade Finland.

Modern och systern kommo emot honom, då han körde in. på gården. Han märkte genast, att det var något dämpat i den glädje, varmed de hälsade honom.

»Jag kommer väl inte för sent, mamma?» frågade han. »Henrik är väl inte redan borta?»

»Jo,» svarade modern, »han är borta, men han har inte rest till Hamburg.»

Han hörde på tonfallet, att en stor olycka hade hänt. »Är Henrik död?» utbrast han.

Så var det verkligen. Hans vän hade förkylt sig genom att gå ut för tidigt efter en i sig själv ofarlig nässelfeber och hade dött efter ett par dagars sjukdom. Medan Zachris hade varit på hemresa, hade begravningen firats. Hela Nykarleby hade följt den käcke och glade unge mannen till hans grav.

Zachris gick ännu samma dag till kyrkogården och kastade den beställda förlovningsringen på vännens grav. Hans själ var full av smärta och sorg. Gud, som tog i sin vård allt det späda och svaga, som nu spirade upp i Finlands korta sommar, varför tog han inte också omsorg om en sådan bräcklig ung människoplanta, som hans vän hade varit, och lät den nå fram till mognad och fulländning?

Henrik Backmans gamla mor och en sjuk syster voro redan ute på Kuddnäs i dokforinnans godavård. Zachris och syster Sophie ägnade sig under de närmaste dagarna åt Mia Hammarin, den avlidnes stackars fästmö.

Alla tre, Mia, Sophie och Zachris, rodde en afton ut till Alörn för att stanna över natten i Ham-marinska familjens sommarstuga. Zachris satt och talade vid Mia om Henrik Backman. »Ser du,» sade han, »Henrik visste, att han skulle dö, eller, rättare sagt, det var något inom honom, som visste, att han skulle lämna oss för alltid. För honom själv tedde det sig nog så, som om han skulle komma ut på en lång resa. Han tog farväl av alla människor och av alla ställen till och med, som hade blivit honom kära. Allt ville han ställa tili rätta och endast lämna goda minnen efter sig. Till mig skrev han så märkvärdiga brev. Därför få vi inte sörja honom med förtvivlan. Det skulle vara orätt emot honom.»

Medan han talade på detta sätt, hade de kommit i närheten av en båt, där ett par unga flickor sutto med sina metspön. Det var Emilie Lindqvist och hennes syster Thilda.

Zachris hade inte förut råkat Emilie denna sommar. Då han nu så oförmodat fick se henne, tänkte han först och främst på den sorg, som också hon måste känna. All tanke på honom själv och hans förhållande till henne var fjärran från honom.

Snart lågo de båda båtarna bredvid varandra, och då Emilies hand vilade i hans, kände han, att en darrning flög igenom den.Han såg upp, såg in i hennes ögon, och med ens visste han, att hon älskade honom.

Mitt i sorgen kunde han inte låta bli att känna en stor lycka. Detta var hugnesamt, detta var ljuvligt. Han vände sig inte bort med avsmak, då han nu stod vid målet. Han förstod kanske bättre än förr vad Emilie var värd, hur oskattbart det var att äga hennes kärlek. Han tog emot denna lyckans härliga skänk med ödmjukt och tacksamt sinne.

Han kunde inte tala i enrum med Emilie den kvällen. Han satt bara tyst och upprepade för sig själv: »Min, min egen, äntligen min och ingen annans.»

Nej, han kände inte tvivel eller tvekan. Visserligen ville han ta emot hennes kärlek. Han fann henne lika skön, lika eftersträvansvärd som någonsin, men dock förundrade han sig över att han kunde med sådant lugn tänka på sin lycka. Om detta hade hänt honom för tre år sedan, då skulle han ha blivit galen av översvallande glädje. Han skulle inte ha stått ut att sitta stilla och tala med andra människor. Hans stormande känslor skulle ha kvävt honom. Han skulle ha legat i tårar vid Emilies fötter och kysst stoftet under dem.

Han kunde inte låta bli att smått sörja över att hon inte hade älskat honom för tre år sedan, då han befann sig i det hetaste kärleksruset. Han förstod sig inte själv, att han var så lugn, så oföretagsam.

Kanske han inte älskade henne? Å jo, han kände hur han med hela sin varelse grep fast omvissheten, att hon tillhörde honom. Hade nu någon velat slita denna visshet ifrån honom, skulle han på samma gång ha ryckt hjärtat ur hans barm.

Tidigt nästa morgon tog Zachris en båt och rodde ut till havs. Han for dock inte långt, bara så, att han kunde gömma sig undan i en vik mellan skären. Sedan kastade han sig ner på båtens botten för att drömma om sin lycka.

Och drömde gjorde han visserligen, men helt underligt. Inte som fordomdags om Emilies ögon, om hennes hår, om hennes musik, om några ord, som hon hade sagt, utan om helt praktiska ting. Han tänkte på att det var bra väl, att han, när han nu skulle framträda för köpman Isak Lindqvist som friare, kunde säga honom, att han var så långt kommen, att han kunde förvärva sitt eget bröd, om han än inte var i stånd att försörja en hustru.

Helsingfors Tidningar var ju ett mycket litet blad, och prenumerantsiffran rent löjligt låg, men han skulle nog driva fram tidningen. Den skulle bli en kulturhärd, skapa förfining----------

Han satte sig hastigt upp i båten. Hur var det möjligt, att han kunde ligga och tänka på tidningen en sådan morgon? Varför var inte hela hans själ uppfylld av tanken på den älskade?

Återigen lade han sig till ro för att i stilla njutning hålla Emilies bild för sina ögon, men märkvärdigt nog gingo tankarna i stället till hans studier. Skulle han månne uppnå att bli docent i historia, så att han finge kvarstanna vid akade-mien? Å nej, han finge nog nöja sig med en lektorsplats i landsorten.

Återigen for han upp, förvånad över den riktning tankarna togo. »Jag älskar väl inte Emilie,» sade han till sig själv. »Eller varför tänker jag på allt annat än på henne?»

Men då reste sig hans hjärta och bestraffade honom. »Förstår du inte, att detta är den rätta kärlekens tecken? Just så vill den alltid tänka på att dra strån till nästet och reda kärestan ett varmt bo.»

Äntligen förstod han den förändring, som hans kärlek till Emilie hade undergått. Han kände inte mer lidelse, utan ömhet, han begärde inte stundens flyktiga lust, men han skulle bli i stånd att älska henne oföränderligt troget under ett helt liv.

Detta var den ljuva överraskning, som hans njärta hade i beredskap för honom. Det hade

varit som ett egensinnigt barn. Det hade varit ombytligt och häftigt, han hade måst tukta och plåga det, men nu hade det hunnit till sin sköna mognad och fulländning.

När Zachris kom åter från roddturen, frågade någon var han hade varit. »Jag har varit och sökt de lycksaligas öar,» sade han, men han fann själv yttrandet romantiskt föråldrat. Det var som ett urväxt plagg, som inte mera passade till de allvarliga och djupa känslor, som bodde inom honom.

Det hände sig frampå förmiddagen, att man träffade på Lindqvistens ute i det fria. Då råkade Zachris tappa sin vante, och den föll så, att Emiliemåste ta upp den. Hon märkte då i ena fingret ett hårt och runt föremål och behöll vanten helt tyst. Zachris frågade inte efter den, först på kvällen fick han den åter, och då var den tom.

På kvällen hälsade man på hos Lithéns, och under hemvägen promenerade Emilie och Zachris arm i arm genom de vackra lundarnas knappt märkbara skymning.

(Zachris talade vid Emilie om Henrik Backman. Hela denna dag, sade han, hade han känt hur den döde kringsvävade honom. Men just fördenskull hade han vågat att smyga till henne sin ring. Han visste, att det var vännens käraste önskan, att de skulle förenas. Det var inte något brott mot den saknad, som de båda ägnade honom.

De gingo länge vid varandras sida i den tysta kvällen. Emilie hade något att säga Zachris, som hon hade svårt att finna uttryck för, men hon kände, att han måste veta varför hon nu älskade honom. Han fick inte tro, att hon tog honom, därför att den andre hade övergivit henne.

Nej, det hade kommit sig därav, att Henrik Backman en gång hade berättat henne, att Zachris i ridderlig uppoffring hade avstått från att själv söka vinna henne, därför att han hade fått veta, att vännen älskade henne. Det var det draget, som hade kommit henne att älska honom. Detta, att han kunde övervinna sig själv.

Då började Zachris förstå försynens vänliga styrelse. Han frågade inte mer varför Henriik Backman hade kommit in i hans liv. Utan honom skulle han aldrig ha vunnit den älskade.

MOTSTÅNDARE.

I.

DESPOTISMEN.

När Zachris Topelius tillträdde redaktörskapet för Helsingfors Tidningar, torde han ha känt detsamma som en forntida krigare, då han fick mottaga rid dars värd et. Nu hade han i sin hand det vapen, som skulle hjälpa honom att forma världen sådan, som han ville ha den.

Hans riddarsvärd, om man så får kalla det, var dock av den minsta och obetydligaste art. Helsingfors Tidningar var ett helt litet blad, som kom ut två gånger i veckan. Till formatet var det inte fullt så stort som ett brevpappersark, hade två spalter på varje sida och naturligtvis inte fler än fyra sidor. Hälften av utrymmet, och mången gång ännu mer, upptogs alltid av notiser och annonser, vilka återfunnos på första och sista sidan. De fyra spalterna på de mindre bemärkta innersidorna fick redaktören utfylla efter bästa förmåga. Märkas bör dock, att det trånga utrymmet betydligt utdrygades,

MOTSTÅNDARE.

I.

DESPOTISMEN.

När Zachris Topelius tillträdde redaktörskapet för Helsingfors Tidningar, torde han ha känt detsamma som en forntida krigare, då han fick mottaga rid dars värd et. Nu hade han i sin hand det vapen, som skulle hjälpa honom att forma världen sådan, som han ville ha den.

Hans riddarsvärd, om man så får kalla det, var dock av den minsta och obetydligaste art. Helsingfors Tidningar var ett helt litet blad, som kom ut två gånger i veckan. Till formatet var det inte fullt så stort som ett brevpappersark, hade två spalter på varje sida och naturligtvis inte fler än fyra sidor. Hälften av utrymmet, och mången gång ännu mer, upptogs alltid av notiser och annonser, vilka återfunnos på första och sista sidan. De fyra spalterna på de mindre bemärkta innersidorna fick redaktören utfylla efter bästa förmåga. Märkas bör dock, att det trånga utrymmet betydligt utdrygades,därigenom att hela tidningen trycktes med den finaste stil och rubrikerna inte tillätos breda ut sig på det övrigas bekostnad.

Redaktören för Helsingfors Tidningar hade inga medarbetare, utan red ensam för rusthållet. Det syns redan av detta hur ytterst blygsamt hela företaget var. Men förhållandet hade ju den fördelen, att Topelius fick sköta sitt blad helt och hållet efter eget tycke. Han kunde utan gensaga få följa sitt eget program.

Detta program, som han hade klart utformat från första stund, satte han dock inte som någon devis under tidningstiteln, utan det gamla Q u i d verum etc. fick orubbat kvarstå. Inte heller annorstädes uttalade han det med tydliga ord, men det levde i djupet av hans själ och satte så småningom sin prägel på allt, vad han skrev. Det är möjligt, att han på detta sätt fick en vana att sällan dikta endast för diktens egen skull. Han var folkuppfostrare, då han diktade, och diktare, då han uppfostrade. Detta låg så för hans natur, att man nästan kan betvivla, att han ansåg något arbete, åtminstone om det var skrivet på prosa, för rätt lyckat, om däri saknades det uppfostrande, vägledande momentet.

God sämja mellan alla landets invånare tyckes ju vara det första nödvändiga, om ett land skall förvandlas till en rosengård. Och för detta behöves framför allt, att man gör ömsesidig bekantskap och lär känna sina landsmäns goda sidor. Menoftast är det i stället så, att huvudstad och landsbygd äro ganska främmande för varandra.

Och se nu: redan den 22 januari 1842 meddelade Helsingfors Tidningar, att i en prästgård i norra Finland hade bildats en liten akademi, något i stil med Hugo Löwenstjernas i Jaktslottet, fastän stor skillnad förelåg med anseende till den hand, som förde protokollet. Denna akademis medlemmar voro prästens fyra barn, Henrik, Emma, Thilda och Marie. Unge Henrik, som tillika var sin fars adjunkt, hade lovat att i tidningen meddela vad i hans akademi månde förekomma, och han höll redligt sitt löfte. Än refererade han ett samtal om Runebergs (julkvällen, än ett om damernas förhållande till politiken. Till tack för dessa bidrag fick titulus Henrik mottaga ett och annat brev från Helsingfors, däri skildrades ett besök av tronföljaren samt ett och annat ur huvudstadens teaterliv.

Det var inte utan stark spänning, som den unge tidningsredaktören iakttog hur detta försök att göra stad och land bekanta med varandra skulle mottagas av allmänheten. Tidningens eget liv var ju alltjämt i fara att utsläckas. Allt berodde på om publiken skulle förstå honom, bli glad åt hans goda mening och ge honom sitt stöd. Allmänheten förstod nog mycket litet av den goda meningen. De allra flesta tyckte, att Helsingfors Tidningar redigerades ungefär som en handskriven leksakstidning. Men allt var bättre än den förra tråkigheten med tidningsgräl och oanständiga historier, och prenumeranterna för-svunno inte, de till och med växte i antal.Zachris hade alltså fått varken framgång eller bakslag. Herr Henriks akademi upplöstes dock efter ett halvt års tillvaro. Dess arbetssätt hade kanske varit litet för tungt och för oordnat. På hösten gjorde Zachris emellertid ett nytt bemödande.

Det hör till i alla världens rosengårdar, att man där skall umgås med varandra på ett lekfullt och vänligt sätt, utan all stelhet och högtidlighet. Och en sådan angenämt förtrolig ton sökte Zachris införa bland sin tidnings läsare. I stället för att helt kallt och torrt meddela tidens och dagens händelser, tog han sig för att skildra dem glatt och lustigt i brev till en löjtnant Leopold, som uppehöll sig i Grusien i rysk tjänst och var mycket begärlig på nyheter från sitt hemland. Utan fruktan att trötta kunde Zachris alltså i de månatliga brev, som tidningen sände honom, berätta om allt möjligt, om väderlek och utsikter för årsväxt, om besök av resande teatersällskap, .om utnämningar, om promotioner, om dame-moder, om kyrkobesök, allt i en lekande, behaglig blandning.

Naturligt var, att också detta skulle väcka en del anstöt. Det fanns människor, som alls inte kunde tåla att bli så familjärt behandlade av sin tidning. Men det fanns också en hel del andra, som kände sig roade och som tänkte i sitt sinne: »Den där gossen i Helsingfors Tidningar berättar sina nyheter på ett bra trevligt sätt. Varför kunna inte vi andra vara lika öppna och naturliga som han ?»

I själva verket blevo dessa brev en stor fram-gång. Man började fråga varandra ute i staden: »Har du läst det sista Leopoldsbrevet? Märkte du vad där stod om den och om den?» — Eller ock hette det: »Jag har länge haft i sinnet att sluta upp med Helsingfors Tidningar, men för de där epistlarnas skull kommer jag visst att behålla den också för nästa år.»

Vid årsskiftet 1842—1843 visade det sig, att prenumerantsiffran alltjämt var i stigande. Tidningen hade således bärgat livet under den nye redaktörens första år.

Denne fullföljde orubbligt sin egen plan. Det faller ju av sig självt, att i en rosengård bör man se ljust på tingen, lägga märke till allt gott, som sker, och befrämja allt, som kan göra livet rikare och behagligare. Därför blev det också jubel och glädje i Helsingfors Tidningar, när landet hade en god skörd, när en vacker tavla målades, när en ny ångbåt började sina turer, när ett gott teaterstycke uppfördes, när ett framstående diktverk sändes ut från trycket. Alla skulle ju också ha det nöjsamt och behagligt i en sådan vänlig värld, som Zachris ville skapa, och han sökte med stor iver inplanta, att arbetare borde behandlas väl av sina förmän och att tjänare inte finge göra livet alltför surt för sitt herrskap. Dessutom skulle den, som var rik och själv levde var dag kräseliga, inte förglömma, att fattig Lasarus också hade behov av en smula förströelse.

För att allt skulle bli väl beställt, borde den delen av befolkningen, som talade finska, även tas medin i paradiset. Den borde alls inte känna sig som något fattigmansbarn, som måste nöja sig med att stå utanför grinden och titta in genom spjälorna. Just den bildade klassen ålåg det att åtaga sig den finske broderns sak och ge honom tillfälle att utbilda de rika anlag, som måste finnas hos det folk, som hade alstrat sådana sångskatter som Kalevala och Kanteletar.

Och allt detta syntes den unge redaktören helt lätt att genomföra. Det behövdes ju bara en smula god vilja. Över huvud taget ansåg nog Helsingfors Tidningar, att allt, som måste göras för att få världen sådan, som den borde vara, kunde genomdrivas med saktmod och mildhet, på samma sätt som en trädgårdsmästare beskär sina träd inte av vrede, utan för att göra dem vackrare och mer fruktbärande.

Under dessa människovänliga strävanden genomlevde Helsingfors Tidningar ännu ett år. Det fanns nog en och annan, som gjorde sig lustig över den tjugusexårige redaktören, som var så vis och så välmenande, men det hindrade inte, att man lade på minnet en del av de förslag, som han framförde.

Men själv kände han ofta med stor förtrytelse, att hans avsikter gäckades, att hans idéer undertrycktes, att han sällan fick rätt uttala sig, att verkan av hans ord nästan blev lika med noll, därför att han hade en motståndare, som hindrade alla hans rörelser.

Intet finskt tidningsblad fick vid denna tidtryckas, utan att en censor hade genomläst texten och meddelat sitt »imprimatur». Och Zachris censor var en allvarlig och betänksam man, som mindre än någon annan förstod sig på den lekfulla stilen i Helsingfors Tidningar. Han tycktes inte vilja tro, att någon gjorde sig så mycket besvär bara för att säga alldagliga, oskyldiga saker på ett angenämt sätt. Han misstänkte, att redaktören försökte utsprida arga, rabulistiska läror, vederbörligen insockrade och förställda.

På våren 1842 gick i Helsingfors ett rykte, att man kunde vänta ett besök av den i Finland allmänt älskade tronföljaren, storfurst Alexander, och Tope-lius hörde sig för hos censor om det var tillåtet att däröver på förhand fröjda sig i tidningen. Då blev censor ängslig över att orden »fröjda sig» kunde ha någon elak undermening. Att Zachris verkligen tyckte om tronföljaren och var glad över hans ankomst, kunde aldrig falla honom in. Han gav det snäva svaret, att Helsingfors Tidningar måste uppskjuta att fröjda sig, tills händelsen hade blivit omtalad i regeringsbladet. Och som detta alls inte tycktes vara så intresserat för furstebesöket som Zachris, fick denne inte omnämna saken, förrän storfursten redan hade vistats en hel dag i staden.

En gång hände det, att Zachris i tidningen ville införa en notis om att en rysk soldat hade gått ner sig på isen utanför Sveaborg. Då blev den stackars censorn åter orolig. Det var ju möjligt, att detta på det rabulistiska teckenspråket betydde, att hela det ryska väldet hade råkat under isen. Hanförbjöd notisen, och för att inte Zachris skulle lockas till flera förlöpningar av samma art, skyndade han att varna honom:

»Ifall du har hört om den av vargar uppätna ryska postkarlen, så behåll nyheten för dig själv! En rysk soldat får inte bli vargamat.»

Oändliga bekymmer vållade det redaktör och sättare, då tidningen strax före tryckningen kom tillbaka från censor med hela sidor överkorsade. Var finna ny text i hastigheten? Det blev att plocka fram gamla noveller, vad skräp som helst, för att få bladet fulltryckt.

Men detta var dock det minsta.

Zachris hade haft inne en artikel om postverket, som egentligen hade varit berömmande. Den hade också fått imprimatur av censor, men om några veckor kom sträng order från själva generalguvernören, att man i finska tidningar inte fick resonera om ett kejserligt ämbetsverk, även om det skedde med gillande.

Man kan tänka sig den unge världsförbättraren, som stod där med det blanka svärdet i sin hand och inte fick svinga det.

Han fick inte klandra en ämbetsman, han fick inte ogilla en regeringsåtgärd. Han fick inte det, inte det, inte det.

Det gällde att bli smidig, att uttrycka sig i förtäckta ord, att söka begagna sig1 av fabler, dikter, gåtor, sådant lätt gods, som censorn inte fann nödigt att granska med den stränga omsorg, som han ägnade de långa prosaartiklarna. Det tycktes rättnödvändigt för en dåtida finsk tidningsman att vara en smula poet.

Den första april år 1843 hade Zachris haft inne en lång artikel, där djävulen nämndes. Troligtvis ansåg sig censor böra ta också denne potentat i försvar, ty strax före tryckningen hade hela artikeln strukits. En insänd novell

måste i all hast uppsättas, men tidningen kom ändå ut en timme senare, än brukligt var. Publiken underlät inte att uttala sitt missnöje över det sena och klena bladet.

I nästa nummer kom då en versifierad ursäkt från redaktionen.

0 dyra publikum, som städse väl oss ment,

1 lördags par hazard en händelse oss hände — Likgott en händelse. En timme blott för sent kom bladet ut; men o, vad man av längtan brände, vad gräslig trängsel på boklådans trappa var,

vad ständigt frågande och ständigt samma svar! »Finns ej?» — »Finns ej.» — »Vad harm, att så sin

tid föröda!

Skall, o vaktmästare, förgäves bli er möda?

Skall, täcka jungfrurs tropp, bli fåfängt ert besvär? Men håll — det ju i dag april den första är!»

Ett litet puts alltså? Ja visst, kan du förlåta?

Vi narrat dig april, o dyra allmänhet!

Det enda nyckeln var till denna lilla gåta, det skall ej hända mer, så mycket du det vet.

Då den finska publiken läste detta, visste den mycket väl var den verkliga nyckeln till gåtan fanns.

14. — Lagerlöf, Zachris Topelius.Endast censor tycktes ingenting ha förstått. Han höll sig åtminstone den gången stilla.

Men vad som låg bakom allt detta, det var ju i själva verket den makt, som begagnade sig av censuren för att upprätthålla sitt välde. Det var inte mot en mer eller mindre oresonlig censor Zachris hade att vända sin vrede, utan mot den ryska despotismen.

Finnarna intogo en särställning bland alla av Ryssland underkuvade folk. De styrdes visserligen av en rysk generalguvernör, men den rådgivande senaten vid hans sida utgjordes av finnar. Språk, religion, undervisningsväsende, lagstiftning hade de fått behålla oantastade, ämbetsmän och officerare utsågos bland landets egna söner.

Detta var dyrbara förmåner, och i Finland ansågs det brottsligt att genom något överilat steg sätta dem i fara. Zachris ville heller ingalunda äventyra något sådant. Han hade inga politiska mål, endast kulturella, och just medvetandet om hans fullkomliga ofarlighet för självhärskaredömet gjorde kanske, att han ännu mer harmades över att han skulle hindras från att verka för det goda, som han ville befrämja.

Skuggrädsla och misstänksamhet ställde sig emot honom på den väg, som han ville vandra, och mången gång brände hans huvud hett av vrede över alla retsamma, dumma förordningar.

Så hände det, att han en kväll under hösten 1844 kom att bevista en teaterföreställning. En tysk trupp uppförde ett stycke, där marseljäsen sjöngs,och då Zachris kom hem, var han ännu rusig av det frihetens unga vin, som brusar i dess toner. Den eggande, medryckande melodien ville inte lämna honom, och under dess inflytande satte han sig att dikta en finsk marseljäs.

Det går ett rop kring nord, kring söder, att världen hör den frie till.

Vem följer röstens maning, bröder?

Vem strida och vem segra vill?

Stor är den unges kraft, som glöder, sitt ödes överman.

Han kämpar för sitt folk, som blöder; dess tunga fjättrar bräcker han.

Han ger för frihet god sitt varma hjärteblod;

z'

för Suomis folk han offra vill sitt liv i styrkans dar.

Hans namn, hans bragd hör sagan till, i sången lever kvar.

Upp, raska Suomis söner alla, för andens fria värld till strid; oss våra fäders skuggor kalla till värn för gamle gudars frid.

Två makter Suomis ande döma till träldom smädefull: om Sveriges bildning vi förglömma, så sker det ej för Rysslands skull.

Upphöjom tankens svärd för andens fria värld,för Suomis folk och språk och land och för dess framtids makt, att brista må vart nesligt band, som det i bojor lagt.

I de ögonblick, då dessa ord flögo genom hans hjärna, tyckte han sig i dem finna upprättelse för alla de gånger, då han hade måst foga sig efter tyranniska maktspråk, från den ödesdigra stunden för många år sedan, då Österbottniska avdelningen delades, till det sista censorsingreppet.

Han sjöng sina verser, medan han skapade dem. Han var besynnerligt upprörd och på samma gång stolt och modig, han stod helt och hållet under frihetsmarschens förtrollning. Han var färdig att gå till Sibirien för att få säga just dessa upproriska ord, för att få tillropa både Sverige och Ryssland, både den gamla härskaren och den nya, att träl-domens dag var förbi för Finlands folk och att det hatade sina bojor.

Denna sång sattes naturligtvis inte in i tidningen, men den blev känd bland studenterna och sjöngs av dem med hänförelse. Första versen sjöngs så ofta, som möjligt var, den andra, endast då man hade »säkra» åhörare. Snart blev det också bland myndigheterna bekant, att studenterna sjöngo en ny marseljäs, och detta väckte icke ringa ängslan. Man gjorde Topelius uppmärksam på att om hans författarskap till denna sång bleve känt, kunde det leda till husundersökning och fängelse, ja, kanske till Sibirien. iDå måste Zachris gå till rätta med sig själv och fråga sig vad han ville. Var han verkligen beredd att gå i landsflykt och fängelse bara för att fritt få uttala sitt hat mot censorer och envåldshärskare?

Borde han inte spara sitt liv för allvarligare uppgifter, för ädlare bragder? Måste han kasta sig i fördärvet för att få ge luft åt onödigt trots?

Nu hade han ett mål att vinna, ett kall att sköta. Han måste låta mannens ansvarskänsla träda i stället för ynglingens uppflammande hänförelse.

II.

PIETISMEN.

Det var nyårsnatt, och Zachris Topelius hade satt sig till pianot för att sjunga en psalm, såsom han brukade göra vid varje årsskifte sedan lång tid tillbaka.

Året, som hade gått till ända, var 1843, det nya, som denna natt dök upp över synranden, skulle heta 1844. Nyårskvällen hade Zachris tillbringat hos Emilies släktingar, kommerserådet Borgströms, men nu var han sedan några timmar hemma på sitt rum. Han hade buntat ihop brev från fästmö och mor, läst en sida här och en där, skrivit till Emilie, och till sist hade han velat hälsa det nya året med bön och sång.

Men han förmådde knappast sjunga sin psalm Då måste Zachris gå till rätta med sig själv och fråga sig vad han ville. Var han verkligen beredd att gå i landsflykt och fängelse bara för att fritt få uttala sitt hat mot censorer och envåldshärskare?

Borde han inte spara sitt liv för allvarligare uppgifter, för ädlare bragder? Måste han kasta sig i fördärvet för att få ge luft åt onödigt trots?

Nu hade han ett mål att vinna, ett kall att sköta. Han måste låta mannens ansvarskänsla träda i stället för

ynglingens uppflammande hänförelse.

II.

PIETISMEN.

Det var nyårsnatt, och Zachris Topelius hade satt sig till pianot för att sjunga en psalm, såsom han brukade göra vid varje årsskifte sedan lång tid tillbaka.

Året, som hade gått till ända, var 1843, det nya, som denna natt dök upp över synranden, skulle heta 1844. Nyårskvällen hade Zachris tillbringat hos Emilies släktingar, kommerserådet Borgströms, men nu var han sedan några timmar hemma på sitt rum. Han hade buntat ihop brev från fästmö och mor, läst en sida här och en där, skrivit till Emilie, och till sist hade han velat hälsa det nya året med bön och sång.

Men han förmådde knappast sjunga sin psalmtill slut. Han var inte i den rätta stämningen. Det bodde upproriskhet och harm i hans själ. Han kände sig inte tacksam och undergiven. Han ville gå till rätta med sin Gud.

»Vad har du gjort av Nykarleby?» ville han fråga. »Vad har du gjort av Kuddnäs? Varför har du inte tagit i ditt hägn min barndomsstad och mitt barndomshem? Voro de dig inte fromma nog? Jag säger dig, det fanns inte en plats på din vida jord, där man förde ett bättre liv.»

Han reste sig och gick fram till skrivbordet, där brevbuntarna lågo. Han lade tungt ner händerna på dem. »Jag kunde gråta blod,» mumlade han. »Hur kommer det sig, hur kommer det sig, att en barmhärtig Gud inte avvänder så mycket onödigt och oförskyllt lidande?»

Det var, medan han nyss förut hade genomögnat breven, som denna oresonliga vrede hade stigit upp inom honom. Han kunde inte förstå meningen med det, som skedde. Det tycktes honom, att Gud förstörde den bästa av sina skapelser.

»Det är inte för Emilies skull jag vredgas,» bröt han ut. »Det är min gamla mamma det gäller. Det är hon, som har blivit förföljd och plågad hela detta år.»

Han drog ut en låda i skrivbordet och tog fram en bunt brev från föregående år. »Det var då det började,» mumlade han.

Medan han bläddrade bland breven, kände han hur hans händer skälvde, och han blev ängslig över sin egen upprördhet. »Akta dig, Zachris, ställ diginte som fiende till din Gud!» sade han till sig själv. »Pietismen har ju genomträngt hela Finland. Varför skulle den inte också komma till Nykarleby?»

Han lät breven falla ner på bordet. Ja visst, pietismen hade verkligen genomträngt hela Finland, och den var heller ingen nyhet i Nykarleby. Den hade funnits där sedan en sex, sju år tillbaka, men hade mest hållit sig bland hantverkare och tjänstefolk. Jo, kaplanens dotter, Sophie Fonselius, och ett par handelsbokhållare hade ju angripits av rörelsen, eljest ingen av den bildade klassen.

Men på hösten 1842 hade man fått dit som kaplansadjunkt en av pietisternas främsta män, N. G. Malmberg. Han tycktes vara en begåvad predikant, och i början hade det låtit på modern, som om både hon och hela staden voro belåtna med honom. Nu hade man äntligen glädje och uppbyggelse av att gå i kyrkan, hette det. De pietistiska lärorna, som Malmberg framlade, behövde man ju inte fästa sig vid. Det visste ju varje förnuftig människa, att det inte var något ont i att dansa eller läsa goda romaner eller i att göra sig litet fin, då man visade sig ute bland människor. Inte behövde den, som i alla fall förde ett anständigt och rättfärdigt leverne, sätta på sig någon särskild from hetssky lt.

Ja, så långt hade allt varit gott och väl, men Malmberg hade inte predikat många söndagar, förrän doktorinnan hade börjat frukta, att Sophie skulle ta för starkt intryck av hans förkunnelse. Sophie lånade böcker av jungfru

Anna Lena, som hacreslutit sig till rörelsen sedan många år tillbaka, och hon sökte upp mamsell Fonselius, som annars ingen av de unga flickorna brukade umgås med.

Allt detta gjorde doktorinnan ganska bekymrad. Hon hade hört från andra orter hur sorgligt det kunde bli, sedan pietismen hade fått insteg. Barn reste sig mot föräldrar och hustrur mot män. Ja, hon skulle inte lägga några hinder i vägen för Sophie, men hon var ängslig för att hon skulle bli fördömd av sina egna barn, såsom många föräldrar hade blivit i dessa tider.

Då Zachris läste brevet, vari modern omhand-lade allt detta, hade han nogsamt lagt märke till att hon i sista satsen hade använt pluralis. Det hade väl föresvävat henne hur troget han och Sophie hade hållit ihop alltsedan barndomen. Nu kunde hon inte tänka sig annat, än att om den ene bleve pietist, så måste den andre också bli det.

I avseende på Sophie hade hon också fått rätt. Det hade inte dröjt länge, innan dottern hade bett henne om tillåtelse att få gå till Malmberg och tala med honom om sin salighet. Det hade blivit ödsligt i själen på modern, då dottern hade framställt denna bön, men hon hade låtit henne gå. Hon hade från första stunden föresatt sig, att hon inte ville handla så dåraktigt som andra föräldrar och ställa sig mellan barnen och deras salighetslängtan. Det var väl i alla fall troligt, att hon skulle förlora dotterns kärlek, om denna bleve pietist, men det skulle inte ske genom eget förvållande. Sophie hade vid hemkomsten omtalat, att predikanten hadehållit tal mot fjärde budet, framfört sig själv som exempel och berättat hur han hade levat i bitter strid med sin egen mor. Man fick inte ge efter för föräldrarna, hade han sagt, även om de skulle dö av sorg.

Nog hade doktorinnan anledning till oro. Sophie var ju stilla och foglig ännu, men hur skulle det bli, då hon på fullt allvar hade slutit sig till de väckta ?

IZachris bet ihop läpparna. Det var bittert att tänka på hur modern hade måst lida, medan hon såg sitt barn steg för steg slitas ifrån henne.

I ett brev hade doktorinnan talat om hur det nuförtiden predikades i Nykarleby. Sist hon hade varit i kyrkan, hade prästen till en början talat bibliskt och vackert, så att också hon, fattig syn-derska, hade funnit sig väl därav. Men sedan hade han sagt, att dessa ord blott voro för de omvända, men alls inte för sådana, som gå i kyrkan, bara för att alla andra gå dit. Därefter kom en förmaning till den, som var stadd på bättringens väg, att säga till fader, moder, syster: »Gack ifrån mig!» Och till sist blev det om helvetets eldbränder och dylikt, så att hon gick gunås med sämre känslor från kyrkan än dit.

Den predikanten, den predikanten! Zachris kunde höra honom, där han stod i sin ungdoms fanatism och fördömde mogna människor, som med heder hade genomgått livets otaliga prövningar. Han hade själv en gång velat sluta sig till dessasvärmare. Men de skulle inte ha kommit hans mor för när. Nu voro hans ögon öppnade.

Vilken rörande strid hade inte modern kämpat för att få behålla dotterns kärlek! På allt sätt hade hon velat visa sig tillmötesgående och kärleksfull. En gång hade hon till och med bevistat en av de väcktas sammankomster. Hon och Sophie hade blivit bjudna på kaffe till en av de omvända familjerna, och då de hade kommit dit, hade där helt oförmodat varit stort sällskap, som satt i salen i rader framför varandra. Doktorinnan märkte strax, att hon hade blivit narrad till ett bönemöte, men hade lugnt funnit sig i saken och stannat utan krus och omständigheter.

Malmberg själv var där tillstädes. Han läste upp en predikan av Nohrborg och talade över den, därjämte sjöngs under aftonens lopp en otalighet av Sions sånger. Doktorinnan blev presenterad för Malmberg och språkade litet med honom, och Sophie var så lycklig, fast på samma gång rädd, att modern skulle förgå sig. Men själv kände hon ingen hjärtklappning inför den store mannen, utan allt gick bra.

Doktorinnan hade inte försummat tillfället att studera sällskapet, som hon hade råkat in i. Hon förvånade sig över att allt gick till ungefär som vid ett världsligt samkväm. Så hade världen hållit tal för Malmberg, som skulle lämna Nykarleby, och Malmberg hade svarat. Rätt eget hade varit att se, att herrarna hade suttit i soffan i salen, medan damerna hade varit den ödmjuka delen av sällskapet. Her-rarna voro utpyntade som förr med löskragar, krås-nålar och klockkedjor, men deras damer hade lagt av alla prydnader och sågo ut som pigor.

Det där hade hon i alla fall inte funnit så otrevligt, men annars var det inte annat än ständiga små obehag. Inte kunde Sophie ha sin boa, därför att mamsell Fonselius hade sagt, att hon ryste var gång hon såg ormen om hennes hals. Och en brun sidenhatt, som doktorinnan hade gett henne i julklapp, satte hon inte på sig, förrän hon såg, att modern höll på att mista tålamodet på allvar.

Men det värsta kom, när Sophie tog sig till att kamma ut sina lockar. På så sätt hade hela Ny-karleby fått reda på att hon var läsare. Och då det blev allom bekant, att den riktningen, som hotade att undertrycka all livets glädje, hade fått insteg på Kuddnäs, hade stor ängslan uppstått i alla familjer, där det fanns unga flickor, att de skulle kunna förledas att följa det givna föredömet. Doktorinnan och dottern blevo alldeles övergivna och skydda, såsom vore de spridare av pestsmitta. Ingen tordes komma till dem, och ingen bjöd dem till sig.

Helt säkert kunde doktorinnan ha fått vara med överallt nu som förut, om hon så hade velat, men Zachris förstod, att hon inte ville på något sätt skilja sig från dottern. Hellre lät hon människor tro, att också hon hyllade pietismen. Vad brydde hon sig om sådant, bara hon kunde få behålla sin flicka! Hon visste alltför väl, att »vännerna» endast sökte efter anledning att skilja dem åt.Inte ett ögonblick svek moderns kärlek, utan hon sökte på allt sätt skydda och hjälpa sitt barn, mera nu än någonsin. Det var klart, att alla människor skvallrade och pratade om dem, och som hon inte bara hade Turdins utan också gamla fru Backman boende i hemmet, så kunde det inte undgås, att alla rykten blevo hembragta. Det gjorde henne ont om dottern, och hon höll undan det mesta av skvallret för henne, men hon trodde nog, att Sophie ändå fick höra mer än tillräckligt.

Hur var det möjligt, att Sophie intet förstod, att hon inte rördes av så mycken kärlek och ömhet? En sak skrev modern aldrig om, men Zachris kunde i alla fall läsa det mellan raderna. Sophie hade verkligen vänt sitt hjärta ifrån modern. Hon tordes inte mera älska sina närmaste. Under våren 1843, medan denna moderns långa, smärtsamma kamp ännu fortgick, hade den gamle professorn från Uleåborg och hans hustru kommit neråkande till Kuddnäs. Gubben hade haft två ärenden. Hans svåger, rådman Lithén, hade den våren gjort cession, och nu skulle han bevaka en fordran i konkursen. Därjämte ville han ta reda på hur det förhöll sig med hans brorsdotters sinnestillstånd, om hon verkligen, som ryktet förmälde, hade angripits av det pietistiska vansinnet.

Han försökte tala förstånd med Sophie, men härvidlag gick det galet för honom, ty nu fick han med doktorinnan att göra. Hon förklarade för svågern, att han, som ansåg, att människan inte behövde någon annan ledare än sitt sunda förnuft, ingen rätthade att blanda sig i religiösa angelägenheter. Den gamle upplysningsvännen fick höra, att det vore bättre, att han talade till rätta sin egen son, som ju pratade vitt och brett om att det inte fanns någon Gud.

Hon hade verkligen tystat ner honom. Men Sophie, hur mycket hade hon förstått? Vilken märkvärdig kristendom var inte detta, som förbjöd ett barn att älska en sådan mor! Sophie gick som förr till sina pietistvänner och lät modern sitta ensam med sin oro och sin längtan.

Zachris lyfte armarna och drog en suck, som nästan var ett stönande. Det kom honom på tungan ett ord ur den grå forntiden: »Grymta månde grisarna, om de visste vad den gamle galten lider.» Vad därmed menades, förstod han i den stunden.

Tänka sig modern i strid med släkten, i strid med sina gamla Nykarlebyvänner! Tänka sig henne, som hade bjudit sina barn så mycken glädje, sittande ensam i sitt hem, med musik, skratt och all oskyldig förströelse bannlysta! Tänka sig predikanter och andra »väckta» såsom hennes enda umgänge! Tänka sig luften omkring henne liksom inpyrd av Sions sånger, av själanöd, av väckelsehistorier!

Men mitt i den stora ångest, som han kände för moderns skull, kom en tröstande tanke till honom. Det fanns ändå någon, som förde ut till Kuddnäs glädje och vänlighet, som försökte ge den gamla vad den egna dottern inte mer kunde skänka henne.

Emilie hade nog fått känna på pietismens hårda hand, hon också. Sophie hade ju hittills varit hen-nes bästa ocli käraste vän, men efter omvändelsen övergav hon henne, liksom hon hade övergivit modern. Inte förr än de båda fingo den rätta upplysningen, kunde hon för dem öppna något rum i sitt hjärta.

Det var inte nog med att Emilie hade mistat sin bästa vän. Hela Nykarleby var förstört. Det var slut med det fordom rätt så trevliga sällskapslivet. Om man nu någon gång råkades, var det bara strid och disputationer och dessemellan ett olidligt spionerande och övervakande av ens nästas tänkesätt, ord och gärningar.

En söndag hade Malmberg under högmässan talat emot syndiga nöjen på sabbaten. Och på eftermiddagen hade det verkligen varit en danstillställning i staden. Men det hade varit som att se vaxdockor dansa. Intet liv, ingen glädje. Två och två hade de unga flickorna krupit undan i vråarna och talat om det allvarliga ämnet. En sådan ledsnad, som nu rådde i Nykarleby, kunde inte Zachris tänka sig.

Köpman Isak Lindqvist, som var en man av gamla stammen, var naturligtvis stor motståndare till de nya lärorna och predikade väldeliga mot svärmeriet. Också med honom hade Emilie råkat i strid, då hon en dag hade tillåtit sig att försvara Sophie Topelius och säga, att hon hade väl rätt att i första rummet tänka på sin själ. Fadern hade då kommit på den idén, att hans tillkommande måg möjligen hade samma åsikter som systern, och han hade bestämt sagt ifrån, att om detta vore förhållan-det, så vore det bäst, att hon beredde sig på att bryta förlovningen.

Emilie hade alltså med stor ängslan skrivit och hört sig för om Zachris var pietist. Hon var inte alls säker på vad svar hon skulle få. Han gick ju i kyrkan varje söndag, och en gång hade han sagt till henne, att han tänkte bli präst. Men så ogudaktigt det än kunde låta, så hoppades hon av allt hjärta, att han inte måtte höra till läsarna, ty då finge hon nog inte hålla fast vid honom.

Härvidlag hade Zachris mycket lätt kunnat lugna henne, men han kunde inte återge den omgivning, vari hon levde, dess gångna behag. Kom hon ut till Kuddnäs, var Sophie så hård, så oförstående. Inte en gång om Zachris kunde hon tala med henne. En gång hade hon sett den stackaren gråta helt förtvivlat, därför att hon gjorde så orätt, som inte flyttade från sin mor. Hon visste, att detta inte kunde få fortgå, det måste snart ske en brytning. Så småningom fick Emilie den vanan att gå till Kuddnäs, endast då hon visste, att Sophie var borta. Då sökte hon upp doktorinnan, där hon satt i spol-kammaren ensam med sina dystra tankar. Med henne talade hon om Zachris, de skrattade och gräto tillsammans, och när Emilie vandrade tillbaka till staden, lovade hon sig, att då hon och Zachris bleve gifta, så skulle de hålla den gamla skadeslös för vad hon nu måste genomgå.

Ja, häri instämde Zachris visst med henne, men på samma gång förstod han, att den endadotterns plats i moderns hjärta, den kunde de aldrig fylla.

Pietismen hade sannerligen gått fram över Ny-karleby som en frostnatt, efterlämnande endast förvissnande och död. I varje brev, som han hade fått detta år, hade Zachris kunnat märka hur ödeläggel-sen hade fortskridit.

Liksom för att ge förstöraren lättare arbete hade andra olyckor tillstött. Flera familjer hade det året gjort cession. Det var inte bara Lithéns, som hade råkat illa ut, utan också Zachris svärfar. Isak Lindqvist hade dock kunnat bjuda ett gott ackord, men hos Lithéns blev sammanstörtandet mer allvarsamt. För att rädda sig undan sorgen i hemmet kastade sig då Rosalie i pietismens armar, men Mathilda valde att förlova sig med sin trogne beundrare Albert Dyhr. Knappast någon människa, och Zachris minst av alla, vågade tro, att det var annat än ett resonemangsparti.

När Zachris hade varit hemma under detta års sommarferier, hade han knappt kunnat känna igen sig. Han hade ju för sin del varit lycklig över att få råka Emilie, men eljest vilken förändring! Ett Kuddnäs utan glädje, utan frid och harmoni! Ett Nykarleby utan fester, utan trevnad, utan ett lekfullt sommarliv! Då han reste därifrån, hade det gjort honom ont om alla dem, som han lämnade efter sig i fattigdom och vantrevnad.

Och varför skulle det vara så? Varför behövde det vara så?Han kände åter upprorsandan komma över sig. Dessa pietister voro ju Guds tjänare framför andra,, det var Guds sak, som de stredo för, och han hade allt hittills satt dem högt, önskat, att han hade haft kraft att likna dem.

Det var nästan något hemskt i det sammanträffande, som nu hade ägt rum. Han här nere i Helsingfors sökte genom sin tidning utbreda de milda seder, de oskyldiga glädjeämnen, det behagliga väsende, som han hade funnit i sin födelsestad, och samtidigt härjades denna av den stora glädjefördrivaren. Guds gissel, pietismen, gick

hat-full och ödeläggande fram över den.

Åter blev han rädd för sig själv. »Jag håller på att bli en Guds fiende!» utropade han.

Men så med ens fick han saken lagd till rätta för sig. Han såg klart. En stor lycka fyllde honom.

»Gud älskar inte dessa asketer, dessa människo-plågare mer än jag,» sade han.

Han blev glad på nytt. Han sprang upp och började att med hastiga steg gå fram och tillbaka genom rummet. Hur hade han någonsin kunnat tro, att pietisterna hade varit de rätta arvingarna till Guds rike, dessa, som hatade allt skönt, som upplöste de heligaste band, dessa trånghjärtade för-dömare av nästans gärningar, dessa, som plågade människorna med påläggande av onödiga bud?

»Gud hatar dem,» bröt han ut.

»Nej, nej, han hatar inte,» ångrade han sig. »Han älskar dem för deras nitälskan och allvar, men Gud har aldrig sagt, att deras väg är den enda,

15. — Lagerlöf, Zachris Topelius.som leder till honom. Gud vare tack och lov för att jag inser, att det inte är mig förbjudet att älska hela skapelsen.»

Han gick fram till fönstret, rullade upp gardinen och såg ut. Om dagen hade han en storartad utsikt över stad och skärgård, nu såg han endast nattens dunkel, men han visste, att en stor, slumrande värld låg där nedanför honom.

»Min väg till Gud,» sade han småleende, »det är den, att jag vill förvandla allt detta till en rosengård.»

Han stod kvar vid fönstret i tankar. Han tänkte på att hans mål egentligen inte var annat än ett återvändande till den äldsta av mänsklighetens drömmar. Och hade inte mänskligheten alltid varit sanndrömd?

Skulle inte den sköna paradisdrömmen från tidens morgon ha den betydelsen, att mänskligheten en gång skall komma att leva ett lustgårdsliv i sämja och endräkt? Inte så att förstå likvisst, som att den skulle återgå till vildens arma ståndpunkt, utan allt, vad den hade förvärvat av bildning och vetande, av skönhet och rikedom under vandringen genom den jordiska vildmarken, det skulle den förvisso föra med sig in genom paradisporten.

»Detta är det rätta,» sade han. »Här finnes intet utestängande, intet särskiljande, intet fördömande. För detta vill jag alltid strida.»

Och nu, då han hade funnit sin ståndpunkt, kunde han med ens tänka med förstående vänlighet på sin stackars syster. Var det verkligen så under-ligt, att hon hade övergått? Hon hade varit en hungrande själ, men vad hade väl det enformiga vardagslivet i småstaden kunnat bjuda henne?- Hon hade behövt allvarliga uppgifter, ett rikt liv för att utfylla sin tid. När inte detta fanns på annat håll, kunde han så väl förstå, att det blev svärmeriet, som grep henne.

Han förstod hela rörelsens berättigande, men han kände ändå, att den måste ersättas av något vidare, större, mer allmänmänskligt.

Men vilket öde väntade väl honom, om han försökte införa detta, som skulle vara större och vidare? Runtom i landet härskade den trånga läran. Den predikades i kyrkorna, i hemmen, på sammankomsterna ute i det fria. Överallt avskilde den frälsta från ofrälsta. Överallt förvisade den det, som världen tillhörde, till syndens djupaste avgrund.

Han däremot ville omfamna allt skapat. Han ville ingenting förkasta, endast lyfta, höja, göra allt Gudi behagligt.

Än en gång såg han ut. Nu urskilde han staden, de låga skären, en svag, glimmande strimma av hav.

Och anblicken av denna vida rymd ingav honom nytt mod. »Även jag står på en hög talarstol,» tänkte han. »Även min röst hörs över hela mitt land.»

Han gick fram till skrivbordet. Han började skildra den nya värld, som han drömde om.

»Här finnes ingen synlig kyrka, dogmerna hava bortfallit, blott tron, hoppet och kärlekenkvarstå och regera

andligen, men läras ej ur bok, och deras namn vet ingen, fast deras väsen genomtränger alla.

»Här finnes ingen stat i den mening, att skriven lag binder och korad makt dömer eller skipar, utan lagens nödvändighet har omfamnat friheten och därav fött en rättvisa, som icke behöver band, dom eller tvång, emedan hon städse vill det hon skall.

»Här finnes ingen enskild egendom, ej för det, att staten tagit allas, ty staten finns ej; utan emedan allt tillhör alla. Vems egendom är ljuset, luften, värmet? Och dock ägas de av alla på denna jord.

»Här finnes slutligen ej heller vetenskap och konst såsom skilda för sig, ty sanning och skönhet, ljus och färg förmäla sig i solglans, och veta, känna och vilja äro evinnerligen ett.»

III.

NATIONALISMEN.

Sent på hösten år 1842 vände docenten Johan Vilhelm Snellman tillbaka till Finland efter en treårig vistelse i utlandet. Han kom hem som en berömd man efter att ha utmärkt sig som publicist i Sverige och som filosof i Tyskland. Men inte nog härmed. I den packning, som han medförde kvarstå och regera andligen, men läras ej ur bok, och deras namn vet ingen, fast deras väsen genomtränger alla.

»Här finnes ingen stat i den mening, att skriven lag binder och korad makt dömer eller skipar, utan lagens nödvändighet har omfamnat friheten och därav fött en rättvisa, som icke behöver band, dom eller tvång, emedan hon städse vill det hon skall.

»Här finnes ingen enskild egendom, ej för det, att staten tagit allas, ty staten finns ej; utan emedan allt tillhör alla. Vems egendom är ljuset, luften, värmet? Och dock ägas de av alla på denna jord.

»Här finnes slutligen ej heller vetenskap och konst såsom skilda för sig, ty sanning och skönhet, ljus och färg förmäla sig i solglans, och veta, känna och vilja äro evinnerligen ett.»

III.

NATIONALISMEN.

Sent på hösten år 1842 vände docenten Johan Vilhelm Snellman tillbaka till Finland efter en treårig vistelse i utlandet. Han kom hem som en berömd man efter att ha utmärkt sig som publicist i Sverige och som filosof i Tyskland. Men inte nog härmed. I den packning, som han medfördefrån utlandet, fanns något, som han skattade högre än allt annat gott, som han under sin resa hade förvärvat. Där fanns en idé av omätlig betydelse för hans land, och ändamålet för hans hemresa var att omsätta denna idé i handling.

På allra enklaste och kortaste sätt uttryckt, var hans plan den, att Finland borde bli en enbart finsk stat, inte såsom nu en svensk-finsk med tonvikten lagd på det första sammansättningsordet.

Under sina resor hade Snellman lagt märke till hurusom man i länder, som suckade under främmande herrskap, sökte att återvinna frihet och oberoende genom att uppväcka dessa länders äldsta, men numera undertryckta befolkningselement till nationalmedvetande.

Sålunda hade man i Böhmen satt i gång en nationalistisk 'rörelse bland tscheckerna, i Irland bland irerna. I Finland, där en urgammal finsk stam fortlevde på landsbygden utan att taga del i bild-ningsarbetet eller utöva inflytande på styrelsen, borde man nu framför allt ägna sig åt att väcka och uppfostra denna befolkning. Dess språk borde bli hela landets språk, dess speciella anlag och fallenheter borde genomtränga hela landets bildning, yttra sig i litteratur och i konst, och naturligtvis borde hela rörelsen utmynna i skapandet av en finsk stat.

En fri finsk stat var naturligtvis ännu ingen möjlighet att tänka på, men om en enhetlig finsk nation uppstode, skulle dock landet kunna betyda något i världen. Europa skulle inte mer betraktadet som en svensk provins, lösryckt från moderlandet. Dess finska språk skulle vittna om att det vore en stat för sig. Vad man alltså i första hand måste lägga an på, det var, att finskan skulle bli landets språk i stället för svenskan.

Irerna i sin kamp mot engelskan, tscheckerna i sin kamp mot tyskan ledo under den svårigheten, att det språk, som de ville utdriva ur sitt land, talades av deras herrar, men så var inte förhållandet i Finland. Svenskan hade där numera ingen mäktig beskyddare, den bibehöll sin framskjutna ställning endast av historiska orsaker. Man kunde nästan tänka sig, att ryska regeringen inte ogärna skulle se, att den finge vika för finskan. Ingenting skulle mera bidraga att minska de svenska sympatier, som ännu fortlevde hos den övervägande delen av befolkningen.

Då Snellman reste från Finland, hade det visserligen talats om att något borde göras för den finska befolkningen, men det var mest yttranden, framkallade av medlidande, av en vacker känsla. Han ansåg dem för prat utan betydelse. Ingen hade då ännu uttalat, att just finnarna borde utgöra nationens grundstomme, att deras språk borde talas av alla, att Finland måste bli en helt och hållet finsk stat.

När Snellman kom åter, hade jubelfestens väckelse gått genom sinnena. Kalevala-översättningar hade upplyst om den finska stammens värde, och hans tanke låg inte mera så fjärran från vad de ledande männen ville. En och annan hade kanskeredan kommit att helt privat uttala den, men till hela sin räckvidd var den dock ännu knappast utsagd.

Så snart Snellman hade satt sin fot på finsk jord, försökte han skaffa sig en tidning, genom vilken han kunde sända sin tanke ut i världen. Hans första plan var att göra sig till medredaktör för Helsingfors Tidningar. Den redigerades ju nu av Topelius, som han påminde sig som en snäll och medgörlig pojke. Med honom skulle han lätt kunna samarbeta.

Han anmälde också för tidningens utgivare, konsul Wasenius, sin önskan att ingå i redaktionen. Men Wasenius kände Snellman såsom stridslysten och oppositionellt anlagd och gav honom nej. Han underkände ingalunda den sökandes utomordentliga förmåga, men han var nöjd med den redaktör, som han redan hade. Topelius var visserligen ännu ung och oerfaren, men han hade enligt Wasenii förmenande skött sig bra under sitt första år och lovade gott för framtiden:

Snellman måste skaffa sig en tidning på annat håll, och medan han väntade härpå, hörde han sig för om han inte skulle kunna finna anställning vid universitetet. Han visste, att man i Tyskland räknade honom som en av den store Hegels mest begåvade lärjungar, och han hade sålunda rätt att hoppas på ett gott mottagande vid lärdomens högsäte i Finland. Men det gick honom här som hos Wasenius. Även vid universitetet erkände man hans lärdom och utomordentliga förmåga, men stridslystnaden och oppositionslusten voro inte hellerobekanta. Man förklarade, att alla platser voro besatta, och bad honom vänta, tills någon ledighet uppstode.

Däremot var rektorsplatsen ledig vid skolan i Kuopio, och då Snellman, för att inte stå utan plats, lämnade in en ansökan, skyndade man att bevilja densamma. Det torde inte ha varit utan lättnad, som man såg den farlige mannen avflytta till denna avlägsna ort.

Helt naturligt var ju, att Snellman både i Helsingfors och i Kuopio rätt noga följde med hur Topelius skötte sin tidning.

Han, som gick och bar på sin stora plan, han, som visste vilka omstörtningar den skulle medföra, vilket gnissel och gny den skulle väcka, hur skulle han uppskatta dessa berömda Leopoldsbrev? Han mätte dem med sina stora mått, och de blevo ingenting annat än leksaksjournalistik, pjoller att roa barn med.

Sedan han sålunda hade bildat sig ett omdöme om Zachris förmåga som tidningsman, torde det nog ha förundrat honom att märka, att denne verkligen åtnjöt stort anseende även på håll, där man visste att ställa fordringar. Sålunda fick han veta, att nordöster-bottningarna på hösten år 1843 hade utsett Zachris till ställföreträdande kurator under den ordinaries utländska resa. Snellman hade själv varit österbottnisk kurator, och han visste vilka egenskaper som denna, den manligaste av alla studentnationer, satte pris på. Det förvånade honom mycket, att

studenterna hade velat nöja sig med en Topelius.Möjligt är också, att en avhandling, som Tope-lius detta år författade, verkade i viss mån irriterande på rektorn i Kuopio.

I början av sommaren år 1843 hade Zachris gjort en resa till Sverige. Han hade älskat Sverige i hela sitt liv och reste dit med de mest överspända förväntningar, som naturligtvis blevo gäckade.

Nu var ju fyrtiotalets Sverige alldeles som Finland ett uppvaknande land, och man kan inte låta bli att tro, att om Zachris hade råkat de rätta männen, dem, som genomdrevo den tidens stora sociala reformer, skulle inte misstämningen ha behövt bli så stor. Det var väl det onda öde, som så gärna låter missförstånd uppstå mellan Sverige och Finland, som ordnade det så, att han inte träffade på någon svensk, som motsvarade hans förväntningar.

Nu hade han det intrycket av sitt Sveriges-besök, att han hade sett en teater utan skådespelare.

Han besåg Stockholm och fann staden värd

alla lovtal, men var voro stormännen, som hade byggt palatsen på holmarna, var voro statsmännen, som hade suttit på Riddarhusets bänkar?

Han fann Djurgården, men var dvaldes den

inspirerade sångare, som hade besjungit dess fägring, var fanns det lekande snille, som hade gjort själva ruset förlåtligt?

Han fann Hammarby, men den Linné, som

hade sänt ut lärjungar att inhösta vetenskapens skördar i alla länder, han var borta för evigt. Han fann Gripsholm, men var voro nu de mäktiga Vasa-ättlingar, som drömde om östersjövälde och alltid stodo på vakt mot moskoviten?

Han fann Uppsala, men utan någon Rudbeck, utan någon storvulen drömmare, som ville göra Sverige till all bildnings urhem.

Han fann Sko, men ingen lysande fältherre höll hov i dess praktsalar.

Sverige fann han, men var voro svenskarna, hans drömmars folk, hans äras folk, hans kärleks folk?

Den ende ibland dem, som motsvarade det ideal, som Topelius hade gjort sig av en äkta, verklig svensk, honom förföljde de med hån och åtlöje.

Almquist, han, som älskade riddardåd och glans likaväl som allvar och fattigdom, han, som var stark och rik, arm och ödmjuk på samma gång, han, som var grubblande och lättsinnig, som hade inträngt i alla skönhetens världar, en kung, som kunde sätta sig att undervisa i en småbarnsskola, en präst, som förde en krigares ljungande svärd, deras största snille, den ende svensken, honom förstodo de inte, honom förnekade detta folk av medelmåttor.

Och lika litet, som svenskarna förstodo Almquist, lika litet förstodo de Finland.

De väntade sig, att finnarna skulle känna sig olyckliga och förtryckta under det ryska väldet, och om man sade dem, att detta land, som de inte hade kunnat försvara, nu åtminstone hade kommit i åtnjutande av fredens välsignelser, att det ingalunda förtrycktes, utan regerades av sina egna äm-betsmän, efter egna lagar, så blevo de inte glada över att höra detta. Finland skulle inte få känna sig lyckligt annat än under svenskt välde.

Det var kanske rätt mänskligt, att de kände det så, men det var inte stort, inte klokt. Forna tiders svenskar skulle ha sett saken på ett annat sätt.

Då Zachris kom åter till Finland, vände sig hans hjärta med större värme än någonsin mot hans finska folk. Han satte sig till att skriva en uppsats, som skulle öppna svenskarnas ögon och visa dem finnarnas nuvarande ståndpunkt. Denna uppsats, som han kallade »Har finska folket en historia?», besvarade den uppställda frågan med nej, för så vitt det gällde tiden före 1809. Till detta år intog Finland den anspråkslösa ställningen av en svensk provins; någon utpräglad, medveten nationalitet fanns här inte och alltså inte heller någon historia i högre

mening. Efter 1809 däremot hade Finland blivit ett land för sig, i det att Rysslands härskare hade tillerkänt det rangen av en stat i union med tsarriket. Landet ägde nu tillfälle att fritt utveckla sin nationalitet, och alltså fanns nu möjlighet till en egen finsk historia.

Denna uppsats, som först upplästes vid öster-bottningarnas terminsfest den 9 november 1843 och sedan offentliggjordes i nationstidningen, väckte mycket uppseende både i Finland och i Sverige, och man kan vara viss om att Snellman tog del av innehållet. Han torde ha blivit måttligt förtjust, när han redan här fann uttalade de idéer, som han ville sprida bland sina landsmän. När Topelius taladeom finska folket, menade han finnbefolkningen, när han talade om Finlands språk, så menade han finskan, när han talade om Finlands historia, så var det återigen finnbefolkningens (öden han därmed avsåg. Ingenting annat än det finska elementet tycktes, finnas till för honom. Man kunde säga, att Snell-mans stora tanke om den enbart finska staten redan i denna avhandling fanns uttalad.

Äntligen, i januari 1844, fick Snellman taga bladet från munnen. Då utsände han från Kuopio-två tidningar, den ena på finska, kallad Mahaaniehen ystävä, lantbrukarens vän, den andra på svenska, med namnet Saima.

Den finska tidningen lämnade han snart till en medarbetare, men i Saima framlade han nu denna starka förkunnelse, som väl kunde förliknas vid pietismen i stränghet och anspråksfullhet. Här begärdes det av varje bildad man i Finland, att han skulle försaka det språk, vari han hade uppfostrats och som han under hela sitt liv hade talat. Här fordrades, att man skulle kasta åt sidan den företrädesrätt man hade tyckt sig äga såsom tillhörande germanisk stam för att i stället upphöja och upphjälpa en folkstam, som man allt hittills hade ansett slö och underlägsen. Här förklarades det nödvändigt att avskära sambandet med det land, som hade gett Finland dess kultur, för att i stället söka förbindelse med råa, finska stammar, med samojeder, ostjaker och andra herdefolk, som ännu drevo omkring på Rysslands och Sibiriens stäpper.

Detta var ett högt pris, men det måste betalas,för att Finland skulle kunna bli en stat och komma att betyda något i världen.

Vad var landet nu? Enligt Saima var dess belägenhet den sämsta, som tänkas kunde. Det hade ingen egen litteratur,' den, som fanns, var endast ett litet biflöde till den svenska. Dess hela bildning var ett lån, utan rot hos den egna befolkningen. Kärnan av dess folk var en slött sovande, okunnig massa. Finland var ett eländets, okunnighetens, oföretagsamhetens land. Och varför? Endast därför, att det inte hade något medvetande om sig självt. Och för botandet av det onda fanns endast en hjälp: övergivandet av allt svenskt, framdragandet av det finska, övergång till en enbart finsk stat.

Det var en lära, kanske lika svår att hörsamma som den om försakandet av all denna världens glädje för salighetens skull, men den behövde inte därför sakna efterföljare. Finlands ungdom lockades av den ena förkunnelsen likaväl som av den andra. Många voro de, som åtlydde kallelsen och gjorde offret. Det låg något tjusande i att arbeta för en hel försummad stams upprättande. Många avsvuro att tala svenska, många flyttade ut bland finnbefolkningen för att arbeta på dess upplysning och uppryckning.

Zachris Topelius, som hade varit övertygad nationalist alltsedan jubelfesttiden, hälsade Saimas predikan med glädje och instämmande. Men med sitt sinne för sanning och rättvisa ansåg han sig dock böra protestera mot dess ständiga tal om attdet bestående saknade allt värde. Han trodde, att framtidens ideal kunde uppnås, utan att man behövde förkasta allt, vad som redan hade vunnits.

Är det ett misstag att tro, att det föreföll Snell-man olidligt, att den lille Tuppen i Helsingfors Tidningar också ville ha sitt ord med i laget? Det var inte någon avundsjuka, som han kände, bara otålighet över att en förmåga, som han alldeles var ur stånd att uppskatta, ville hjälpa honom på hans speciella område och till och med göra anmärkningar och rättelser. Han var en beslutsam, vilje-kraftig natur, hans förkunnelse var ämnad för mänr starka och allvarliga som han själv. Han behövde ingen hjälp av leksakstidningar, av leksaksskribenter.

Detta förefaller åtminstone vara den rimligaste förklaringen till att Snellman i Saima nästan från första stund överföll Topelius med bitter fiendskap. Han anklagade honom rent av för att vara ett hinder för landets

förkovran. Det var han, som med sitt evinnerliga lovprisande av det bestående förhindrade alla framsteg. Hur skulle folket kunna väckas? Han insövde det med lovsånger.

Zachris fick höra Snellmans oförblommerade tankar om hans Leopoldsbrev, om hela hans journalistik. Småtterier, fjolligheter! Att Helsingfors Tidningar under hans ledning hade blivit landets mest ansedda publikation, det var bara ett bevis på allmänhetens dåliga smak. En tidning var ingenting, om den inte kämpade för en politisk åsikt. Och Snellman visste varför Zachris tidning inte hade några åsikter. Den var inte fri. Den varbara till, för att utgivaren skulle kunna göra sig en god vinst.

Detta allt kom som en överraskning för Zachris. Snellman tillhörde hans umgängeskrets i Helsingfors och hade alltid visat sig vänligt sinnad mot honom. Hans harm nu var inte heller bara ett tillfälligt utbrott. Zachris kunde inte öppna ett nummer av Saima utan att däri möta än ett, än flera utfall. Snellman gjorde narr av hans prenumera-tijonsanmälan, red på ord, hackade och naggade, förklarade, att Zachris skrev om saker, som han inte hade reda på, försökte på det grymmaste och ihärdigaste sätt förklena honom inför allmänheten.

Zachris försvarade sig naturligtvis. Han slog ifrån sig, såsom han hade slagit ifrån sig uppe i Uleåborg, då de råa skolkamraterna plågade honom. Men det var ingen lätt uppgift. Saima hade från första stund anslagit en hög och myndig ton. Den betraktade sig som det enda verkligt fosterländska bladet, och den hade en utomordentlig förmåga att få människor att se med dess ögon.

Det var heller inte utan, att Zachris själv blev en smula fascinerad av Saima. Han började en sträng självrannsakan. Han undrade om det var något fel med hans nationalistiska trosbekännelse, eftersom Saima var honom så oblid. Han hade möjligen inte nog tydligt uttalat sin övertygelse.

Han blev ombedd detta år att författa festskriften till vårens promotion. Det var ett hedrande och mycket uppmärksammat uppdrag. Nu skullehan begagna tillfället att göra ett klart och tydligt uttalande.

Hans dikt började med en stämningsbild från en finsk urskog. Urgamla, mossbelupna, orörliga stå furorna, orörlig och stilla ligger fjällsjön vid deras fot, stormen går över dem utan att rubba deras mörka massor, vintrar och somrar finna dem lika. Skogsblommorna växa vid deras fötter, de varsna dem ej. De äro oföränderliga, oemottagliga, äga varken vän eller fiende, varken sorg eller glädje.

Dessa forntidsträd symbolisera det oberörda urtidsfolk, som bor i Finlands porten, rasen, som ännu är frisk och sund, som, oskadd av tidens oro, ännu bevarar sina forntidstankar.

En av de tankar, som sångaren har avlyssnat det gråa urtidsfolket, är, att sången är all vishets moder.

Men detta ger honom anledning att förvånad fråga sig hur det kom sig, att det arma Suomilandet hade fått sångens gåva på sin lott. »Kulna randas dina dagar, sorgsna skimra dina hedar, men din sång är varm som solen.» Och för att förklara detta kväder han dikten om hur sången kom till Finland.

Den unge Väinämöinen hade fötts ena dagen i Väinögårdens lundar, andra dagen smidde han sig en fåle och red med denna ut på havet, på vida öppna fjärdar, där »med ord han holmar skapar, låter grund och klippor födas».

Men innan dikten går vidare, vill den först nämna var Väinögården, den unge jättesonens hem, hade sin plats på jordytan.

Den låg i Altai, vid jordens hjärta. Och det hav, som den unge hade befarit, var den stora, strandlösa heden, där »hingstens hovar inte vätas, hästens leder inte fuktas». På detta öknarnas och tundrornas område, från Kem i öster till Kymmene i väster, irrade sedan Väinös son i väl sju hundra somrar, ja, kanske i åtta hundra, och under tiden strödde han ut sina söner vid flodstränderna. Hundratals nomadfolk voro dessa hans söner, som såddes ut på det ofantliga ökenhavets stränder och oaser, Kalevas och Väinös ätter, ödemarkens övergivna, sorgsna, vindjagade moln.

Men efter dessa åtta hundra år av kringirrande hemsöktes Väinämöinens hemort av en svår torka. Bajkalcedrar dogo ut, Saigaantiloper försmäktade. Även Väinämöinen led av törstens plåga. Han sökte sig fram till Angara,

till Vallmofloden. Också dess vatten var bortdunstat, och han klagade över att han, den starke och mångkunnige, inte kunde skapa så mycket som en droppe vatten. Då hörde han en silverduva sjunga på grenen över hans huvud: »Om du kände sångens källa, skulle du inte förgås av törst på Angaras strand. Du skulle locka floder ur klippan, vattusprång ur hällen.»

Men i och med det, att silverduvan så hade sjungit, var hon försvunnen, och nu började Väinämöinen söka henne. Sökte henne från Kem till Ob, från Katunga till Tschulin, från Om till Tara, han gick över Ural och sökte vid mårdars gömslen i Kunda, vid ändernas flod, Suchona, vid Saimas svala svaneböljor, vid Päjänäs guldstänkta fjärdar.

Här i Suomis land fann äntligen Väinämöinen fågeln, fångade den, satte den i en bur av silver och befallde den att lära honom sången.

»Ingen kan lära dig sjunga,» sade fågeln, »men gå en kväll, när solen sjunker, ensam ut på heden, och göm en sorg i ditt hjärta! Då skall sången självmant vakna i ditt bröst, ty sången är av sorg upprunnen.»

Detta tal kunde den ädle Väinämöinen inte förstå. Han sörjde över att han hade övergivit Altai med alla dess skatter för att jaga efter en fågel, han greps av hemlängtan. Men se, en kväll, då han med denna sorg i sitt hjärta vandrade över heden, steg sången till hans läppar, ordets makt föddes i hans själ, och

sjunken sol i skönhet uppstod, öde hed i blomster kläddes, hjärtats sorg i sång försmälte.

Nu den vilde Väinö veknat, nu den vise Väinämöinen ej mot guld och silver givit sången, som hans sällhet blivit.

På detta sätt hade sången kommit till Finland. Där hade den växt under oskuldsfull barndom, mognat till männers vishet och firade, ännu ung, sin vårliga fest denna dag, då de unga Väinäsönerna lagerkrön tes.

Och nu till sist talade sångaren till dessa om deras folk. Natt höljde dess forntid, sade han, men

med kärlek sågo dock de nu levande tillbaka på dess barndomsdagar, på urhemmet och stamfrän-derna. Och det rop, som nu steg vid Irlands floder, vid Böhmens berg och Ungarns, att folken åter måtte varda unga och återvända till ungdomsspråket, det ropet hade väckt ett starkt genljud bland Suo-mis fjäll.

Ett folk! Ett land! Ett språk! En sång och en

visdom!

Från sjö till sjö, från barm till barm gå orden. Ur egna källor Suomis floder rinna; ur egna källor rinne dess framtid opp.

Så hade då Zachris talat ut. Ett folk, ett land, ett språk! .Detta kunde inte missförstås. Det

svenskspråkiga Finland fanns inte till för honom.

Men Saimas vrede kunde av ingenting bevekas. Allt, som Helsingfors Tidningar framlade, förlöjligades som hittills. Den trodde inte på allvaret av Zachris finska bekännelse. Den trodde helt säkert, att skaldehänförelsen yttrade ord, som inte hade något rum i den unge tidningsmannens eget inre.

Den hade också skäl. för denna sin tro, ty Zachris kunde inte sitta stilla och höra på detta, att Finland inte ägde någon litteratur, att den finska pressen bara talade om småsaker och skräp, att landet ingenting hade lärt under de sex hundra år, som det hade varit under svenskt välde, att det nuvarande tillståndet endast vittnade om förfall ochefterblivenhet. Mot allt detta reste han sig och försvarade det, som var faktiskt och sant, gentemot denne stränge teoretiker, som påstod, att allt var eländigt, därför att det enligt hans uträkning borde så vara.

På så sätt tvang Saima Zachris genom sin oresonlighet att än en gång under detta år söka utrannsaka vad han verkligen ville. Var han färdig att leva och dö för detta: ett folk, ett språk, ett land ?

Och överensstämde denna hårda, särskiljande och avstängande riktning med den regel, som han hade velat fastställa för sitt handlande? Varför skulle det ena av de två folk, som bodde på finsk jord, inte mer få räknas med? Skulle inte det goda verket snarare befrämjas genom att svenskarnas rättigheter och förtjänster erkändes?

Var det inte en sanning, att finsk anda gjorde sig gällande i landet, vilket språk som än här nyttjades? Varför inte med tacksamhet behålla vad som redan fanns? Det var kanske ingen brist, det var kanske en rikedom.

Aldrig ville han lägga av att arbeta för det försummade folket. I framtiden hoppades han att finnarna skulle smälta samman till ett folk, men han ville inte längre gå nationalismens ödsliga väg, utmed vilken inga rosor växte.

I sitt nyårsnummer för 1845 införde han ett upprop till Finlands mödrar. Däri lade han in hela sin själ. Den, som läste det, måste säga sig, att här talade en man, som av hjärtat älskade det finskafolket. Men i alla fall förekommo här inga oberättigade fordringar, ingenting, som var omöjligt att genomföra.

Till mödrarna, till dem, som ledde de ungas första steg, vågade han en bön, att de ville uppfostra sina barn så, att de lärde sig kärlek till det finska fosterlandet.

I Finland var det ju så, att hela ståndspersons-klassen, nio tiondelar av städernas borgerskap och hantverkare samt en talrik allmoge utmed kusterna till språk och bildning voro svenskar. En stor del av landets ungdom hörde aldrig i fädernehuset ett finskt ord, visste knappast, att landets huvudsakliga befolkning var finsk. I skolan inhämtade gossen många länders tungomål, men inte sitt eget lands. Ingen hade sagt honom, att detta folk hade en underbart vacker sång och saga. Som vuxen betraktade han med likgiltighet den finska folkmassan, som stod så djupt under honom. Han nästan blygdes att nämna sig dess landsman.

Nu bad Zachris mödrarna, att de skulle åstadkomma ändring i dessa förhållanden.

Ingen begärde av dem, att de skulle förbjuda sina barn det svenska språket. Den svenska bildningen fick vara dem kär nu som hittills. Endast det enkla och naturliga begärde man, att de skulle låta sina barn från späda år lära också det finska språket. I mödrarnas hand låg det att på detta enkla sätt förena de skilda folken. Härmed vore allt vunnet. Svenskar och, finnar skulle smälta sam-man. Fosterlandet skulle gå till mötes en ny tid, full av enighet och frid.

För Zachris var med detta den ståndpunkt funnen, från vilken han inte mer behövde rygga tillbaka, men Saima var honom inte mindre gramse, för det att han hade dragit tillbaka sina positioner. Den fortfor att läxa upp honom. Saima tyckte sig i Zachris se representanten för något, som den ville driva bort ur finskt väsende. Kanske var han, utan att han själv anade det, för Saima en representant för det blida, älskvärda, måttfulla, för det i bästa mening svenska, som den fruktade mer än bragd-lystnad och yverborenhet, därför att den i sitt innersta visste, att inför detta måste den komma till korta.

Men för tillfället var det tydligt, att det var Saima, som hade övertaget. Den hade folkets öra. Den, som Saima överöste med förakt, var nära nog en fallen man.

Det gavs människor, som ömkade sig över Zachris under denna tid. Man trodde, att han skulle tröttna under förföljelsen, man bad Saima, att den skulle skona honom.

Men Saima fortsatte på samma sätt, än med stora artiklar, än med små hugg.

Doktorinnan på Kuddnäs hon gav sonen förlorad. Flon slutade upp att läsa tidningar. Hon kunde inte uthärda att se honom så grymt behandlad.

Konsul Wasenius däremot påminde sig oftanog den dröm, som hade förmått honom att anställa Zachris som redaktör.

Väl hade han för längesedan upphört att betrakta honom som ett naturväsende, utan såg i honom en vanlig människa. Men nu under kampen kom hos honom fram något, som påminde om en älskvärd, envis, okynnig, lekfull liten Puck.

Var han inte en vitalf med vingar på axlarna, som kunde sitta och gunga högt på en gren, då man jagade honom nere på jorden? Var han inte en sannskyldig Puck, som satt och spelade rörflöjt till myggornas dans, då hans tuktomästare försökte lägga honom under oket?

Man trodde honom uttröttad. Man trodde honom nedslagen. Han blev blott med varje dag allt rikare på utvägar. Ur sin andes lustgårdar hämtade han blomster, varmed han outtröttligt prydde sin tidning. Det var inte krypbönor och inte heller rödklöver: de voro av släktet noveller, av släktet sagor, av släktet charader, av släktet dikter. Man trodde, att han skulle vara ledsen, gråtfärdig. Han smålog endast alltmer graciöst, hans penna flög med allt större lätthet över papperet. Han lärde, han gick framåt.

Saima blev emellertid på hösten 1846 på hög befallning indragen, och då upphörde striden.

Men Snellman anklagade Zachris för att ha angivit Saima i S: t Petersburg. Han misstänkte, att denne till varje pris hade velat göra sig av med sin fiende.Anklagelsen troddes väl knappast av någon. Men i alla fall! Allt annat, som Saima hade velat göra mot Zachris, hade vänt sig till välsignelse, till lärdom, till utveckling, men detta sista blev ett frö, som utvecklade sig till ett träd med giftig och mördande frukt.

ÅBO DOMKYRKA.

I.

Du är min ro, min tröst, min frid, min himmel blid, mitt hopp, min tro, min längtans hamn vart andedrag —

O, bred i dag mot mig din famn!

O, du är rik och du är varm, men jag är arm —

Ej från mig vik!

O, se på mig, min enda ro!

O, låt mig bo och bli hos dig!Så skrev Zachris med tanken på Emilie under hösten 1844. Han stod mitt uppe i Saimastriden, han skulle avlägga licentiatexamen, han hade såsom kurator gjort ett försök att få de båda österbottniska avdelningarna återförenade, och han låg i underhandlingar med myndigheterna härom. Under allt detta, som upprörde, gladde eller ängslade honom, vände han sina tankar till Emilie för att få svalka och frid.

Emilie var inte bara hans kärlek, hon var hans stöd och hjälp, utan att hon själv ens visste därav. De brev, som hon sände honom, voro beundransvärda. De voro kvicka, lustiga, innehållsrika, genom-andade av ömhet. Varje sådant brev skänkte honom nytt mod och ny arbetskraft. Han bar dem på sitt bröst och kände hur de som ett pansar skyddade honom mot alla Saimas giftpilar.

Han började nästan tro, att Emilie var en bättre skriftställare än han själv. Varje rad, som hon skrev, var värd att tryckas. Det var lycka, att han under de år, då han gick och bar på sin hopplösa kärlek, egentligen inte kände henne. Om han hade vetat, att hon var så intelligent, så fyndig, så underhållande, om han hade anat hennes fina smak, hennes tålamod och pliktkänsla, hennes hjärtas mildhet, skulle han aldrig ha kunnat uthärda vissheten att inte få äga henne.

Och nu, vad kunde han annat göra än längta efter den tid, då han alla dagar skulle få äga henne i sin närhet?

Innan han hade slutat sina studier, kunde hanju knappast tänka på giftermål, men den åttonde november 1844 avlade han sin examen, och därmed var det värsta hindret undanröjt.

Han hyste själv en önskan så djärv, att han knappast vågade omnämna den för fästmö och mor. Han ville helst fortsätta som tidningsman och bo kvar i Helsingfors. Han var nästan säker om att han genom småförtjänster jämte redaktörsinkomster-na skulle kunna vinna tillräcklig utkomst.

Emilie hade kanske inte varit ohågad för äventyret, men den, som bestämt motsatte sig ett så dumdristigt förslag, var gamla doktorinnan. Gifta sig på 1200 rubel, när man var en sådan slösare som han, när man gav ut 60 rubel om året bara för tobak, spelade bort hela 47 och hade ett diversekonto, som var större, än vad otaliga bättre familjer hade i årsinkomst!

Nej, om han vore klok som sin mamma, då kunde det så vara, men sådan, som han nu var, då han inte kunde låta bli att gå i borgen och lämna ut ficklån, så måste han ha en fast inkomst, innan han gifte sig. Om han önskade stanna i Helsingfors, då skulle allt stackars Emilie få lära sig att vänta.

Det hjälpte inte, att inkomsten av tidningen år 1844 sprang upp till 1600 rubel. Modern höll det i alla fall för nödvändigt, att han skaffade sig fast plats.

Men fast plats, det var för honom detsamma som ett lektorat i landsorten. Det fanns ett ledigt i Vasa, som han möjligen skulle kunna få, om han bekvämade sig att söka det.Han tvekade länge. Att flytta till Vasa, det var detsamma som att avsäga sig tidningen, det var att från den höga katedern, där han nu stod och undervisade ett helt land, flytta in i ett mörkt litet skolrum med endast några omogna pojkar till åhörare. Det var att avstå från arbetet för sin stora idé. Det var att lämna åkern, där han hade kastat ut sådden, utan att invänta gröda och skörd. Det var nära nog att svika sitt löfte till fosterlandet.

Å andra sidan ansågo nog de flesta av hans vänner efter Saimas förföljelse, att han knappast dugde till tidningsman. Modern bland andra skrev och undrade om han inte borde överge redaktör-skapet. Emilie skrev ingenting sådant, men hon berättade om ledsam heten i Nykarleby och talade om hur lyckliga de skulle bli, då de finge sitt eget hem.

På våren 1845 lämnade han verkligen in sin ansökan om lektoratet i historia vid Vasa gymnasium. Det skedde med stor inre motvilja och med ett illa dolt hopp om att misslyckas. Men Emilie och hennes familj skulle inte ha det att säga, att han inte hade velat begagna det tillfälle, som erbjöds honom.

Han väntade emellertid varje dag, att något skulle komma emellan, så att han fick ta tillbaka sin ansökan.

Vad detta skulle vara, kunde han inte så noga veta. Det vore ju möjligt, att han en vacker dag mötte ute på gatan en vänlig man, som klappade honom på axeln och sade något i den här vägen:»Jag har följt med herrns verksamhet som tidningsman. Jag tycker, att det vore skada, om ni skulle begrava er i Vasa. Jag vill göra något för er. Ni skall få stanna i Helsingfors.»

Men den vänlige mannen syntes inte till, och då gjorde Zachris en stor ansträngning för att hjälpa sig själv. Han samlade ihop sina lyriska småbitar och gav ut dem i ett häfte, som fick titeln Ljungblommor.

Vintergranen har sin grönska, och sin doft har ödemarken; ljungen har sin bleka rodnad, även heden har sin glädje ; och det rika mänskohjärtat, skall det, armare än heden, sorgsnare än ödemarken, inga ljuva blommor bära?

Så skrev han i inledningsdikten, och han hade rätt att skriva så. Det var hans eget hjärtas saga, som stod inristad på de blad, som han bjöd allmänheten. I avseende på formen kunde man här och där/spåra efterklang från andra poeter, men innehållet var i allra högsta grad hans eget. Allt var själverfaret, allt var självupplevat. Där återfanns ynglingens strävan att genom natursymbolik finna en bekräftelse på sin odödlighetslängtan, där fun-nos kärleksdikterna till Emilie och till den mörka Kahraflickan, där funnos dikter i runometer, som hade kommit till under entusiasmen för Kalevala. Där ingick en liten ansats till historisk diktning,framkallad av jubelfesten, sorgedikter över Henrik Backman, religiösa dikter, som hade skrivits under pietismens inflytande, dikter för nyåret och isbrytningstiden, som alltid hade varit hans speciella högtider.

Han hade levat igenom hela sitt liv, då han ordnade de små bitarna för tryckning.

Det var naturligtvis en ojämn bok. Flera av dikterna hade kommit till, innan han ännu visste vad verklig inspiration ville säga. Och även sedan han hade erfarit det, kunde han genom den oerhörda lätthet, varmed han arbetade i bunden form, lockas till små rimmerier, som just ingenting betydde.

Men då hjärtat hade varit fullt, då det hade suckat av längtan, svidit av misströstan, plågats av försmådd kärlek, hade sången blivit fulltonig och gripande. Överallt fann han sanningen av de ord, som han uttalade i den av dikterna, som han kanske satte högst: »Sängen är av sorg upprunnen».

Då boken kom ut, lade han märke till något, som han både gladde sig åt och sörjde över. Hans dikter voro som skapade av luft, de hade ingen kropp, de voro bara doft och ton. Somliga människor kunde heller inte finna någonting i dem, de små sångerna sade dem ingenting, de voro endast tomma, klingande ljud. Men andra däremot hade något inom sig, ett minne, en erfarenhet, som bragtes i dallring, då de läste hans vers, och dessa upptogo dem i sitt hjärta, nästan som om de vore deras egna, de gladde sig åt att ha funnit ord för vad som djupast hade rört sig i deras själar.De, som mottogo dikterna med stel likgiltighet, voro nog i flertal, men till gengäld fanns det ju också en och annan, som sade: »Se, här är en bok för mig. Så har jag känt det. Jag har aldrig förstått mig på Runeberg.»

Det var i allmänhet människor, som voro ödmjuka och tänkte lågt om sin egen smak. Just därför, att de förstodo Topelius, trodde de, att han måste vara en ganska medelmåttig författare.

Både vänner och fiender tycktes sålunda vara ense om att hans bok inte var något storverk. Den vänlige beskyddaren hade ingen anledning att visa sig, och Topelius måste stå fast vid sin ansökan.

I september reste han till Åbo för att inför biskop och domkapitel försvara några latinska teser och hålla provlektioner, varigenom han skulle visa sig värdig lektorsbefattningen.

Det var långa, tråkiga dagar, som han tillbringade i den forna huvudstaden. Han var i strid med sig själv. Än ville han lyckas, än tyckte han, att det vore bäst, att han inte bleve utnämnd. Då teserna skulle ventileras, kom emellertid ärelystnaden med i spelet, så att han gjorde sitt bästa. Sina provlektioner skötte han också mycket respektabelt och fick gott betyg.

II.

Kvällen innan Zachris skulle lämna Abo, hände sig, att han företog en vandring genom staden. Det var en skön, varm höstnatt, i söder silade månskenfram genom en tunn molnslöja, medan från någon dold eldhärd högt uppe i zenit oroligt fladdrande norrsken sköto ner mot den nordliga himlen. Luften var mättad med elektricitet. Då Zachris under sin vandring kom att gå förbi Åbo domkyrka, tyckte han sig märka hurusom ett rörligt skimmer om-fladdrade dess höga, spetsiga fönsterbågar.

Han stannade för att ge akt på detta fenomen. Själv befann han sig i ett tillstånd av nedtryckthet, ja, av ängslan, han hade en förkänsla av att något förfärligt skulle komma att övergå honom. Fåfängt sökte han trösta sig med att just intet värre kunde hända, än att han inte fick platsen i Vasa, och den hade han ju allt hittills inte varit så noga om. Säkert vore det för honom det lyckligaste, att han finge stanna i Helsingfors ännu en tid. Tidningen hade detta år gått ännu bättre än de föregående. Emilie var beredd att våga det oerhörda och gifta sig med en man, som inte var annat än tidningsredaktör.

Men den tryckande känslan övergav honom inte, fastän han på detta sätt ville tala förstånd med sig själv. Till sist försökte han intala sig, att hela oron framkallades av någon yttre orsak, kanske av något atmosfäriskt tryck snarare än av framtids-bekymmer.

0

Han stärktes så mycket mera i denna tro, som han märkte, att domkyrkans kopparklädda torn på ett besynnerligt sätt började lysa och glimma. Korset på dess spets omgavs av alldeles tydliga blåvita flammor. Något tilldrog sig där uppe, han såg hur en skara kajor i förskräckelse flydde bort genomnatten. Med ens övergavs han av sin ångest, och hans hjärta började klappa ivrigt och förväntansfullt. Han tyckte sig bevittna ett nedstigande av andar. Odödliga själar, så tänkte han, sänkte sig nu ner till sina kroppar, som multnade i gravkamrarna under kyrkans golv, förenade sig med dem och väckte dem till liv.

Nu samlade sig åter kanikerna i sina korstolar, biskopar förrättade en stilla mässa vid det skumma altaret. På en tronstol tätt under predikstolen satt en drottning, omgiven av sin hovstat, men de forna mäktiga länsherrarna på

Åbo slott lågo på knä på trappstegen, som ledde upp till koret.

Zachris måste le åt sig själv. För några dagar sedan hade han läst en bok av Justinus Kerner, denne mysticismens apostel, och det var naturligtvis den, som hade framkallat dessa fantasier. Demoner och gastar hade omsvävat honom under läsningen. Det var framför allt en historia om en ring, som i hög grad hade tilltalat honom och satt inbillnings-kraften i rörelse.

Om han hade haft denna ring på sitt finger, skulle han nu gå fram till kyrkporten och begära att bli insläppt. Och de döda skulle inte våga neka. Han skulle inlåtas i denna församling av skuggor. De skulle för honom bikta sitt livs hemligheter. Han skulle få tränga in i sitt lands historia såsom ingen man före honom.

Den dova nattluften, den åldriga domen hade försatt honom i verklig spökstämning. Han nästan trodde på att vita gestalter snart skulle visa sig om-

17. — Lagerlöf, Zachris Topclius.kring honom. De döda, som vilade utanför kyrkan, skulle naturligtvis resa sig ur sina gravar, de också.

»Kanske äro de redan här,» tänkte han. »Det är bara jag, som ingenting kan se.»

Han funderade ett ögonblick, tog upp en nyckel ur fickan och höll den framför sitt högra öga. Gamla Brita på Kuddnäs hade ju lärt honom, att om man nattetid på en kyrkogård ställde sig att se genom ett nyckelskär, skulle de döda visa sig.

Knappt hade han satt nyckeln till ögat, förrän han såg en gestalt lösgöra sig ur nattmörkret och skynda fram till honom. »Det där är ingen verklig människa,» tänkte han, men blev i alla fall inte alls rädd. Han kände bara en mycket stor förvåning.

Ty han visste, att den varelse han såg varken var död eller levande, utan allenast en skapelse av hans egen inbillning. Men aldrig förr hade han varit med om något så underbart, som att en bild, alstrad av hans egen hjärna, kunde framträda inför honom och röra sig med självständigt liv.

»Jag drömmer naturligtvis,» tänkte han.

Han hörde, att gestalten, som hade kommit fram till honom, frågade om inte herr licentiaten skulle vilja göra honom äran av ett besök i hans arbetsrum uppe i kyrktornet.

»Jag drömmer naturligtvis,» tänkte Zachris än en gång.

Men han visste mycket väl, att han var fullt vaken och att han upplevde något högst underbart. Något inom honom hade skapat denna gestalt, somhan såg framför sig. Något inom honom talade och handlade i allt, vad gestalten talade och gjorde. Men detta något stod på intet sätt under hans viljas inflytande. Han, som stod där med nyckeln för ögat, anade inte vad bilden framför honom i nästa ögonblick skulle säga eller göra.

Han befann sig mitt i en vaken dröm. Den makt inom honom, som skapade nattens drömmar, var i verksamhet i hans vakande tillstånd.

Han hörde, att drömbilden, eller vad han nu skulle kalla honom, gång på gång tilltalade honom, men han hade blivit så överraskad av sitt egendomliga själstillstånd, att han inte hade hört på honom. Nu med ens flög den tanken genom honom: »Detta är något högst eget och underbart. Försumma inte tillfället! Gå in på leken! Låt den där drömskaparen, som du har inom dig, bedriva sitt spel, som han bäst behagar! Du kan få uppleva fullt så underbara ting, som om du hade fått se spöken.»

Zachris såg ner på varelsen framför sig. Det var en, .så vitt han kunde urskilja, otroligt gammal man, men det åldriga ansiktet med sin buktiga örnnäsa, sina knotiga kinder och sin fårade panna hade ännu en prägel av obruten, järnhård energi. Ett ögonblick for den tanken genom honom, att själva underjordens behärskare uppenbarade sig för honom.

»Jag ser, att herr licentiaten har observerat, att något i kväll försiggår i Åbo domkyrka,» sade nu den förunderliga

varelsen. »Nåväl, det är varken fråga om spöken eller andar, men till äventyrstorde det, som försiggår uppe hos mig, ändå kunna intressera.»

Zachris kom sig inte för att svara varken nej eller ja i sin förvåning, och mannen, som hade tilltalat honom, började åter.

»Min herre väntar helt säkert, att jag skall presentera mig. Mitt namn är Weis, doktor Martin Weis, tysk till börden, men jag försäkrar min herre, att jag har klara papper och vistas här med myndigheternas benägna tillstånd. Och nu ber jag än en gång om ett besök i min tornkammare.»

Ett ögonblick föll det Zachris in, att han själv hade blivit vansinnig. Men alla hans tankar voro fullt rediga, och hans själ var inte försvagad. Tvärtom tycktes han befinna sig på höjden av energi och intelligens.

Mannen hade utan vidare börjat gå före honom framemot kyrkan, och Zachris följde honom. De voro snart framme vid en liten dörr, som förmodligen användes av kyrkobetjäningen eller av tornväktaren och som förde dem in i vapenhuset. Här i det täta 'mörkret fattade doktor Martin Weis Zachris hand och ledde honom fram till torntrappan, som han med stor hast besteg liksom för att inte lämna gästen tid till att draga sig tillbaka fran äventyret.

Kanske var det av samma anledning, som den besynnerlige mannen hela tiden språkade utan att invänta något svar.

»Hur gammal tror min herre att jag är? Ni gissar kanske på en åttio eller nittio år. Lägg än engång till åttio och åttio därtill, så kommer ni sanningen något närmare. Jag var ett barn, då den store Gustav Adolf drog ut till Tyskland, och minns honom ännu ganska väl. Min moder bar mig på armen, när folket i Naumburg kysste hans älghuds-kyller. Jag har fäktat under både Turenne oc i Condé. Sedan drog jag mig tillbaka till studierna; arbetade under Leibnitz i Tyskland, under Newton i England. Kort sagt, jag har utforskat en del

hemligheter, som man i er tid knappast tyckes ha en aning om. Jag har funnit livstinkturen, som är den högsta av alla hemligheter och ett utflöde av den substans, varav hela världen lever. Men nu ser jag, att vi hava nått målet för vår vandring.»

Han släppte Zachris hand och öppnade dörren till ett litet rum, som egentligen tycktes vara avsett att utgöra en tillflyktsort för tornets väktare. Så litet det var, gjordes det ännu mindre, därigenom att nästan halva utrymmet upptogs av en stor ugn, på vars häll en stark koleld glödde.

På härden lågo flera deglar, på hyllorna, som klädde rummets väggar, stodo retorter, flaskor och dunkla, okända föremål, som i den ovissa belysningen från kolelden knappast kunde närmare bestämmas. Om det inte hade varit så alldeles omöjligt, skulle Zachris ha trott, att han hade kommit in i en guldmakares hemliga verkstad.

Här hade han emellertid tillfälle att bättre beskåda den man, som hade fört honom till sitt laboratorium och som uppgav sig vara från Gustav Adolfs tid och kännare av livstinkturens hemlighet. Hanvar tunn och krokig och bar ännu sjuttonhundratalets klädedräkt: kortbyxor, skor, långa silkesstrumpor och brun, bredskörtad frack med stora knappar. Han hade bundit ett skinnförkläde på sig och hade skyndat ut med sådan hast för att hämta Zachris, att han inte hade haft tid att avlägga detsamma.

»Herr licentiat,» sade han, »det skall bli mig ett nöje att längre fram ge er ett prov på min vetenskap, men nu måste jag till en början för er klargöra en ytterst viktig sak. Jag ber er därför att ta plats och lyssna till mig med en smula tålamod.»

Han sköt fram en ganska bekväm länstol åt Zachris, och medan han själv satte sig på sten hyllan framför torngluggen, fortsatte han med sin vanliga talförhet. — »Jag är helt enkelt en man, som har gjort till sitt livs uppgift att intränga i naturens hemligheter, och jag har redan lyckats utfinna ett och annat. Dock återstår tillräckligt arbete för min återstående livstid. En tid, min herre, sökte jag efter medel att behärska stjärnornas inflytande. Jag läste i mina cirklar, att en gång vart femhundrade år inträffar en konjunktion av de tre mäktigaste planeterna, Mars, Jupiter och Saturnus, och att en talisman, smidd under denna konstellation, är i stånd att genom

deras förenade kraft behärska alla de andra planeterna. Men denna konstellation varar blott åtta minuter fjorton sekunder fyrtionio terzier, och inte en terz mer eller mindre får åtgå för smidandet. Denna omständighet har gjort, att endast en gång en dylik talisman har blivit förfärdigad, och det var år 1318 den 14 januari klockan tre och tjugu-åtta minuter på eftermiddagen. Vid nästa konjunktion, som inträffade den 14 januari 1818, smiddes inte någon talisman, men då föddes ett barn, som alltså står under dessa mäktiga planeters skydd. Nu, min herre, börjar ni kanske att förstå. Misstager jag mig, eller är inte ni själv född i detta märkliga ögonblick?»

Zachris gjorde ett jakande tecken, och doktorn fortfor :

»Jag ser, att vad jag för er berättar, förefaller er i hög grad fantastiskt, och ni är mest benägen att alls inte sätta tro till mina ord.»

Zachris nickade småleende. »Allt, vad ni säger, är visserligen i högsta grad intressant,» sade han, »men — — —

Doktorn höjde på axlarna. »Jag hade väntat mig större förtroende till den höga vetenskapen hos en man, som är född under den mäktiga konstellationen av den 14 januari. Men lika gott! Vad säger ni därom, min herre, att det nu är till er, som denna talisman rätteligen hör? Er födelsetimma berättigar er att äga den. Och om ni så önskar, skall den i denna natt till er överlämnas.»

»Verkligen,» sade Zachris, »verkligen!»

»Ni småler, min herre,» sade doktor Weis med en häftighet, som höll på att övergå till vrede, »men vänta endast ett ögonblick! Vill min herre ha den godheten att höra mig med förtroende och allvarlig uppmärksamhet? Jag skulle mer än gärna låta er förbli i er okunnighet, men jag har fått i uppdragatt upplysa er. Jag går sannerligen inte mina egna ärenden.»

Han talade med en övertygelse, som inte förfelade att göra intryck på Zachris. — »Jag är visst ingen förnekare,» sade han med övergivande av den förra satiriska tonen, »men ni får medge, herr doktor, att vad ni nu har sagt mig, förefaller en smula ovanligt. Kanske att jag bättre skulle fatta saken, om ni ville berätta något om de krafter, som tillhöra denna talisman, som ni säger vara bestämd för mig.»

»Denna talisman,» sade den underlige lille gubben, »är en ring av koppar, så liten, att den med nöd kan trängas på en människas lillfinger.»

I ett nu var han nere ur sin glugg och framme hos Zachris. Han fattade om hans vänstra hand och försökte att föra en ring över första leden på hans lillfinger.

Zachris ryckte handen till sig med en oemotståndlig känsla av fasa och ångest. Något inom honom bjöd honom akta sig och på inga villkor tillåta, att ringen sattes på honom.

»Vänta ett ögonblick, doktor! Ni har ännu inte upplyst mig om ringens egenskaper.»

»O, du förblindade!» utbrast den gamle och vände ögonen mot taket. »Hur många människor ha inte med brinnande håg eftersträvat denna ring! Själv har jag en tid varit färdig att begå vilket brott som helst för att komma i besittning av denna klenod. Den har bragt mig på dårhuset, den har tvingat mig att ge mig ut för att vara död. Nu har jag dock så att säga hunnit förbi ringens stadium.Jag själv behöver den inte mer. Mitt uppdrag är nu att lämna den till er.»

Han gjorde åter ett försök att tvinga den på lillfingret, men Zachris värjde sig. »Egenskaperna först!» sade han med bestämd ton.

»I hela världen finns inte en skatt, mera värdefull än denna ring,» förklarade då doktor Weis med stor högtidlighet. »Med dess ägande följer lycka i fred oeh seger i krig, kärlek, ära och rikedom. Den skyddar för allt ont, allenast den, som bär honom, ej svär mened, ty detta förlamar ringens kraft. Seså, min herre, vill ni inte åtminstone prova om den passar ?»

Han sträckte fram ringen med ett leende, som skulle vara inbjudande, men som kom Zachris att rysa.

»Än en fråga!» sade han för att vinna tid. »Vad är anledningen till att ni erbjuder mig ringen först i dag? Borde den inte ha varit i min ägo alltsedan min födelse?»

»Jo visst, mycket riktigt, men min herre har inte lämnat oss något tillfälle.»

»Tillfälle, hur så?» frågade Zachris förundrad.

»Jag menar vad jag säger. Alltsedan ni kom till myndig ålder, har ni endast velat skapa lvcka för ert fosterland. Det är först nu — — —

»Ni menar, doktor Weis?»

»Först nu, genom denna resa till Åbo, har ni visat, att ni tänker på egen lycka. Ni vill skapa eget hem, ni vill gifta er, ni vill ha en god, säker plats. Nu måste ringen ägä värde för er.»»Och om jag ändå inte tar emot den?»

»Jag besvär er,» sade doktorn, »begå ingen oförsiktighet! Ringen är oskattbar. Märk bara en sak! Under era uppväxtår har den varit förvarad här i Åbo domkyrka bland dess andra dyrbara klenodier. Men Åbo domkyrka, min herre, hon är genom sina minnen, genom sin historia, genom de döda, som här vila, hon är så att säga det finska folkets modershus. Om en sådan skatt förvaras här, så inverkar detta på hela ert land. Nåväl, ni måste erkänna, att en ovanlig lycka har lett mot Finland under de senaste årtiondena.»

»Åbo har dock brunnit,» inföll Zachris.

»År inte en eldsvåda i en gammal stad stundom en ren välgärning?» genmälde doktorn. »Se nu här!» sade han och fattade åter Zachris om handleden. »Låt mig endast sätta på er ringen! Den lycka, som nu ert land njuter, kommer att i förstorat mått överflyttas på er. Ni kommer att bli beundrad för allt, vad ni skriver. Ni kommer att vinna folkgunst, kungagunst, rikedomar. Ni är verkligen alltför klentrogen. Behåll ringen på ert finger bara denna natt, och ni skall bli övertygad om dess kraft.»

Zachris drog en suck av lättnad. Han såg i detta sista förslag en utväg att slippa ifrån den andres enträgen het.

Om några ögonblick hade han med den lille guldmakaren eller trollkarlen, eller vad han nu kunde vara, träffat en överenskommelse. Han lovade att behålla ringen på sitt finger denna enda natt. Hade han sedan inte lust att äga den, skulledet vara hans rättighet att återställa den till domkyrkoskatten. Han skulle därmed enligt doktor Weis försäkran förskaffa Finland lycka och framgång under sin egen livstid.

Då detta var uppgjort, blev doktorn mera vänlig och förtrolig. »Om jag får ge ett råd,» sade han, »tyckes mig denna natt böra av er användas till att lära känna ringens historia. Ni kommer att få mycken nytta härav för framtiden.»

Då Zachris härtill nickade bifall, flyttade doktorn fram en stor glaskula, som tycktes vara fylld med bolmande rök, och satte ner den framför honom. »Sätt er nu väl till rätta!» uppmanade han. »Håll ögonen på den här kulan! Så där! Nu sätter jag ringen på fingret. Och nu, min herre, lämnar jag er ensam. Låt ingenting störa er!»

Zachris ämnade påminna honom om hans löfte att berätta ringens historia, men i samma stund var den lille mannen borta, och han befann sig ensam i det besynnerliga lilla domkyrkolaboratoriet med ringen på fingret och den stora glasgloben framför sig.

Då Zachris nu började att närmare granska glaskulan, skedde verkligen någonting märkvärdigt. På ett sätt, som han inte kunde förklara, tyckte han sig på samma gång se in i sitt eget inre. I hans huvud, i hans hjärna, föreföll det honom, måtte det också finnas sådana om varandra välvande skyar, likadana obestämda små moln av rök.

Medan han alltjämt såg in i glaskulan, märkte han, att skyarna i hans infe eller kanske de i glas-kulan — han kunde inte mer skilja de ena från de andra — började ta form, och han kände igen dem som minnen. Han såg, att somliga av dessa skyar voro minnen från hans tid i Uleåborg, då hans fantasi hade först blivit satt i rörelse genom romanläsningen. Han skymtade bilden av en varelse, som han där uppe hade skapat sig och som så att säga hade varit drottning i alla hans drömmar från den tiden. Det var en kvinna, som han aldrig hade sett, men som han hade av allt sitt hjärta älskat. Hon var utomordentligt skön, mörk, sydländsk, stolt, passionerad, av hög

börd, alltid älskade hon en stor hjälte, som Zachris inte var i stånd att överglänsa, varför han ständigt måste förgäves anropa henne om kärlek.

I kulan visade sig vidare minnen från hans skoltid, bragder, som han hade utfört i tankarna hemma på sitt rum, kanske efter att ha blivit illa slagen och tilltygad av de starkare kamraterna. Där trängde sig fram äventyr, som han hade upplevat i det lilla rummet hos Runebergs, sedan han hade läst Fryxells historia, där sågos glimtar från Reins föreläsningar och allt, vad han under deras åhörande hade fram-diktat.

Där kommo minnen från hans ständiga långa landsvägsresor. Vad allt hade han inte varit med om, medan han hade rest till skola och universitet! Han hade farit vilse i snöväder och kommit till hemlighetsfulla gårdar. Mången gång hade han ridit vägen fram som en finsk dragon, mången gång hade han rest den i en konungs guldkaret.Ibland hade det hänt, då han just hade kommit hem till Nykarleby, att han hade mötts av underrättelsen, att Mathilda Lithén hade blivit bortrövad av någon hög herre. Då hade han, trött som han var av resan, kastat sig i sadeln för att rädda henne. Han hade sprängt hästen under förföljandet, men hade stulit sig en släde, släden hade fastnat i oerhörda drivor, han hade skyndat bort på skidor. Han hade jagat efter den bortflydda till Uleåborg, till Haparanda, runtom hela Bottenhavet.

Inte alltid hade han varit förföljare, stundom hade han också varit en jagad rymmare. Han hade flytt för spända segel i rasande storm, han hade smugit sig undan i mörka skogar. Han hade som en från Ryssland hemvändande fånge sökt reda på sitt förstörda hem, han hade genomlevat hela den Stora ofredens elände.

Där kommo pojkdrömmarna om Mathilda. Hon var den blonda nordiska kvinnan, lågättad, dygdig, men otroligt skön, också hon. Högättade män sökte hennes kärlek. Hon var inte alltid lycklig, men hon hade förmåga av utveckling, hon kunde bli klok, verksam, kraftig, styra både barn och gods, då hon åldrades.

Där voro Zachris barnsliga tankar om en stjärna, som styrde hans öde, där var hans envisa föreställning, att hans gamla barnjungfru, Brita Kiviranta, dock egentligen var en finsk trollkvinna, där voro alla de besynnerliga historierna ur Justinus Kerners Magicon och mycket annat i den vägen.

Och äntligen fanns där i glasgloben framförhonom allt, vad han verkligen visste, allt, vad han hade sett, allt, vad han hade lärt, allt, vad han hade upplevat, hela innehållet av hans själ, skulle man vilja säga. Det välvde sig fram och tillbaka, upp och ner, såsom rökmoln göra. Det hade inte förmåga att ordna sig till verkliga bilder.

Men nu med ens kände Zachris en svag tryckning av ringen, som satt på hans lillfinger. Från fingret sköt en varm glöd genom armen och huvudet ända upp i hans hjärna.

Och från detta ögonblick började alla de besynnerliga ingredienser, som voro församlade i glasgloben, ordna sig och ta form. Zachris såg framför sig människor, träd, hästar, ställen. Han hörde tal, han läste tankar. Det var alltsammans material från hans egen hjärna, men det ordnade sig, det byggde upp sig till en historia. Ringen började berätta sina öden för honom.

Det var det underbaraste, som han hade upplevat. Han kunde inte säga, att det här var fråga om något trolleri. Det kom allt från honom själv, ur helt naturliga förutsättningar. Men han kunde nu, tack vare en ofantligt stegrad kraft hos fantasien, se ett långt sammanhang av händelser. Han genomlevde mansålder efter mansålder. Han följde ätter i deras olika medlemmar, såg föräldrar dö och söner ta vid. Han såg typer och karaktärer. Han upplevde ett helt epos, en finnars och svenskars hjältedikt.

Han satt så i timtal, följande med den långa händelsekedja, som utvecklade sig framför hansögon. Han skrattade och han grät, han var lycklig och hänförd. Han var vred och rasande. Ringens öden tycktes honom härliga, oförlikneliga.

Han satt så ännu, då äntligen en dörr öppnades och doktor Weis stack in huvudet. »Solen är i annalkande,» sade han. »Natten är snarligen förliden. Hur har min herre bestämt sig?»

Zachris for upp från sina syner, förvirrad som en drömmande. Han såg ner på ringen på sin hand. Hans första tanke var, att han älskade den, att ingenting skulle förmå honom att numera skilja sig ifrån den.

Han såg upp på doktorn för att säga honom detta, men doktorn hade inte väntat sig denna blick. Han hade låtit sitt ansikte alltför tydligt återge de känslor, som besjälade honom. Det uttryckte en satanisk glädje, ett fanatiskt hat, den fallne andens lycka över att se en högtstående själ stupa i samma fälla, där han själv hade infångats.

Gripen av en förskräckelse utan gräns, rev Zachris ringen av fingret och kastade den utåt golvet. Och ovillkorligen upprepade han en latinsk sats, som han nyss förut hade hört i nattens drömmar: »Vade retro, Satanas!»

Med detsamma sken solen in genom den smala fönstergluggen. I dess strålars ljus började hela den lilla cellen liksom upplösas. Hyllorna med kolvar och retorter, spisen med sina deglar, ja, själva doktor Weis utplånades. Zachris stod där snart ensam. Men ännu mer! I det klara solskenet försvann själva domkyrkans väldiga tornmur, somnyss hade omgivit honom. Det föreföll honom, att han hade stått och sett på en dimma. Han hade omkring sig fri, öppen luft, han var ute i det fria. Ja, han stod ännu och höll nyckeln framför ögat, såsom då doktor Weis hade kommit för att hämta in honom i kyrkan.

»Bara en dröm,» sade han till sig själv och suckade litet missnöjd.

Men i detsamma kommo alla nattens erfarenheter tillbaka till honom. Han kände en glädje, så att han hade velat sjunga, skrika, omfamna den förste bäste. »Jag äger i min hand ett storverk, ämnet till ett storverk!» utropade han. »Jag har planen till ett epos i mitt huvud.»

III.

I nästa brev, som Zaehris tillskrev Emilie, sade han, att det var hans fasta övertygelse, att hans medsökande skulle få platsen i Vasa. Och på samma gång bad han, att hon skulle bereda sig på att bosätta sig i Helsingfors. Han var nu fullt

besluten att stanna i huvudstaden.

Och se, så snart det modiga beslutet var fattat, ljusnade utsikterna. Det stora, avgörande erkännandet kom inte, och det väntade han inte heller. Han visste nu, att det inte kunde komma, förrän han hade fått färdigt »storverket». Men han fick beställningar, så att han kunde märka, att man började räkna honom med bland författarna. En för-läggare, som ämnade ge ut ett planschverk: Finland framställt i teckningar, bad honom skriva en del av den åtföljande texten. En annan begärde en novell till julen. Fredrik Deland, teaterdirektören, uppmanade honom att skriva ett teaterstycke, och kompositören Ingelius i Åbo ville ha en operatext.

Uppe i Nykarleby var man inte heller så tveksam som förr. Det var bestämt, att Emilies syster, Thilda, skulle gifta sig till julen med borgmästarn i Nykarleby, och svärföräldrarna önskade, att Zachris och Emilie skulle fira bröllop samtidigt.

Så blev det också. Under hösten hade Zachris oändligt mycket kärt besvär med att hyra våning, gå på auktioner för att köpa möbler, beställa bjud-ningskort, skaffa klänningar åt båda brudarna och besörja tusen andra kommissioner, men i veckan mellan jul och nyår firades bröllopet med lust och glädje i Nykarleby, och på nyåret 1846 satt han med Emilie i eget bo i Helsingfors.

ÅR 1848.

I.

År 1846 den 27 maj offentliggjorde Zachris Topelius i sin tidning en dikt, som han kallade Morgonstormen i våren.

På ett fjärran fjäll står en svag, darrande vind och ser ner över ett kulet, dimmigt land. Irrande töckenspöken gå

täta under hans fot, bergtunga skyar ha lägrat sig över slätten och stänga ute dagens glädje, solens ljuvliga sken och hoppets rosiga skimmer. Och den svaga fläkten ber klyftornas kungsörn låna honom sitt vingepar, han ber ödemarkernas ulv låna honom sin huggtand, han ber skyarnas ljungeld låna honom sitt svärd, så att han måtte få makt att storma fram genom världen, skingra alla dimmor, fördriva alla moln, förjaga alla skuggor, bereda plats för ljuset och livet.

Fastän ännu svag som en suck från jungfruläppar, kastar sig vindfläkten ner från fjällen, och se, då fyller honom hans unga mod med jättekraft. Han kommer på susande örnevingar, han huggersin tand i töcknen, han klyver med ljungeldsstyrka dimmornas darrande härar. På jorden finns inte en kraft så väldig, att den kan motstå honom, skogarnas skumma skuggor och skyarnas skygga skaror fly för hans blick. Till sist, när han har susat igenom världen, vitt verkande ljusets verk, när dalens tacksamma blommor och lundens fågelsång och människors glada hymner prisa hans gärning, då sänker han den starka vingen och söker sig trött en klyfta, där han i stilla frid kan slumra in.

Det var en stark och skön dikt. De, som läste den, andades upp, liksom befriade från en tung börda. Ovillkorligen kände man sig förvissad om att det fanns en vår för människovärlden likaväl som för ängar och lundar. Ur skyn hörde man vingslagen av en stor befriare. Skalden hade inte nämnts hans namn, men man viskade det mellan sig: revolutionen. Vem annan skulle den starka vinden vara, som skingrade alla töcken och dimmor?

År 1847 den 24 april offentliggjorde Zachris en ny vårsång. Han kallade den för Den blå randen på havet.

Han skildrar där hur han från en bergkulle vid havsstranden står och ser ut över vikar och sund. Runtomkring honom smälta drivorna, en sippa tränger i skydd av ett torrt löv upp ur mullen, solen skiner, vårstormen förjagar molnen, begynnande vår märkes överallt, endast havet med sina vita slätter ligger ännu orörligt. Jätten, som kan komma jordens klippfasta 'grund att bäva, sover i bojor. Han ensam vet inte om sin frihets stund.Dock nej! Långt borta glimmar i solen en högblä rand. Där höjer och sänker sig våglinjen, där stänka vita, blixtrande toppar sitt skum mot morgonskyn, där har havet börjat sin frigörelse, därifrån rulla hotande tordön in under den fasta isen. Havet sover sålunda inte på allvar. Än en gång skola dess unga, stridslystna vågor gå till storms. Isvalven, som lägrat sig över dem, skola brista. Ett öppet hav skall än en gång återspegla himmelens klara blå.

Detta var återigen en härlig dikt, och återigen förde den med sig vårstämning till Finlands folk. Så sant, som det var, att havet varje vår gjorde sig fritt, så sant var det, att jätten, som ännu sov i sina bojor, skulle vakna och bryta sig väg fram till frihet. Och stunden var kanske inte långt avlägsen. Skalden såg den blå randen på havet. Och vad han såg. tyckte sig plötsligen alla med jublande hjärtan se och tro.

Han hade också skäl att varsla om en ny europeisk vår. År 1848 var i antågande, och det trädde inte in på scenen utan att ha sänt ett par förberedande stormilar ut över världen. Med vilket jubel mottogos de inte av ungdomen och av skalderna! Livet skulle åter bliva väldigt och rikt som under de stora tiderna för en femti, sexti år sedan. Man hade hört talas därom. Då var knoppningstid och stormtid och glädjetid. Då andades man in luften i starka drag, världen var varje dag ny. Det, som inte 1789 års vårflod hade lyckats rensa bort av dimmor och mörker, det, som sedan dess hadebildats på nytt av bördor och bojor, det skulle nu försvinna. !

Men innebar det då inte en fara att sjunga dessa sånger om frihetens vår, som mottogos med sådant jubel, som voro lika välkomna som den verkliga vårlossningen? Jag menar inte den faran, att höga vederbörande skulle ha förstått vad som låg under orden och sänt sångaren till Sibirien. Den faran hade mindre betydelse. Nu tänker jag på faran av att hans egna landsmän kunde ha förstått honom alltför väl och börjat betrakta honom själv som en morgonstorm, betrakta honom som en ledare i en blivande frihetskamp.

Men något dylikt, kunde det i grunden passa för en man med ett sådant program som hans? Det är ingen stark omstörtning en sådan reformator begär. Republik eller kejsardöme, envälde eller demokrati, vad rör det i grunden honom? Han vill en själarnas stilla förändring. Han vill ordning och lagbundenhet, därför att detta är det hälsosamma och rätta, och han hatar självsvåld lika mycket som förtryck. Vad har han att vinna genom omstörtning och nedrivande? Han är en tillvara-tagare av det gamla och en älskare av det nya. Han vet, att det

förmultnade försvinner av sig självt och att det goda växer bäst utan hagelstormar.

Han visste framför allt, att vad han ville, var en möjlighet. Han ägde numera rosengården alla dagar omkring sig, inte diktad, inte långt avlägsen, utan bofast inom hans egna dörrar. Alltsedan de hade blivit gifta, hade Emilie och han slutit sig tillvarandra i full enighet och trygghet. Ju bättre han lärde känna den älskade, ju mer gott fann han hos henne, och samma erfarenhet gjorde hans hustru med avseende på honom. Båda två förstodo konsten att ta väl vara på livets dagar och göra dem ljusa och behagliga. De smyckade hemlivet inte bara med gott lynne och sämja utan också med musik, poesi och glatt umgänge. När det sedan kom barn, så att joller av späda röster och tramp av små lätta fötter hördes i hemmet, då kan man inte undra på att Topelius såg rosengården förverkligad och inte tvivlade, att likadan välsignelse kunde komma hela hans folk till del.

Han var ju bara en fattig tidningsredaktör, och hans inkomster voro så små, att han för att förtjäna sitt uppehälle måste ta plats som lärare vid Helsingfors lyceum och ta emot småuppdrag, såsom att sköta en amanuensbefattning vid universitetsbiblioteket och skriva texten till »Finland framställt i teckningar». Han hade visst inga goddagar i vanlig bemärkelse. Hans hem var möblerat med de redan uttjänta sakerna från hans studentrum och därtill med gamla stolar och bord, som han hade skaffat sig på auktion. En flygel fanns där, men den var hyrd, och frun hade länge ingen bättre spegel än den, som satt i hans gamla schatull. Sjukdom och död gjorde också sina påhälsningar i hemmet, men aldrig upphörde man där att glädja sig åt det sköna och angenäma i livet. Detta gav honom också kraft att i skötandet av sin tidning utveckla hela sin älskvärdhet. Han skulle verkligen ha haft rätt att till-ropa sina läsare: »Se på mig, så finner ni, att livet inte behöver vara fattigt och tungt eller ovänligt och rått.»

Det var inte endast genom tidningen han sökte omskapa det liv, som levdes omkring honom. Han var initiativtagare eller befrämjare för en hel massa företag, som nu uppstodo i den finska huvudstaden, sådana som Akademiska läseföreningen, Fruntim-mersföreningen för fattiga barns vårdande, Finska konstföreningen. Sedan flera år tillbaka var han dessutom en verksam medlem i Finska litteratursällskapet och i föreningen Pro fauna et flora fen-nica. Allt, som arbetade inom hans syfte, fick hans livliga understöd.

Ett stort och rikt verksamhetsfält hade han också bland sina österbottniska kamrater. Återföreningen hade verkligen gått igenom, och Zachris var ställföreträdande kurator för hela avdelningen ända till 1847. Under denna tid visade det sig, att han hade förvånande god hand med de, minst sagt, bångstyriga landsmännen. Han sökte leda den ungdomliga kraften fram mot ädla strävanden, han lyckades mildra idryckenskapsvanorna genom att alltid anordna lämpliga förströelser, ja, han vågade sig till och med på att dämpa det österbottniska övermodet genom att påminna om att man inte endast borde yvas över gångna studentgenerationers glans, utan först och främst själv söka att förvärva ett gott namn.

Men att han sålunda verkligen hade en stor makt över ungdomen, berodde detta inte i främstarummet därpå, att man i honom såg den borne frihetskämpen, han, som hade författat den finska marseljäsen och vårdikterna? Om det skulle visa sig, att hans frihetsideal vore av annan art än ungdomens, då kunde lätt en brytning uppstå med den vredgade kamratkretsen.

Det var inte utan, att en smygande misstanke redan fanns inom denna. Topelius hade ju av Saima utpekats som angivare, och minnet därav var inte helt och hållet dött. Man fann honom också vid flera tillfällen nog så försiktig, nog så återhållsam. Men någon verklig anledning till att påminna sig det smygande förtalet hade dock inte förefunnits. Men så kom 1848, det stora frihetsåret, det galna året, det nya 1789, som Topelius kallade det.

Den ena tronen efter den andra skakades av omvälvningar, och ungdomens hänförelse lågade. Revolutionsyran kröp fram som eld i ljung. Man såg den inte, förrän den plötsligen flammade upp. Ena dagen var den här, den andra där. Man märkte tecken av den i Stockholm. Det tycktes inte omöjligt, att den skulle kunna smyga sig fram till Helsingfors.

Även där gick ungdomen och väntade på en stor omvälvning, som skulle omstörta allt det, som hade lagats till i Wien 1815, man väntade konunga-dömens och kejsarrikens fall. Man väntade alla förtryckta folks frihet, framför

allt det finskas.

Också Topelius kände frihetsjublet i sin själ, men vad han hoppades, var inte fullt detsamma, som ungdomen väntade sig. Han begärde, att allaolagliga ingrepp, censur och tyranni skulle försvinna ur det offentliga livet och att man äntligen skulle få återvända till full ordning och trygghet. På samma gång uppskattade han till fullo den oerhörda fara, som skulle uppstå för universitetet, ja, för hela landet, om bland finska studenter märktes alltför stora sympatier för frihetsrörelserna.

Under våren påpekade han upprepade gånger i sina Leopoldsbrev de fördelar finnarna njöto under den ryska spiran. Freden framför allt, men också möjlighet till ekonomiskt och kulturellt framåtskridande. Landets krafter växte, och de borde sparas, för att finnarna en gång skulle kunna framträda som ledare för de besläktade nomadfolken i öster, som av dem väntade sin befrielse ur okunnighet och barbari.

På samma sätt uppträdde han i Österbottniska avdelningen som en kämpe för måtta och sans. Där hade man under frihetsrusets inverkan ständiga konflikter med myndigheterna. Topelius var nu inte längre kurator, men han kvarstod i avdelningen, och han sökte genom förnyade varningar komma de unga att förstå, att tiderna voro farliga och att mer än vanlig försiktighet nu var av nöden.

Man började finna hans uppträdande mer och mer misstänkt. Detta var inte vad man hade väntat av frihetsskalden.

Det hände sig, att Zachris i ett av sina kåserier råkade skriva några ord om den finska flegman. Den förnekade sig inte, fastän världen stod i lågor. Han hade sett studenter helt fredligt sitta och spelaschack eller småprata på den Akademiska låseforeningen, medan nykomna utländska tidningar, som berättade om februarirevolutionen i Frankrike, lågo olästa på borden.

Detta tycktes ju vara ett yttrande av bra liten betydelse, men det var väl så, att måttet var rågat och att den minsta droppe kom det att rinna över. Österbottningarna, som väl visste, att de såväl som studentkåren i sin helhet voro på det högsta intresserade av frihetsandans genombrott ute i världen, togo detta illa upp. De trodde nog, att Topelius hade velat göra dem en tjänst genom att inbilla myndigheterna, att de voro lugna och likgiltiga, men att på detta sätt bli tagna i beskydd misshagade dem på det högsta. Vid nästa avdelningsmöte ställde de honom till ansvar.

En nationskamrat reste sig och förklarade, att han efter samråd med andra studentavdelningar önskade avfordra Topelius en förklaring. Vad hade meningen varit med det där yttrandet i sista Leo-poldsbrevet om studenternas flegma? Hade det varit hans avsikt att föra myndigheterna på villospår? Han visste dock bättre än någon annan, att hela kåren var djupt politiskt intresserad.

Det förefaller, som om angreppet hade kommit över Topelius alldeles oförberedd. Han, som annars så väl kände vad som låg i luften, hade ingen misstanke haft. Han hade ingenting kunnat utläsa ur blickar och miner.

Men man får ju komma ihåg, att här i denna avdelning kände han sig lika trygg som ett barn isina föräldrars hus. Här hade han offrat så mycken tid, så mycket intresse, varit bibliotekarie, tidnings-utgivare, sångare, kurator, protokollsförare. Här hade han hållit sina stora föredrag, här sjöng man hans sånger, deklamerade hans vers. Här hade han blivit vänskapligt hyllad, han var vän och bror med medlemmarna, kände dem, både unga och gamla. Här kunde han mindre än på något annat ställe i världen vänta att mötas av fiendskap och misstankar.

Han, som inte hade den verklige talarens förmåga av att blixtsnabbt kunna ge ett tillintetgörande svar, reste sig nu utan att rätt veta vad han skulle säga. Han sade, att han just inte hade någon annan förklaring att ge, än att han i tidningen hade relaterat vad han själv hade sett.

Men medan han yttrade dessa ord, märkte han hurudan stämningen var. Han såg, att kamraterna sutto där med buttra, fientliga ansikten. Han förstod vad som låg bakom anfallet: man höll honom för spion och angivare. Han stod inte mer bland vänner. Han talade till en skara hårda domare. Dessa män kände ingenting för honom, mindes ingenting av vad han hade varit för avdelningen.

Han hade ämnat behandla det hela som en bagatell, men han ändrade sig. Han frågade i stället helt upprörd om avdelningen ansåg studentkårens heder kränkt genom hans yttrande i tidningen.

Han fick genast till svar, att just detta var vad man ansåg.

Då reste han sig på nytt och förklarade, att dådetta var fallet, så kunde han inte längre kvarstå i avdelningen. Han sade alltså nu densamma farväl.

Han väntade väl att bli kvarhållen, och kurator Fredrik Cygnæus reste sig genast och bad honom dröja och ta tillbaka sitt beslut, men ingen annan rörde sig. Alla landsmännen sutto där med samma kalla, buttra domarmin.

Han ändrade följaktligen inte mening, utan avlägsnade sig från sammanträdet.

Då han kom hem, fann han de ord, som hade fattats honom under den första överraskningen. Han skrev ner dem, och på nästa sammanträde upplästes de av kurator. Österbottningarna lyssnade till denna förklaring, som skälvde av kärlek till avdelning och kamrater, men den rörde dem inte. De sutto fast i sitt misstroende, och förklaringen lades utan vidare till handlingarna.

Det fanns dock de, som ville försona. Kurator och några andra gjorde en avskedskollation för To-pelius. Och så småningom jämnade allt ut sig. Man bjöd honom på alla avdelningsfester, och han infann sig. Att han skulle återvända till avdelningen, blev däremot inte ifrågasatt.

Och möjligt är, att en smula misstänksamhet stannade kvar i sinnena. Man undrade om det ändå inte hade legat någon känsla av skuld bakom hans snabba flykt ur avdelningen. En och annan föresatte sig, att han skulle hålla ögonen på den där tidningsredaktören.

II.

Att vara hatad, där man trott sig vara älskad, föraktad, där man trott sig hedrad, illa sedd, där man hade trott sig vara välkommen gäst, detta var det bittra, som Zachris hade att genomgå. Man försökte komma över det genom att tänka på kamratskarans dumhet och grymhet, han försökte betrakta hela tilldragelsen med stolt förakt och säga till sig själv: »Se, sådana äro människorna!»

Men vid detta blev han lyckligtvis inte stående. I ödmjuk självrannsakan började han eftertänka om skulden möjligen inte låg ensamt hos de unga. Kanske att han själv hade varit första upphovet till missförståndet? Han granskade sina sånger, och han kunde inte neka till att de hade siat om revolution och våldsam omstörtning. Ja, om man så ville, kunde man väl tro, att han med den milda fläkten, som undfick jättekraft och gick ut att skingra all mörkrets makt, hade menat sig själv.

Hade man tytt hans dikt på detta sätt, då kunde han förstå den missräkning, som han hade berett de unga skarorna, han behövde inte förakta dem eller tro alltför illa om dem.

På så sätt blev det möjligt för honom att ta emot det fredstecken, som österbottningarna sände honom, i det att de inbjödo honom att som avdelningens gäst övervara studentkårens majkalas, som skulle firas på Gumtäckts äng, tre verst utanför Helsingfors, den trettonde maj.Och än mer. Detta, att han utan all förhävelse hade kunnat se sitt eget misstag, det gjorde, att han åter kunde skriva en vårdikt. Han kände ett stort behov att klargöra sin ställning, tala till landsmän och kamrater så, att de skulle förstå vad han ville och inte ville.

Det var en stämning av fest och högtid över staden den dag, då studenternas majkalas skulle äga rum. Man hade knappast känt något sådant alltsedan jubelfesten. Det var gammalt bruk, att finska studenter skulle fira majkalas, men under hela tolv år hade den älskade tillställningen varit förbjuden. Nu, mittunder revolutionsåret, hade den emellertid blivit tillåten. Man hade väl funnit det klokare att låta ungdomen leka och kasta boll, än att den skulle gå och smida upprorsplaner.

Vid tretiden på eftermiddagen avgick studenternas tåg till festplatsen. Sångare gingo i spetsen för tåget, sjungande den taktfasta »Sitter i högen högättad hövding». Hela staden var i rörelse för att se avtåget, och en stor

del människor följde med ut till Gumtäckt för att höra talen och åse lekarna.

Och den förväntan, varmed de avtågande drogo bort ur staden, blev inte sviken.

Det fanns i skarorna många, som hade tagit med sig Helsingfors Tidningar, som hade kommit ut på middagen, för att visa sina bekanta en dikt, som där stod införd. Den bar titeln Våren 1848. Man läste den, medan man väntade på de utdragande. Man läste den under själva tåget. Manträngde sig samman kring tidningsbladet två och tre, läste andlöst och bävande. Detta var just vad man själv tänkte, vad man ville ha sagt på en sådan dag, i en sådan tid.

Han kommer, han kommer, den starka storm,

han kommer med dystert gny;

de bävande molnen byta form,

de darrande skuggor fly;

hans ande omvälver världen —

som blod är himmelens hy.

De falla som rö, som rök, som stoft, de furor i jätteprakt, den väldige aktar ej färg, ej doft, ej ålder, ej glans, ej makt.

Vid sidan av skogens furstar han liken av blommor lagt.

Jag står uppå klippans grå granit; hon skälver under min fot; i fjärran reser sig vågen vit och nalkas hitåt med hot.

Det blänker i mörka skyar; då ryster sig klippans rot —

Allt detta var egentligen ingenting annat, än vad Topelius hade sagt förut, fastän det nu framträdde kraftigare och rikare. Men plötsligt bytte hans dikt om rytm och ton.m

Men skön som förr, med sina tusen under, den unga våren nalkas Suomis stränder; frid andas över alla friska lunder, och svalka bor i höga nordanländer.

Jag ser det dagas i de mörka nejder, ser ödemarkerna sig gröna kläda; jag ser det järn, som smitts till forna fejder, i plog förbytt, en stilla lycka reda.

Ty nu är vår ej blott i lund och klyfta, men andens världar vidga sig och knoppas, och jorden ljusnar, himlarna sig lyfta, ty varje hjärta äger kraft att hoppas.

Till sist tillropade författaren sitt land:

Väx! Vet din tid! Var stark! Låt stundens skyar, de fladdrande, fördunsta — blixtra, varna!

Den storm, som världen runtomkring förnyar, skall endast låta horisonten klarna.

Det blev en stor seger. Man förstod sångaren. Man kände som han, att Finland var lyckligt, att det var statt i ständigt framåtgående, att det genom iakttagande av klok besinning skulle vara i stånd att förbättra sitt öde utan att skakas av dessa virvelstormar, som tycktes vara nödvändiga för folk av annan karaktär, annan läggning.Och knappast hade man slutat läsningen av verserna, ännu var man under de goda ordens, de kloka tankarnas inflytande, då något nytt inträffade. Man var nu hunnen till stadsgränsen. Sångarna upphörde att sjunga den likgiltiga »Sitter i högen». Här stötte regementsmusiken till, och nu uppstämdes för första gången Runebergs Vårt land, satt i musik av Pacius. Tonsättaren själv var närvarande och anförde sång och musik.

Man kunde knappt andas, då dessa ord, med denna melodi, klingade ut i rymden. Man gick med tårade ögon och handen sluten om en grannes och lyssnade till fosterlandskärlekens höga visa.

Man kom äntligen fram till slätten, där kalaset skulle firas med bollspel, lekar, tal och sång. En talarstol var upprest, och dit drogo sig allas blickar. Över den vajade en stor vit sidenfana med det finska lejonet broderat på

duken. Den var ny för dagen, den också. Den var en gåva till Finlands studenter från Helsingfors damer. Men man såg den inte som en vanlig studentfana, man blickade upp till den såsom en symbol av fosterlandet. Och att den nu fick fladdra fritt i vårens vind, var inte det ett tecken till att hela folket skulle vinna sin frihet inte genom våld, utan genom den oemotståndliga makten av sin fosterlandskärlek?

Längre fram på dagen kom den sista överraskningen : Fredrik Cygnæus tal för fosterlandet. Den utmärkte talaren hade aldrig haft en stund av mera rik inspiration. Han lyfte bort all tyngd, som tryckte hans åhörares hjärtan. Han uttydde forntidens me-

19. — Lagerlöf, Zachris Topelius.ning, han förklarade framtiden. Man upphöjde, han lyckliggjorde.

Det var en hänryckningens stund. Man fördes bort från sin egen lilla, eländiga värld. Man kände äran och storheten i att vara människa, en varelse, som kan gripas av en stor tanke, leva för ett högt mål, offra sig för en skön dröm.

Och efter talet ljöd än en gång Runebergs:

Och fördes vi att bo i glans, i guldmoln i det blå — — —

SÅNGER TILL LJUSET.

Det kan vara tider, då man har måst sköta en sjuk vän. Då har man fått genomgå mycken oro, försaka sömn och bekvämlighet, tröttheten kan ha varit så stor, att man har varit färdig att digna, men efteråt har man i alla fall sagt till sig själv: »Det var en god tid, en lycklig tid. Då saknade man mig, när jag gick, och var lycklig, när jag vände tillbaka. Då gjorde jag nytta, då voro mina ord i stånd att trösta och uppmuntra. Jag vet inte var jag tog kraft ifrån för att göra det jag gjorde, men det gick.»

Något i den vägen kände säkert Zachris Tope-lius för de år, som följde efter 1848. De voro fyllda av oro och ängslan, av ett nästan övermänskligt arbete, men hans sång och allt hans författarskap skänkte då hans landsmän glädje och hugnad, och i medvetandet därom växte hans krafter på ett sätt, som han väl aldrig hade väntat sig. Han kände inom sig en outtömlig rikedom.. Efteråt torde han väl ha räknat dessa år som de lyckligaste i sitt liv.Om 1848 hade varit vårstormens år, så blevo 1849 och de fyra därpå följande åren höstmörkrets. Fruktan och misstänksamhet hade gripit furstarnas hjärtan. Fruktan och misstänksamhet hade i kanske än högre grad bemäktigat sig alla dem, som utgjorde tronernas skyddsvakt. För första gången sedan erövringen fick man i Finland lära sig vad rysk despotism förde i skölden. Förut hade den egentligen känts som en hindrande, återhållande makt, nu började den inskrida mot det lilla, som fanns, av medborgerliga rättigheter.

Redan 1848 utkommo skärpta pressbestämmelser, men i första ögonblicket fäste man sig inte så mycket därvid, förhoppningarna höllo sig alltjämt levande. Det var först år 1849, som missräkningens tyngd började smyga sig in i sinnena. Då blevo alla frihetssträvanden i utlandet kuvade, och man såg, att det inte mer fanns något hopp om att slippa undan självhärskardömets nycker och skuggrädsla.

Vad man med ångest och bävan väntade under dessa år, var ingenting mindre, än att universitetet skulle indragas eller, om inte indragas, att det skulle förvandlas till en ämbetsmannaskola efter ryskt mönster, där ingen fri forskning var tillåten. Oupphörliga rykten härom löpte genom landet och förorsakade en känsla av att man skulle sänkas i en natt av aldrig upphörande mörker.

Ungdomen hade naturligtvis svårast att säga farväl till frihetsdrömmen, och i Flelsingfors levde man i ständig oro för studenternas förlöpningar. Härtill hade man också all anledning. Så till exem-pel hade österbottningarna behandlat kejsarens byst vanvördigt på en av sina fester. Detta blev inberättat på högsta ort, och genast hette det, att tsaren vredgades och att universitetet skulle indragas. De morska österbottningarna måste till och med bekväma sig att göra avbön. Kort därefter inträffade ny skandal. Filosofiprofessuren hade blivit ledig, och då Snellman inte fick platsen, trots att nästan hela kollegiet hade röstat på honom, så ställde studentkåren till med en Katzenserenad för hans lycklige rival. Åter ansåg man, att universitetets tillvaro stod på spel. »I Wien började

man också med kattserenader,» skall kejsaren ha yttrat. Några så olyckliga följder fick inte händelsen, men från denna dag hörde man med allt större säkerhet talas om att universitetets statuter på hög befallning skulle omarbetas.

År 1850 urladdade sig en blixt ur det östliga åskmolnet, i det att en allerhögsta ukas förbjöd att på finska språket trycka andra böcker än sådana, som voro av religiös eller ekonomisk natur. Redan befintliga läroböcker och lexika fingo omtryckas, men för nyskrivna fordrades särskild tillåtelse. Romaner, såväl original som översättningar, och alla politiska skrifter voro alldeles förbjudna.

Det var att döma ett helt uppvaknande folk att återgå till sin sekelgamla sömn. Det var att sätta en damm för den ungdomliga entusiasm, som ville ägna sig åt det försummade folkets upplysning. Det var ett så orätträdigt ingrepp i ett laglydigt folks rättigheter, att den mest förstockade rojalistmåste inse enväldets fara. Det var att för all världen förklara, att självhärskardömet hade gjort sig till försvarare av mörkret, okunnigheten, barbariet.

År 1851 kom med ny ångest. Storfursten-tron-följaren, som var det finska universitetets kansler, hade den 11 januari innehaft ämbetet i 25 år. Dagen firades i Helsingfors med stora högtidligheter, bland annat gav vicekansler Nordenstam en stor bal, till vilken i staden under julferien kvarliggande studenter voro inbjudna. Men alla dessa uteblevo från festen för att betyga sitt misshag, inte med tronföljaren, som var allmänt älskad, utan med vicekanslern, som plågade dem med sträng polisuppsikt och med en mängd onödiga förordningar.

Återigen vredgades kejsaren, återigen var universitetet i fara. Både rektor och vicekansler kallades till S: t Petersburg. Det avgavs förklaringar, det gjordes ursäkter. På allt sätt försökte man avvända den hotande olyckan. Att de demonstrerande studenterna skulle bli relegerade, tycktes dock oundvikligt.

I mera än två månader måste man leva i oro och spänning för denna sak. Men den 14 mars ankom tronföljaren till Helsingfors. Han sammankallade studenterna, höll ett varnande tal till dem och benådade de skyldiga.

Det blev stort jubel. Hur tryckande hade inte luften varit alltsedan jul! Nu kunde man åter andas ut. Topelius blev tolk för allas känslor genom den vackra dikt, som han tillägnade storfursten. »Du har hägnat ljusets verk,» tillropade han honom, »sålänge dagen randas, skola vi behålla dig i tacksam hågkomst.»

En liten stunds uppklarnande blott! Snart var allt lika mulet. De onda ryktena fortforo att sända sin oro in i sinnena.

För Zachris Topelius tedde sig makten i öster som en askmättad sky. Han tyckte sig se den komma allt närmare. Snart hade man den över huvudet, snart skulle den urladda sitt innehåll, kväva allt liv och utbreda natt och forstening. Till följd härav kom han knappast att under dessa år skriva någon dikt, i vilken han inte uttalade sin fasa för mörkret och anropade ljusets makter om hjälp.

Zachris och Emilie hade ägt en högtälskad liten son, som hade dött på Kuddnäs i scharlakans-feber sommaren 1850. Då Zachris nästa sommar som vanligt vände åter till fädernehemmet, vandrade han ofta bort till graven på kyrkogården, där nu hans far och hans son sovo sida vid sida.

Han satt där en kväll i stilla begrundan. Han tyckte sig nu bättre än någonsin förstå sin far och den stora kärlek, som denne hade skänkt honom. Fadern hade i sonen sett en fortsättare av sitt verk. Under sjukdomens förlamning hade den tanken tröstat honom, att han uppfostrade en tjänare och hjälpare åt sitt folk.

Zachris tyckte i detta ögonblick, att hans far hade varit mycket lycklig. Han, som nu stod på faderns grav, var ju i dessa tider likaså förlamad som han, likaså ur stånd att hjälpa sitt land. Men han ägde ingen son, till vilken han kunde säga: du skallgöra det, du skall upptaga min strävan och föra den till ett lyckosamt slut.

Sorgen och saknaden blevo honom mycket tyngande, och han började framviska några ord till den lille, som vilade i djupet.

»Du skulle ha blivit en ädel man, ditt fosterlands hopp och ära; du skulle ha kunnat vad jag ej kan, du skulle ha hunnit vad jag ej hann i verk, i ord och i lära.

Du skulle ha stått i de våras led, den främste att faran trotsa; du skulle ha ljungat som blixten vred på allt det mörka och usla ned, att hämna och att förkrossa.

Detta utarbetade han sedan till en dikt, fylld av stor och innerlig känsla, som han kallade En liten pilt. Men det förefaller, som skulle han aldrig ha kunnat forma den så djup och skön, om han inte hade haft sin far och hans stora kärlek närvarande i tanken på samma gång som sonen.

Här också talade han om att sonen skulle ha stridit mot mörkret, men än tydligare framträdde hans längtan efter en bekämpare av töcken och nattsvarta skuggor i en julsång, som han sände ut den 24 december. Däri hälsade han Jesus, nästan som en grekisk hymnsångare skulle ha hälsat Apol-lon. Han välsignade honom såsom ljusspridaren,såsom den ljusbådande stjärnan, såsom frälsaren ur sorgernas natt.

Då rann du ur skyn i ljusnande söder, som hoppet det glöder för människans syn; då rann du så huld i skuggornas näste på himmelens fäste som pärlor och guld.

I början av 1852 ingick underrättelse från S: t Petersburg, att universitetets nya statuter skulle bli av en fruktansvärd stränghet. Under den allmänna misstämning, som härav uppstod, framträdde Zachris med en hyllning till universitetet, som han kallade Vår enda arvelott. Även den var en ljussång.

Makt, glans och guld ägde inte Finland, skrev skalden, dess bildnings skatter voro dess enda arvelott. Men såsom trollen fordom ville stänga Sol och Måne inne i berget, så hotade nu mörkrets makter att tillintetgöra ljusets finska vårdare, universitetet. Men det skulle ej lyckas dem, ty universitetet värnades av hela folkets kärlek.

Dig älska vi med redligt mod, du är vår yppersta klenod, vårt hela vida land ej bär en skatt som du, så dyr och kär.

Du reste dig ur sorg och glöd som morgonsol ur natt och död.Nu ser vårt land din nya stig, dess hjärta klappar tyst i dig.

Det föreföll, som skulle Zachris ha rätt att säga detsamma om sig själv. Finlands hjärta klappade förvisso i hans bröst. Varje gång han uttalade sig, fick han höra, att just detta hade alla velat säga, om de bara hade kunnat. Ingen räknade honom som en stor skald, men man började älska honom såsom den, som framför andra hade förmåga att trösta och uppmuntra.

På hösten kom slaget. De nya statuterna kungjordes. Den filosofiska lärostolen, som kejsaren ansåg synnerligen farlig, var indragen. Studenterna fingo inte behålla den gamla uppdelningen efter landskap, utan skulle sammanföras efter sina respektive fakulteter. I allt märkte man en lust att nedbringa universitetet till en blott fortsättning på gymnasiet, till en ofri, rysk högskola.

Cygnæus skrev under första intrycket en dikt, som han kallade Höstens segervinning. Men nu, då det värsta hade hänt, kände Topelius starkare än någonsin, att tiden inte var lämpad för klagan, utan för mod och kraftansträngning. Han svarade med en dikt, som han kallade Höstens vanmakt. Inte är olyckan evig, sade han,

Förlorad är blott den, som sig själv förlorar.

Den sega kraft, som klädde med skördar polen, skall bryta höstens makt, som vår ångst förstorar, och när dess tid är kommen, så skiner solen.Än så länge lyste dock ingen sol. Höstens välde fortfor. Österbottniska avdelningen, som nu skulle upplösas, firade sin terminsfest den 9 november som en verklig sorgehögtid. Sinnena voro tunga och nedstämda. Denna avdelning hade dock varit liksom universitetets hjärta och själ. Där hade debatterats, svärmats, kämpats ivrigare än på något annat håll. Man tyckte sig inte kunna förstå vad som skulle bli av Helsingfors universitet, då den Österbottniska avdelningen inte mera fanns till.

Flera av avdelningens forna medlemmar hade infunnit sig, och ett par av dessa, Snellman och Cygnæus, höllo tal, i vilka de sökte uppmana' kamraterna att med friskt mod möta framtiden och göra det bästa av de nya förhållandena. För en gångs skull tycktes dock de utmärkta talarnas ord förklinga utan verkan. Då steg Topelius upp och framsade en dikt, en studentvisa.

Vi äro andens fria folk, som, stolt att vara ljusets tolk, skall evigt kämpa för dess rätt, kring världen sprida det.

I dag densamma som i går, densamma efter tusen år, orubblig står vår unga vakt som själva ljusets makt.

Medan han läste upp de av lågande övertygelse fyllda orden, meddelade sig hans fasta tro till de närvarande. Missmodet vek, förtröstan återvände.Han fortsatte under ständigt stegrad hänförelse ända till sista versen.

Vårt land, som vi åt ljuset vigt, skall bliva stort oeh ärorikt; vi själva må förgätna dö . som vågen i dess sjö.

Ty skuggorna försvinna här, men anden, anden evig är, och evig är vår unga vakt som själva ljusets makt.

Då han slutade, var man upplyftad över stundens vedermöda och ängslan. Man kände, att tidens stora verk gick framåt, och vad betydde det då, om de ringa verktyg, som den använde, fördes mot sin undergång? Ur denna självförsakelsens stämning framgick en hög glädje. Studenternas fest slutade inte i sorg, utan i nyvaknat hopp.

Några dagar efteråt fick Zachris och hela Helsingfors uppleva en verklig glädjehögtid, och det en av ovanligaste slag.

Då uppfördes på teatern för första gången en liten opera, kallad Kung Karls jakt. Libretton var av Topelius, musiken av Pacius, och de uppträdande voro herrar och damer ur Helsingforssocie-teten. Händelsen var ett kungligt jaktäventyr, som utspelades på Åland, personlistan upptog svenska kungliga och hovfolk samt åländska bönder och fiskare. Man kunde säga, att det hela var inhemskt till en grad, som man aldrig hade trott vara möjlig.Det blev en oförglömlig teaterkväll. Man plågades inte av de uppträdandes dilettantism, ty de unga amatörerna voro så gripna av uppgiften att slå ett slag för fosterländsk konst, att knappast de mest vana artister kunde ha åstadkommit en sådan stämning.

Detta var verkligen en konstens glada lek, såsom det alltid borde vara. Hela publiken kom i lågande hänförelse. Man kände sig upphöjd och stolt å sitt lands vägnar.

Och än mer. Detta lustiga tilltag tycktes förvandla hela åhörarskaran till en skara muntra barn. Man blev glad och god. Man roade sig utan anspråk, man diktade med, utfyllde vad som fattades och såg allt i ett skimmer av tillfredsställd fosterlandskärlek.

Under denna teaterkväll och den därpå följande festen var Zachris lycklig. Nu såg han rosengården förverkligad, inte bara i sitt eget hem utan bland en hel stor allmänhet. Så skulle livet vara, sådana människorna. Hur älskvärda de alla kunde bli, då deras hjärtan öppnade sig för dikt och sång, för den mänskliga tillvarons värme och ljus!

RINGEN.

I Zachris Topelius hjärna fanns ett stängt rum, en helig skattkammare, där han förvarade sin högsta klenod, sitt stora epos, hjältedikten, som skulle göra hans namn odödligt. Denna lönnkammares skatter lånades aldrig ut till vardagsbruk i tidningen. Ingen fick över huvud taget ens ana dess tillvaro, förrän verket, som där bearbetades och utsirades, skulle vara färdigt att sändas ut bland människorna.

I alla ensamhetens stunder, som Zachris lyckades förskaffa sig, sysselsatte han sig med ringens historia. Man tog fram den till skärskådande, njöt av den, berättade den om och om igen för sig själv och kände med allt större visshet, att om han lyckades återge den så, som den levde i hans inre, så skulle den bli en glädjekälla för hela hans folk.

Under ett par århundraden hade den mäktiga talismanen ägts av en helgonbild i Nådendals kloster i Finland. Men i början av sexton hundratalet hade den stulits från klostret av en man, kunnig i finsk trolldom, och av denne häxmästare hade densedermera skänkts till en bondflicka, som hade vårdat honom under hans sista sjukdom.

I och med det att den unga flickan satte ringen på sitt finger, började hennes liv ta en äventyrlig vändning. Hon var dotter till den mäktige storbonden Aron Bertila, som hade kämpat med i de finska bondeupproren i slutet av förra århundradet i syfte att befria landet från förtryckande, utsugande adelsmän och lägga det under den svenske

konungens omedelbara styre. Konungamakten hade också belönat Bertila och skänkt honom fyra hemman i Storkyro, den bördigaste delen av Österbotten.

Men ingalunda var den finske bondens ärelystnad därmed tillfredsställd. Det dröjde inte länge, innan han av den svenske kungen begärde, att hans dotter, Meri, skulle upptagas bland drottningens tärnor. Även denna hans önskan blev villfaren, och nu väntade han med stor säkerhet, att konungens äldste son, den unge, ridderlige Gustav Adolf, skulle få hans sköna dotter kär och med tiden göra henne till sin drottning, på samma sätt som några årtionden förut kung Erik den fjortonde hade låtit den vackra korpralsdottern Karin Månsdotter bestiga Sveriges tron.

Eftersom den unga Meri Bertila inte endast var skön, utan därtill var ägarinna av lyckoringen, såg det till en början ut, som om hennes fars beräkningar skulle gå i fullbordan. Gustav Adolf, som hade efterträtt sin far på Sveriges tron, upptändes av en livlig böjelse för1 henne, vid hovet började man redan förutspå' och frukta hennes upphöjelse,men då vållade hon själv sin undergång. När den unge konungen skulle gå ut i polska kriget, drog den unga flickan, som varmt älskade honom, ringen av sitt finger och gav honom den, för att hans liv skulle vara skyddat mot all fara.

Härmed var framgångens dag slut för henne. Medan Gustav Adolf vistades i fält, blev hon hemskickad till Finland, och efter återkomsten ur kriget tycktes kungen ha förgätit henne. Hemma hos fadern hade hon hårda dagar, hon, som hade misslyckats att bli drottning. Kort efter hemkomsten födde hon ett barn, men Aron Bertila lagade så, att endast hans trognaste tjänare fingo kännedom härom. Barnet utgavs för att vara hans och hans hustrus, och Meri fick aldrig för sonen omtala, varken att hon var hans mor eller vem som rätteligen var hans far.

Då den stolte finske bondekungen inte hade lyckats att sätta Sveriges krona på dotterns huvud, började han eftersinna om den inte kunde komma att pryda dottersonens. Vid tolv års ålder sände han honom över till Sverige och lät honom där uppfostras som en ung ädling. Knappt var han vuxen, förrän han sändes ut i tyska kriget för att få kämpa under Gustav Adolfs egna ögon. Och än en gång såg det ut, som om den gamle skulle få se sina planer gå i uppfyllelse. I slaget vid Breitenfeld kom den unge Gustav Bertila eller Bertel, som han hädanefter kallade sig, att utföra en glänsande bragd, och efter stridens slut ville konungen belöna honom genom att upphöja honom i adligt stånd. Men däräckte honom den unge mannen ett brev från Aron Bertila. I brevet lät gubben kungen veta vem Bertel var, men på samma gång förbjöd han honom att någonsin göra honom till adelsman. »Erkänn honom, gör honom till kronprins av Sverige,» tycktes han vilja tillropa konungen, »något ringare kan jag inte mottaga.» Kungen gjorde emellertid ingenting sådant. Han befordrade ynglingen till löjtnant vid Stålhandskes finska rytteri, och sedan han vid erövringen av Wiirzburg än en gång hade utmärkt sig, gav han honom anställning vid sin livvakt.

Men just vid intagandet av det präktiga biskopsslottet, som behärskade Wiirzburg, hade svenskarna lyckats göra en intressant fånge. Det var en underskön fröken. Regina von Emmeritz var hennes stolta namn. Hon var uppfostrad vid sin släkting biskopens hov och var en jesuiternas lärjunge, som av hela sitt hjärta hatade protestantismen och som just i den kätterske konungen såg sin tros farligaste fiende. Hon hade också svurit vid den heliga jungfruns bild att, så snart ett tillfälle bjöds henne, stöta dolken i hans bröst. Hon ville bli den Judit, som skulle övervinna den nordiske Holofernes.

Men då den upphetsade unga kvinnan fick se konungen på nära håll, då hon fick bevittna hans ädelmod och rättvisa, uppstod inom henne en fruktansvärd strid. Hon kunde inte väpna sig mot hans lycka och hans tjuskraft. Hon älskade honom mot sin vilja.

För att slippa att mörda denne hjälte såg hon sig ingen annan utväg än att under en enskild audi-

20. — Lagerlöf, Zachris Topelius.ens försöka omvända honom. Men tyvärr upptäcktes mittunder samtalet, att hennes biktfader hade gömt sig i rummet med en dolk under kåpan. Då vredgades Gustav Adolf. Han befallde, att biktfadern skulle fängslas och att den sköna flickan skulle sändas till Finland till Korsholms slott för att uppfostras av den stränga fru Märta, som där förde befälet.

Men allt detta hade den påföljd, att den gamle Bertilas planer misslyckades. Kungen trodde, att den unge Bertel hade låtit sig bedåra av den sköna fången, han skilde honom från sin person och skickade honom tillbaka till Stålhandskes dragoner. Kungen hade också rätt såtillvida, att Bertel älskade Regina, men att han skulle ha någon del i den jesuitiske biktfaderns mordförsök, var naturligtvis en orättvis misstanke.

Regina blev verkligen sänd till Finland och insatt på Korsholm, medan Bertel vid Lech och vid Niirnberg gjorde sitt bästa för att återvinna konungens gunst. Ingen försoning kom dock till stånd, men natten före slaget vid Liitzen påminde sig konungen sin son. Han omtalade hans historia för hertig Bernhard av Weimar och bad denne, att om honom, konungen, nästa dag något dödligt vederfores, skulle han till sonen lämna en liten ring av koppar, som konungen anförtrodde i hans vård.

Dagen därefter föll Gustav Adolf, men hertig Bernhard, som hade hans ring i förvar, förde hans här till seger.Som hertigen emellertid inte kände ringens stora värde, vårdade han sig inte om den, utan samme jesuit, som hade försökt att mörda konungen, lyckades stjäla den. Och knappt hade ringen kommit över på den-papistiska sidan, förrän de kejserliga trupperna vunno slaget vid Nördlingen och nära nog lyckades driva svenskarna ur Tyskland.

Den djärve och högtbegåvade jesuiten, som hade stulit ringen, trodde nu tiden inne att återföra hela Norden under påvens välde. Fördenskull begav han sig till Finland, förklädd till resande kvacksalvare, tog i förbifarten in på Korsholm, befriade sitt sköna biktbarn ur fångenskapen och reste sedan med henne till fästet Kajaneborg, där Sveriges store historieskrivare Johannes Messenius satt fången såsom misstänkt för papistiska stämplingar. Så när hade jesuiten lyckats förmå honom att förfalska sin historia på ett sätt, som skulle ha varit mycket fördelaktigt för motreformationen, men Messenii tappra hustru överändakastade hans planer. Fiäri hade hon väl knappast lyckats, om inte jesuiten just vid samma tid hade begått en mened, som alltså försvagade ringens makt. Kort därefter infann sig också den unge Bertel, som nu var adelsman och bar namnet Bertelsköld, på Kajaneborg, och då jesuiterpatern sökte undfly honom, drunknade han i Uleå älv. Hans lik återfanns. Det bar om halsen ett snöre, på vilket en liten kopparring hängde, och nu omhändertogs ringen av Bertelsköld som välfånget gods. Här uppe på Kajaneborg gilja.de han till Regina, som han under tusen äventyr hade uppspårat, och detföll av sig självt, att då han nu hade ringen i sitt våld, måste hon skänka honom sin kärlek.

Men en fanns, som ringen inte förmådde betvinga, och det var den gamle bondekungen i Stor-kyro. Då dottersonen vände åter med adligt namn och gift med en utländsk furstedotter, befallde honom Bertila, som han ännu höll för sin far, att överge adelskapet, i annat fall ville han göra honom arvlös. Då han därtill nekade, förklarade gubben, att han till sin arving ville utnämna Bertelskölds forne stridskamrat Larsson, om denne ville gå in på att förbli bonde.

Dock alldeles förnekade inte ringen sin makt även vid detta tillfälle. Bertelskölds mor steg fram, upprörd över sin fars hårdhet, erkände sin son, lät honom veta sin rätta härkomst, förklarade för honom ringens makt och skänkte honom sin välsignelse.

Bondekonungen däremot gav sin arving sin egen nötta yxa till ett lyckotecken, och mot dottersonen, som ville inträda i den hatade herremans-klassen, slungade han sin förbannelse.

Sålunda utgingo från Bertila gård två motsatser: bonden med arbetsyxan och herremannen med lyckoringen. Och mellan dessa, blev det sagt, skulle förbittrad strid råda, ända till dess att deras släkter i kärlek förenades med varandra. — — —

Detta var inledning och början till ringens historia, men Zachris hade under den märkliga natten i Åbo sett mycket mer av dess öden. Han hade följt dem under Sveriges stormaktstid ändafram till Karl den tolftes olycksdagar. Han hade sett ringen verka bland frihetstidens partimän, till dess den i Gustav den tredjes ägo förhjälpte denne till hans första, lyckliga revolution.

Han hade på samma gång sett samhällsklassernas kamp, krigets ära och elände, missväxt och farsoter, återuppbyggnad och nya fall, äventyr och välvningar av alla slag.

Halvt förbländad av den ståtliga synen, hade han till en början trott, att ingenting mer fordrades än att rätt och slätt skriva ner vad han hade erfarit. Men snart märkte han, att vida större arbete tarvades. För läsaren, som inte hade händelserna inför ögonen, behövdes redogörelser, beskrivningar, tusentals upplysningar. Själva sättet att framställa diktverket var likaledes ännu oklart. De försök han gjorde motsvarade inte den bild, som han hade i minnet. Tjuskraften, behaget felades.

Han förstod, att han ännu inte var uppgiften vuxen. Han, vars tid var söndersliten mellan tusen olika uppdrag, kunde inte heller fullt samla sig till detta stora arbete.

Men lyckligtvis var hans verksamhet både som tidningsman och som lärare av den art, att hans krafter utvecklades, att han så att säga uppfostrades för den stora uppgiften. Barnen och tidningspubli-ken hade samma fasa för det långtrådiga. De tvungo honom att vänja sig vid omväxling, fart, rörlighet. Dessutom fordrades på båda hållen, att han skulle använda en stil, som kunde förstås av den enklaste begåvning. Särskilt lärde han av det trånga utrym-met i tidningen att inte låta någon sats förspillas i onödan. Varje mening måste ha ett målande, bärande innehåll.

Den yppersta lärdomen tyckes han dock ha vunnit genom sina sagor. Under sista delen av fyrtiotalet gav han ut flera små sagosamlingar, och genom dem lärde han sig att berätta enkelt och rättframt. Det är klart, att han egentligen sände ut dessa sagor för att lära de små att göra världen behaglig, vacker och barmhärtig. Hans sagohäften innehöllo inte mycket av vanliga trolläventyr. Inga hjältar fingo gå omkring och slå ihjäl hoptals med människor, inga klyftiga huvuden kunde lura sig fram till lycka och rikedom.

Han berättade vanligen om verkliga små finska gossars och flickors äventyr, men sagostilen bibehöll han i all dess sköna enkelhet, endast med en honom egen tillsats av värme och innerlighet. Det är mer än troligt, att det var under detta sagoberättande, som han kom på den tanken, att den stora hjältedikten bäst kunde framföras av en enkel gammal man, som i en krets av goda vänner i all gemytlighet och trevnad omtalade ringens underbara öden.

Alltifrån Saimaförföljelsens tid hade han brukat roa sin tidnings läsare genom införandet av kortare noveller. Detta gav honom övning att tvinna intrigens trådar, så att läsarens spänning hölls vid makt ända till sista stund. Härför hade han mycken fallenhet. Man skulle nästan vilja säga, att han drev konsten onödigt långt.

Men dessa noveller hade ända till år 1849 intetillåtits att upptaga någon större del av utrymmet i tidningen. Han behövde detta för sina Leopolds-brev, för sina stora utredande artiklar, för litteraturanmälningar, »politiska ögonkast», för vädjanden till allmänheten till förmån för allmännyttiga företag, för tidningspolemik, för allt, med ett ord, som en tidning, den där vill följa med sin tid, borde innehålla. Men från och med detta år skärptes presstvånget på det högsta. Nu skulle man hjälpa al.lt det, vari man fordom brustit, och inte tillåta någon farlig tidsrörelse att komma till ordet. Det blev slut på resonerande, på politik, på nyheter från utlandet. Och säkert var det i förtvivlan över att se sig utestängd från sina vanliga ämnen, som Zachris detta år i tidningen började offentliggöra sin första större novell, Gamla baron på Rautakylä.

Detta var dock ännu inte storverket, epopéen, Ännu var han inte färdig för detta. Vad han nu skrev, var en karaktärsstudie.

Kanske att berättelsens innehåll i någon mån framkallades av senaste tidens händelser, av det intryck, som man i Finland hade av envåldets förstörande inflytande på omgivningen. Han skildrade den lysande, förnäme lycksökaren från Gustav den tredjes tid, som i sin krafts dagar hänsynslöst hade begagnat alla möjligheter för att nå rikedom, kunga-gunst och allt annat, som lians hjärta önskade, sådan han tedde sig i sin höga ålderdom. Tomhet, samvetskval, löjliga begär, ömkliga krämpor, barnslig fåfänga, neslig feghet, hushållersketyranni, lågsin-nad omgivning, vanvård och förfall, — allt dettahade han samlat* över sig till sina gamla dagar, det var all den lycka, som han med sina brott hade förvärvat.

Men gestaltens möjligheter voro inte härmed uttömda. Den usle, förfallne stackaren hade i berättelsen, och kanske ännu mer i den dramatisering, som utkom 1850, lyckats bevara hos sin person .något av glansen från

tjusarkungens hov. Under allt hans elände spårade man glimtar från en värld av förfining och skönhet, av lätta skämt och utsökta maner. Han uppväckte på så sätt inte endast förakt utan också en smula medkänsla.

Försöket slog mycket väl ut. Man tadlade visserligen en del överdrifter i själva händelseförloppet, men gamla barons karaktär var så väl studerad och genomförd, att framgången var given. Och som tiderna förblevo sig lika, med hinder för allvarlig tidningsmannaverksamhet, så fortsatte To-pelius på den inslagna vägen.

Men inte heller denna gång höll han det för lämpligt att sända ut storverket. Nu kom dock något, som kunde kallas en direkt förelöpare, en historisk roman, som bar titeln Hertiginnan av Finland.

I Åbo levde på sjuttonhundratalet en fattig studiosus, Isak Alanus, som åt nådebröd hos sin släkting borgmästar Merthen och med blyg, tålig undergivenhet älskade borgmästarens sköna dotter Eva. Denna Eva, som var den vackraste och mest begåvade unga flicka i hela Åbo, behandlade Isak som en bror, men hon hade alltför höga planer isitt huvud för att fästa sig vid en förläst student. Hon hade i barndomen blivit spådd, att hon skulle bli gift med en storman, hon drömde om ett liv i de högsta kretsar, hon ville bli furstinna, drottning. Då hon förstod, att Isak Alanus älskade henne, befallde hon honom att gå ut i världen och utföra något berömligt och lysande. Om han sedan komme tillbaka mäktig och ryktbar, så skulle hon älska honom.

Den tafatte och blyge studenten kände ingen sådan kraft i sin själ, att han skulle ha varit i stånd att hörsamma henne. Den enda tröst, som bjöds honom, var den, att Eva Merthen gav alla sina friare samma svar. Till alla, som nalkades henne med kärleksord, sade hon: »Gå ut! Bliv en hjälte, en konungars like, och jag skall skänka er min hand.»

Medan den unga flickan ännu fortlevde i sina stora drömmar, kom 1740 års krig. Svenskarna drevos överallt tillbaka av ryssarna. Åbo intogs, och anföraren för den ryska krigshären, den skotske generalen Jakob Keith, slog där upp sitt högkvarter.

Isak Alanus flydde från staden under denna hemsökelse. Han kallade lantbefolkningen till vapen, kämpade i spetsen för en friskara och sökte befria Åbo. Detta skulle bli hans bragd, den hjälte-dat, varmed han hoppades vinna den älskade.

Men allt gick annorlunda, än han hade väntat. Han blev snart gripen av ryssarna, och då han som fånge fördes till det ryska högkvarteret, möttes han av en förfärlig överraskning. Hans älskade hadeverkligen funnit sin hjälte. Den fientlige befälhavaren, den utomordentligt ädle och framstående Jakob Keith, hade vunnit hennes hjärta, den stolta Eva Merthen levde i ryska högkvarteret som hans älskarinna.

Eva förhjälpte Isak till friheten, men själv kvar-stannade hon hos Keith i Åbo ända till fredsslutet, och det var under denna tid, som man gav henne spenamnet »hertiginnan av Einland». Men märkas bör, att Zachris hjältinna gentemot sina landsmän spelade den vackraste roll. Hon mildrade krigets olyckor, avstyrde orättvisor och bidrog väsentligt därtill, att detta krig blev långt mindre fördärv-bringande för landet än det näst föregående.

Den roman, som Topelius hade framställt av detta goda stoff, väckte mycken beundran. Man kunde kanske anmärka, att han ännu inte var en fulländad berättare. Så ansågo många, att mötet mellan Isak och Eva kom för tidigt. Isak Alanus var den unge Zachris Topelius själv. De ord, varmed han förebrådde Eva för att hon hade svikit sitt land och mottagit en fiendes kärlek, voro tagna ur hans eget hjärta. Man märkte, att detta för författaren var styckets höjdpunkt. Allt, som härefter följde, ägde inte i samma grad hans intresse, ja, mot slutet nöjde han sig med ett blott refererande av händelserna. Den ädle Keith ägnade han många vackra ord, men han hade inte fullkomligt lyckats att ge liv åt gestalten.

Alla gladde sig dock åt den förträffliga skildring av Åbo stad och dess medborgare, som gavs i börjar.av berättelsen. En middagsbjudning hos borg-mästar Merthen och ett kaffekalas på Runsala — man ville nästan säga Alörn — utanför Åbo kunde inte vara bättre framställda. Det livliga och behagliga sättet att berätta fängslade läsekretsen, och man ansåg denna roman vara det bästa, som Tope-lius dittills hade åstadkommit.

Efter denna avgörande framgång, så väl förberedd, så mångsidigt erfaren, vågade Topelius begynna utgivandet

av ringens historia.

Den 29 oktober 1851 började den av den gamle fältskärn Andreas Bäck berättas för Helsingfors Tidningars läsare, och från första stund var framgången given. Här fanns inte mer tvekan eller osäkerhet, här smälte dikt och verklighet samman till ett. Här upprullades hävdernas skådespel med en munterhet och friskhet, som man aldrig förr hade erfarit, utan den unkenhet och gravluft, som gärna vill vidlåda det förgångna. Här talade ett berättar-geni, som i lyckan över sin uppnådda fulländning och sin rikedom aldrig tycktes vilja upphöra.

Det fanns dock ännu svårigheter, som inte Topelius mäktade övervinna. Han hade alltid bråttom, och till det tidsödande arbetet att framföra samtalen på tidens språk och i tidens anda hade han sällan tillfälle. Sådant kan man inte begära av en författare, som skriver med tryckeripojken väntande utanför dörren. Zachris personer fingo ofta nöja sig med att uttala hans tankar och inte sina. egna, de fingo tala hans språk och inte sitt eget. Felet avhjälptes dock genom den stora charm, som hanvar i stånd att meddela de gestalter, som han älskade, och den innerliga avsky, som han lyckades uppväcka för dem, som han själv hatade.

Och, över huvud taget, ingen kunde läsa en sida av denna följetong utan att erfara den besynnerliga tjuskraft, som medföljer böcker, vilka skrivas av en människa, som älskar sitt arbete och är lyck-salig över att få följa sina hjältar och hjältinnor under deras skiftande äventyr.

Under åren 1852 och 1853 utkommo första delen och ett gott stycke på den andra. Sedan uppstodo ständiga avbrott i utgivandet, och först år 1866 kom femte och sista delen till sin fulländning.

*

Det var år 1871, som Fältskärns berättelser för första gången kom inom mitt hems väggar. Jag var då tretton år, och om svensk historia visste jag föga mer, än vad jag hade inhämtat i en mycket mager historisk lärobok. Sålunda fick jag här för första gången höra mitt folks historia så framställd, att jag förstod, att den var stor och ärorik, full av dugande män, full av tung försakelse, full av glänsande bragder. Här först lärde jag, att svenskarna hade varit ett äventyrens och stordådens folk.

År ut och år in sutto vi på den tiden om kvällarna samlade kring lampan, som stod mitt på det runda bordet i salen, och sysslade med handarbeten. År ut och år in förljuvade vi arbetet med romanläsning. Vi voro inte främlingar i diktens värld,men när hade vi förut läst en bok sådan som denna? Aldrig hade vi så som nu längtat efter kvällstimmarna, aldrig hade vi beundrat någon som Gustav Adolf, aldrig hatat någon som pater Hieronymus, aldrig svärmat för någon som för den gudomliga Regina.

Vi kände Fänrik Ståls sägner till punkt och pricka, och redan de hade lärt oss att älska Finland. Men nu, sedan Fältskärn hade talat till oss om sitt älskade land, kände vi som han för detsamma en nästan plågsam ömhet. Aldrig kunde vi sluta upp att begråta, att det inte mer var svenskt, aldrig kunde vi upphöra att hata den makt, som hade rövat det ifrån oss, aldrig kunde vi göra annat än önska det lycka till lön för den trohet, som det i forna dagar hade skänkt oss.

MANNEN FRÅN GATAN.

År 1854 på våren kände sig Topelius i ungefär samma sinnesstämning som på den tiden, då han första gången sökte lektorsbefattningen i Vasa. Han gick även nu och hoppades, att en vänlig man skulle komma emot honom på gatan, slå honom på axeln och säga: »Jag har lagt märke till herrns förtjänster som tidningsman och författare. Det vore skada, om ni skulle begrava er borta i en landsortsstad. Jag skall ställa om, att ni får stanna i Helsingfors.»

Det var en olycka, att han någonsin hade brytt sig om att söka ett lektorat, men på våren 1850 hade han måst ta avsked från platsen vid Helsingfors ly-ceum, och sedan hade alla hans vänner med hans kloka mamma i spetsen talat om att han hade en bra osäker ställning. Tidningen kunde bli indragen när som helst, den som Saima, och sedan hade han rakt ingenting att leva av. Ja, doktorinnan glömde ju inte, att han också förtjänade en smula på

sina böcker. För Fjungblommorna hade han fått hela 50 rubel och för vart och ett av de småsagohäftena omkring 75. Detta kunde ju gott förslå till nålpengar åt Emilie och till tobakspengar åt honom själv, men inte kunde han tänka på att med den inkomsten försörja hustru och barn. Det fanns dessutom något, som hette tjänsteår. Han fick inte räkna isådana, när han gick lös och ledig som nu, och till sist skulle det bli alldeles omöjligt för honom att få någon plats, därför att alla andra skulle vara bättre meriterade än han. Likaså fanns det något, som hette pension. Det fick han heller ingenting med av under nuvarande förhållanden. Vad skulle det bli av honom och Emilie på gamla dar?

Doktorinnan och vännerna hade predikat så länge och så väl, att han på sommaren 1850 verkligen hade sökt lektorsplatsen i historia i Åbo, som då var ledig. Naturligtvis hade han hyst det hemliga hoppet att på ett eller annat sätt slippa undan, och alldeles som för fem år sedan hade han samlat ihop sina lyriska småbitar och gett ut ett dikthäfte för att se om inte detta skulle bringa någon hjälp. Men flera av sina bästa och starkaste dikter hade han av en eller annan anledning uteslutit, så att häftet inte kom att göra honom själv full rättvisa. Det fick följaktligen ungefär samma mottagande som det föregående. Det hjälpte varken upp hans affärer eller hans anseende.

De makter, som ledde hans öden, tycktes emellertid inte önska hans avflyttning från huvudstaden. Då platsen i Åbo tillsattes år 1851, blev det inte han, utan hans medsökande, lektor Renvall i Vasa, som fick befattningen.Men på detta sätt blev lektoratet i historia i Vasa ledigt, och Topelius lade in sin ansökan.

Nu förgrymmades ödesmakterna över dylik kortsynt envishet. Om än inte hans lyrik hade haft någon stor framgång, så hade ju Hertiginnan mottagits så mycket bättre både som bok och som följetong. Dramatiseringen av Gamla baron hade gjort betydande lycka. Tidningen tillväxte i inflytande och anseende. Hans egen själs rikedom och förmåga voro i ständigt stigande. Vad behövde en man som han tänka på det dagliga brödet? Men då han inte förstod hur vänligt försynen två gånger hade avstyrt följderna av hans dårskap, så återstod intet annat än att låta hans önskningar uppfyllas. Han utnämndes alltså i december 1851 till lektor i Vasa, men tjänsten skulle inte tillträdas förrän i maj 1853.

Under 1852 tilltogo folkgunsten och lyckan. Fältskärns första berättelser utkommo och lästes med andlös spänning. Studentvisan, Höstens vanmakt, Kung Karls jakt vunno honom många nya vänner. Man räknade honom ännu inte bland de verkligt stora andarna. Han var ingen Runeberg, ingen Snellman, ingen Lönnrot, men han var så roande, så nyttig, så användbar, så älskvärd, han hade så lätt att finna uttryck1 för det, som låg bundet i folkets själ, att han verkligen var på bästa väg att vinna hela nationens kärlek.

Då år 1853 ingick och flyttningen tillstundade, började alla människor tala om vilken skada det var, att han skulle lämna Helsingfors. Man kunde rakt inte undvara honom. Man började till och meduppskatta hans verksamhet som tidningsman. Hans leksaksjournalistik, som en gång hade varit så föraktad, fick nu det erkännandet, att den gjorde en oberäknelig nytta. En man sådan som Runeberg skrev till honom, att han på denna sin plats var hart när oersättlig.

Ödesmakterna måtte ha smålett med stilla ironi, då de märkte hans saknad och ånger. För att han ännu ytterligare skulle bringas att inse hur han hade misstagit sig, hände det också, att Vasa stad brann ner i grund år 1852, så att gymnasiet under de närmaste åren måste flyttas till Jakobstad, som var ungefär av samma storlek som Nykarleby.

På våren 1853 gjorde Zachris ett försök att åtminstone fördröja olyckan. Han skrev till domkapitlet och begärde tjänstledighet ända till 1854 års hösttermin, vilket också blev honom beviljat.

Sålunda fick han ännu ett år på sig. Han fortsatte med Fältskärns berättelser. Han skapade ett stort drama, Regina von Emmeritz, av Wurzburg-episoden i första delen. Han arbetade på en läsebok för gosskolan. Han fann under våren och sommaren en ny ton för diktningen, i det han då började skriva sina Sylvia-visor, som av alla erkändes för att vara det mest melodiska, det mest fria och lekande, som han dittills hade åstadkommit.

Det blev med ett ord allt mer och mer omöjligt för honom att lämna detta liv, där han trivdes så väl, där hans talang frodades, där han nu mötte intresse och erkännande i rikaste mått. Var det inte rent av en fara att flytta?

Fanns det i Jakobstad

21. — Lagerlöf, Zachris Topelius.någon människa, som intresserade sig för hans författarskap? Skulle han inte bli liknöjd och försoffad, när han inte längre levde i händelsernas mittpunkt?

Hans gamla mamma var den enda, som var nöjd. »Käraste gulle min Zache,» skrev hon, »tänk, att du nu kan få komma hem både jul, påsk, pingst, midsommar och Mikaeli!» Nu skulle han få dra not i älven och bli notkung under sikfisket som i barndomen. Och nog skulle han få tid att ibland sända ut något snillefoster i världen, såsom Runeberg gjorde i Borgå. Och kanske att en fast och stilla verksamhet i det lilla Jakobstad, där han med Guds hjälp vore skyddad mot egenkärlek och högmod, skulle vara behövlig för honom, som nu hade så stor framgång.

Men så god son Zachris Topelius var, så kunde han inte låta bli att sörja över sin flyttning. Och till råga på allt tecknade det sig nu till stora händelser. Ryssland kom på hösten 1853 i krig med Turkiet, och många väntade, att västmakterna, England och Frankrike, sknlle inträda i kampen på Turkiets sida. Presstvånget började lätta en smula under krigets inflytande. Men Topelius, han skulle nu i denna sjudande tid överge sin tidning och flytta till van Diemens land!

Var var mannen, som skulle möta honom på gatan och säga de där tröstande orden till honom? Han såg sig alltjämt om efter honom, utan att han visade sig. Ännu på nyåret 1854 syntes han inte, och då måste Zachris uppge alla förhoppningar ochböja sig för det oundvikliga. Han hyrde till och med våning i Jakobstad.

Men en vacker dag hände ändå det underbara, det länge väntade. Han mötte på gatan Fredrik Cygnæus, som kom emot honom hjärtevarm och sangvinisk som alltid. Och Cygnæus slog honom på axeln och sade: »Hör du, bror Topelius, jag kan inte förlika mig med att du skall flytta till jakobstad. Vi få lov att ställa om så, att du kan stanna i Helsingfors. Jag skall tala med Armfelt.»

Topelius torde ha smålett litet svårmodigt, då han fick höra detta, som han så länge hade längtat efter, från detta håll. Cygnæus var verkligen personligt bekant med den finske statssekreteraren greve Armfelt, och det var inte första gången Zachris hade hört honom säga likaså förtröstansfullt som nu: »Jag skall tala med Armfelt.» Men i kamratkretsen mottogs denna försäkran alltid med en viss försiktighet. Det var för det första inte alls sagt, att Cygnæus skulle råka Armfelt, som av sin tjänstgöring kvarhölls i S:t Petersburg.

Men i mars 1854 beslöt kejsaren att med sina söner göra ett besök i Helsingfors för att vidtaga åtgärder till landets försvar, och greve Armfelt anlände till huvudstaden ett par dagar före monarken.

Under dessa dagar träffade Cygnæus åter samman med Topelius i en gatukorsning. Han hejdade honom, berättade, att han hade talat med Armfelt och att denne var villig.' Men vad skulle Topelius egentligen önska sig för en befattning?Zachris såg, att Cygnæus brann av iver att hjälpa honom. Men hela saken föreföll honom fullkomligt omöjlig. För att inte såra vännen föreslog han, att man skulle göra honom till extra ordinarie lektor i svenska vid universitetet.

Cygnæus gick, men då han kom till Armfelt med detta besked, anmärkte denne genast, att Tope-lius redan var ordinarie lektor, och då kunde man svårligen utnämna honom till extra ordinarie.

Då ändrade Cygnæus på egen hand sitt förslag, och sedan de kejserliga hade anlänt, blev saken forebragt på högsta ort. Och som tsaren under dessa farliga tider inte hade något emot att bevisa finnarna sitt nådiga välbehag, blev Zachris Topelius verkligen den 15 mars konstituerad att vara extra ordinarie professor i Finlands historia vid Helsingfors universitet med åtnjutande av en lön på tusen rubler att utgå ur kanslers dispositionsfond.

FÖRRÄDAREN.

I.

I näst sista veckan av maj år 1854 offentliggjordes i Helsingfors Tidningar en dikt, som väckte ett ovanligt uppseende. Man läste den om och om igen, diskuterade den och förargades.

Hur var det möjligt, att en sådan dikt kunde stå tryckt i detta blad? Där hade man varit van att finna frihetssånger, ljussånger. Aldrig hade man väntat, att den hand, som hade nedskrivit Morgonstormen och Studentvisan, skulle låta sig användas av Finlands förtryckare.

Generalguvernören furst Menschikoff hade en gång dekreterat, att från Finland fick ingenting höras, varken gott eller ont, och finnarna hade å sin sida fastslagit, att till Ryssland fick ingen ansluta sig, vare sig det hade rätt eller orätt. Man kunde gå i rysk tjänst, man kunde som rysk ämbetsman ta order av ryska regeringen och som en ärlig man utföra dem, däri låg ingenting förkastligt. Men etttyst och ofrånkomligt bud förbjöd varje finne att i oträngda fall visa sig som Rysslands vän och göra sig till tolk för dess önskningar.

Man visade tidningen för sina vänner, man läste dikten med den största eftertanke och försökte att förstå. Vanligen hade man den känslan, attTope-lius uttalade just vad man själv hade på hjärtat. Men härvidlag kunde man omöjligt följa honom.

Om man rätt besinnade saken, så hade han alltifrån förra hösten, då striden med Turkiet bröt ut, helt öppet och med stor glädje förkunnat, att detta rikes undergång nu tillstundade. År 1453 hade turkarna vunnit Konstantinopel, och år 1853 skulle de enligt hans tro därifrån utdrivas.

Redan detta hade varit litet oförsiktigt, men det fick ju så vara. Ryssar och turkar voro ungefär lika goda kålsupare. Det var en smaksak om man ville hålla med den ene eller andre av dem. Men nu var läget förändrat. Frankrike och England kämpade sedan ett par månader tillbaka på Turkiets sida. Nu var det inte längre två barbarer, som tillintetgjorde varandra, nu var det bildning och frihet, som gingo till strid mot mörker och förtryck.

Var det någon möjlighet att tveka i valet? Var det inte självklart, att Finlands sympatier måste följa västmakterna? Om Ryssland segrade, då skulle man få uppleva samma förtryck, som man under de sista åren hade måst genomgå. Om västmakterna segrade, då skulle möjligen det ryska väldet sammanstörta, då vinkade frfheten alla dess underkuvade folk.Officiellt voro England och Frankrike Finlands fiender. Något öppet partitagande för dem kunde inte komma i fråga. Det enda rätta var att hålla sig stilla och undvika meningsyttringar. Om man uttalade sig för västmakterna, satte man landet i fara, om man uttalade sig för Ryssland, då handlade man mot sin övertygelse.

Naturligtvis kunde det inträffa, att Finland bleve krigsskådeplats, men även då gällde det att förhålla sig strängt neutral. En liten försmak av kriget hade man verkligen redan fått. Engelsmännen hade gjort ett försök att framtränga till Ekenäs.

hade tagit ett skepp på redden, men hade sedan blivit tillbakakastade av en rysk-finsk truppstyrka.

Några finska fartyg hade ävenledes blivit av engelsmännen kapade, men vad mer? Sådan var ju krigets lag. Västmakterna kunde inte skona Finland, så länge som det var ett ryskt land. De måste begagna varje tillfälle att tillfoga fienden skada. Dylikt måste bäras med tålamod.

Men den, som nyss av kejsaren hade blivit gjord till professor utan ansökan, han tänkte naturligtvis inte så.

Han utgöt sig nu om den där obetydliga affären vid Ekenäs i denna långa dikt, som var så omöjlig att rätt förstå. Han hade kallat den för Den första blodsdroppen, och däri talade han om hur illa England hade handlat, som hade kommit med krig till Finlands kuster, just då man gladde sig åt den återvändande våren. Och vidare förkunnade han i dikten, att all den aktning och kärlek, som man for-dom i detta land hade skänkt engelsmännen, de voro nu förspillda, därför att de hade blodat vårens skönhet och stört dess heliga frid. Nu ville man endast av all makt bekämpa dem.

Vi värna våra kuster, och för vårt land vi slåss, och tyngden av en blodskuld, den faller ej på oss. Och politikens trassel, Europa, Muhammed — allt, allt ha vi förgätit, ty nu är Finland med!

Man viskade och man undrade och man försökte att förstå. Inte kunde man betrakta England som fiende, därför att det hade velat ta ett skepp i Ekenäs. Kunde det vara möjligt, att detta var To-pelius verkliga mening?

Eller voro inte snarare dessa verser ett slags betalning för professuren? Han hade visst mycket gärna velat stanna i Helsingfors. Han hade skrivit till någon, att Jakobstad var som van Diemens land.

Kanske att han hade gått regeringens ärenden redan förut? Tänk på Saima, tänk på att han blev tvungen att utgå ur Österbottniska avdelningen!

Ingen hade förut skrivit så modigt och trösterikt som han, men han var kanske en svag natur. Efter detta fick man noga se upp med honom och med hans tidning, ty det var mer än troligt, att han gick regeringens ärenden.

II.

Det var sent på kvällen, men mörkret fanns ju knappast till under denna tid på året, och Zachris satt vid skrivbordet, sysselsatt med att författa en artikel för sin tidning. Han hade märkt, att hans verser om den första blodsdroppen hade blivit ganska mycket ogillade, och hans hustru hade visat honom, att han därmed hade kommit att uttala sig så, att man kunde tro, att han ville ställa sig på Rysslands sida. Något sådant hade aldrig fallit honom in. Han hade skrivit ner dikten, driven av sin starka harm, då han hade fått höra, att engelsmännen, denna krämarnation, hade stulit bort finska skepp. Han insåg klart, att de ville begagna tillfället att göra sig av med en möjlig medtävlare för sin handel, och han hade aldrig drömt om att inte alla hans landsmän skulle se saken på samma sätt. Han var nu en gång så van, att de känslor, som han uttalade, skulle delas av hela folket. På Ryssland hade han alls inte tänkt, då han hade skrivit dikten. Han hade varit långt borta från alla politiska beräkningar. Han hade, så att säga, endast varit en Nykarleby-pojke, som visste hur det kändes där uppe i de små sjöstäderna, när skeppen togos som priser och sill och salt började tryta i hushållen.

Nu ville han i alla fall förklara sig, och han hade just påbörjat en artikel, som han kallade I livets strid.»Två män bebodde ett hus och tvistade om dess ändamålsenlighet. Den ene ville hava järntak, den andre papperstak. Den ene ville hava ett plank emot grannarnas gärdar, den andre ville förena gårdarna. Den ene fann fönstren för små, den andre påstod, att kakelugnarna rökte in. Båda ville hava åtskilligt annorlunda, men ingen ville sälja huset.»

Medan Zachris skrev detta, hörde han genom det öppna fönstret smygande steg och dämpade röster. Han var dock alltför ivrig med sitt arbete för att ta reda på vad detta hade att betyda.

»En dag blev i staden en stor brand, och de två, som bodde i samma hus, sågo elden fatta i knutarna. Vad gjorde de nu? Den ene besinnade sig intet ögonblick, utan ställde sig i raden bland dem, som arbetade för och önskade att rädda huset. Den andre begynte att disputera först om eldens upphov, därpå om husets mångfaldiga brister, slutligen om elden ens vore skadlig, om den inte fastmer vore nyttig, och om omöjligheten att det huset kunde brinna, för det att staden brann.

Vem av de två handlade ädelt?

Vem av de två handlade klokt?»

Den skrivande ryckte till, han hade så när tappat pennan. Genom luften skar en skarp vissling, och omedelbart efter följde ett förfärligt oväsen. Man trummade ,på grytlock, visslade i nycklar, gnällde på kammar. Vad man hade kunnat få fatt i, som pep, gnisslade och skar i öronen, hade anskaffats och användes nu till att åstadkomma ett öronbedövande oljud.Topelius hade för ett ögonblick lagt ner pennan, men upptog den genast åter. En vissel-konsert utanför hans fönster! Det var sannerligen nödigt, att han försvarade sig efter bästa förmåga,

»Om din moder misshandlas vid din sida, vad frågar du efter om den hand, som slår henne, vore din bästa väns? — är du inte färdig att avhugga den handen ändå? Och om den hand, som rycker henne ur fördärvet, vore din bittraste oväns, vad frågar du därefter? — är du inte färdig att trycka den handen ändå och kalla den en räddande väns?»

Han höll upp ett ögonblick och lyssnade till oläten. Om nu människor ville läsa detta med litet eftertanke, så skulle de ju se, att han kallade Ryssland för sin bittraste ovän och västmakterna för sin bästa vän.

Han ville dock inte, att någon skulle tro, att han inte stode fast vid sitt förkastande av Englands handlingssätt. Därför fortsatte han:

»Eller vem är den, som, när hans fader anfalles av rövare i skogen, säger till dem: jag har den och den åsikten; därföre Gud give eder lycka och framgång, käre rövare!»

Han hejdade sig åter. Oljudet trängde med sådant skärande obehag in i öronen, att han inte kunde hålla tankarna samlade. Han lade ner pennan och lutade sig tillbaka i stolen. Det var inte möjligt att göra något, förrän studenterna skulle behaga sluta med oväsendet.

Han smålog vid tanken på att han själv mer än en gång hade varit med som tillställare av dylikunderhållning. Och aldrig hade det fallit honom in annat, än att mannen, som satt inne i kammaren och lyssnade, vore skyldig, och att de, som stodo ute på gatan, vore i sin fulla rätt.

Var det möjligt, att de unga hade rätt också nu? — Under de senaste dagarna hade engelsmännen gjort nya landstigningsförsök. De hade hemsökt Brahestad och Uleåborg, uppbränt varven med skepp på stapeln och förstört stora upplag med tjära och spannmål, allt tillhörigt privatpersoner.

Och med dessa rövarbragder skulle man låta sig nöja, därför att de begingos i frihetens och kulturens namn! Såg då ingen, att man endast begagnade sig av detta utmärkta tillfälle för att förstöra Finlands uppblomstrande handel?

Nej, ingen såg något. Hans egna landsmän voro så förblindade, att han, som ogillade korsar-bragderna, han undfägnades med en kattserenad.

Hans tankar blevo alltmer upphetsade, oväsendet verkade på hans nerver, och han förstorade betydelsen av studenternas uppträdande.

Han tyckte sig förstå, att hatet mot Ryssland, hoppet om befrielse vore starkare bland ungdomen, ja, bland hela befolkningen, än han någonsin hade anat. När man på detta sätt tog parti för England, då stod man säkert färdig att göra uppror, att i överilad tro på västmakternas löften förklara sig för deras sak.

Men han visste och såg, att Rysslands stund ännu inte var kommen. Ett uppror nu, det skulle inte medföra annat, än att Finland skulle straffasoch förhärjas som Polen. Han såg landet fyllt av galgar. Han såg egendom indragas. Han såg alla friheter förlorade. Han såg Finland inkorporerat i ryska väldet, förvandlat till en eländigt styrd, utarmad och försummad gubernia. Han såg allt hopp för en lång framtid utsläckt, han stirrade in i en gränslös olycka.

Men om detta hotade, då behövdes nu en man, som lade på sig en dödstung börda för sitt folkis räddning. En man måste tala varningens ord till sina medborgare, en man måste visa dem hur falsk den vän var, som nu lockade dem.

Och om fördenskull den mannen skulle förföljas och föraktas, om han skulle bli behandlad som en köpt förrädare, så måste det uthärdas. I tider som dessa var det nödvändigt, att en man offrade sig för folket.

III.

De, som under denna tid råkade samman med Zachris Topelius, kunde inte undgå att märka, att blicken hade större glans, att huvudet bars högre än vanligt. Och de förundrade sig, ty de visste, utt om de hade varit i hans ställe, skulle de inte ha velat visa sig på Helsingfors gator.

Människor, till vilka han förr hade stått i vänligt förhållande, sågo åt annat håll, då de mötte honom, och läto bli att hälsa. Inte de verkliga, intima vännerna, men otaliga andra. Zachris hade nu vistats i över tjugu år i Helsingfors, och hansverksamhet hade gjort honom mycket populär, han var känd av hela staden. Även bland dem, som inte voro hans personliga bekanta, hade han hittills ägt en massa vänner; vart han kom, var han van att

mötas av vänliga ansikten. Nu var detta med en gång förändrat. Nu såg han hur man visade på honom, när han närmade sig, och viskade något till sin granne om hans föraktliga tjänst i Rysslands sold.

Var gäng han märkte sådant, sade han till sig själv: »En man måste dö för folket.»

Han visste, att han uppoffrade sig för alla dessa människor, att han räddade dem från omätliga olyckor. Han älskade dem med en så hög och uppoffrande kärlek, att deras hat inte kunde nå honom.

I sin tidning fortfor han att varna dem för England. Han talade om dess hyckleri och trolöshet. Han yrkade på att Finland nu som alltid skulle bevara sin trohet mot den, som var dess härskare.

Kunde han annat? Det fanns ju ett mäktigt parti i Ryssland, som nu under kriget hade kommit till makten, och detta parti väntade endast på en förevändning för att förvandla Finland till ett ryskt land. Aldrig hade man genomlevat farligare tider. Det var nödvändigt, att en stämma i finska pressen varnade och höll igen. Den stämman skulle kanske därmed förlora sin forna tjuskraft, men vad mer? Fanns det något så dyrbart, att han inte var skyldig att offra det för sitt fosterland?Alltsedan kriget bröt ut, hade han funnit det nödvändigt att ägna det all sin uppmärksamhet. Man hade därför upphört med utsändandet av Fält-skärns berättelser och skrev nu bara om fälttåget och om västmaktspolitiken. Detta var en stor saknad för honom själv. Han älskade att arbeta på storverket. Han längtade efter de forna behagliga tiderna, då folk hejdade honom på gatan för att fråga i vems ägo konungens ring nu månde befinna sig och då den enda förebråelse man hade att göra honom var den, att han hade' låtit den en gång så älskvärde Gustav Bertelsköld bli alltför hård och högmodig.

Hans tävlande rivaler i pressen, som länge med otålighet hade sett hur hans tidning alltmer tillvann sig allmänhetens gunst, begagnade sig av detta tillfälle för att störta honom. De förvrängde hans yttranden, så att han kom att framstå som en trång-hjärtad lokalpatriot, som gärna lät bildning, frihet, framåtskridande gå till spillo, därför att några få människoliv skulle kunna sparas.

Han var nästan för uppfylld av sin offertanke för att bry sig om att vederlägga dem. I hans själ rådde ett heligt lugn. Han var upphöjd över både hat och fruktan. Den fosterländska extasen gjorde, att han inte kunde känna smärta.

Nej, hans själslugn var inte stört. Han diktade sina Sylvia-visor alldeles som förra året. Den sjuttonde juni skrev han Sylvias sommartankar, kanske en smula sorgsnare än förr, återspeglande hans oroför fosterlandet, men ingalunda klagande över egen olycka.

Grönska, vår skog,

grönska! Din framtid han kommer nog. Fjärran har tystnat yxens dån ; åskorna mullra långtifrån; lågorna härja.

Dig, ja dig så taga de ej, nej, nej.

Grönska, vår skog,

grönska! Din framtid han kommer nog. Gunga, vår sjö,

gunga i ro kring din gröna ö!

Fredliga seglen de dölja sig; krigets drakar omsvärma dig, lystne på byte.

Dig, ja dig så taga de ej, nej, nej.

Gunga, vår sjö,

gunga i ro kring din gröna ö!

Kämpa, vårt land,

kämpa och bed för vår fädernestrand! Farorna nalkas din helga jord; skördarna mogna i brand oeh mord; glavarna lyftas —

Dig, ja dig så taga de ej, nej, nej.

Kämpa, vårt land,

kämpa och bed för vår fädernestrand!Några dagar efteråt kom Emilie och frågade honom om han hade gett akt på en artikel i Morgonbladet, som troligen syftade på honom. Den stod i avdelningen Mosaik och kallades »Regler efter baron Knigge».

Innehållet var helt enkelt det, att om någon förklarar, att det är mycket svårt att komma till en övertygelse, och detta hade Zachris nyligen skrivit, så kunde man ha den säkra övertygelsen, att denne någon vore — åtminstone en vindflöjel.

Vidare inskärptes, att då någon höll långa tal om sina avsikters renhet, om sina djupa känslor, sina ärliga tänkesätt och beklagade sig över att vara missförstådd, då lede det sällan något tvivel, att denne någon hade åtminstone — ett dåligt samvete.

»Oärligheten, lismeriet och den lycksökande väderflöjelaktigheten må bemantla sig hur mycket som helst, alltid kommer det någon oberäknad vindstöt, som blottar en flik av den inre skröpligheten. De må le huru sött som helst och buga hur artigt som helst, alltid finns det något obevakat ögonblick, då masken faller av och den inre lumpenheten träder i dagen.»

Zachris satt och smålog under läsningen, men han blev dock mycket blek. Något så oförsynt som detta hade han knappast väntat sig. Dock förstod han, att det måste så vara. Och han nästan förvånade sig, att förolämpningen inte gjorde värre ont än så.

22, — Lagerlöf, Zachris Topelius.Han hade helst låtit alltsammans gå obemärkt förbi, men hans hustru sade honom, att han var tvungen att svara.

Under denna tid tycktes allting sammansvärja sig mot honom. Hans svar blev för det första struket av censuren, och då han häröver beklagade sig hos censor och begärde rätt att skydda sin heder, så blev inte förbudet fördenskull återkallat, men ordföranden för censurkommittén skickade, Topelius ovetande, en hälsning till Morgonbladet, att det inte fick polemisera med Helsingfors Tidningar.

Värre otjänst kunde inte censurkommittén ha gjort Topelius. Om den hade haft några lömska planer på att störta honom, kunde den inte ha valt tjänligare medel. Nu visste Morgonbladet vad det hade att hålla sig till. Det fanns inte mer något tvivel om att Topelius stod under hög protektion.

Ryktet kom inte i tryck, men det fördes muntligen från man till man. Topelius stod i regeringens tjänst. Han var köpt med professorsionen. Det var alldeles säkert och visst. Censurkommittén hade förbjudit alla andra tidningar att polemisera mot honom.

Även till Zachris nådde ryktet. Han tog emot det som allt annat under denna tid med stillsam undergivenhet. Det måste så vara. Han bjöd inte mera till att försvara sig. Och sin egen väg fullföljde han utan att vika varken till höger eller vänster.

IV.

Det föreföll, som om Zachris tyckte om att vrida omkring kniven i såret för att visa, att han inte kände smärtan. Sålunda reste han inte denna sommar till Kuddnäs, utan hyrde sig rum på Humlevik i huvudstadens närhet. I Österbotten skulle han ha funnit ro. Där stod befolkningen på hans sida. Där fanns ingen, som trodde, att Kuddnäs-doktorns son hade låtit sälja sig till ryssen. Men han unnade sig inte denna lisa. Han tog sig heller ingen vila från redaktörskapet denna sommar. Han vågade inte lämna sin viktiga post. Han måste stå kvar för att varna och hindra.

Zachris satt en vacker augustikväll vid Humle-viksstranden och metade. Ett par studenter gingo förbi. De voro något litet berusade, och då de fingo se honom, stötte de på varandra, pekade och skrattade på ett ohyfsat och stötande sätt. De fortsatte framåt stigen, men rätt snart slogo de sig ner på marken och började sjunga. Zachris

satt så nära, att inte ett ord av sången undgick honom. De bemödade sig också om ett mycket tydligt uttal. Deras sång var satt till marseljäsens melodi.

Det går ett rop från norr till söder,

att frihet är ett vanskligt ord.

Vems är den röst, ,som ljuder, bröder?

Är fostrad han i ädel jord ?Zachris höll på att resa sig och skynda bort. Blodet rusade upp i hans huvud, vid hans tinningar bultade det så, att han ingenting kunde höra. Vad sjöngo de där borta? Det måtte vara något förfärligt, men han kunde ingenting höra.

Han tvang sig att sitta stilla. Han tvang sig att lyssna.

Nu vill han Suomis söner alla förblända med det usla guld, från våra fäders skuggor kalla oss hän att glömma bort vår skuld.

Nu vill han Suomis ande döma till träldom smädefull, vill Rysslands tyranni förglömma för ryska silverrublars skull.

»Vad båtar frihet här, om börsen tommer är?

Nej, liv och frihet, folk och land på denna jordens ring mot välstånd, bärgning, ordnar, band betyda ingenting.»

Det följde ännu en vers. Då studenterna hade sjungit också denna, reste de sig, togo av sig mössorna och hälsade. Därpå vacklade de vidare.

Zachris kom hem sent den kvällen och utan fisk. Fru Emilie blev så häpen, att hon frågade om någon olycka hade hänt. Nej, ingenting annat, än att det hade varit en så skön, fridfull kväll. Han hade måst göra en visa om den. Det skulle bli enSylvia-dikt. Han ämnade kalla den Fridsböner i aftonens lugn. Han ville bedja kärleken komma och fördriva hatet, striden, stormen.

Han hade den inte färdig på långt när, men se här en vers, som var någorlunda i ordning:

Du mäktiga, du höga, kom till oss i aftonlugnet på naturens panna!

Släck i din glans den vilda stridens bloss; du, som välsignar, lär oss ej förbanna!

O, låt oss ej med bittra hjärtan stå i kvällens skönhet, som var kulle kröner; o, låt ej hat från våra läppar gå, när runtomkring till himmelen den blå uppstiga hela jordens aftonböner!

Han slöt, men hans hustru kom fram till honom och tog hans ansikte mellan sina händer.

»Du behöver ingenting säga mig, om du inte vill det,» sade hon. »Jag förstår ändå, att någon har djupt sårat dig. Så milda toner finner du inte, annat än då du är färdig att dö av sorg.»

ISLOSSNINGEN.

Det var en natt i april år 1856. Zachris Tope-lius tillbragte den vid skrivbordet, som han hade gjort med så många föregående nätter.

Återigen var det vårtid, islossningstid. Han satt och tänkte på flydda vårar, då han hade diktat om den inbrytande friheten.

»Nåväl,» sade han till sig själv, »varför inte skriva en vårsång också nu? Nu har du större anledning därtill än någonsin.»

Men han visade denna tanke ifrån sig. Han förmådde inte. Det hade hänt honom någonting, som han aldrig förr hade råkat ut för. Han var trött, slö och modstulen denna vår.

Han reste sig hastigt och började promenera fram och åter över sitt kammargolv. Han kände ett behov att gå in i sig själv, undersöka varifrån den kom, denna dova likgiltighet och olust, som tyngde honom.

Den måste ju ha sin grund i det förfärliga, som hände honom för två år sedan, då han blev hållenför en förrädare. Våren och sommaren 1854 hade i sanning varit en prövande tid, men på hösten redan hade det börjat ljusna.

Han mindes ett brev, som han då hade fått från sin gamle vän August von. Essen. Han vistades i Sverige, men de onda ryktena om Topelius hade också nått dit. »Jag har inte kunnat gilla ditt sätt att förfara,» skrev han i den anledningen, »men jag har beundrat ditt mod, din självuppoffring att göra dig till martyr för ernåendet av ett ädelt mål. Detta kallar jag ädelt, stort, beundransvärt, att så avkläda sig all egoism, att trots skränet och utvisslandet orubbligt fortgå på den bana man ansett vara den rätta, att så helt och hållet låta sig själv gå till spillo för det allmänna.»

Redan dessa ord hade gjort mycket gott. Det var alltså ändå någon, som förstod, att han uppoffrade sig för sitt fosterland, att han var en martyr på sitt sätt. Och vad von Essen vidare skrev, hade än djupare rört honom.

»Jag har tänkt: det måtte kännas gruvligt att vara så där allmänneligen misskänd. Kanske skall det vara en liten lisa för den sargade själen, om en gammal vän kommer och varmt och broderligt räcker honom handen och säger ungefär så här: Jag gillar dig icke, men du är fortfarande en ädel, redlig själ, det ger jag mig fan på, och så länge du är det, är jag även den gamle tillgivne vännen.»

Ungefär samtidigt som han hade fått dessa goda ord från von Essen, hade han börjat sina föreläsningar. Han hade använt de första timmarna tillatt ge en geografisk beskrivning över Finlands olika landskap, och naturligtvis hade han endast haft ett fåtal åhörare. Dessa hade till på köpet varit ytterst buttra och sura, liksom för att visa, att de gingo på den utskämde professorns föreläsningar endast för att inhämta nödigt vetande. Emellertid hade han en timme talat om Österbotten, och då han hade kommit in på detta älskade ämne, hade han blivit bortryckt av minnen och syner, han hade talat livligt, stämningsfullt nästan mot sin vilja. Då föreläsningen var slut, hade han tyckt sig märka någon rörelse bland ungdomen, men trodde nog, att det var ett misstag. Då han nästa gång steg upp i sin kateder, var emellertid föreläsningssalen uppfylld av åhörare, och man ville höra hans föredrag om Österbotten en gång till. Det var en stor framgång, och den hade fortvarat. Alla hans föreläsningar åhördes nu av en talrik och tacksam åhörareskara, lian förstod, att alla dessa så småningom blevo honom tillgivna. De tyckte som von Essen, att han hade haft orätt, men de ville inte tro, att han var köpt. Och naturligtvis var detta ett stort framsteg, jämfört med tillståndet under sommaren.

En annan stor hjälp fick han också denna höst. I november sände han ut tredje häftet av Ljungblommor med Sylvia-visorna, En liten pilt, Studentvisan bland mycket annat. Och denna gång bröt nan igenom. Han blev erkänd som en första rangens diktare av alla kritiker, och allmänheten tycktes vara av samma mening. De små styckena talade väl också till läsarens hjärta och buro honom vittnes-börd, att den, som skrev på detta sätt, han kunde bli en martyr för sitt land, men svårligen kunde han stämpla till dess fördärv. En anmälare kom verkligen fram med den meningen, att det var djärvt av Topelius att offentliggöra sina frihetssånger, sedan han hade svikit frihetens sak. Men Topelius hade då tagit mod till sig och tillrättavisat honom. »Kom inte in i rosengårdarna med blida ord endast för att få föra dit en kardborre från den stora betesmarken därutanför!» tillropade han denne man, som hela tiden hade varit en av hans bittraste förföljare.

År 1855 hade han också tagit itu med censurfrågan och tydligen bevisat, att han inte från detta håll hade begärt någon protektion. Allt hade jämnat ut sig därhän, att man inte mer ville tro, att han hade blivit mutad. Men att han hade haft orätt i att varna för England och anbefalla trohet mot Ryssland, det ville man bestämt fasthålla.

Men i mars månad år 1855 hade kejsar Nikolai avlidit, och ryska tronen hade bestigits av Alexander den andre, av honom, som från unga år hade visat sig älska och förstå finnarna, som ansågs vara frisinnad och inte ha någon högre önskan än att göra alla sina undersåter lyckliga.

Och i och med att denna förändring hade inträtt, hade också Topelius märkt ett omslag i landsmännens tankegång. En och annan hade börjat erkänna, att han möjligen hade haft rätt hela tiden. Man kunde kanske

hoppas att ernå frihetens välsignelser, även om landet' kvarstod under Rysslands välde. Det var kanske han, Topelius, som hadevarit framsynt, medan de andra hade varit enfaldiga drömmare.

Och Alexander hade verkligen uppfyllt allas förväntningar. Han hade helt nyligen avlagt ett besök i Finland och hade därvid ålagt senaten att förbereda upprättandet av folkskolor, att sätta igång byggandet av järnvägar, att vidtaga åtgärder för upphjälpande av handel och sjöfart, att avge förslag om bättre avlöning åt lägre tjänstemän. Han hade visat sig så nådig, så älskvärd; det var givet, att man hade en ny tid att vänta. En och annan vågade förutspå, att de stränga universitetsstatuterna och språkukasen nu skulle upphävas, ja, man började viska om att en lantdag skulle samlas. Nu hade kejsaren också gjort slut på kriget. Fred hade in gåtts i Paris den 30 mars.

Hade då inte Topelius anledning att detta år dikta en vårsång, skönare än någon, som ännu hade framsprungit i hans hjärna?

Förvisso, förvisso.

Men extasen, självuppoffringsglädjen, som hade hållit honom uppe under hela den svåra tiden, hade nu övergivit honom. Under 1855, då kriget ännu rasade, då Sveaborg bombarderades, då koleran härjade, då landet led mångfaldig nöd, då hade han allt fortfarande brunnit i ett inre febertillstånd. Han hade visserligen så småningom upphört med sina utmanande politiska artiklar, han hade känt det onödigt att vidare kämpa mot ett befarat uppror och återgått till sina rent kulturella strävanden, men hela året hade han dock med största visshet känt, att han hadehandlat rätt. Han hade njutit en sällsam lycka. Han hade med en nästan onaturlig lätthet förlåtit dem, som plågade honom. Martyrskapet hade varit hans ära: ju flera plågoandar, ju större heder inför det räddade fäderneslandet.

Var det därför, att Finland inte längre befann sig i fara, som den spänstighet hade övergivit honom, som allt hittills hade hållit honom uppe? Nu kände han sina lidandens smärta, nu samlade sig hela förödmjukelsens tyngd över honom. Han kunde gång på gång säga till sig själv: »Vad jag har lidit, vad jag har lidit!»

Och på samma gång hade han gripits av vrede över människornas elakhet och grymhet. Ett vidrigt skådespel hade upprullat sig för honom. Han vred händerna, där han gick. »Var är min rosengård?» utropade han. »Hur skall jag någonsin mer kunna tro på den, arbeta för den?»

Han kände tvivel på allt. Vad tjänade det till att sträva? Människorna voro råa och brottsliga. Det bästa man kunde säga om dem var, att de voro otillräkneliga, att de inte visste vad de gjorde.

»Vad jag har lidit!» bröt han ut. »Vad de ha låtit mig lida! Har inte deras förakt legat över mig som en isboja? De ha låtit mig frysa så fruktansvärt. Det är därför, som jag nu ingenting förmår.

»Hur skall jag kunna skriva en vårsång? Deras hårda sinnens kyla har sänkt mig i vanmakt. Jag är frusen, förstenad.»

Han kände, att detta tillstånd av svag nedslagenhet, vari han hade befunnit sig sedan några veckortillbaka, var en stor fara. Han måste vinna åter levnadsmod, hopp, tro på människorna, annars skulle han gå under.

»Det är sant, att deras köld har gjort mig till en isklump,» sade han, »men jag måste bryta isen.»

Just som han tänkte så, kom han att påminna sig en barndomsvän, den stora, mäktiga älven, som strök förbi Uleåborg.

Man tänkte inte på älven vid Nykarleby, ty med den förbundo sig endast glada minnen. Han tänkte på älven vid Uleåborg, ty utmed den hade han ofta gått i sorgsen känsla av litenhet och vanmakt.

När kamraterna hade varit hårda, när läxan hade varit lång, när ensamheten hade varit tung, då hade han skyndat till den frusna älven och undrat om den under sitt istäcke sörjde som han, om den hatade att vara bunden, om den längtade efter friheten.

Var gång den vid islossningstiden bröt sina bojor, hade han känt en rent överväldigande glädje. Det var, som om han själv hade fått göra sig fri. Just så som Uleå älv ville han själv en dag komma framstörtande, stark, förfärlig,

oemotståndlig, vräka undan hindren, visa alla dem, som hade trott honom vara bunden,--------—

Han hejdade sig i sin vandring.

Den kom tillbaka till honom denna känsla, denna längesedan förgätna känsla från barnaåren, att han själv var en mäktig älv. Han skyndade sig fram till skrivbordet. Han fattade pennan.Han drog tungt efter andan. Han kände som förr. Han var älven. Men inte den glada, frigjorda älven, utan han låg ännu bunden under isbojor.

Ja, det gjorde lian. Med föraktets isboja hade man bundit honom, och han hade ännu inte sprängt den. Han låg förlamad. Hjärtat klappade, men svagt, livet fanns kvar, men utan att kännas som hälsa.

Nu skrev han. Han förde sin egen talan, och han förde älvens. Det var detsamma. De kände lika, de voro ett.

Vems träl är jag, att i min ungdoms styrka jag skulle blint en evig vinter dyrka? Högboren son av Finlands blåa sjö, fri föddes jag, och fri så vill jag dö.

Min svällda barm i sent fördröjda vårar, är den ej närd av fosterlandets tårar, mitt unga strömdrag, sög det ej med lust ur tusen ådror fosterlandets must?

Min djupa fåra, mina strida forsar, som krossa allt, vad deras bana korsar, är ej var flyktig droppe uti dem en dagg, ett regn, en pärla av mitt hem?

Han skrev med växande stolthet, betagen av tanken. »Det är jag, som är floden. Sådant är mitt ursprung, jag är i ett och allt en äkta son av mitt land. Hur kan man då tro mig vara en träl-natur?» Ocfkhan fortsatte:Välan, så vill mitt land jag värdig vara i sol, i natt, i lust och nöd och fara.

Man skall ej säga, att den finska älv bär frie män och är förslavad själv.

Han tänkte för sig själv: »Detta är för stolt, för stort, så kan jag inte tala.» Men i nästa minut sjöd vreden åter upp inom honom. »Jag är en flod, jag är en av Finlands starka älvar. Hur kunde man våga att lägga isbojor på mig? Jag är ingen bäck eller rännil Jag är en stark bland de starka.» Han skrev med växande tillförsikt:

Framåt! Min väg kan aldrig gå tillbaka.

Vi skulle jag minutens kraft försaka?

Vi skulle ej min jättestarka arm

med spända muskler bryta isens barm?

Jag vill ha luft! Jag vill ha ljus! Mitt öde det vill jag skapa själv med eget flöde, och ve den boja, som i vårens dar än tynger på min jätteskuldra kvar!

Han skrev som i ett rus. »Jag är älven,» tänkte han alltjämt. »Jag är mäktig. Må min ande göra bruk av sin makt!»

Upp, mina bäckar, strömmar! Upp att välla med ungdomskraft ur landets moderskälla! Församlen eder i mitt stolta brus att kämpa glatt för sol och liv och ljus!Vi skola se den mur, som oss vill stänga.

Förr skola vi de fasta bergen spränga.

Och den, som feg har lust att faran fly, må dö, som ränniln dör i kärrets dy.

Han drog djupt, nästan stönande efter andan. Ansträngningen var oerhörd. Isen låg ännu över honom. Han gick fram i en mörk strömfåra under den, utan luft, utan ljus. Han kallade ännu så länge förgäves på hjälpande bäckar och strömmar och sjöar.

Men härvid fick det inte stanna. Framåt då till isbrytning! Upp till det förfärliga arbetet!

Han började åter skriva.

Sömnlös ryter i ljusnad majnatt Ämmäs våg uti snövitt svall.

Överlistad, men aldrig kuvad, först förkunnar hon vinterns fall.

Och då reser sig Koivikoski, kastar, trotsande, bojan av.

Klämd med brak uti tjugo forsar, svindlar isen i Niskas grav.

Han kände sig helt och hållet som den kämpande älven. Han räknade upp namnen på sina forsar, ty i dem måste frigörelsen börja. Han följde med bävande hjärta isens strid mot de framstormande vattnen. Han såg den resa sig tornhög i kamp med Ahmas bölja. Han såg den under flyktenplundra ladans skördar och kvarnens kuggar. Han såg den än en gång hejda floden vid Merikoski. Han såg stränderna bäva, fälten dränkas, gatorna sköljas. Men på nytt bröts isens kraft. I tusen spillror splittrad, skingrades den väldiga vinterhären för att slungas i havets vågor och förgås.

Nejden andas. Böljorna sjunka.

Skummig går över brusten damm, fri och segrande, stolta floden majestätisk sin bana fram.

Åter andades Zachris ut.

»Det är gjort,» tänkte han. »Isen är bruten, nu är jag fri. Jag flyter obunden mellan mina stränder, jag faller utför mina forsar, jag dröjer i mina vikar, jag vidgar ut mig till sjöar, jag bär mina båtar, jag speglar min himmel. Jag går som ett band av liv genom ödemarken, jag drar mina kvarnar, jag faller ut i mitt hav. Jag är åter mig själv. Jag är sådan, som jag skall vara.»

Han fattade åter pennan.

Och nu, min ädla, höga Suomi-moder, säg, är du nöjd med dina unga floder?

Mitt hjärteblod, har det betalt ditt lån?

Är jag nu värd att kalla mig din son?

Förstår du nu, att ingen vinterdriva skall evigt lag för dina böljor skriva?

Som du, med täckelset av is uppå, var jag i djupet fri och varm ändå.Visionen, känslan av att vara älven, började försvinna. Han vaknade helt sakta upp ur en djup förtrollning. Han kände sig inte mer som ett med floden, men han talade ännu i dess namn.

Dock, om mitt mod av farans njutning frossat och om min arm har alla bojor krossat, för Vårens anlet klär jag lagern av och säger: det var du, som segern gav!

Alltjämt var han en älv, men nu vek förtrollningen mer och mer. Han höll på att förvandlas till människa och talade med männ iskotunga.

Det var din sol, som isens murar bräckte; det var ditt regn, som mina strömmar väckte; det var din kärlek, som har allt förmått, och jag — jag endast har min tid förstått.

Allt, som på jorden suckar högst och renast, o, visste det som jag sin tid allenast, det skulle dricka kraft ur ljusets märg, det skulle bryta mur och spränga berg.

Här var förtrollningen alldeles bruten. Här talade åter han själv. Nu var det inte människan, som var floden, utan floden var vorden människa. Men det var bra, han ville ha det så. Ty detta var dikten om hans lidande och hans strid, och han ville säga, att han visste, att han hade segrat. Han ville tala ut utan hänsyn.

23. — Lagerlöf, Zachris Topcliits.Något mer hade han inte att säga. Men han upprepade den stolta första versen liksom för att fråga: »Ser ni, att det var en sanning vad jag däri sade?»

Vems träl är jag, att i min ungdoms styrka

jag skulle blint en evig vinter dyrka?

Högboren son av Finlands blåa sjö,

fri föddes jag, och fri så vill jag dö.

Men då pennan föll ur den utmattade handen och ögonen slöto sig för att vila hjärnan från ord och rim, då rådde inom honom glädje och ett högt lugn.

Han hade fått uttala det viktiga, det sanna, det stolta, som han behövde säga sitt folk efter allt, vad han för dess skull hade måst lida. Nu var isen borta ur hans sinne. Han var modig och förhoppningsfull som före striden. Han älskade människorna än en gång och trodde på deras förmåga att förvandla sin arma, eländiga jord till en rosengård.

Sylvias vårdrillar hördes åter i skyn. Sagornas vårblomster spirade upp ur en ljusmättad jord.

ROSENGÅRDEN.

Många av de svenskar, som äro födda under det senast gångna århundradet och i någon mån ha deltagit i dess liv, ha säkert ännu i friskt minne hurusom Zachris Topelius på den tiden intog en litterär stormaktsställning i vårt land. Vi minnas, att det då var en självklar sak, att hans namn skulle vara känt av hög och låg, av ung och gammal, känt inte bara som vilken som helst annan mans, som har gjort en duglig sak, utan så, att var och en såg det namnet i en strålglans av älskade och behagliga hågkomster.

Den finske diktaren hade, redan innan vi började överblicka vår samtids företeelser, intagit sin välförvärvade tron. Vi hade ingenting haft att göra med hans upphöjelse, vi hade bara att erkänna förhållandet. Men till de älskligaste minnen, som vi bevara från vår ungdom, hör bilden av denne man, som intog sin framskjutna plats med orubblig anspråkslöshet och aldrig svikande självbesinning. Alla hyllningar, alla lovord, alla uppvaktningar, alla herderstecken, alla gåvor, alla adresser, alla erkännan-den voro ur stånd att avlocka honom ett ord av självuppskattning eller förmätenhet. Denne frid-fulle åldring, som alltjämt förblev lika obetvingligt ödmjuk, fick för oss alla en tjuskraft av samma slag som en gestalt ur en helgonsaga.

Han visste dock naturligtvis, att han på sitt milda sätt regerade inte bara över sitt eget land utan också över hela Norden, framför allt över Sverige. Han visste, att hos oss inte firades ett kalas på den avlägsnaste herrgård, utan att vid pianot föredrogs Den resande studenten eller Det satt en fågel på lindekvist, att ingen studentkonsert avlöpte, utan att Sjung, sjung brusande våg stod på programmet. Han var inte okunnig om hur han hade trängt igenom överallt. I skolorna stapplade sig nybörjaren fram med hjälp av Pikku Matti eller Buller-basius, medan ynglingen på sitt gymnasium likaväl som den unga flickan, som växte upp i familjekretsen, med samma hänryckning inhämtade sitt förnämsta historiska vetande ur Fältskärns berättelser. Vid vårterminernas premieutdelning skänktes Ljungblommor eller Nya Blad till den mest begåvade lärjungen. Många bedrövade fäder framviskade vid sina söners grav sången till En liten pilt, och många olyckliga älskande tröstade varandra med orden ur Vintergatan:

Och allt, som på den dunkla jord har älskat ömt

och glatt

och skildes åt av synd och sorg oeh kval och död

och natt,har det blott makt att bygga sig från värld till

värld en bro,

var viss det skall sin kärlek nå, dess längtan skall

få ro.

Om vår kungliga teater i Stockholm ville ge en fosterländsk teaterafton, då gick Regina von Emmeritz över scenen. Ville man förtjäna penningar , på en småstadsbasar, lät man unga herrar och damer ur de bästa familjerna utföra Prinsessan Törnrosa eller Fågel blå. Och skulle det spelas teater i barnkammare och skolsalar, inövades under oerhört jubel David och Goliat eller Var god mot de fattiga.

Julkalendrarnas utgivare voro förtvivlade, om de inte kunde bjuda sina läsare några lyriska småbitar av Topelius. Bland julklapparna förekom Läsning för barn i det lysande röda bandet så givet, att man inte ens behövde fråga om det fanns där. Den Topeliska lyran klingade vid våra Vegafarares återkomst, den sjöng in våra nyår, den var med oss i sorg och i glädje.

Det brukade komma rykten och bud till oss om hur svenskheten i Finland föraktades och huru de svenskfödde där borta inte mer ville vidkännas sina svenska namn eller tala sitt svenska språk. Då harmen däröver ville stiga oss åt huvudet, kom alltid från honom ett lugnande, förklarande, rättvist ord. Under många år var det han, som, ehuru han själv hade varit en av, den finska rasens uppväckare, utgjorde det bästa sambandet mellan svenskarnas stammar på ömse sidor om Bottenhavet.Vi visste också, att då den finske skalden kom till Stockholm, möttes han på kajen av svenska skolbarn, som hälsade honom med leverop. Om en svensk reste till Finland, då var en utflykt till To-pelius hem, Björkudden, ett av hans resas främsta mål och beskrevs sedan i våra tidningar i hänförda ordalag. Vi visste mera om hur Zachris Topelius framlevde sitt liv under arbete, fisketurer och täta huvudstadsresor, än om hur någon av våra egna stormän hade det.

Våra författare sände honom sina böcker med ödmjuk tillägnan, och våra småttingar klottrade med styva fingrar ner ett tack för sagor och rim. Hans stora dagar, hans sjuttiårsdag, hans åttiårsdag, voro festdagar även i Sverige. Telegram, gåvor, brev och tidningsartiklar läto honom förstå, att han verkligen var hela den svenska nationens skald.

Men hur älskad och ärad Zachris Topelius än var hos oss, visste vi alla väl, att den ställning han intog i Sverige inte kunde jämföras med den roll han spelade bland sina landsmän.

Även bland dem verkade han väl framför allt som diktare, men hans skaldskap stod i så nära och innerligt samband med folkets växlande öden, att han i långt högre grad än någon statssekreterare eller senator tycktes vara en hela folkets taleman och ställföreträdare.

Om ett företag skulle börjas eller om en ny-byggnad hade fullbordats, då kallade man på den Topeliska sångmön för att erhålla en festdikt, liksom visste man, att härmed hade en god ande tagitverket i sitt skydd. Topelius promotionsprologer sände de nyblivna magistrarna ut i arbetet med ord, som påminde dem om fosterlandets fordringar på sina unga vetenskapsmän. Hans skolmarscher, hans Studentvisa voro den finska jordens maning till de unga att vara modiga och hoppfulla. Finnar, som länge hade vistats borta i främmande land, möttes vid hemkomsten av en dikt från hans hand, som visade dem, att fosterlandet med tacksamhet hade följt deras gärning. Ingen framstående finsk man bäddades i sin grav, utan att hans lov sjöngs av den sångare, som Finland tycktes ha utvalt till att föra dess talan.

Om hans land hemsöktes av den farligaste bland dess fiender, den ödeläggande frosten, då var det han, som lik en av Israels profeter höjde sin röst och i hela folkets namn gjorde avbön inför Herren, erkände, att man hade syndat i överflöd och vällevnad, och bad om försköning. Då hjälp sändes till de nödställda från främmande land, återigen var det han, som förde landets talan och sände dess tack ut i världen.

Var han inte fosterlandets representant, då han skänkte de finska skolorna sina två läseböcker? Var det inte som dess ställföreträdare han berättade sin samtid om landets gångna öden och befordrade varje nutidens framsteg? Var det inte i dess namn äntligen, som han sökte att medla mellan svenskt och finskt, ge ära åt det gamla och rätt att leva åt det nya?Vi visste ju, att i Finland ända fram till 1877 kvarlevde en man större än han, en av diktens högsta mästare, men Runeberg hade sedan många år tillbaka legat fängslad vid sin sjukbädd. Och även om inte sjukdom hade hindrat, var hans skaplynne sådant, att det inte tillät honom att framträda i det offentliga. »Han drog sig skrämd tillbaka för sitt rykte.» Han, som genom det ståtliga i sitt yttre och det anderika i sitt umgänge borde ha varit självskriven som landets andlige ledare, skulle aldrig ha kunnat förmå sig att intaga denna ställning.

Det blev hans trogne och beundrande lärjunge, mannen med det obetydliga utseendet, som fick upptaga den mantel, som den andre hade låtit ligga. För sina landsmän tedde han sig säkert under sina sista år som en god

tomte, en skyddsängel, man ville ha honom med överallt, hans gillande betydde lycka. Man var glad över att han levde, man anade, att Finlands välfärd på något hemlighetsfullt sätt hängde samman med hans tillvaro.

För oss alla, som voro med på den tiden, tycktes den gamle mannen på Björkudden leva i en underbar och förtrollad värld. Det hade lyckats honom att omskapa alla, som kommo i hans närhet, så att de lade bort all hårdhet och bjödo honom endast mildhet och kärlek. I hans eget land, i vårt land, i hela Norden ägde han endast vänner. För så vitt som sådant för människor var möjligt att bedöma, måste man tro, att han levde i en fridens och glädjens rosengård.Men var det nog för honom, att han på detta sätt hade kunnat resa omkring sig själv ett fridlyst område? Var det detta, som han i sin ungdoms drömmar hade eftersträvat?

Nej, visserligen inte. Vad han önskade och begärde, för sitt eget land och för vårt och för alla jordens riken, det var, att de skulle befolkas av människor, som från början av livet vårdade sig om sin själ, som odlade dess mark, tillförde den näring och utvidgade dess skönhet. Han fordrade av alla, att de skulle av sin själs vida land skapa ett paradis, där kostelig frukt växte utan uppehåll, där källsprång sprutade ur marken, där oskyldig lek gick fram över leende fält, där tigrar och hjortar vilade sida om sida, där luften svävade blå och mättad av ljuvhet över skimrande höjder, där livets träd och kunskapens träd bredde ut sina mäktiga valv, där änglar vaktade porten och Guds röst hördes.

Ty en sådan det inre livets mästare hade han själv blivit under ett oavlåtligt arbete från barnaår till silverhår. Åtminstone vill det synas oss skum-ögda så, då vi se hans själs härlighet skimra fram i försonlighet, i glädje, i fridsamhet, i sinnesro, i välgörande rikedom.

Om han inte lyckades framlocka en själens rosengård mer än hos högst få, kanske hos ingen, så må detta inte förtänkas honom, ty sådant står inte i en ensam mans förmåga. Människor ha ar-betat för detta under årtusenden, nya generationer skola under nya årtusenden arbeta för samma mål.

Men vi behöva veta, att arbetet inte är förgäves, att målet inte är ouppnåeligt, och alla de, som genom sitt liv och sitt verk äro oss en borgen för detta, de ha väl fyllt sitt värv.